

Piotr Bajor

PARTNERSTWO CZY CZŁONKOSTWO?

Polityka euroatlantycka Ukrainy po 1991 roku

Partnerstwo czy członkostwo?

Polityka euroatlantycka Ukrainy po 1991 roku

SOCIETAS

seria pod redakcją
BOGDANA SZLACHTY

78

Piotr Bajor

Partnerstwo czy członkostwo?

Polityka euroatlantycka Ukrainy po 1991 roku

Kraków

© Copyright by Piotr Bajor, 2014

Recenzent
dr hab. Aleksander Głogowski

Opracowanie redakcyjne
Justyna Wójcik

Projekt okładki
Paweł Sepielak

Publikacja dofinansowana przez Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych

Na okładce: „NATO gorsze od Gestapo” – afisz w trakcie wiecu
przeciwników integracji euroatlantyckiej Ukrainy w 2007 r. Fot. Piotr Bajor

ISBN 978-83-7638-515-0 (wersja papierowa)
978-83-7638-520-4 (e-book)

KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel./faks: 12 431 27 43, 12 421 13 87
e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa:
www.akademicka.pl

Spis treści

Wstęp	7
1. Kierunki i ramy instytucjonalne polityki zagranicznej Ukrainy.....	15
1.1. Uchwała o głównych kierunkach polityki zagranicznej Ukrainy	18
1.2. Ramy instytucjonalne polityki zagranicznej	29
2. NATO wobec zmian w Europie Środkowo-Wschodniej i rozpadu ZSRR.....	43
2.1. Ewolucja stanowiska Sojuszu Północnoatlantyckiego wobec regionu Europy Środkowej i Wschodniej.....	43
2.2. Partnerstwo dla Pokoju	49
3. Współpraca Ukrainy z NATO w latach 90.....	55
3.1. Początki współpracy po uzyskaniu niepodległości.....	55
3.2. Karta o szczególnym partnerstwie pomiędzy Ukrainą a NATO.....	61
3.3. Państwowy Program Współpracy Ukrainy z NATO.....	75
3.4. Interwencja NATO w Jugosławii i jej wpływ na stosunki ukraińsko-natowskie ...	77
4. Polityka integracji euroatlantyckiej Ukrainy w XXI wieku.....	87
4.1. Pogorszenie stanu demokracji na Ukrainie i jego wpływ na stosunki z NATO	87
4.2. Szczyt Sojuszu w Pradze – niespodziewany sukces ukraińskiej dyplomacji	100
4.3. „Pomarańczowa rewolucja” i jej wpływ na pogłębienie współpracy ukraińsko-natowskiej.....	108
4.4. Szczyt Sojuszu w Bukareszcie – rozbudzone nadzieje i twarda rzeczywistość międzynarodowa	139
4.5. Polityka euroatlantycka Ukrainy w okresie rządów Janukowycza i rewolucji godności.....	151
Zakończenie	161
Bibliografia	163
Załączniki	191
Indeks nazwisk.....	263

Wstęp

Rozpad Związku Radzieckiego w 1991 r. zmienił sytuację geopolityczną i otworzył nowy rozdział w historii stosunków międzynarodowych. Jednym z jego skutków było powstanie kilkunastu nowych państw, w tym Ukrainy, której obywatele w referendum przeprowadzonym 1 grudnia 1991 r. opowiedzieli się za ogłoszoną cztery miesiące wcześniej niepodległością. Dopiero od tego momentu można mówić o prowadzeniu przez państwo ukraińskie niezależnej polityki zagranicznej, rozumianej jako „proces formułowania i realizacji interesów narodowo-państwowych w stosunku do innych państw i uczestników systemu międzynarodowego”¹. Wprawdzie do 1991 r. Ukraińska Socjalistyczna Republika Radziecka formalnie prowadziła politykę zagraniczną, jednak była ona podporządkowana interesom ZSRR i całkowicie uzależniona od decyzji podejmowanych w Moskwie.

Powstanie niepodległej Ukrainy Zbigniew Brzeziński określił jako jedno z trzech, obok rozpadu imperium austro-węgierskiego i podziału Europy na dwa bloki po 1945 r., najważniejszych wydarzeń XX w. Ukrainę uznał za „sworzeń geopolityczny”, którego samo istnienie wpłynęło na utratę przez Rosję statusu imperium². Oczywiście, każdy badacz odmiennie hierarchizuje znaczenie poszczególnych wydarzeń w rozwoju stosunków międzynarodowych, jednak nie ulega wątpliwości, że powstanie niepodległej Ukrainy było jednym z najważniejszych w minionym wieku³, a państwo to miało i, co po-

¹ E. Cziomer, L. Zyblikiewicz, *Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych*, Warszawa–Kraków 2002, s. 106.

² Z. Brzeziński, *Wielka szachownica. Główne cele polityki amerykańskiej*, tłum. T. Wyżyński, Warszawa 1999, s. 46; idem, *Україна на шляху до Європи*, „Українське слово” 1992, 18 X.

³ *Ukraina w stosunkach międzynarodowych*, red. M. Pietraś, T. Kapuśniak, Lublin 2007, s. 6; M. Riabczuk, *Od Małorosji do Ukrainy*, oprac. B. Berdychowska, tłum. O. Hnatiuk, K. Kotyńska, Kraków 2002, s. 17.

kazuje obecny konflikt na Wschodzie, wciąż ma olbrzymi wpływ na poziom stabilności i bezpieczeństwa nie tylko obszaru poradzieckiego, lecz także Europy, a nawet świata⁴.

Powstanie Ukrainy przyjęto w świecie zachodnim z dużymi obawami, a posiadanie przez nią broni atomowej było najważniejszym czynnikiem, przez pryzmat którego postrzegano to państwo na arenie międzynarodowej w pierwszych latach niepodległości. Jednak wbrew wielu pesymistycznym prognozom władze tego kraju po 1991 r. podejmowały rozsądne i przewidywalne decyzje, które doprowadziły do umocnienia bezpieczeństwa w regionie. Wystarczy tutaj wspomnieć o stanowisku prezydenta Leonida Krawczuka właśnie wobec broni atomowej. Konsekwentnie opowiadał się on za przekazaniem jej Rosji i zniszczeniem, dzięki czemu udało się osiągnąć porozumienie i w 1996 r. Ukraina zakończyła proces denuklearyzacji. Należy również podkreślić, że stanowisko opowiadających się za zachowaniem „statusu nuklearnego” deputowanych Rady Najwyższej Ukrainy było nierealistyczne – państwo to nie dysponowało bowiem środkami finansowymi ani niezbędną infrastrukturą techniczną. Działania ukraińskiego parlamentu w tym zakresie należy więc traktować bardziej jako próbę uzyskania realnych gwarancji bezpieczeństwa dla nowo powstałego państwa i przyznania większych rekompensat finansowych.

Na Ukrainie dyskusja na temat kierunków polityki zagranicznej rozpoczęła się praktycznie jeszcze przed ogłoszeniem niepodległości⁵. Władze tego państwa od początku deklarowały, że Ukraina będzie aktywnym uczestnikiem stosunków międzynarodowych i jej ambicją jest wzrost znaczenia na arenie międzynarodowej. W przyjętej w 1993 r. Uchwale o głównych kierunkach polityki zagranicznej zapisano, że „proces tworzenia państwa i budowy wolnego społeczeństwa obywatelskiego Ukrainy zbiega się z jej stopniowym wchodzeniem do światowej wspólnoty i poszukiwaniem w niej swojego miejsca we współczesnym złożonym, różnorodnym i sprzecznym świecie”⁶.

⁴ Por.: F.S. Larrabee, *Ukraine's Place in European and Regional Security*, [w:] *Ukraine in the World. Studies in International Relations and Security Structure of a Newly Independent State*, ed. L. Hajda, Cambridge (Mass.) 1998, s. 249, *Harvard Papers in Ukrainian Studies*.

⁵ E. Cziomer, *Wyznaczniki, założenia i realizacja polityki zagranicznej niepodległej Ukrainy*, [w:] *Z dziejów Europy Środkowo-Wschodniej. Księga pamiątkowa ofiarowana prof. dr. hab. Władysławowi A. Serczykowi w 60 rocznicę Jego urodzin*, red. E. Dubas-Urwanowicz, A. Mironowicz, H. Parafianowicz, Białystok 1995, s. 412-413.

⁶ *Постанова Верховної Ради України Про Основні напрями зовнішньої політики України*, „Голос України” 1993, 24 VII.

W dokumencie tym wskazano również, że uwzględniając jej sytuację geopolityczną, doświadczenia historyczne, tradycje kulturowe, potencjał gospodarczy oraz naukowo-techniczny, Ukraina „może i powinna stać się wpływowym państwem świata, będącym w stanie odgrywać istotną rolę w zagwarantowaniu polityczno-gospodarczej stabilności w Europie”⁷.

Ukraina wyrażała więc zainteresowanie pełnoprawnym udziałem w nowym systemie stosunków międzynarodowych, miała także ambicje wpływania na jego kształt. Takie podejście do polityki międzynarodowej jest powszechne. Naturalne jest, że państwa na arenie międzynarodowej realizują swoje interesy i cele. W przypadku Ukrainy można mówić jednak o jeszcze jednym ważnym czynniku, jakim była potrzeba jej uznania jako samodzielnego, niezależnego od Rosji, podmiotu stosunków międzynarodowych.

Ten aspekt nabiera nowego wymiaru w kontekście najnowszych wydarzeń na Wschodzie związanych z aneksją Krymu i rosyjską agresją na Ukrainę, będących skutkiem wybuchu na Ukrainie „rewolucji godności” i przejęcia władzy w tym państwie przez opozycję. Kryzys ukraiński wpłynął na zasadniczą zmianę sytuacji geopolitycznej i poziom bezpieczeństwa regionalnego. Jednym z jego skutków jest redefinicja zagrożeń bezpieczeństwa w Europie Środkowej i Wschodniej oraz przeciwdziałanie polityce Federacji Rosyjskiej. Kwestia ta bezpośrednio związana jest więc z reakcją Sojuszu Północnoatlantyckiego i potwierdzeniem zobowiązań sojuszniczych wobec państw położonych na wschodniej flance NATO.

Bezpośrednim skutkiem rosyjskiej agresji na Ukrainę jest również całkowita zmiana definiowania interesów narodowych tego państwa i działań skierowanych na wzmocnienie poziomu obronności i bezpieczeństwa. Nowe władze Ukrainy ogłosiły bowiem odejście od realizowanej przez prezydenta Wiktora Janukowycza polityki pozablokowoci i zdecydowały się ponownie ubiegać się o członkostwo w Sojuszu Północnoatlantyckim. Ukraina po kilku latach rządów Janukowycza wróciła więc do koncepcji polityki bezpieczeństwa forsowanej przez prezydenta Wiktora Juszczenkę.

Oddawana w ręce Czytelników książka przedstawia politykę integracji euroatlantyckiej Ukrainy realizowaną przez to państwo po 1991 r. Celem autora było szersze przedstawienie współpracy Ukrainy z NATO na przestrzeni ostatnich lat jako jednego z ważniejszych kierunków polityki zagranicznej tego państwa. Takie ujęcie tematu badawczego naturalnie określiło zakres

⁷ *Ibidem*.

chronologiczny prowadzonych badań, które obejmują lata 1991-2014. Cezurę początkową bezspornie wyznacza w tym przypadku uzyskanie niepodległości przez państwo ukraińskie. Pełna analiza procesów dotyczących polityki bezpieczeństwa i stosunków z NATO mogła zostać przedstawiona jedynie w odniesieniu do najbardziej aktualnych wydarzeń w tym zakresie, szczególnie wobec zmian, jakie dla wyników badań przyniosła prezydentura Wiktora Janukowycza.

Założenie i podstawy programowe dotyczące polityki zagranicznej posłużyły autorowi za punkt wyjścia do właściwych rozważań na temat roli i miejsca NATO w polityce bezpieczeństwa Ukrainy oraz uwarunkowań wewnętrznych i międzynarodowych integracji euroatlantyckiej tego państwa. W kolejnej części książki omówiona została polityka NATO wobec zmian zachodzących na wschodzie Europy i decyzje podjęte przez Sojusz, skierowane na zinstytucjonalizowanie współpracy z nowymi partnerami. W dalszych rozdziałach przedstawiono przyczyny zmiany stanowiska Ukrainy wobec NATO, które w ostatnich dwóch dekadach przeszło ewolucję od „akceptacji” (lata 1991-1997), poprzez partnerstwo (1997-2002), wolę członkostwa (2002-2010), „pragmatycznej współpracy” (2010-2014), do ponownego uznania członkostwa w Sojuszu za jeden z priorytetowych kierunków polityki zagranicznej i bezpieczeństwa państwa ukraińskiego⁸.

W jednym z rozdziałów pracy przedstawiono wpływ wyboru Wiktora Juszczenki na politykę euroatlantycką Ukrainy. Polityk ten zadeklarował jasno, że zrywa z prowadzoną przez prezydenta Leonida Kuczmę „wielowektorowością” i że priorytetem Ukrainy jest uzyskanie członkostwa w NATO. Dlatego też prześledzone zostały podjęte przez władze działania skierowane na realizację tego celu oraz okoliczności, które miały decydujący wpływ nie tylko na to, że Ukraina nie wstąpiła do Sojuszu, lecz także w omawianym okresie nie została objęta Planem Działań na rzecz Członkostwa (Membership Action Plan – MAP). Ostatnią część książki stanowi analiza zmian, jakie zaszły w zakresie polityki euroatlantyckiej Ukrainy po przejściu władzy w 2014 r. przez opozycję. Nowe władze po kilku miesiącach rządów ogłosiły bowiem chęć ubiegania się o członkostwo w Sojuszu Północnoatlantyckim.

Każdy badacz zajmujący się „problematyką wschodnią” spotyka się z koniecznością konwersji na język polski oryginalnego pisma, w tym przypadku

⁸ Por.: M. Pietraś, *Stosunki Ukrainy z Sojuszem Północnoatlantyckim*, [w:] *Ukraina w stosunkach...*, s. 352; idem, *Ukraina i NATO w pozimnowojennym środowisku bezpieczeństwa*, „Sprawy Międzynarodowe” 2006, nr 4, s. 44-45.

języka ukraińskiego i rosyjskiego. Uwzględniając praktyczne aspekty transkrypcji, w książce zdecydowano o konwersji oryginalnych zapisów na język polski zgodnie z zasadami przyjętymi w uchwałach Komitetu Językoznawstwa Polskiej Akademii Nauk z 20 stycznia 1956 r.⁹ Powyższych zasad nie zastosowano wyłącznie do tych form, które zostały spolszczone i funkcjonują w powszechnym użyciu.

W książce przyjęto także zasadę, że stanowisko lub funkcja powszechnie znanych osób podawane są zazwyczaj przy pierwszym przywoływaniu ich nazwiska. Natomiast nazwy miejscowości zostały podane w oparciu o publikowane od 2002 r. przez Komisję Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Rzeczypospolitej Polskiej zeszyty zawierające nazewnictwo geograficzne świata.

Bazę źródłową rozprawy stanowią przede wszystkim ukraińskojęzyczne źródła pierwotne i wtórne. Wykorzystano więc w pierwszej kolejności ukraińskie oraz natowskie akty normatywne i inne dokumenty dotyczące polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Ukrainy przyjmowane w latach 1991-2014. Uzupełnieniem tych podstawowych źródeł pierwotnych jest prasa i źródła wtórne, głównie ukraińskie, choć autor często przywołuje również polskich, rosyjskich i anglojęzycznych autorów.

Odpowiedni dobór źródeł wtórnych, w szczególności monografii i opracowań, jest istotnym problemem, przed którym staje każdy badacz. Ma to szczególne znaczenie dla tematu prezentowanych badań, ponieważ problematyka polityki zagranicznej i bezpieczeństwa jest często poruszana przez ukraińskich naukowców i ekspertów. Wymienieni poniżej autorzy nie zamykają listy cenionych badaczy, jednak ich publikacje najczęściej są przywoływane w pracy, a część z tych osób miała osobisty wkład w zrozumienie przez autora meandrów ukraińskiej polityki wewnętrznej i zagranicznej. Naukowcy i eksperci najczęściej podejmujący problematykę polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Ukrainy to przede wszystkim: Liudmiła Czekałenko, Leonid Huberskyj, Anatolij Zlenko, Wołodymyr Manżoła, Hryhorij Perepełyca, Bohdan Hud, Borys Parachons'kyj, Serhiej Pyrożkow, Ołeksandr Sznyrkow, Wałerij Kopijka, Ołeksandr Derhaczow, Wiktor Konstantinow, Ołeksandr Suszko, Wołodymyr Horbach, Wałerij Czałyj. Jak wspomniano, w pracy wykorzystane zostały również materiały polsko-, angielsko- i rosyjskojęzyczne, które były ważnym uzupełnieniem „podstawowych” źródeł ukraińskich.

⁹ *Transliteracja i transkrypcja słowiańskich alfabetów cyrylicch. Uwagi ogólne*, PWN – Słownik języka polskiego, [online] <http://so.pwn.pl/zasady.php?id=629694>, 21 X 2014.

Temat polityki bezpieczeństwa Ukrainy i współpracy z NATO stale pojawia się na łamach ukraińskiej prasy. Problematykę tę poruszają zarówno dzienniki, jak i tygodniki, które na bieżąco omawiają podejmowane w tym zakresie decyzje władz i ich skutki. Do najbardziej wpływowych tytułów należy zaliczyć przede wszystkim dzienniki: „Deń”, „Kommersant-Ukraina”, „Ukraina Mołoda”, „Deło”, oraz tygodniki: „Dzerkało Tyżnia. Ukraina”¹⁰, „Korrespondent”, „Komentarii”, „Glavred”, „Ukraiński Tyżdzień”. Szczególnie interesujące artykuły poświęcone polityce zagranicznej publikowały opiniotwórcze „Deń” oraz „Dzerkało Tyżnia” i te tytuły są najczęściej wykorzystywane przez autora. Ich uzupełnienie stanowią depesze prasowe agencji Interfax-Ukraina, UNIAN oraz ITAR-TASS (głównie z początku lat 90.), a także materiały zamieszczane współcześnie przez relacjonujące wydarzenia portale informacyjne.

Ważną rolę w procesie badań i formułowania strategii polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Ukrainy odgrywają ośrodki analityczne, zarówno państwowe, jak i pozarządowe. Wśród tych pierwszych kilka lat temu doszło do zasadniczych zmian organizacyjnych, ponieważ 2 kwietnia 2010 r. prezydent Janukowycz zlikwidował dwa z nich: Narodowy Instytut Problemów Bezpieczeństwa Międzynarodowego oraz Instytut Problemów Bezpieczeństwa Narodowego. Ich obowiązki przejął istniejący od 1992 r. Narodowy Instytut Badań Strategicznych.

Do najważniejszych ukraińskich pozarządowych ośrodków analitycznych zajmujących się polityką zagraniczną i bezpieczeństwa należy zaliczyć Centrum „NOMOS”, Ukraińskie Centrum Badań Ekonomicznych i Politycznych im. Razumkowa, Centrum Pokoju, Konwersji i Polityki Zagranicznej Ukrainy, Ukraińskie Niezależne Centrum Badań Politycznych, Międzynarodowe Centrum Badań Perspektywicznych. Ośrodki te prowadzą bieżącą analizę polityki zagranicznej i wydają publikacje, w których zawarte są oceny i rekomendacje działań dla władz Ukrainy.

Temat poświęcony polityce zagranicznej Ukrainy wymagał przeprowadzenia badań za granicą, dla których naturalnym miejscem był Kijów. W związku z tym autor odbył staż naukowo-badawczy w Instytucie Stosunków Międzynarodowych Kijowskiego Narodowego Uniwersytetu im. Tarasa Szewczenki. Zapoczątkowane wówczas badania kontynuowane były podczas stażu naukowego zrealizowanego dzięki stypendium z Funduszu im. Florentyny Kogutowskiej w ramach Własnych Funduszy Stypendialnych Uniwersytetu Jagiel-

¹⁰ Tygodnik zmienił nazwę na początku 2011 r. Poprzedni tytuł to „Dzerkało Tyżnia”.

łońskiego w Instytucie Badań Politycznych i Etnicznych Narodowej Akademii Nauk Ukrainy. Ważnym uzupełnieniem badań, szczególnie jeśli chodzi o stosunek Rosji do procesu integracji euroatlantyckiej Ukrainy, był natomiast staż naukowo-badawczy zrealizowany w Moskiewskim Państwowym Instytucie Stosunków Międzynarodowych MSZ Federacji Rosyjskiej (MGIMO) dzięki stypendium SYLFF.

Duży wpływ na ostateczny kształt pracy miały konsultacje przeprowadzone z „twórcą” polityki zagranicznej niepodległej Ukrainy dr. Anatolijem Złenką. Minister okazał się nie tylko skarbnicą wiedzy na ten temat, lecz także bardzo życzliwym i pomocnym człowiekiem. Opublikowane przez niego książki: *Dyplomacja i polityka. Ukraina w procesie dynamicznych zmian geopolitycznych* (wydana w Charkowie w 2003 r.) oraz powstała na bazie rozprawy doktorskiej *Zewnętrzna strategia polityczna i dyplomacja Ukrainy* (wydana w Kijowie w 2008 r.) stanowiły dla autora swego rodzaju przewodniki po tematyce polityki zagranicznej i bezpieczeństwa tego państwa.

Nie sposób pominąć również konsultacji z prof. Hryhorijem Perepełycą z Kijowskiego Instytutu Stosunków Międzynarodowych oraz Instytutu Polityki Zagranicznej Akademii Dyplomatycznej Ukrainy. Przy tej okazji należy wspomnieć, że to właśnie prof. Perepełycza jest jednym z inicjatorów wydawania od 2006 r. rocznika ukraińskiej polityki zagranicznej, który w znacznej części poświęcony jest analizie procesów zachodzących w polityce bezpieczeństwa Ukrainy i stosunków z Sojuszem Północnoatlantyckim.

Istotną rolę w prowadzeniu badań odegrała jeszcze bezpośrednia dostępność do ukraińskich decydentów, dzięki otrzymanej akredytacji prasowej w Ministerstwie Spraw Zagranicznych Ukrainy, Radzie Najwyższej Ukrainy oraz Sekretariacie Prezydenta Ukrainy. Dzięki temu autor miał możliwość rozmów z prezydentami: Janukowyczem, Juszczenką, Kuczmą, byłą premier Julią Tymoszenko oraz ministrami spraw zagranicznych: wspomnianym już Złenką, Borysem Tarasiukiem, Arsenijem Jaceniukiem, Wołodymyrem Ohryzką, a także wieloma wpływowymi ukraińskimi politykami.

1.

Kierunki i ramy instytucjonalne polityki zagranicznej Ukrainy

Powstanie niepodległego państwa ukraińskiego było bezpośrednim następstwem rozpadu Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, do którego doszło pod koniec 1991 r. Kluczowe znaczenie dla tego procesu miała porażka tzw. puczu Janajewa, w której następstwie Ukraińska Socjalistyczna Republika Radziecka 24 sierpnia 1991 r. ogłosiła niepodległość¹. W przyjętej wówczas deklaracji deputowani stwierdzili, że niepodległość została ogłoszona w związku ze śmiertelnym zagrożeniem dla państwa ukraińskiego, które pojawiło się w wyniku przewrotu państwowego w Związku Radzieckim². Jednocześnie deputowani zdecydowali, że ogłoszenie niepodległości zostanie poddane pod głosowanie w ogólnonarodowym referendum. Zostało ono przeprowadzone 1 grudnia 1991 r. i wówczas zdecydowana większość Ukraińców (90,92 proc.) opowiedziała się za niepodległością państwa³.

Po jej ogłoszeniu rozpoczął się proces uznawania Ukrainy na arenie międzynarodowej. Pierwszym państwem na świecie, które to zrobiło, była Polska⁴. 2 grudnia 1991 r. specjalny przedstawiciel rządu polskiego w Kijowie Je-

¹ М. Горбачев, *Августовский путч. Причины и следствия*, Москва 1991, s. 19-24. Szerzej na ten temat zob.: *Путч. Хроника тревожных дней*, предисл. А. Виноградов, Г. Павловский, Москва 1991; М. Smoleń, *Stracone dekady. Historia ZSRR 1917-1991*, Warszawa 1994, s. 380-386.

² *Постанова Верховної Ради Української РСР Про проголошення незалежності України*, „Голос України” 1991, 27 VIII; *Україна: утвердження незалежної держави (1991-2001)*, відп. ред. В.М. Литвин, Київ 2001, s. 165-166.

³ *Політична історія України*, ред. В. Танцюра, Київ 2002, s. 428.

⁴ W sprawie niepodległości Ukrainy Polska wypowiedziała się już w sierpniu 1991 r. po przyjęciu Deklaracji niepodległości. 31 VIII 1991 r. Sejm RP z „uznaniem” przyjął tę histo-

rzy Kozakiewicz oficjalnie powiadomił władze Ukrainy o tym fakcie. Również prezydent Lech Wałęsa w związku z powstaniem niepodległej Ukrainy wysłał do prezydenta Leonida Krawczuka list gratulacyjny⁵.

Tego samego dnia wieczorem konsul generalny Kanady w Kijowie Nestor Hayovsky przekazał Krawczukowi notę kanadyjskiego rządu, w której również uznano ukraińską niepodległość⁶. Jako trzecie Ukrainę uznały Węgry. Premier tego państwa József Antall jako pierwszy przywódca złożył wizytę na Ukrainie 5 grudnia 1991 r., a 11 grudnia 1991 r. Węgry otworzyły ambasadę w Kijowie⁷. Do końca 1992 r. Ukrainę uznały 132 państwa, z których 106 zawarło z nią stosunki dyplomatyczne⁸.

Uznanie Ukrainy przez Kanadę związane było z obecnością w tym państwie licznej i dość wpływowej ukraińskiej diaspory⁹. W większości państw zachodnich powstanie Ukrainy i następnie rozpad ZSRR przyjmowane były z dużym niepokojem, związanym przede wszystkim z przyszłością broni jądrowej rozlokowanej w tym państwie oraz stabilnością obszaru poradzieckiego.

Wprawdzie dzień przed referendum niepodległościowym w rozmowie telefonicznej z Michałem Gorbaczowem prezydent Bush powiedział, że Stany Zjednoczone jako państwo demokratyczne uszanują każdy wybór ukraińskiego narodu, jednak w kolejnych dniach amerykański prezydent zwlekał z uznaniem Ukrainy¹⁰.

ryczną decyzję Rady Najwyższej Ukrainy. Wyraził głębokie przekonanie, że Ukraina pójdzie drogą przemian demokratycznych stanowiących płaszczyznę dla wszechstronnej dobrosąsiedzkiej współpracy. Zob.: *Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 31 sierpnia 1991 roku w sprawie niepodległości Ukrainy*, Monitor Polski 1991, nr 29, poz. 205.

⁵ Pozytywny wydźwięk szybkiego uznania Ukrainy przez Polskę zakłóciły nieco późniejsze wypowiedzi Wałęsy. 5 XII 1991 r. w wywiadzie dla rosyjskiej telewizji polski prezydent wyraził poparcie dla Gorbaczowa i stworzenia Związku Radzieckiego na nowych zasadach. Na tę wypowiedź natychmiast zareagowała Ukraina. Minister Zlenko zaznaczył, że uznanie niepodległości Ukrainy wyklucza poparcie dla prób Gorbaczowa zachowania ZSRR. Zob.: A. Kamiński, J. Kozakiewicz, *Stosunki polsko-ukraińskie. Raport*, Warszawa 1997, s. 22-23.

⁶ Л. Чекаленко, *Зовнішня політика України*, Київ 2006, s. 51.

⁷ B. Tarasyuk, *Ukraine in the World*, [w:] *Ukraine in the World...*, s. 12.

⁸ *Україна: утвердження незалежної держави...*, s. 589-590.

⁹ П.Д. Сардачук, О.П. Сагайдак, *Україна в двосторонніх міжнародних відносинах (кінець XX – початок XXI століть)*, Київ 2005, s. 246. Zob. także: B.S. Kordan, *Canadian-Ukrainian Relations: Articulating the Canadian Interest*, [w:] *Ukraine in the World...*, s. 125-137.

¹⁰ G. Bush, B. Scowcroft, *Świat przekształcony*, tłum. J.J. Górski, Warszawa 2000, s. 564-565.

2 grudnia 1991 r. Bush zdecydował o wysłaniu w ciągu kilku dni do Kijowa asystenta sekretarza stanu Thomasa M.T. Nilesa. Z wizytą do kilku państw regionu miał również udać się sekretarz stanu James Baker. W Kijowie miał on rozmawiać przede wszystkim o przyszłości broni atomowej rozlokowanej na ukraińskim terytorium¹¹.

Następnego dnia Bush zadzwonił do Krawczuka z gratulacjami w związku z wyborem na prezydenta. W trakcie tej rozmowy prezydent USA wyraził nadzieję, że Ukraina będzie przestrzegać zasad KBWE, zagwarantuje prawa mniejszościom narodowym oraz pozbędzie się broni atomowej¹².

O swoim zaniepokojeniu tą ostatnią kwestią Bush mówił również podczas udzielonego 13 grudnia 1991 r. wywiadu. Stwierdził wówczas, że USA wprawdzie popierają wszelkie działania na rzecz reform i demokracji, jednak zaznaczył, że w imię odpowiedzialności przed całym światem muszą zająć się problemem broni atomowej¹³.

Również NATO z rezerwą odnosiło się do zmian na Wschodzie. Obradujący 19 grudnia 1991 r. ministrowie spraw zagranicznych Sojuszu oświadczyli, że uznają suwerenność byłych republik radzieckich pod warunkiem honorowania przez nie porozumień rozbrojeniowych zawartych przez ZSRR¹⁴.

Podczas wspomnianej wizyty Bakera w Kijowie władze Ukrainy zapewniały, że państwo ukraińskie zagwarantuje odpowiednią kontrolę nad bronią, przystąpi do Traktatu o nieprolifracji broni jądrowej (Nuclear Non-Proliferation Treaty – NPT), przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 12 czerwca 1968 r., a w przyszłości zrzeknie się prawa do jej posiadania. Deklaracje te, oraz definitywny rozpad ZSRR, wpłynęły na decyzję USA o uznaniu Ukrainy, o czym Bush poinformował 25 grudnia 1991 r. w specjalnym przemówieniu¹⁵.

¹¹ M. Wines, *Baker Will Visit Ukraine to Discuss Nuclear Question*, „The New York Times” 1991, 3 XII; *Azjatyckie bezdroża*, „Gazeta Wyborcza” 1991, 19 XII; А.Г. Слюсаренко et al., *Новітня історія України (1900-2000)*, Київ 2002, s. 651.

¹² G. Bush, B. Scowcroft, *op. cit.*, s. 567.

¹³ G. Bush, *Exchange With Reporters on the Situation in the Soviet Union, December 13, 1991*, The American Presidency Project, [online] [http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=20343&st=baker&st1=](http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=20343&st=baker&st1=,), 21 X 2014; J. Stachura, *Polityka amerykańska wobec Ukrainy*, „Sprawy Międzynarodowe” 1994, nr 3, s. 102.

¹⁴ *Final Communiqué of the North Atlantic Council, Chairman: Manfred Wörner*, NATO Press Communiqué M-NAC-2(91)110, 19 XII 1991, [online] <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c911219a.htm>, 21 X 2014; *Zapobiec destabilizacji*, „Gazeta Wyborcza” 1991, 20 XII.

¹⁵ G. Bush, *Address to the Nation on the Commonwealth of Independent States, December 25, 1991*, The American Presidency Project, [online] <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/>

1.1. Uchwała o głównych kierunkach polityki zagranicznej Ukrainy

Dyskusja o polityce zagranicznej Ukrainy rozpoczęła się praktycznie jeszcze przed ogłoszeniem niepodległości tego państwa. W przyjętej w lipcu 1990 r. Deklaracji suwerenności stwierdzono, że Ukraina jako podmiot prawa międzynarodowego utrzymuje bezpośrednie stosunki dyplomatyczne z innymi państwami, negocjuje z nimi umowy, wymienia przedstawicielstwa dyplomatyczne, konsularne i handlowe oraz bierze udział w pracach organizacji międzynarodowych. W punkcie 11 tego dokumentu określono, że Ukraina jest pełnoprawnym uczestnikiem współpracy międzynarodowej, aktywnie wspiera wzmocnienie ogólnoświatowego pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego. W tym kontekście stwierdzono, że Ukraina w przyszłości będzie dążyć do osiągnięcia statusu państwa neutralnego, które nie uczestniczy w blokach wojskowych. Podkreślono, że Ukraina zobowiązuje się do przestrzegania zasad nieprzyjmowania, nieproduktowania i nienabywania broni jądrowej¹⁶.

Deklaracja nie miała wprowadzić mocy prawnej, jednak jej przyjęcie było istotne z politycznego punktu widzenia. Ukraina podkreślała swoje zamiary pełnoprawnego i aktywnego uczestnictwa w polityce międzynarodowej. Dokument ten miał także olbrzymie znaczenie dla polityki zagranicznej i bezpieczeństwa niepodległej Ukrainy. Krawczuk oraz inni zwolennicy procesu denuklearyzacji powoływali się na jego zapisy przy podejmowaniu decyzji o zrzeczeniu się przez to państwo prawa do posiadania broni nuklearnej.

Deklaracja miała również wpływ na późniejszą debatę publiczną dotyczącą członkostwa Ukrainy w NATO. Oponenti wstąpienia jako argument prze-

index.php?pid=20388&st=&st1=, 21 X 2014; Б.М. Гончар, І.О. Овсій, *Міжнародні наслідки розпаду СРСР і виникнення нових незалежних держав*, [w:] *Міжнародні відносини та зовнішня політика (1980-2000 роки)*, Л.В. Губерський et al., Київ 2001, s. 151; T.A. Olszański, *Trud niepodległości. Ukraina na przełomie tysiącleci*, Kraków 2003, s. 38; J. Stachura, *op. cit.*, s. 102; *Український вибір: політичні системи XX століття і пошук власної моделі суспільного розвитку*, В.Ф. Солдатенко (кер.), Київ 2007, s. 546.

¹⁶ Декларація про державний суверенітет України, прийнята Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 р., Верховна Рада УРСР, Декларація від 16 VII 1990, № 55-XII, [online] <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/55-12>, 21 X 2014; E. Cziomer, *op. cit.*, s. 412-413; В.М. Вдовенко, *Питання нейтралітету у зовнішній політиці України*, „Актуальні проблеми міжнародних відносин” 2005, Вип. 57, Ч. 1, s. 144; А.Г. Слюсаренко et al., *op. cit.*, s. 649; *Военная безпека України на межі тисячоліть*, ред. Г.Н. Перепелица, Київ 2002, s. 161-162; Л. Кравчук, *Маємо те, що маємо. Спогади і роздуми*, Київ 2002, s. 137-139.

ciwko członkostwu wskazywali na zawarte w niej sformułowanie o dążeniu do uzyskania przez Ukrainę statusu państwa neutralnego. Z kolei zwolennicy podkreślali, że dokument ten przyjęty został przez nieistniejące państwo, w związku z czym jego zapisy nie mogą obowiązywać w niepodległej Ukrainie.

W związku z uzyskaną niepodległością i całkowicie zmienioną sytuacją geopolityczną w państwie tym na nowo rozpoczęła się dyskusja na temat polityki zagranicznej¹⁷. Kilka dni po referendum niepodległościowym, 5 grudnia 1991 r. Rada Najwyższa Ukrainy wystosowała Apel do parlamentów i narodów świata. Deputowani zapowiedzieli w nim prowadzenie przez Ukrainę polityki zagranicznej ukierunkowanej na wzmocnienie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, a także działania w kierunku aktywizacji współpracy na rzecz rozwiązywania najważniejszych problemów o zasięgu globalnym. Ukraina potwierdziła również przyjęcie na siebie wszelkich zobowiązań międzynarodowych wynikających z dotychczasowych umów zawartych w ramach ZSRR, pod warunkiem ich zgodności z konstytucją i interesem narodowym. W dokumencie tym deputowani stwierdzili również, że Ukraina jest państwem europejskim i gotowa jest włączyć się do ogólnoeuropejskich procesów współpracy, a także rozwijania stosunków bilateralnych z innymi państwami¹⁸.

Na przełomie 1992 i 1993 r. w MSZ Ukrainy przy współpracy z administracją prezydencką i niezależnymi ekspertami wypracowany został projekt dokumentu regulującego politykę zagraniczną. Osoby, które wniosły największy wkład w jego przygotowanie, to Anatolij Zlenko, Borys Tarasiuk, Iwan Bettjar, Serhij Borowyk, Andrij Fiałko, Ihor Charczenko oraz Wołodymyr Wasylenko¹⁹.

18 marca 1993 r. dokument ten rozpatrywany był przez Radę Najwyższą na zamkniętym posiedzeniu, które przebiegało w bardzo emocjonalnej atmosferze. Mimo że dotyczył on szeroko pojętej polityki zagranicznej, podczas

¹⁷ А. Зленко, *Формування та реалізація концептуальних засад зовнішньої політики України*, „Україна дипломатична” 2007, Вип. 8, s. 608; А.І. Кудряченко, Г.І. Калінічева, А.А. Костиря, *Політична історія України ХХ століття*, Київ 2006, s. 507.

¹⁸ *Звернення Верховної Ради України До парламентів і народів світу*, Верховна Рада України, Звернення від 5 XII 1991, № 1927-XII, [online] <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1927-12>, 22 X 2014; *Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний та прикладний аспекти*, за ред. Ф. Рудича, Київ 2002, s. 63.

¹⁹ А. Зленко, *Дипломатія і політика. Україна в процесі динамічних геополітичних змін*, Харків 2003, s. 30; Т. Силіна, *У нову Європу зі старим „закордонним паспортом”?*, „Дзеркало тижня” 2001, 23 VIII; Е. Cziomer, *op. cit.*, s. 414.

dyskusji deputowani skupili się przede wszystkim na dwóch kwestiach: stosunku do broni atomowej oraz udziału Ukrainy w WNP²⁰.

Drugie czytanie tego dokumentu odbyło się 2 lipca 1993 r. Występujący na tym posiedzeniu Zlenko zachęcał deputowanych do jego przyjęcia. Stwierdził, że MSZ uwzględniło część ich propozycji, jednak większość z nich wzajemnie się wykluczała i nie odpowiadała realiom współczesnego świata. Zaznaczył, że odbyły się trzy posiedzenia parlamentarnej Komisji ds. Międzynarodowych, podczas których dokładnie omówiono treść proponowanej uchwały. Po krótkiej i w miarę spokojnej dyskusji większość deputowanych opowiedziała się za przyjęciem Uchwały o głównych kierunkach polityki zagranicznej Ukrainy²¹.

W dokumencie tym stwierdzono, że powstanie Ukrainy jako niepodległego państwa odbywa się w okresie zasadniczych zmian politycznych i gospodarczych w ukraińskim społeczeństwie oraz historycznych zmian w całym systemie stosunków międzynarodowych. Podkreślono, że zmiany te polegają głównie na powstaniu niepodległych państw, pojawieniu się nowych regionalnych „centrów siły”, zakończeniu okresu konfrontacji i przejściu do ery otwartości i współpracy. Dodano, że proces budowy państwowości ukraińskiej i społeczeństwa obywatelskiego zbiega się z wejściem Ukrainy do światowej wspólnoty i poszukiwaniem przez nią swojego miejsca w złożonym i zróżnicowanym świecie²².

Podkreślono, że w związku ze swoim położeniem geopolitycznym, doświadczeniami historycznymi, tradycjami kulturowymi, bogatymi zasobami naturalnymi, dużym potencjałem gospodarczym, naukowo-technicznym oraz intelektualnym Ukraina może i powinna stać się wpływowym państwem w świecie, zdolnym do odgrywania istotnej roli w zapewnieniu polityczno-gospodarczej stabilności w Europie. Za podstawowy warunek wykorzystania własnego potencjału uznano pełny udział państwa w ogólnosiwiatowych procesach współpracy. Zadeklarowano, że przełamując zjawiska kryzysowe

²⁰ А. Зленко, *Дипломатія і політика...*, s. 28.

²¹ *Ibidem*, s. 28; stenogram z posiedzenia Rady Najwyższej: *Стенограми пленарних засідань Верховної Ради України. Засідання сімдесят друге. Сесійний зал Верховної Ради України. 2 липня 1993 року. 10 година. Веде засідання Голова Верховної Ради України Плющ І.С.*, [online] http://web.archive.org/web/20080112062523/http://www.rada.gov.ua/zakon/skl1/BUL17/020793_72.htm, 24 X 2014; *Зовнішня політика України в умовах глобалізації 1991-2003. Анотована історична хроніка міжнародних відносин*, ред. С.В. Віднянський, Київ 2004, s. 15-16.

²² *Постанова Верховної Ради України Про Основні напрями...*

w społeczeństwie i dążąc do udziału w tych procesach, Ukraina kierować się będzie interesami narodowymi, w oparciu o które wyznaczono właśnie zasady, kierunki, priorytety oraz funkcje jej polityki zagranicznej²³.

Za podstawowe przesłanki dla realizacji polityki zagranicznej Ukrainy uznano najpełniejsze i najbardziej efektywne zagwarantowanie realizacji jej interesów narodowych. W sferze stosunków międzynarodowych interesy te podzielone zostały na trzy główne grupy:

- interesy strategiczne i geopolityczne związane z zagwarantowaniem bezpieczeństwa narodowego oraz obroną politycznej niezależności;
- interesy ekonomiczne związane z integracją ukraińskiej gospodarki ze strukturami gospodarki światowej;
- interesy regionalne, subregionalne i lokalne związane z zaspokojeniem różnorodnych specyficznych potrzeb wewnętrznego rozwoju państwa²⁴.

Mając na uwadze realizację powyższych interesów, za najważniejsze cele polityki zagranicznej niepodległej Ukrainy uznano:

- ugruntowanie i rozwój jako niezależnego, demokratycznego państwa;
- zapewnienie stabilności sytuacji międzynarodowej;
- zachowanie jedności terytorialnej państwa i nienaruszalności jego granic;
- włączenie gospodarki w światowy system gospodarczy;
- ochronę praw i interesów obywateli oraz osób prawnych za granicą, stworzenie warunków do podtrzymania kontaktów z diasporą ukraińską, udzielanie jej wszelkiej pomocy zgodnej z prawem międzynarodowym;
- zbudowanie w świecie wizerunku Ukrainy jako solidnego i przewidywalnego partnera²⁵.

W dokumencie tym zaznaczono, że Ukraina realizuje politykę zagraniczną opierającą się na następujących zasadach:

- Ukraina prowadzi otwartą politykę zagraniczną i wyraża wolę współpracy ze wszystkimi zainteresowanymi państwami, unikając zależności od pojedynczych państw lub grup państw;
- Ukraina rozbudowuje swoje stosunki dwustronne i wielostronne z innymi państwami i organizacjami międzynarodowymi na podstawie zasad

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*. Zob. także: A. Зленко, *Зовнішньополітична стратегія і дипломатія України*, Київ 2008, s. 42-43.

²⁵ *Постанова Верховної Ради України Про Основні напрями...*; A. Зленко, *Дипломатія і політика...*, s. 31; Ł. Dоnаj, *Polityka bezpieczeństwa niepodległej Ukrainy 1991-2004*, Łódź 2005, s. 120-121.

dobrowolności, równoprawności, wzajemnego szacunku i nieingerencji w sprawy wewnętrzne;

- Ukraina nie jest wrogiem żadnego państwa;
- Ukraina odrzuca wojnę jako narzędzie polityki narodowej, przestrzega zasady niestosowania siły i groźby jej użycia w celu rozwiązania jakichkolwiek sporów międzynarodowych, opowiada się za ich rozwiązywaniem wyłącznie metodami pokojowymi;
- Ukraina nie wysuwa pretensji terytorialnych do państw sąsiednich i nie uznaje żadnych pretensji terytorialnych w stosunku do siebie;
- Ukraina ściśle przestrzega międzynarodowych standardów praw człowieka, gwarantuje prawa mniejszościom narodowym i wspiera diasporę ukraińską zgodnie z zasadami prawa międzynarodowego;
- Ukraina stoi na stanowisku, że we współczesnym świecie przestrzeganie praw człowieka jest nie tylko wewnętrzną sprawą danego państwa;
- Ukraina uważa, że zagrożenie bezpieczeństwa narodowego jakiegokolwiek państwa stanowi wyzwanie dla ogólnego pokoju i bezpieczeństwa na świecie;
- Ukraina w polityce zagranicznej wyznaje zasadę „bezpieczeństwo własne poprzez bezpieczeństwo wszystkich”;
- Ukraina kieruje się zasadą nadrzędności prawa w polityce zagranicznej, uznając pierwszeństwo ogólnie przyjętych norm prawa międzynarodowego przed normami prawa wewnętrznego;
- Ukraina bez zastrzeżeń dotrzymuje zasady sumiennego wykonania wszystkich swoich zobowiązań międzynarodowych i ratyfikowane traktaty uważa za część własnego prawa wewnętrznego;
- Ukraina w prowadzeniu polityki zagranicznej opiera się na fundamentalnych ogólnoludzkich wartościach i potępia praktykę podwójnych standardów w stosunkach międzynarodowych;
- Ukraina występuje przeciwko obecności sił zbrojnych innych państw na jej terytorium, a także przeciwko rozmieszczeniu zagranicznych wojsk na terytorium innych państw bez ich jasno wyrażonej zgody, poza wypadkami zastosowania sankcji międzynarodowych zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych;
- Ukraina wykorzystuje siły zbrojne w przypadku aktów zbrojnej agresji przeciwko niej lub jakichkolwiek innych zbrojnych ataków na swoją integralność terytorialną i nienaruszalność granic państwowych oraz w ramach wypełnienia swoich zobowiązań międzynarodowych;

- Ukraina uważa siebie za spadkobiercę ZSRR na równi z innymi państwami poradzieckimi i nie uznaje wyjątków od tej zasady wobec któregośkolwiek z państw spadkobierców bez wcześniejszego uregulowania tej kwestii na podstawie wielostronnego porozumienia²⁶.

Uchwała określała również najważniejsze kierunki polityki zagranicznej Ukrainy. Zostały one wyznaczone na podstawie kryterium geograficzno-funkcjonalnego i podzielone na cztery główne obszary: stosunki dwustronne, udział w wielostronnej współpracy europejskiej, współpraca w ramach państw WNP oraz członkostwo w ONZ i innych organizacjach uniwersalnych. Kierunki te wraz z przyjętymi założeniami dokładnie omówione zostały w poniższej tabeli.

Tabela 1. Kierunki i założenia polityki zagranicznej Ukrainy przyjęte w 1993 r.

Kierunki polityki zagranicznej	Założenia
Rozwój dwustronnych stosunków między państwowych	W zakresie stosunków dwustronnych jako priorytet określono rozwój stosunków politycznych, gospodarczych, naukowo-technicznych i kulturalnych z następującymi grupami państw: – państwa sąsiedzkie: Państwa te uznane zostały za najbliższe środowisko zewnętrzne Ukrainy, od współpracy z którym w bezpośredni sposób zależy „pokój i stabilność” na obrzeżach jej granic oraz „normalna współpraca ze światem zewnętrznym”. Za pierwszoplanowe zadania w tym kontekście uznano: • wynegocjowanie traktatów w celu ostatecznego potwierdzenia istniejących granic; • stworzenie atmosfery wzajemnego zaufania i szacunku; • rozbudowę przyjacielskich i wzajemnie korzystnych stosunków partnerskich we wszystkich dziedzinach. Za istotną uznano również potrzebę rozbudowy bazy prawnej w celu rozwoju wszechstronnych stosunków, ze zwróceniem szczególnej uwagi na stworzenie efektywnych mechanizmów ostrzegania oraz pokojowego uregulowania sporów i konfliktów.

²⁶ Постанова Верховної Ради України Про Основні напрями...; Ł. Donaj, *op. cit.*, s. 120-121.

Kierunki polityki zagranicznej	Założenia
Rozwój dwustronnych stosunków między państwowych	Uwzględniając rozwój historyczny oraz specyficzne położenie geopolityczne i geoeconomiczne, za dominujące w sferze stosunków dwustronnych uznane zostały stosunki ukraińsko-rosyjskie. Określono je jako stosunki szczególnego partnerstwa i zakładano, że od ich charakteru w dużym stopniu zależeć będzie demokratyczny rozwój obu państw, stabilność Europy oraz całego świata. Zadeklarowano, że Ukraina będzie reagować na pretensje terytorialne czy też próby wtrącania się w jej wewnętrzne sprawy. Za zgubną i pozbawioną perspektyw uznano politykę skierowaną na konfrontację pomiędzy oboma państwami. Zadeklarowano wolę budowy z Rosją dobrosąsiedzkich stosunków, opartych na wzajemnym szacunku i partnerstwie. Ukraina wyraziła także chęć zostania w przyszłości swego rodzaju pomostem pomiędzy Rosją a państwami Europy Środkowo-Wschodniej. Z uwagi na konieczność utrzymania polityczno-wojskowej i społeczno-gospodarczej stabilności w Europie Środkowo-Wschodniej, a także bardzo ważne interesy narodowe Ukrainy rozwój bliskich i partnerskich stosunków ze wszystkimi państwami sąsiedzkimi uznany został za priorytet tego kierunku polityki. – państwa zachodnie – członkowie UE i NATO: Państwa zachodnie uznane zostały za kluczowe we współczesnym systemie międzynarodowym. Dlatego też zapowiedziano ustanowienie z nimi stosunków politycznego i wojskowego partnerstwa, współpracy gospodarczej, szerokich związków kulturalnych, naukowych i społecznych. Wyrażono nadzieję, że rozbudowa stosunków z państwami zachodnio-europejskimi stworzy warunki do odnowienia dawnych związków politycznych, gospodarczych, kulturowych i duchowych z cywilizacją europejską. Liczono, że współpraca ta przyspieszy demokratyzację państwa i przeprowadzenie reform rynkowych. Rozwój stosunków z państwami zachodnimi uznany został za podstawę rozszerzenia udziału Ukrainy w europejskich strukturach i w przyszłości integracji jej gospodarki z ogólnoeuropejską i światową przestrzenią ekonomiczną. W tym kontekście za szczególne dla Ukrainy uznano stosunki z USA „jako państwem, którego polityka w istotny sposób wpływa na rozwój międzynarodowych wydarzeń”.

Kierunki polityki zagranicznej	Założenia
Rozwój dwustronnych stosunków między państwowych	– państwa bliskie geograficznie: Państwa te wraz z niektórymi sąsiadami Ukrainy uznane zostały za swego rodzaju most pomiędzy Ukrainą a zachodnią Europą. Współpraca z nimi miała rozszerzyć strefę stabilności i pokoju na obrzeżach Ukrainy, sprzyjać umocnieniu jej pozycji jako wpływowego państwa europejskiego i prowadzić do rozwoju szerokich stosunków politycznych, gospodarczych, kulturowych, naukowych i społecznych z Europą Środkową, Północno-Wschodnią i Południowo-Wschodnią. Rozległe i stabilne stosunki Ukrainy z „państwami bliskimi geograficznie” uznano za warunek konieczny jej pełnej integracji ze wspólnotą narodów europejskich. Uwzględniając bliskość geograficzną i historyczne związki z państwami bałkańskimi, zapowiedziano rozwijanie z nimi stosunków w różnych sferach. W tym kontekście potwierdzono gotowość do udziału w międzynarodowych działaniach skierowanych na jak najszybsze pokojowe uregulowanie kryzysu jugosłowiańskiego. Z uwagi na położenie geopolityczne, a także istotne związki historyczne, gospodarcze, kulturalne i społeczne zadeklarowano również potrzebę zachowania i rozwoju „przyjacielskich i wzajemnie korzystnych” stosunków z państwami regionu kaukaskiego. – państwa Azji, basenu Pacyfiku, Afryki i Ameryki Łacińskiej: Ze względów politycznych i gospodarczych zapowiedziano rozwijanie stosunków z tymi państwami, które odgrywają istotną rolę w światowej i regionalnej polityce oraz mają wysoki poziom rozwoju gospodarczego. W tym kontekście Ukraina będzie dążyć do ustanowienia kontaktów z państwami Bliskiego i Dalekiego Wschodu, szczególnie członkami OPEC oraz nowymi „uprzemysłowionymi” państwami Azji. Stosunki z takimi państwami, jak Japonia, Korea, Singapur, RPA, Australia, uznane zostały za potencjalne źródła inwestycji w ukraińską gospodarkę. Odnotowano, że geostrategiczne i geoeconomiczne interesy Ukrainy wymagają także bliskich i szerokich stosunków z Indiami, Chinami, Egiptem oraz Izraelem. Stopniowa rozbudowa stosunków z państwami Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej uznana została za istotną w procesie dywersyfikacji międzynarodowych związków Ukrainy i sprzyjającą ugruntowaniu jej gospodarczej niezależności oraz wzmocnieniu pozycji na arenie międzynarodowej.

Kierunki polityki zagranicznej	Założenia
Rozszerzenie udziału w europejskiej współpracy regionalnej	Określono, że powyższe priorytety w stosunkach dwustronnych nie wykluczają ustanowienia i rozbudowy szczególnych stosunków z innymi państwami w sytuacjach, kiedy wymagać tego będą interesy narodowe Ukrainy. Aktywność polityki zagranicznej w zakresie europejskiej współpracy regionalnej uznano za istotny mechanizm wzmocnienia niezależności państwowej i efektywnego zagwarantowania interesów narodowych Ukrainy. Za priorytet w tym kontekście uznano aktywność w ramach procesu KBWE. Ukraina postulowała dalsze rozszerzenie sfery działalności KBWE, wzmocnienie jej struktur i instytucji oraz stworzenie nowych mechanizmów sprzyjających rozbudowie istniejącego systemu bezpieczeństwa na kontynencie europejskim. Ukraina zadeklarowała wolę szerszego udziału w NACC. Zapowiedziano również, że w najbliższym czasie podjęte zostaną starania o uzyskanie członkostwa w Radzie Europy i Ukraina przystąpi do najważniejszych wielostronnych konwencji tej organizacji. Ukraina zapowiedziała aktywność w zakresie polityki regionalnej, do której zaliczono udział w Czarnomorskiej Współpracy Gospodarczej (od 1998 r. Organizacja Współpracy Gospodarczej Państw Morza Czarnego), Komisji Dunajskiej, nawiązanie współpracy z regionem śródziemnomorskim, Inicjatywą Środkowoeuropejską, Grupą Wyszehradzką, Radą Północną, Radą Państw Morza Bałtyckiego oraz Euroregionem Karpackim. Jako cel europejskiej polityki zagranicznej Ukrainy wyznaczono uzyskanie członkostwa we Wspólnotach Europejskich, a także innych zachodnich i ogólnoeuropejskich strukturach, jeśli udział w nich będzie korzystny z punktu widzenia ukraińskich interesów narodowych. W celu urzeczywistnienia stosunków ze Wspólnotami Europejskimi Ukraina zadeklarowała wolę zawarcia z nimi umowy o partnerstwie i współpracy. Jej podpisanie uznano za pierwszy krok w kierunku stowarzyszenia, a następnie członkostwa w tych strukturach.

Kierunki polityki zagranicznej	Założenia
Współpraca w ramach WNP	Ukraina jako państwo założycielskie WNP będzie rozwijać współpracę z innymi członkami tej struktury na podstawie umowy powołującej WNP i zastrzeżeniami wniesionymi do niej przez Radę Najwyższą Ukrainy. Tę formę współpracy uznano za płaszczyznę dającą możliwość „rozwiązania wielu kwestii związanych z następstwem prawnym byłego ZSRR”. Ukraina uznała WNP za „międzynarodowy mechanizm wielostronnych konsultacji i negocjacji, który dopełnia proces tworzenia jakościowo nowych stosunków dwustronnych pomiędzy państwami poradzieckimi”. W strukturze tej Ukraina widziała również skuteczniejszy mechanizm rozwiązywania problemów, które pojawiły się w wyniku rozpadu ZSRR. Opowiadała się za rozwojem stosunków pomiędzy państwami WNP na zasadach suwerennego partnerstwa, równoprawności i wzajemnych korzyści. Zadeklarowano, że Ukraina nie będzie brała udziału w instytucjonalizacji form międzypaństwowej współpracy w ramach WNP mogących przekształcić wspólnotę w federację lub konfederację.
Członkostwo w ONZ oraz innych uniwersalnych organizacjach międzynarodowych	Podkreślono, że udział Ukrainy w uniwersalnych organizacjach międzynarodowych stwarza rzeczywiste możliwości współpracy z praktycznie wszystkimi państwami świata. Uznano, że członkostwo w tych organizacjach dopełnia i rozszerza dwustronne i regionalne mechanizmy zabezpieczenia podstawowych interesów narodowych Ukrainy. Wyrażono nadzieję, że organizacje te będą sprzyjać podwyższeniu roli i znaczenia państwa ukraińskiego w świecie. Potwierdzono, że priorytetowym kierunkiem działalności Ukrainy w organizacjach międzynarodowych jest aktywny udział w ONZ oraz jej organach wyspecjalizowanych, a także wsparcie dla misji pokojowych tej organizacji. Biorąc pod uwagę możliwości i potencjał państwa ukraińskiego, zapowiedziano rozszerzenie członkostwa w innych uniwersalnych organizacjach, zarówno rządowych, jak i pozarządowych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Постанова Верховної Ради України Про Основні напрями зовнішньої політики України*, „Голос України” 1993, 24 VII.

Na podstawie powyższej analizy można stwierdzić, że na pierwszym etapie niepodległości jednym z najważniejszych celów polityki zagranicznej państwa ukraińskiego było jego zaistnienie i ugruntowanie pozycji na arenie międzynarodowej. Wspomniany dokument odzwierciedlał sytuację międzynarodową z początku lat 90., a także miejsce i rolę państwa ukraińskiego w zachodzących wówczas procesach. Świadczą o tym zapisy mówiące, że do priorytetów

polityki zagranicznej należy wzmocnienie niezależności i niepodległości, zawarcie z państwami granicznymi dwustronnych traktatów politycznych potwierdzających istniejące granice oraz dążenie do włączenia się w ogólnoeuropejskie procesy współpracy²⁷.

Kilka lat później Ukraina była już państwem o ugruntowanej pozycji międzynarodowej, aktywnie uczestniczącym w nowym systemie stosunków międzynarodowych. W związku z tym zapisy uchwały z 1993 r. były całkowicie nieaktualne i nie przystawały do zmieniającej się rzeczywistości międzynarodowej²⁸. Zasadnicza zmiana w tej kwestii nastąpiła również po przyjęciu ukraińskiej konstytucji w 1996 r. Ustawa zasadnicza w art. 92 pkt 9 stwierdzała, że podstawy stosunków zagranicznych państwa wyznaczone są w oparciu o ustawy. Z kolei art. 18 precyzował, że polityka zagraniczna państwa skierowana jest na zagwarantowanie jego interesów narodowych i bezpieczeństwa na drodze pokoju i współpracy z członkami społeczności międzynarodowej²⁹. Należy również podkreślić, że ustawa zasadnicza nie zawiera żadnych zapisów dotyczących pozablockowości i neutralności państwa ukraińskiego³⁰.

W związku z tym praktycznie od końca lat 90. ubiegłego wieku trwała dyskusja o przyjęciu nowego dokumentu regulującego politykę zagraniczną, który tym razem miałby formę ustawy. Siły polityczne przez lata nie mogły jednak osiągnąć konsensusu w tej kwestii, a najważniejsze rozbieżności dotyczyły przede wszystkim członkostwa w NATO, statusu neutralnego Ukrainy,

²⁷ А. Зленко, *Процес розробки та прийняття зовнішньополітичних рішень в Україні*, [w:] *Україна в постбілоярній системі міжнародних відносин*, за ред. Л. Губерського, Київ 2008, s. 138-139.

²⁸ Т. Силіна, *У нову Європу...*; А. Зленко, *Формування та реалізація...*, s. 622. Zobacz także zapis debaty parlamentarnej z 19 XI 2003 r. na temat polityki zagranicznej Ukrainy: *Зовнішня політика України як інструмент забезпечення національних інтересів держави: здобутки, реалії та перспективи*. Парламентські слухання, [online] http://static.rada.gov.ua/zakon/skl4/par_sl/sl191103.htm, 21 X 2014.

²⁹ *Конституція України: Принята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року*, Київ 2001; Т. Силіна, *У нову Європу...*; А. Зленко, *Зовнішньополітична стратегія...*, s. 44; Ł. Donaj, *op. cit.*, s. 120.

³⁰ А. Зленко, *Зовнішньополітична стратегія...*, s. 48-49. Z kolei przyjęta 19 X 1993 r. Doktryna wojenna Ukrainy określała to państwo jako neutralne i pozablockowe. W Polsce koncepcje te nie do końca słusznie nazywa się „doktryną Pawłyczki”. Zob.: *Постанова Верховної Ради України Про Воєнну доктрину України*, „Голос України” 1993, 29 X; J. Tymkiw, *Koncepcje polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Ukrainy*, [w:] *Ukraina w stosunkach...*, s. 110.

udziału we współpracy w ramach WNP i innych projektach realizowanych pod egidą Rosji na przestrzeni poradzieckiej³¹.

1.2. Ramy instytucjonalne polityki zagranicznej

Rada Najwyższa Ukrainy

W chwili ogłoszenia niepodległości na Ukrainie obowiązywała konstytucja USRR, która w kolejnych latach była wielokrotnie nowelizowana i nie odpowiadała nowym realiom politycznym niepodległej Ukrainy. Ostatecznie po wielu latach trudnych negocjacji ustawa zasadnicza przyjęta została po burzliwych obradach 28 czerwca 1996 r.³²

Należy również podkreślić, że po ogłoszeniu niepodległości władze Ukrainy nie zdecydowały się na rozpisanie przedterminowych wyborów parlamentarnych i do 1994 r. funkcjonowała Rada Najwyższa wybrana w wyborach w marcu 1990 r. Ukraiński parlament w bezpośredni sposób nawiązywał więc do radzieckich tradycji parlamentarnych i stanowił wręcz ich kontynuację.

Kompetencje Rady Najwyższej w zakresie polityki zagranicznej Konstytucja Ukrainy określa w art. 85. W oparciu o jej zapisy parlament jest jedynym organem, który posiada prawo do wyznaczania zasad polityki wewnętrznej i zewnętrznej państwa (pkt 5). Pozostałe kompetencje Rady w tym zakresie przedstawiają się następująco:

- na wniosek prezydenta ogłasza stan wojny i zawarcie pokoju oraz zatwierdza jego decyzję o wykorzystaniu Sił Zbrojnych Ukrainy i innych jednostek wojskowych w przypadku zbrojnej agresji na nią (pkt 9);

³¹ Por.: O. Сушко, *Законодавчі пастки для зовнішньої політики*, „Дзеркало тижня” 2006, 28 X; A. Зленко, *Зовнішньополітична стратегія...*, s. 89. Szerzej na temat „dylematów” geopolitycznych Ukrainy zob.: A. Kozłowska, *Zewnętrzny wymiar ukraińskiego rozdroża – geopolityczne znaczenie Ukrainy oraz koncepcje ukraińskiej polityki zagranicznej*, [w:] *Wybrane problemy badań wschodnich*, red. Z.J. Winnicki, W. Baluk, G. Tokarz, Wrocław 2007, s. 215-242, *Wschodnioznawstwo*.

³² Stenogram z posiedzenia parlamentu 28 VI 1996 r. zob.: *Стенограми пленарних засідань Верховної Ради України. Засідання сто сьоме (П'ятниця, 28 червня 1996 року)*, Частина восьма, Сесійний зал Верховної Ради України. 6 година 25 хвилин, [online] http://www.rada.gov.ua/zakon/skl2/BUL25/280696_1078.htm, 21 X 2014; W. Baluk, *Kształtowanie systemu partyjnego Ukrainy w okresie transformacji ustrojowej (1987-2004)*, Wrocław 2006, s. 97.

- zatwierdza decyzje o przyznaniu przez Ukrainę pożyczek i pomocy gospodarczej innym państwom i międzynarodowym organizacjom, a także o otrzymaniu przez nią od innych państw, banków i międzynarodowych instytucji pożyczek nieprzewidzianych w budżecie Ukrainy, pełni również funkcje kontrolne w zakresie ich wykorzystania (pkt 14);
- podejmuje decyzje o przyznaniu pomocy wojskowej innym państwom, o skierowaniu jednostek Sił Zbrojnych Ukrainy do innego państwa oraz dostępie jednostek sił zbrojnych innych państw do terytorium Ukrainy (pkt 23);
- ratyfikuje w wyznaczonym przez ustawodawstwo terminie zawarte przez Ukrainę umowy międzynarodowe (pkt 32)³³.

Na tle przewidzianego przez konstytucję prawa Rady Najwyższej do wyznaczania zasad polityki zagranicznej wielokrotnie dochodziło do sporów z prezydentem. Zarówno Kuczma, jak i Juszczenko pomijali parlament w wyznaczaniu polityki zagranicznej i prowadzili ją niezależnie od stanowiska i woli parlamentu. Zjawisko to najbardziej widoczne było właśnie w kwestii polityki wobec NATO.

W 2002 r. Kuczma zatwierdził uchwaloną przez Radę Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Strategię bezpieczeństwa narodowego, w której Ukraina wyraziła wolę przystąpienia do Sojuszu. Decyzja Rady wywołała wśród ukraińskich prawników dyskusję na temat jej zgodności z konstytucją i ustawodawstwem. Część z nich twierdziła, że decyzja ta jest złamaniem konstytucji. Zgodnie z nią Rada Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony jest jedynie organem koordynującym w zakresie bezpieczeństwa narodowego i obrony. Parlament natomiast jako jedyny posiada prawo wyznaczania zasad i kierunków polityki zagranicznej, a taką niewątpliwie była decyzja o zamiarze wstąpienia do NATO. Na tej podstawie wskazywano, że Rada Bezpieczeństwa i Obrony przekroczyła swoje uprawnienia i przywłaszczyła sobie kompetencje zgodnie z konstytucją przysługujące wyłącznie parlamentowi³⁴.

Rola parlamentu w wyznaczaniu polityki zagranicznej przejawia się również w wielu formach międzynarodowej współpracy parlamentarnej. Rada

³³ Конституція України...; А. Зленко, *Зовнішньополітична стратегія...*, s. 71; W. Baluk, *Ukraina*, [w:] *Ustroje polityczne krajów Wspólnoty Niepodległych Państw*, red. W. Baluk, A. Czajowski, Wrocław 2007, s. 123, *Acta Universitatis Wratislaviensis*, nr 2983. Zob. także: О. Сушко, *Законодавчі пастки...*

³⁴ Ф. Вениславський, В. Колисник, *Натовський вибір України: Політика ще раз нехтує право*, „Дзеркало тижня” 2002, 8 VI.

Najwyższa Ukraina bierze udział w pracach m.in. takich instytucji i organizacji, jak: Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy, Zgromadzenie Międzyparlamentarne WNP, Unia Międzyparlamentarna, Zgromadzenie Parlamentarne OBWE, Zgromadzenie Parlamentarne Organizacji Współpracy Gospodarczej Państw Morza Czarnego, Zgromadzenie Parlamentarne NATO oraz Zgromadzenie Parlamentarne GUAM³⁵.

Ukraiński parlament często występuje również w roli „komentatora” wydarzeń na świecie i wydaje oświadczenia w danych sprawach. Istotną częścią międzynarodowego wymiaru pracy deputowanych jest bilateralna współpraca między państwami w ramach grup międzyparlamentarnych³⁶.

Stanowisko parlamentu w zakresie polityki zagranicznej Ukrainy jest niejako wypadkową propozycji i koncepcji programowych przedstawianych przez ukraińskie partie polityczne. Mimo że wiele z nich nawiązuje do działalności partii w monarchii habsburskiej, Imperium Rosyjskim czy też w okresie prób budowania państwowości ukraińskiej w czasie pierwszej i drugiej wojny światowej, to jednak ukraińscy politolodzy za początek kształtowania się sceny partyjnej państwa uważają okres związany z uzyskaniem przez Ukrainę niepodległości³⁷.

Ukraińską scenę polityczną cechuje duże rozdrobnienie. Obecnie według rejestru prowadzonego przez Ministerstwo Sprawiedliwości Ukrainy w państwie tym działa 229 partii politycznych. Należy podkreślić, że po rewolucji godności zdecydowanie wzrosła aktywność polityczna Ukraińców i tylko w 2014 r. powstały trzydzieści dwie nowe partie³⁸.

Analizując działalność partyjną pod względem polityki zagranicznej, należy zwrócić uwagę na kilka aspektów. Partie nie mają oddzielnych koncepcji programowych z zakresu polityki zagranicznej. Jest ona zazwyczaj integralną częścią programów partyjnych. Często jednak w okresie kampanii

³⁵ *Міжнародні парламентські організації*, Верховна Рада України, [online] http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz/organizations.mpo_s, 21 X 2014; Л. Чекаленко, *Зовнішня політика України...*, s. 39.

³⁶ *Депутатські групи Верховної Ради України з міжпарламентських зв'язків із зарубіжними країнами*, Верховна Рада України, [online] http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz/organizations.dep_groups, 21 X 2014; Л. Чекаленко, *Зовнішня політика України*, s. 39.

³⁷ V. Polokhalo et al., *Post-Communist Ukraine: Contradictions and Prospects for Socio-Political Development. IV. Establishment of Multi-Party System*, „Political Thought” (Kiev) 1993, № 1, s. 121.

³⁸ *Політичні партії*, Державна реєстраційна служба України, [online] <http://www.drstu.gov.ua/party>, 20 X 2014.

w programach wyborczych można znaleźć odniesienia do polityki zagranicznej. Ważnym uzupełnieniem tych dokumentów są wypowiedzi przywódców poszczególnych partii dotyczące bieżących wydarzeń międzynarodowych. Wielokrotnie wywnioskować z nich można stanowisko, jakie partia zajmuje wobec danej sytuacji czy problemu. W pewnym sensie jest to również uściślenie i uzupełnienie zapisów programowych, które często są w tym kontekście niespójne.

Prezydent Ukrainy

Urząd prezydenta jest relatywnie nową instytucją władzy wykonawczej, która powstała na mocy ustawy przyjętej przez Radę Najwyższą USRR 5 lipca 1991 r.³⁹ Stworzenie tego urzędu było dość niespodziewane i początkowo deputowani Rady Najwyższej byli przeciwni takiemu rozwiązaniu. Po krótkiej debacie publicznej w tej sprawie parlamentarzyści ostatecznie zdecydowali się jednak na jego utworzenie. Spory wpływ na tę decyzję miały naciski przewodniczącego Krawczuka, który miał ambicje objęcia tego stanowiska, oraz wydarzenia w Rosji, gdzie przyjęto takie rozwiązanie⁴⁰.

Wybrany 1 grudnia 1991 r. na prezydenta Krawczuk rządził jedną kadencję, ponieważ w 1994 r. przegrał przedterminowe wybory z byłym premierem Leonidem Kuczmą. Był on jak dotąd jedynym politykiem rządzącym Ukrainą dwie kadencje. Trzeci prezydent Ukrainy, Wiktor Juszczenko, wziął udział w wyborach w 2010 r., jednak zajął w nich odległą, piątą pozycję. W drugiej turze wyborów przeprowadzonej 7 lutego 2010 r. zwyciężył Janukowycz, pokonując Tymoszenko różnicą 3,48 proc. głosów⁴¹. Stracił on jednak władzę w wyniku „rewolucji godności” i w kolejnych wyborach prezydenckich, przeprowadzonych 25 maja 2014 r., zwyciężył Petro Poroszenko.

Zgodnie z ukraińską konstytucją prezydent wybierany jest na pięcioletnią kadencję w wyborach bezpośrednich mających tajny charakter. Bierne prawo

³⁹ Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки Про заснування поста Президента Української РСР і внесення змін та доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР, „Голос України” 1991, 27 VII; Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки Про Президента Української РСР, „Голос України” 1991, 27 VII.

⁴⁰ М. Кармазіна, *Президентство: український варіант*, Київ 2007, s. 110; А.І. Кудряченко, Г.І. Калінічева, А.А. Костира, *op. cit.*, s. 452-453.

⁴¹ Протокол Центральної виборчої комісії про результати повторного голосування з виборів Президента України (витяг), „Вісник Центральної виборчої комісії” 2010, № 1, s. 10-11.

wyborcze posiada osoba, która ukończyła trzydzieści pięć lat, ma prawo głosu, mieszka na Ukrainie od co najmniej dziesięciu lat i posługuje się językiem państwowym. Jedna osoba może pełnić funkcję prezydenta dwie bezpośrednio następujące po sobie kadencje. Nowo wybrany prezydent obejmuje urząd nie później niż trzydzieści dni po oficjalnym ogłoszeniu wyniku wyborów. Objęcie stanowiska następuje w chwili złożenia przysięgi wobec narodu na uroczystym posiedzeniu Rady Najwyższej Ukrainy⁴².

Prezydent jest głową państwa i reprezentuje Ukrainę w stosunkach międzynarodowych. Do jego kompetencji należy również:

- zwracanie się z orędiem do narodu oraz do Rady Najwyższej na temat wewnętrznej i zewnętrznej sytuacji Ukrainy;
- kierowanie zagraniczną działalnością państwa, negocjowanie i zawieranie w imieniu Ukrainy umów międzynarodowych;
- podejmowanie decyzji o uznaniu poszczególnych państw;
- mianowanie i odwoływanie szefów przedstawicielstw dyplomatycznych w innych państwach i organizacjach międzynarodowych;
- przyjmowanie listów uwierzytelniających przedstawicieli dyplomatycznych innych państw;
- wnoszenie do Rady Najwyższej Ukrainy wniosku o ogłoszenie stanu wojny i podejmowanie decyzji o wykorzystaniu Sił Zbrojnych Ukrainy w sytuacji zbrojnej agresji na nią;
- przyznawanie wyższych stopni dyplomatycznych i wojskowych⁴³.

Konstytucyjnym organem przy prezydencie zajmującym się bezpieczeństwem narodowym i obroną jest Rada Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony. Instytucję tę w oparciu o art. 107 konstytucji Kuczma stworzył 30 sierpnia 1996 r.⁴⁴ Nowo stworzona Rada zastąpiła dwa funkcjonujące w latach 1991-1996 organy państwowe: Radę Obrony (powołaną przez parlament 11 paź-

⁴² *Конституція України...*; А.І. Кудряченко, Г.І. Калінічева, А.А. Костиря, *op. cit.*, s. 454; *Український вибір: політичні системи...*, s. 557; P. Bilski, *System polityczny Ukrainy*, [w:] *Systemy polityczne państw Europy Środkowej i Wschodniej*, red. W. Sokół, M. Żmigrodzki, Lublin 2005, s. 570-571; В.В. Кравченко, *Конституційне право України*, Київ 2007, s. 300-305.

⁴³ *Конституція України...*; Л. Чекаленко, *Зовнішня політика України...*, s. 39-40; О. Сушко, *Законодавчі пастки...*; А. Зленко, *Зовнішньополітична стратегія...*, s. 67-68; L. Hurska, *System polityczny Ukrainy*, [w:] *Ukraina w stosunkach...*, s. 95-96.

⁴⁴ *Конституція України...*; Указ Президента України Про Раду національної безпеки і оборони України, „Урядовий кур’єр” 1996, 5 IX; *Історична довідка про діяльність РНБОУ*, Рада національної безпеки і оборони України, [online] <http://www.rainbow.gov>.

dziennika 1991 r.) oraz Radę Bezpieczeństwa Narodowego (powstałą na mocy dekretu Krawczuka z 1 lipca 1992 r.)⁴⁵.

Przedstawione powyżej kompetencje wskazują, że prezydent posiada szerokie uprawnienia w zakresie prowadzenia polityki zagranicznej państwa. Ukraińskie uregulowania stawiają niejako MSZ w roli organu wykonującego politykę i wolę prezydenta. Jej kształt nie zależy od stanowiska parlamentu, a jest praktycznie realizacją jednoosobowych koncepcji głowy państwa w tym zakresie. W rozwiązaniach tych istotną rolę odgrywa więc jego osobowość, chęć aktywnego udziału we współpracy międzynarodowej oraz osobiste kontakty z przywódcami innych państw⁴⁶.

Biorąc pod uwagę ten aspekt, należy stwierdzić, że wszyscy dotychczasowi prezydenci Ukrainy odgrywali aktywną, kluczową rolę w zakresie polityki zagranicznej. Krawczuk był wręcz zmuszony do takiego działania w związku z procesem uznawania Ukrainy na arenie międzynarodowej oraz negocjacjami międzynarodowymi w sprawie procesu denuklearyzacji państwa. W tych pierwszych latach niepodległości starał się on również rozszerzać współpracę z partnerami i ugruntowywać pozycję państwa na arenie międzynarodowej. Najbardziej znaną ukraińską inicjatywą z tego okresu jest tzw. plan Krawczuka. Jego celem było zbudowanie w Europie alternatywnej wobec NATO i UE strefy bezpieczeństwa i stabilizacji opartej na współpracy państw Europy Środkowej i Wschodniej. Plan ten bezpośrednio nawiązywał do wcześniej zgłaszanych przez prezydenta Lecha Wałęsę koncepcji NATO-bis i EWG-bis⁴⁷.

30 marca 1993 r. podczas wizyty w Niemczech w rozmowie z prezydentem Richardem von Weizsäckerem Wałęsa mówił o potrzebie stworzenia dwóch

ua/content/history.html, 21 X 2014; Ł. Donaj, *op. cit.*, s. 84-85; А. Зленко, *Зовнішньополітична стратегія...*, s. 44.

⁴⁵ *Постанова Верховної Ради України Про утворення Ради оборони України*, Верховна Рада України, Постанова від 11 X 1991, № 1658-XII, [online] <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1658-12>, 21 X 2014; *Указ Президента України Про Раду національної безпеки України*, Президент України, Указ від 1 VII 1992, № 357/92, [online] <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=357%2F92>, 21 X 2014; *Історична довідка...*

⁴⁶ Zob. także: А. Зленко, *Процес розробки...*, s. 145-150.

⁴⁷ R. Chotin, *Strefa bezpieczna Kijowa*, „Gazeta Wyborcza” 1993, 24 V; О.Я. Маначинський, А.А. Соболев, О.М. Гончаренко, *Євроатлантичні структури*, [w:] *Україна 2000 і далі: геополітичні пріоритети та сценарії розвитку*, ред. О.Ф. Беллов, Київ 1999, s. 80; K. Kik, *Dylematy bezpieczeństwa państw postradzieckich*, „Polityka Wschodnia” 1994, nr 2, s. 31-32.

nowych organizacji: NATO-bis i EWG-bis. Stwierdził, że pomysł ten wynika z braku zrozumienia i akceptacji wśród partnerów zachodnich dla euroatlantyckich aspiracji Polski i innych państw regionu. Takie stanowisko prezydenta wywołało zdziwienie nie tylko niemieckich rozmówców, lecz także towarzyszącego Wałęsie ministra spraw zagranicznych Krzysztofa Skubiszewskiego, z którym propozycja ta nie została w ogóle skonsultowana. Idea ta była później rozwijana przez Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, jednak MSZ i rząd polski były przeciwne temu projektowi i Wałęsa się z niego wycofał. Następnie Skubiszewski namawiał prezydenta, by ten nie popierał planu Krawczuka, ponieważ w opinii polskiego MSZ był on nierealny, a próby jego realizacji mogły skutecznie przeszkodzić polskim staraniom o członkostwo w NATO i EWG⁴⁸. Dlatego też w trakcie wizyty Wałęsy na Ukrainie w dniach 24-26 maja 1993 r. polski prezydent starał się unikać omawiania planu Krawczuka i ostatecznie wskutek braku zainteresowania ze strony Polski idea ta została zaniechana⁴⁹.

Wybory prezydenckie w 1994 r. Kuczman wygrał przede wszystkim dzięki hasłom prorosyjskim, głównie uznania języka rosyjskiego za drugi język państwowy oraz odnowienia zerwanych po 1991 r. związków gospodarczych. W tej sytuacji wydawało się, że będzie on prowadził politykę skierowaną na rozszerzenie współpracy z Rosją. Okazało się jednak, że Kuczman kierował się przede wszystkim pragmatyzmem i polityka zagraniczna w okresie jego rządów nie miała prorosyjskiego charakteru. Kuczman starał się równoważyć różne jej wektory i w zależności od sytuacji wewnętrznej i okoliczności międzynarodowych prowadził politykę balansowania pomiędzy najważniejszymi – z jej punktu widzenia – podmiotami międzynarodowymi. Politykę tę określa się mianem wielowektorowości i była ona szczególnie zauważalna w okresie drugiej jego kadencji⁵⁰.

Wybrany w 2004 r. Juszczenko definitywnie zerwał z polityką wielowektorowości i za najważniejsze cele w polityce zagranicznej uznał uzyskanie człon-

⁴⁸ K. Skubiszewski, *Stosunki między Polską i NATO w latach 1989-1993 – przyczynek do historii dyplomacji w III Rzeczypospolitej*, 2005, [online] <http://www.skubi.net/nato.html>, 21 X 2014; W. Bereś, *Polska droga do NATO*, „Gazeta Wyborcza” 2007, 8 II.

⁴⁹ *Комюніке про візит в Україну президента Республіки Польща Леха Валенси*, „Урядовий кур’єр” 1993, 29 V; K. Fedorowicz, *Ukraina w polskiej polityce wschodniej w latach 1989-1999*, Poznań 2004, s. 109-112, *Nauki Polityczne UAM*, nr 17. Por.: *Хроніки сучасної України*, т. 1: 1993-1994, Київ 2001, s. 21; S.R. Burant, *Ukraine and East Central Europe*, [w:] *Ukraine in the World...*, s. 47-48.

⁵⁰ T. Kapuśniak, *Ukraina jako obszar wpływów międzynarodowych po zimnej wojnie*, Warszawa–Lublin 2008, s. 234.

kostwa w NATO i UE⁵¹. Równie istotnym elementem polityki zagranicznej Juszczunki była budowa na obszarze poradzieckim alternatywnych wobec Rosji sojuszy politycznych i energetycznych. W tym zakresie m.in. Ukraina wraz z Polską, Azerbejdżanem, Gruzją oraz Litwą planowały stworzenie nowego korytarza transportu ropy naftowej z regionu Morza Kaspijskiego do odbiorców europejskich. Miałby on przebiegać przez terytorium Azerbejdżanu, Gruzji, Morze Czarne, Ukrainę i Polskę. Projekt ten, określany jako Euroazjatycki Korytarz Transportu Ropy Naftowej, omawiany był w trakcie spotkań władz tych państw podczas tzw. szczytów energetycznych. W okresie prezydentury Juszczunki odbyły się cztery szczyty: 11-12 maja 2007 r. w Krakowie, 10-11 października 2007 r. w Wilnie, 23 maja 2008 r. w Kijowie oraz 13 listopada 2008 r. w Baku⁵².

Idea stworzenia tego korytarza nie była nowa i już w latach 90. zakładano jego powstanie. Ukraina nawet wyłącznie z własnych środków wybudowała (oddany do użytku w 2002 r.) odcinek biegnący z Odessy do Brodów. Jednak z uwagi na brak surowca ropociągami tym do 2010 r. tłoczona była rosyjska ropa w kierunku Odessy.

W lipcu 2004 r. PERN Przyjaźń i ukraińska Ukrtransnafta założyły spółkę MPR Sarmatia, której głównym zadaniem była ocena opłacalności budowy rurociągu z Ukrainy do Polski. Podczas drugiego szczytu energetycznego w Wilnie ministrowie Natic Aliev, Alexadner Khetaguri, Vytas Navickas, Piotr Naimski oraz Vadym Chuprun podpisali Umowę o współpracy w sektorze energetycznym. Na jej podstawie do MPR Sarmatia dołączyły: azerbejdżański SOCAR (Państwowa Spółka Naftowa Republiki Azerbejdżanu), gruziński GOCS (Gruzjińska Korporacja Naftowo-Gazowa) oraz litewska AB Klaipedos Nafta. Zakładano, że to międzynarodowe konsorcjum w początkowej fazie zajmie się przygotowaniem studium wykonalności projektu transportu ropy naftowej z regionu Morza Kaspijskiego⁵³.

⁵¹ T. Kuzio, *Is Ukraine Part of Europe's Future?*, „The Washington Quarterly” 2006, vol. 29, no. 3, s. 89.

⁵² *Rusza szczyt energetyczny w Baku*, Money.pl, 13 XI 2008, [online] <http://www.money.pl/gospodarka/wiadomosci/artukul/rusza;szczyt;energetyczny;w;baku,166,0,384934.html>, 21 X 2014.

⁵³ *Umowa między Ministerstwem Przemysłu i Energetyki Republiki Azerbejdżanu, Ministerstwem Energetyki Gruzji, Ministerstwem Gospodarki Republiki Litewskiej, Ministrem Gospodarki Rzeczypospolitej Polskiej i Ministerstwem Paliw i Energetyki Ukrainy o współpracy w sektorze energetycznym sporządzona w Wilnie dnia 10 października 2007 r.*, Monitor Polski 2008, nr 6, poz. 74.

Z przyjętych założeń wynikało, że korytarzem tym odbiorcom europejskim dostarczanych będzie ok. 40 mln ton surowca rocznie. Realizacja tego projektu od początku stała jednak pod znakiem zapytania. Opierał się on na założeniu, że poza ropą azerską będzie nim transportowana ropa kazachska, mimo że kazachski prezydent nie złożył konkretnych deklaracji w tym zakresie. Znaczące również było, że nie wziął on osobiście udziału w żadnym ze szczytów, a podczas spotkania w Krakowie doszło do bardzo wymownej sytuacji. Nazarabajew początkowo deklarował w nim udział, jednak ostatecznie się nie pojawił i w tym samym czasie spotkał się z goszczącym w regionie Putinem. Takie kroki rosyjskiego premiera były oczywistym potwierdzeniem, że Rosja nie będzie biernie przyglądać się tym inicjatywom i podjąć działania zmierzające do zerwania ustaleń szczytów i porażki tego projektu⁵⁴. Znamienny był również fakt, że w projekcie nie brały udziału rafinerie potencjalnie zainteresowane ropą z tego regionu, w tym Orlen i Lotos. Spółki te nie były do końca przekonane o ekonomicznej opłacalności tego projektu.

W okresie prezydentury Juszczenki nie udało się doprowadzić do jego finalizacji. Za symboliczną porażkę tego projektu można uznać fakt, że ostatni z zaplanowanych na styczeń 2010 r. szczytów w Tbilisi w ogóle się nie odbył. Wprawdzie po zmianach na stanowisku prezydenta Ukrainy i Polski w 2010 r. projekt ten formalnie był kontynuowany, jednak szanse na jego dokończenie były niewielkie.

Przejęcie władzy przez prezydenta Wiktora Janukowycza w 2010 r. oznaczało odejście od priorytetowych kierunków polityki zagranicznej realizowanych przez Juszczenkę. Jednak po decyzji o potwierdzeniu neutralnego i pozablokowego statusu państwa Janukowycz deklarował wolę aktywnego udziału Ukrainy we współpracy międzynarodowej, w tym z NATO i Organizacją Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym. W okresie jego rządów polityka zagraniczna Ukrainy przypominała znaną z okresu Kuczmy politykę wielowektorowości. Jej najlepszym potwierdzeniem był okres poprzedzający szczyt Partnerstwa Wschodniego w Wilnie, przed którym Janukowycz składał wykluczające się deklaracje dotyczące współpracy z Unią Europejską oraz Rosją i udziału w realizowanych przez to państwo projektach reintegracji gospodarczej na przestrzeni poradzieckiej.

⁵⁴ Zob.: Н. Гриб, А. Константинов, *Казахский друг дорожке западных двух*, „Коммерсантъ” 2007, 10 V.

Rząd Ukrainy i Ministerstwo Spraw Zagranicznych Ukrainy

Zgodnie z art. 116 konstytucji Gabinet Ministrów Ukrainy zapewnia realizację polityki zagranicznej państwa. Premier jest także przedstawicielem Ukrainy w stosunkach międzynarodowych i kieruje bieżącą działalnością państwa w tym zakresie. Centralnym urzędem władzy wykonawczej zajmującym się prowadzeniem polityki zagranicznej jest Ministerstwo Spraw Zagranicznych Ukrainy⁵⁵.

W Statucie Ministerstwa Spraw Zagranicznych Ukrainy, przyjętym przez Gabinet Ministrów Ukrainy 12 lipca 2006 r., instytucja ta określona została jako główny organ w systemie centralnych instytucji władz wykonawczych, odpowiedzialny za realizację polityki państwa w sferze stosunków międzynarodowych. Do najważniejszych kompetencji MSZ w tym zakresie należały:

- udział w prowadzeniu polityki zewnętrznej państwa;
- przygotowanie propozycji w zakresie wyznaczania zasad stosunków zagranicznych;
- przygotowanie i przedstawianie prezydentowi Ukrainy i Gabinetowi Ministrów Ukrainy propozycji w zakresie:
 - inicjatyw o międzynarodowym charakterze mających na celu podwyższenie efektywności współpracy z innymi państwami i organizacjami międzynarodowymi;
 - projektów aktów normatywnych dotyczących polityki zagranicznej i służby dyplomatycznej Ukrainy;
 - realizacji polityki państwowej w sferze integracji europejskiej i euroatlantyckiej;
 - uznania innych państw i zawarcia z nimi stosunków dyplomatycznych;
- prowadzenie działań prowadzących do zwiększenia znaczenia prawa międzynarodowego w stosunkach międzynarodowych;
- organizowanie i rozpatrywanie wraz z Ministerstwem Gospodarki propozycji innych centralnych i lokalnych organów władzy wykonawczej, władz samorządowych, przedsiębiorstw, organizacji w zakresie przyznania pomocy technicznej innym państwom;
- sprzyjanie poszerzaniu stosunków politycznych, gospodarczych, naukowych z innymi państwami i organizacjami międzynarodowymi;

⁵⁵ *Конституція України...*; А. Зленко, *Зовнішньополітична стратегія...*, s. 74-75; L. Hurska, *op. cit.*, s. 98-99.

- sprzyjanie wzajemnej współpracy pomiędzy organami władzy państwowej w zakresie realizacji przez nie spraw zagranicznych i wykonania międzynarodowych zobowiązań;
- wnoszenie do prezydenta lub rządu propozycji w zakresie zawarcia, wyjścia lub zawieszenia obowiązywania w stosunku do Ukrainy międzynarodowych traktatów;
- udział w dostosowaniu ustawodawstwa do zobowiązań i norm międzynarodowych, przygotowywanie analiz i propozycji projektów ustaw oraz innych aktów normatywnych dotyczących problematyki międzynarodowej;
- prowadzenie ogólnej kontroli nad wykonaniem przez Ukrainę międzynarodowych traktatów;
- gromadzenie oryginałów tekstów traktatów międzynarodowych, dokumentów organizacji międzynarodowych, ich kopii i oficjalnych tłumaczeń, a także innych materiałów dotyczących polityki zagranicznej;
- publikowanie międzynarodowych traktatów Ukrainy w języku ukraińskim, tłumaczenie oficjalnych traktatów na język ukraiński zgodnie z ustawą o międzynarodowych traktatach;
- podtrzymywanie stosunków z innymi państwami oraz zapewnienie przedstawicielstwa w organizacjach międzynarodowych oraz misjach specjalnych;
- wspieranie działalności przedstawicielstw dyplomatycznych i konsularnych innych państw oraz organizacji międzynarodowych na Ukrainie, a także prowadzenie kontroli z zakresu zagwarantowania przywilejów i immunitetów dyplomatyczno-konsularnych;
- koordynowanie działań realizowanych przez organy władzy wykonawczej w zakresie stosunków zagranicznych;
- wnoszenie propozycji w sprawie organizacji działalności służby dyplomatycznej, prowadzenie polityki kadrowej;
- sprawowanie kierownictwa nad zagranicznymi przedstawicielstwami Ukrainy;
- wnoszenie o rozpatrzenie przez prezydenta propozycji w zakresie utworzenia, reorganizacji i likwidacji przedstawicielstw dyplomatycznych Ukrainy;
- wnoszenie o rozpatrzenie przez Gabinet Ministrów Ukrainy propozycji w zakresie utworzenia, reorganizacji i likwidacji przedstawicielstw MSZ na terytorium Ukrainy;
- przygotowanie kosztorysów działalności zagranicznych przedstawicielstw, przyznawanie środków budżetowych na ich działanie i sprawowanie kontroli nad ich wykorzystaniem;

- informowanie prezydenta, parlamentu i rządu o sprawach międzynarodowych;
- występowanie z oświadczeniami i komentarzami dotyczącymi polityki zagranicznej Ukrainy, przygotowywanie informacji oraz materiałów prasowych na ten temat;
- promowanie międzynarodowego wizerunku Ukrainy;
- udział w wypracowaniu i realizacji polityki państwa w zakresie kwestii wizowych i migracyjnych;
- podejmowanie działań skierowanych na zapewnienie i przestrzeganie praw ukraińskich obywateli i osób prawnych za granicą;
- wnoszenie do prezydenta i rządu propozycji dotyczących pomocy dla znajdujących się za granicą Ukraińców;
- zagwarantowanie ewakuacji obywateli Ukrainy, dokumentów i majątku jej przedstawicielstw dyplomatycznych z państw, w których trwają konflikty zbrojne lub występuje jakiekolwiek inne zagrożenie;
- wnoszenie do prezydenta i rządu propozycji działań w przypadku łamania przez inne państwa zawartych z Ukrainą zobowiązań traktatowych;
- koordynowanie działań związanych z udziałem ministerstw oraz innych instytucji władzy centralnej w pracach organizacji międzynarodowych;
- wykonywanie zgodnie z ustawodawstwem ukraińskim innych funkcji wynikających z przyznanych MSZ kompetencji do prowadzenia polityki zagranicznej⁵⁶.

Po przejęciu władzy przez prezydenta Janukowycza w 2010 r. w życie wszedł nowy statut. Zgodnie z prezydenckim dekretem przyjętym 6 kwietnia 2011 r. do najważniejszych zadań MSZ należy:

- udział w prowadzeniu polityki zewnętrznej państwa;
- sprzyjanie poszerzaniu stosunków politycznych, gospodarczych, naukowych z innymi państwami i organizacjami międzynarodowymi;
- zapewnienie sposobami dyplomatycznymi obrony i wzmocnienia niepodległości, suwerenności państwowej, bezpieczeństwa, integralności terytorialnej i nienaruszalności granic oraz własnych interesów narodowych;
- udział w realizacji zagranicznej polityki ekonomicznej oraz polityki integracji gospodarki Ukrainy ze światowym systemem gospodarczym;

⁵⁶ *Постанова Кабінету Міністрів України „Про затвердження Положення про Міністерство закордонних справ України”, „Урядовий кур’єр” 2006, 26 VII.*

- wspieranie podniesienia międzynarodowego autorytetu Ukrainy, budowanie pozytywnego wizerunku państwa na arenie międzynarodowej jako przewidywalnego i sprawdzonego partnera;
- udział w wypracowaniu i realizacji polityki państwa skierowanej na integrację z europejską przestrzenią polityczną, gospodarczą i prawną, w celu uzyskania członkostwa w Unii Europejskiej oraz kontynuowania konstruktywnego partnerstwa z NATO;
- zagwarantowanie rozwoju relacji z Ukraińcami mieszkającymi poza granicami państwa oraz ich organizacjami społecznymi, koordynacja działań organów władzy wykonawczej w tej sferze;
- udział w zapewnieniu rozwoju bazy prawnej współpracy Ukrainy ze społecznością międzynarodową;
- wnoszenie do rozparzenia przez prezydenta Ukrainy, Radę Ministrów, Gabinet Ministrów i inne organy władzy państwowej propozycji reakcji na najbardziej istotne wydarzenia w świecie, które bezpośrednio dotyczą interesów Ukrainy;
- wypracowanie i realizacja polityki państwa w sferze rozwoju służby dyplomatycznej oraz wykonywanie funkcji protokołu dyplomatycznego w sferze realizacji stosunków z innymi państwami i organizacjami międzynarodowymi;
- koordynacja działań realizowanych przez organy władzy wykonawczej Ukrainy w zakresie prowadzenia jednolitego kursu polityki zagranicznej państwa;
- organizacja i funkcjonowanie na Ukrainie i poza granicami państwa służby konsularnej⁵⁷.

Niezależnie od tych dość szerokich kompetencji rola i znaczenie MSZ Ukrainy w prowadzeniu polityki zagranicznej zależą w dużej mierze od woli ukraińskiego prezydenta. W systemie politycznym tego państwa to właśnie prezydent mianuje szefa MSZ, który w związku z tym jest praktycznie całkowicie od niego uzależniony. Formalnie jednak minister, jako członek rządu, podlega premierowi i na tym tle po zmianach konstytucyjnych z 2004 r. na Ukrainie dochodziło do częstych konfliktów⁵⁸.

⁵⁷ Указ Президента України Про Положення про Міністерство закордонних справ України, Президент України, Указ, Програма від 6 IV 2011, № 381/2011, [online] <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/381/2011>, 21 X 2014.

⁵⁸ Por.: A. Зленко, *Зовнішньополітична стратегія...*, s. 85-86.

Praktycznie od chwili powołania gabinetu Janukowycza w sierpniu 2006 r. trwał konflikt w rządzie pomiędzy nim a prezydenckim ministrem Tarasiukiem. Najważniejszą kwestią sporną, która szerzej zostanie przedstawiona w dalszej części książki, było członkostwo w NATO, choć do konfliktów dochodziło również na innych płaszczyznach. Te rozbieżności w zakresie polityki zagranicznej miały swój wymiar instytucjonalny. Janukowycz w Gabinetie Ministrów utworzył specjalną komórkę będącą dla niego wsparciem w zakresie polityki zagranicznej i problematyki międzynarodowej. Stworzyli ją byli ministrowie spraw zagranicznych Zlenko i Konstantyn Hryszchenko, a jej rola była szczególnie istotna, gdy na przełomie 2006 i 2007 r. doszło do nasilenia się sporu o politykę zagraniczną państwa⁵⁹.

Stworzenie 11 marca 2010 r. stabilnej, proprezydenckiej większości w parlamencie oraz, co ważniejsze, przywrócenie przez Sąd Konstytucyjny redakcji konstytucji Ukrainy z 1996 r. oznaczało zakończenie na Ukrainie konfliktów między poszczególnymi ośrodkami władzy co do kierunków, strategii oraz kompetencji w polityce zagranicznej państwa. Obowiązujące w latach 2010-2014 rozwiązania ustroju prezydencko-parlamentarnego spowodowały – podobnie jak to miało miejsce do 2006 r. – że polityka zagraniczna Ukrainy była kształtowana przez prezydenta, przy wsparciu ze strony MSZ i całego rządu. Po przyjęciu zmian konstytucyjnych w lutym 2014 r. Ukraina powróciła do ustroju parlamentarno-prezydenckiego, w którym współpraca w zakresie polityki zagranicznej uzależniona będzie od konsensusu dotyczącego priorytetowych jej kierunków, jak również relacji pomiędzy głową państwa i szefem rządu.

⁵⁹ В. Чалый, *Ревизия внешней политики опасна для Украины и негативно отразится на ее имидже в мире*, „Бизнес” 2006, 13 XI; *Перспективы реформирования МИД*, Аналитик. Киевский центр политических исследований и конфликтологии, 8 II 2007, [online] <http://www.analitik.org.ua/current-comment/int/45c98d247882b/>, 21 X 2014.

2.

NATO wobec zmian w Europie Środkowo-Wschodniej i rozpadu ZSRR

2.1. Ewolucja stanowiska Sojuszu Północnoatlantyckiego wobec regionu Europy Środkowej i Wschodniej

Koniec zimnej wojny i rozpad Związku Radzieckiego w 1991 r. oznaczały kres świata dwubiegunowego. Poczucie wygranej przyniosło przywódcom państw Zachodu dużą ulgę, lecz także zaniepokojenie o stabilność transatlantyckiego systemu bezpieczeństwa, zwłaszcza o funkcjonowanie Sojuszu Północnoatlantyckiego¹.

Po rozwiązaniu Układu Warszawskiego i rozpadzie ZSRR NATO utraciło podstawowe racje swego istnienia. W dyskusji o przyszłości Sojuszu nie brakowało więc głosów podważających sens jego dalszego funkcjonowania².

¹ R.B. McCalla, *NATO's Persistence after the Cold War*, „International Organization” 1996, vol. 50, no. 3, s. 448, [online] <http://dx.doi.org/10.1017/S0020818300033440>. Por.: П.А. Калмыков, *Отношения Россия-НАТО в контексте европейской безопасности и стратегической стабильности*, [w:] *Безопасность в регионе Центральной и Восточной Европы: роль России и НАТО*, ред. С.Л. Ткаченко, Санкт-Петербург 2001, s. 8-9.

² L. Zyblikiewicz, *Reforma sojuszu a jego otwarcie*, [w:] *Polska o krok od NATO. Międzynarodowe aspekty przystąpienia Polski do Sojuszu Północnoatlantyckiego. Seminarium – „Polska wobec reformy wewnętrznej NATO”*, Kraków, 16 lutego 1998, red. E. Cziomer, Kraków 1998, s. 28-29, *Studia i Analizy Fundacji „Międzynarodowe Centrum Rozwoju Demokracji”*, 4; J.S. Duffield, *NATO's Functions after the Cold War*, „Political Science Quarterly” 1994/1995, vol. 109, no. 5, s. 763; И.В. Кокушкина, О.В. Михайловский, *Эволюция*

W sytuacji zasadniczo zmieniających się uwarunkowań międzynarodowych NATO musiało więc znaleźć nowe uzasadnienie, sformułować odpowiednio zadania i cele³.

Reakcja na procesy demokratyzacyjne w regionie nastąpiła dość szybko. Ministerialna Rada Północnoatlantycka obradująca w dniach 7-8 czerwca 1990 r. w Turnberry przyjęła dwa dokumenty – Posłanie z Turnberry oraz Komunikat końcowy. Podkreślono w nich historyczne zmiany, świadczące o tym, że Europa wchodzi w nową erę. Stwierdzono, że państwa Europy Środkowej i Wschodniej zrobiły duży krok w kierunku budowy demokratycznych instytucji, przeprowadzenia wolnych wyborów, wprowadzania zasad pluralizmu i gospodarki wolnorynkowej. Widziano w nich historyczną szansę na stworzenie ładu pokojowego, zbudowanego na wolności, sprawiedliwości oraz demokracji. Zadeklarowano gotowość do rozpoczęcia współpracy z państwami Europy Środkowo-Wschodniej w celu budowy wzajemnego zaufania i bliższych stosunków pomiędzy nimi⁴.

Zmianom zachodzącym w tych państwach poświęcony był szczyt NATO w Londynie 5-6 lipca 1990 r. W Deklaracji londyńskiej wyrażono wolę ukształtowania nowych stosunków ze Związkiem Radzieckim oraz państwami Układu Warszawskiego. Zaproponowano przyjęcie wspólnej deklaracji, że oba bloki nie traktują się już jako wrogów. Proponowano wyrazić w niej chęć powstrzymania się od użycia siły lub groźby jej użycia przeciw integralności terytorialnej i niezależności politycznej któregośkolwiek z państw oraz nie-

НАТО в международных отношениях экономический и геополитический аспекты, [w:] *Безопасность в регионе...*, s. 53.

³ J. Lepgold, *NATO's Post-Cold War Collective Action Problem*, „International Security” 1998, vol. 23, no. 1, s. 80. Por.: C.A. Wallander, *Institutional Assets and Adaptability: NATO after Cold War*, „International Organization” 2000, vol. 54, no. 4, s. 705-712, [online] <http://dx.doi.org/10.1162/002081800551343>. Szerzej na ten temat: S.R. Sloan, *NATO's Future in a New Europe: An American Perspective*, „International Affairs” 1990, vol. 66, no. 3, s. 498-511. Por.: X.-B. Дайм, *Ограничение расширения НАТО как фактор европейской и азиатской безопасности*, [w:] *Безопасность в Европе: новые вызовы и проблемы. Сборник научных трудов*, ред. Е.А. Беляева, Москва 2004, s. 124-126.

⁴ *Message From Turnberry. Ministerial Meeting of the North Atlantic Council, June 7-8, 1990*, NATO Official texts, [online] http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23697.htm, 21 X 2014; *Meeting of the North Atlantic Council at the level of Foreign Ministers. Final Communiqué, June 7-8, 1990*, NATO Official texts, [online] http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23696.htm, 21 X 2014; K. Piątkowski, B. Świetlicki, P. Włodarski, *Pakt Północnoatlantycki*, Warszawa 1994, s. 132-134, *Biuletyn Informacyjny. Studia i Materiały*, 2/94.

podejmuwania jakichkolwiek działań niezgodnych z Kartą Narodów Zjednoczonych oraz Aktem końcowym KBWE⁵.

Deklaracje z Turnberry i Londynu były ważnym sygnałem i gestem politycznym wobec państw bloku wschodniego. Należy jednak podkreślić, że mimo tych daleko idących zmian w dalszym ciągu podstawową przesłanką dla działania stron pozostawało funkcjonowanie dwóch – wprawdzie jak deklarowano, już nie wrogich, ale przeciwnych – bloków⁶.

Ówczesnym przemianom towarzyszyło spore napięcie i niepewność co do trwałości procesów demokratyzacyjnych zachodzących w państwach Europy Środkowo-Wschodniej. Jednak mimo to na przestrzeni lat 1989 i 1990 doszło do symbolicznych wizyt przywódców rywalizujących bloków. 19 grudnia 1989 r. minister spraw zagranicznych ZSRR Eduard Szewardnadze złożył oficjalną wizytę w siedzibie NATO, podczas której rozmawiał z sekretarzem generalnym NATO Manfredem Wörnerem i stałymi przedstawicielami państw członkowskich. Z kolei 14-17 lipca 1990 r. z wizytą w ZSRR przebywał Wörner. W jej trakcie doszło do spotkania z przywódcą ZSRR Gorbaczowem oraz wieloma innymi ważnymi radzieckimi politykami⁷. Wörner omówił z nimi skierowane do ZSRR propozycje zawarte w Deklaracji londyńskiej oraz poinformował o innych decyzjach podjętych przez NATO podczas szczytu. Gorbaczow przyjął także zaproszenie do złożenia wizyty w siedzibie Sojuszu⁸.

16 lipca 1990 r. Wörner wystąpił z przemówieniem w Radzie Najwyższej ZSRR. Podkreślił w nim, że zimnowojenna konfrontacja była błędem, na którym nie zyskała żadna ze stron. Po raz kolejny oświadczył, że Sojusz nie uznaje za swoich wrogów ani ZSRR, ani pozostałych państw Układu Warszawskiego.

⁵ *Declaration on a transformed North Atlantic Alliance issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council („The London Declaration”), London, 6 July 1990*, [online] <http://smsjm.vse.cz/wp-content/uploads/2008/10/nato3.pdf>, 21 X 2014; E. Cziomer, L. Zyblikiewicz, *op. cit.*, s. 273-274; C.A. Wallander, *op. cit.*, s. 717; C.R. Whitney, *Evolution in Europe; NATO Allies, after 40 Years, Proclaim End of Cold War; Invite Gorbachev to Speak*, „New York Times” 1990, 7 VII.

⁶ L. Zyblikiewicz, *Główne założenia reformy wewnętrznej NATO*, [w:] *Reforma NATO. Seminarium – „Polska wobec reformy wewnętrznej NATO”*, red. E. Cziomer, Kraków 1998, s. 16, *Zeszyty Fundacji „Międzynarodowe Centrum Rozwoju Demokracji”*, z. 28.

⁷ *NATO Handbook*, Brussels 1992, s. 193, 196.

⁸ СССР-НАТО: от конфронтации к сотрудничеству. Пресс-конференция Вернера, ИТАР-ТАСС Новости, 14 VII 1990; L. Gary, *Gorbachev Accepts Call to Visit NATO Offices*, „The Washington Post” 1990, 15 VII; *Szef NATO w Moskwie*, „Gazeta Wyborcza” 1990, 14 VII.

Dodał, że w obliczu końca zimnej wojny obie strony stoją przed szansą na przełamanie dotychczasowej konfrontacji i rozpoczęcie współpracy⁹.

Przewodniczący Komitetu ds. Międzynarodowych Rady Najwyższej ZSRR Aleksander Siergiejewicz Dzasochow stwierdził wówczas, że sam fakt wizyty Wörnera do ZSRR można ocenić pozytywnie i uznać za potwierdzenie zmian idących w dobrym kierunku. Podkreślił jednak, że władze ZSRR wołałyby usłyszeć, że NATO rozpocznie proces własnej transformacji i z sojuszu wojskowo-politycznego przekształci się w organizację o charakterze polityczno-wojskowym, a następnie *stricte* politycznym¹⁰.

W tym czasie doszło także do wizyt szefów dyplomacji państw Europy Środkowo-Wschodniej w siedzibie NATO¹¹, jak również rewizyt złożonych przez Wörnera jesienią 1990 r.¹² W ich trakcie nie podejmowano żadnych decyzji, miały one przede wszystkim symboliczny charakter i potwierdzały zachodzące zmiany w dotychczasowym systemie stosunków międzynarodowych nie tylko w skali regionalnej, lecz także globalnej.

Przełomem w ewolucji stanowiska NATO wobec ZSRR i państw bloku wschodniego był szczyt Sojuszu w Rzymie 8-9 listopada 1991 r. Odbył się on w całkowicie zmienionej rzeczywistości geopolitycznej, kształtowanej przede wszystkim przez zjednoczenie Niemiec i proces rozpadu imperium zewnętrznego ZSRR. Należy jednak podkreślić, że w dalszym ciągu istniał Związek Radziecki, w którym dochodziło do prób reform, mających na celu jego przebudowę i zachowanie istnienia. Mimo jego olbrzymiej słabości gospodarczej i politycznej prawie nikt nie przewidywał definitywnego i tak szybkiego

⁹ *A common Europe-Partners in Stability. Speech by Secretary General, Manfred Wörner to Members of the Supreme Soviet of the USSR*, NATO Speeches, 16 VII 1990, [online] http://www.nato.int/docu/speech/1990/s900716a_e.htm, 21 X 2014.

¹⁰ *СССР-НАТО: партнеры в условиях стабильности. Пребывание генерального секретаря НАТО*, ИТАР-ТАСС Новости, 16 VII 1990.

¹¹ 3 III 1990 r. wizytę w Brukseli złożył minister spraw zagranicznych Czechosłowacji Jiří Dienstbier, 21 III 1990 r. minister spraw zagranicznych RP Krzysztof Skubiszewski, 29 VI 1990 r. minister spraw zagranicznych Węgier Géza Jeszenszky, 10 VII 1990 r. minister spraw zagranicznych NRD Markus Meckel, 18 VII 1990 r. premier Węgier József Antall. Zob.: *NATO Handbook*, Brussels 1995, s. 319-324.

¹² R. Kupiecki, *Od Londynu do Waszyngtonu. NATO w latach dziewięćdziesiątych*, Warszawa 1998, s. 106; S.R. Sloan, *op. cit.*, s. 496-498; M. Wörner, *The Atlantic Alliance in the new era*, „NATO Review” 1991, vol. 39, no. 1, s. 3-8; J. Kaczmarek, A. Skowroński, *NATO – Europa – Polska*, Wrocław 1998, s. 106.

upadku tego państwa. Biorąc pod uwagę ten ostatni czynnik, decyzje podjęte w Rzymie należy uznać za śmiałe, choć z późniejszej perspektywy mogą wydawać się nacechowane pewną ostrożnością¹³.

Najważniejszą decyzją podjętą na szczycie było przyjęcie nowej Koncepcji strategicznej Sojuszu¹⁴. W dwóch kolejnych dokumentach, czyli Deklaracji rzymskiej oraz O rozwoju w Związku Radzieckim, ponownie odniesiono się do sytuacji na Wschodzie. Podkreślono konsekwencję NATO w popieraniu rozwoju demokracji zarówno w samym Związku Radzieckim, jak i w państwach znajdujących się do niedawna w jego strefie wpływów. Przywódcy wyrazili zadowolenie z odrzucenia przez społeczeństwa tych państw rządów komunistycznych i wejścia przez nie na drogę reform gospodarczych i politycznych. Zadeklarowali także wsparcie podczas przeprowadzania reform w celu „osiągnięcia sukcesu na drodze transformacji”¹⁵.

W Rzymie podjęto również decyzję o zinstytucjonalizowaniu współpracy z państwami Europy Środkowo-Wschodniej w postaci zaproponowanej przez sekretarza stanu USA Jamesa Bakera oraz ministra spraw zagranicznych Niemiec Hansa-Dietricha Genschera. Powołano wówczas Północnoatlantycką Radę Współpracy (North Atlantic Cooperation Council – NACC), która w zamierzeniu miała stanowić płaszczyznę konsultacji i współpracy pomiędzy dotychczasowymi wrogami. Jej pierwsze posiedzenie odbyło się 20 grudnia 1991 r. Wzięli w nim udział przedstawiciele państw członkowskich NATO, ZSRR, sześciu państw Europy Środkowo-Wschodniej i trzech państw bałtyc-

¹³ Por.: L. Zyblikiewicz, *Główne założenia...*, s. 16. Zob. także: Z. Brzeziński, *Wielka szachownica...*, s. 88-90.

¹⁴ *The Alliance's New Strategic Concept agreed by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council*, NATO Official texts, 26 VIII 2010, [online] http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23847.htm, 21 X 2014; J. Lepgold, *op. cit.*, s. 81, L. Zyblikiewicz, *Reforma sojuszu...*, s. 29-32.

¹⁵ *Declaration on Peace and Cooperation issued by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council* („The Rome Declaration”), NATO Press Release S-1(91)86, 8 X 1991, [online] http://www.nato.int/cps/en/SID-0F78D3D1-03058D3A/natolive/official_texts_23846.htm, 21 X 2014; *Developments in the Soviet Union*, NATO Press Release S-1(98)87, 8 X 1991, [online] http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23848.htm, 21 X 2014; M. Pietraś, *Ukraina i NATO...*, s. 45. Zob. także: T. Taylor, *NATO and Central Europe*, „NATO Review” 1991, vol. 39, no. 5, s. 17-22; A. Riding, *NATO Chiefs Seek to Define Its Role*, „New York Times” 1991, 7 X; H. Голуб, П. Клімкін, *Україна та міжнародні організації*, Київ 2003, s. 76-77.

kich¹⁶. 1 stycznia 1992 r. miejsce ZSRR w Radzie zajęła uznana za jego prawnego sukcesora Rosja. Podczas drugiego posiedzenia, 10 marca 1992 r. w jej strukturze włączonych zostało kolejnych dziesięć państw poradzieckich, w tym Ukraina¹⁷.

Wszyscy członkowie NACC posiadali status równorzędnych partnerów, a współpraca i wzajemne konsultacje dotyczyły szerokiego zakresu problemów bezpieczeństwa międzynarodowego, związanych przede wszystkim z utrzymaniem pokoju na świecie, kontrolą nad zbrojeniami i rozbrojeniem, planowaniem obronnym, cywilną kontrolą nad armią, konwersją przemysłu obronnego, budżetem obronnym, reformą sił zbrojnych, a także gospodarką, nauką i techniką. Dokumenty po posiedzeniach NACC miały charakter niewiążących deklaracji politycznych, swego rodzaju zaleceń¹⁸.

W pierwszym okresie funkcjonowania NACC wypracowane zostały mechanizmy współpracy między partnerami. W kolejnych miesiącach w sposób ewolucyjny poszerzała ona zakres poruszanych zagadnień. Jednak z biegiem czasu przyjęta formuła wyczerpała się w związku z różnorodnością interesów państw i ich oczekiwań wobec dalszej współpracy z NATO. Dla części z nich była ona wystarczająca, jednak kilka, przede wszystkim członkowie Grupy Wyszehradzkiej, wyrażało oczekiwanie głębszej integracji, a w przyszłości przyjęcia ich do Sojuszu¹⁹.

¹⁶ M. Pietraś, *Ukraina i NATO...*, s. 45-46; G.B. Solomon, *The NATO Enlargement Debate, 1990-1997. The Blessing of Liberty*, Westport 1998, s. 13-14, *Washington Papers*, 174; *NATO Handbook...* (1992), s. 68-69; J.M. Goldgeier, *Not Whether But When. The U.S. Decision to Enlarge NATO*, Washington 1999, s. 18, [online] <http://dx.doi.org/10.2307/2657924>; S. Lungu, *NATO Cooperation with Former Adversaries. The Historical Record, 1990-1997*, „American Diplomacy” 1999, vol. 4, no. 3, [online] http://www.unc.edu/depts/diplomat/AD_Issues/amdipl_12/lungu_coop1.html, 21 X 2014.

¹⁷ I. Храбан, *Система європейської безпеки і напями воєнно-політичної інтеграції України до її структур (політологічний аналіз)*, Київ 2005, s. 353; *Statement issued at the Extraordinary Meeting of the North Atlantic Cooperation Council*, NATO Ministerial Communiqué, 10 III 1992, [online] <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c920310a.htm>, 21 X 2014.

¹⁸ I. Храбан, *Система європейської безпеки...*, s. 354; J.S. Duffield, *op. cit.*, s. 771-752; K. Piątkowski, B. Świetlicki, P. Włodarski, *op. cit.*, s. 146-152; Ch. Bennett, *Building effective partnerships*, „NATO Review” Autumn 2003, s. 2, [online] <http://www.nato.int/docu/review/2003/issue3/english/art1.html>, 21 X 2014.

¹⁹ R.D. Asmus, R.L. Kugler, F.S. Larrabee, *Building a New NATO*, „Foreign Affairs” 1993, vol. 72, no. 4, s. 32. Por.: C.A. Wallander, *op. cit.*, s. 720-721; G.B. Solomon, *op. cit.*, s. 15-22.

2.2. Partnerstwo dla Pokoju

NATO stanęło więc przed poważnym wyzwaniem i na tym tle rozpoczęła się wewnętrzna dyskusja. Za jej początki można uznać propozycje rozszerzenia współpracy z tymi partnerami przedstawione przez amerykańskich generałów: Jamesa P. McCarthy'ego we wrześniu 1992 r. oraz Johna Shalikashvilego w marcu-kwietniu 1993 r. Pojawiające się propozycje na początku maja 1993 r. zostały zebrane przez urzędników Departamentu Obrony USA Charlesa Freemana, Josepha Kruzela, Daryla Johnsona i Clarence'a H. Juhla. Pierwsza, zatytułowana Concept Paper: Charter of Association with NATO, została przedstawiona przez Departament Obrony 28 lipca 1993 r. i była punktem wyjścia dla dalszej dyskusji przed zaplanowanym na styczeń 1994 r. szczytem NATO. Swoje propozycje w tym zakresie przedstawiły również Departament Stanu oraz Rada Bezpieczeństwa Narodowego USA²⁰.

Zgłoszone projekty nie przewidywały jednak perspektyw członkostwa, a przeciwko tej koncepcji opowiadał się zarówno Departament Stanu, jak i Departament Obrony. Wśród współpracowników prezydenta Clintona za takim rozwiązaniem optował jedynie doradca ds. bezpieczeństwa narodowego Anthony Lake. Kwestia rozszerzenia Sojuszu została również pominięta w założeniach przyjętych przez Międzyagencyjną Grupę Roboczą, która powstała w czerwcu 1993 r. i której podstawowym zadaniem było wypracowanie stanowiska USA na zbliżający się szczyt. Departament Stanu przesłał nawet członkom tej grupy specjalny komentarz sekretarza stanu Warrena Christophera, w którym podkreślono, że sprzeciwia się on w ogóle podejmowaniu dyskusji na temat rozszerzenia. 26 sierpnia 1993 r. zaakceptowano projekt programu Porozumienie w sprawie euroatlantyckiego Partnerstwa dla Pokoju. Początkowo miał on nosić nazwę „Partnerstwo w utrzymaniu pokoju”, jednak po fiasku misji pokojowej w Somalii zdecydowano się na zmianę. Ostatecznie nazwa „Partnerstwo dla Pokoju” została ustalona w rozmowie pomiędzy Kruzalem i Shalikashvilim. Podstawą do przyjęcia tego programu było przekonanie o braku gotowości do rozszerzenia NATO i rozciągnięcia gwarancji bezpieczeństwa na państwa Europy Środkowo-Wschodniej. USA proponowały zatem głęboką i wielostronną współpracę, jednak bez jakichkolwiek deklaracji w sprawie członkostwa. Takie stanowisko wynikało również z obawy o brak gotowości części państw i społeczeństw do wstąpienia w szeregi Sojuszu oraz

²⁰ G.B. Solomon, *op. cit.*, s. 26-28. Zob. także: J.M. Goldgeier, *op. cit.*, s. 14; S. Lungu, *op. cit.*

przyjęcia na siebie trudnych zobowiązań członkowskich. Istotnym czynnikiem takiej decyzji było stanowisko Rosji, która ostro protestowałaby przeciwko temu²¹.

Wśród państw członkowskich NATO i amerykańskiej administracji panowało wówczas przekonanie, że istotniejsze z punktu widzenia ich bezpieczeństwa i interesów narodowych są dobre stosunki z Rosją. Rozszerzenie NATO mogłoby doprowadzić do pogorszenia współpracy, jak również wzmocnić siły antydemokratyczne i antyzachodnie w Rosji. W konsekwencji mogłoby dojść do destabilizacji tego państwa i być może całego obszaru poradzieckiego²².

Amerykańska propozycja została przedstawiona partnerom podczas posiedzenia Komitetu Planowania Obronnego NATO 20-21 października 1993 r. w Travemünde. Sekretarz obrony USA Les Aspin potwierdził wolę poszerzenia współpracy z partnerami NATO i zaproszenia ich do konkretnych mechanizmów współdziałania, takich jak uczestnictwo w misjach pokojowych i akcjach ratowniczych, udział w rozwiązywaniu sytuacji kryzysowych czy też wspólne prowadzenie akcji ratowniczych w przypadku klęsk żywiołowych. Aspin stwierdził wówczas, że propozycja ta wprawdzie nie przewiduje członkostwa w Sojuszu, jednak niewykluczone jest, że przystąpienie do NATO może nastąpić jako zwieńczenie dwustronnej współpracy w jej ramach²³.

W ciągu kolejnych tygodni trwały negocjacje w sprawie tego programu, zarówno w samym NATO, jak i w państwach partnerskich Sojuszu. 2 grudnia 1993 r. w Brukseli ministrowie spraw zagranicznych NATO z satysfakcją

²¹ R. Asmus, *Opening NATO's Door. How the Alliance Remade Itself for a New Era*, New York 2002, s. 34-36, [online] <http://dx.doi.org/10.1080/13518040490451087>; J.M. Goldgeier, *NATO Expansion: The Anatomy of a Decision*, „The Washington Quarterly” 1998, vol. 21, no. 1, s. 86-88, [online] <http://dx.doi.org/10.1080/01636609809550295>; Ch.A. Kupchan, *Strategic Visions*, „World Policy Journal” 1994, vol. 11, no. 3, s. 112-113; G.B. Solomon, *op. cit.*, s. 28. Por.: H. Kissinger, *Not this Partnership*, „The Washington Post” 1993, 24 XI.

²² R. Asmus, *op. cit.*, s. 27-28. Por.: X.-B. Дайм, *op. cit.*, s. 127; *Press Briefing by Dee Dee Myers, October 22, 1993*, The American Presidency Project, [online] <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=60107>, 21 X 2014.

²³ M. Wągrowka, *Partnerstwo dla pokoju*, Warszawa 1994, s. 9, *Studia i Materiały Biura Prasy i Informacji Ministerstwa Obrony Narodowej*, nr 8; S. Kay, *NATO and the Future of European Security*, Lanham 1998, s. 70; S. Lungu, *Attitudes toward European Security, 1990-1997*, „American Diplomacy” 1999, vol. 4, no. 2, [online] http://www.unc.edu/depts/diplomat/AD_Issues/amdipl_11/lungu.html, 21 X 2014. Por.: S. Kinzer, *NATO Favors U.S. Plan for Ties with the East, but Timing Is Vague*, „New York Times” 1993, 22 X.

stwierdzili, że pomysł Partnerstwa dla Pokoju i powiązane z nim propozycje stanowią dobry punkt wyjścia dla dalszej dyskusji²⁴.

Następnie 8-9 grudnia 1993 r. odbyło się posiedzenie Komitetu Planowania Obrony i Grupy Planowania Nuklearnego, na którym ministrowie obrony omawiali te propozycje. Wyrazili poparcie dla programu i stwierdzili, że wzmocni on wzajemną przejrzystość struktur militarnych i przyczyni się do rozwoju współpracy NATO ze wschodnimi partnerami²⁵.

Kilka dni wcześniej, 3 grudnia 1993 r., odbyło się również posiedzenie NACC, podczas którego rozmawiano o Partnerstwie dla Pokoju. Nie rozwiązało ono jednak wątpliwości wielu partnerów Sojuszu, głównie państw Grupy Wyszehradzkiej. Dlatego też do rozpoczęcia szczytu panowała nerwowa atmosfera, a przywódcy tych państw podkreślali, że Zachód nie sprostał oczekiwaniom z ich strony²⁶.

Ostatecznie, po kilku miesiącach negocjacji, podczas szczytu NATO w Brukseli 10-11 stycznia 1994 r. program Partnerstwo dla Pokoju został przyjęty. W Zaproszeniu do Partnerstwa dla Pokoju podkreślono, że NATO dąży do umacniania bezpieczeństwa i stabilności w Europie i w tym celu zabiega o wzmocnienie związków z państwami demokratycznymi położonymi na Wschodzie. Zaznaczono, że celem przyjętego programu jest przekształcenie stosunków z dotychczasowej formuły dialogu i współpracy w prawdziwe partnerstwo. Zaproszenie do udziału w programie skierowano do wszystkich państw uczestniczących w pracach NACC oraz innych państw KBWE „mających możliwości i wolę wniesienia do niego wkładu”²⁷.

²⁴ *Final Communiqué*, Ministerial Meeting of the North Atlantic Council in Oslo, 4 VI 1992, [online] <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c931202a.htm>, 21 X 2014. Zob. także: M. Alterman, *Żadnych nowych członków w NATO*, „Gazeta Wyborcza” 1993, 3 XII.

²⁵ *Final Communiqué*, NATO Press Communiqué M-DPC/NPG-2(93)75, Defence Planning Committee and Nuclear Planning Group, 9 XII 1993, [online] <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c931209a.htm>, 21 X 2014; *NATO vademecum*, tłum. R. Kupiecki et al., Warszawa 1995, s. 393.

²⁶ *Statement issued at the meeting of the North Atlantic Cooperation Council*, NATO Press Communiqué M-NACC-2(93)71, 3 XII 1993, [online] <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c931203a.htm>, 21 X 2014; M. Wągrowska, *op. cit.*, s. 10-11; W.S. Cohen, *Expand NATO Step by Step*, „The Washington Post” 1993, 7 XII; A. Olechowski, *Dlaczego Polska chce zostać członkiem NATO*, „Rzeczpospolita” 1993, 29 XII. Por.: L. Zyblikiewicz, *Ewolucja polityki zagranicznej Polski po przyjęciu do Paktu Północnoatlantyckiego*, [w:] *Polityczne aspekty członkostwa Polski w NATO*, red. E. Cziomer, Kraków 1998, s. 66-68, *Zeszyty Fundacji „Międzynarodowe Centrum Rozwoju Demokracji”*, z. 36.

²⁷ *Partnership for Peace: Invitation Document issued by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council*, NATO Press Release M-1(1994)002,

W Dokumencie ramowym Partnerstwa dla Pokoju określone zostały główne kierunki współpracy, do których zaliczono:

- zagwarantowanie demokratycznej kontroli nad armią;
- współpracę w zakresie przejrzystości w narodowym planowaniu obronnym i pracach związanych z budżetami wojskowymi;
- zagwarantowanie zdolności i gotowości do wniesienia wkładu w operacje pokojowe prowadzone pod egidą ONZ lub KBWE;
- rozwój współpracy wojskowej z Sojuszem w zakresie wspólnego planowania, ćwiczeń mających na celu wzmocnienie zdolności do udziału w misjach pokojowych, operacjach humanitarnych i poszukiwawczo-ratowniczych;
- rozwój sił, które w długoterminowej perspektywie będą lepiej przygotowane do współpracy z siłami członków NATO²⁸.

Ważną decyzją było również powołanie mechanizmu Połączonych Wielonarodowych Sił do Zadań Specjalnych (Combined Joint Task Forces – CJTF). Były one pomyślane jako jednostki *ad hoc* do wykonania konkretnej misji lub specjalnego zadania, głównie o charakterze operacyjnym. Siły te miały być zdolne do szybkiego rozmieszczenia i prowadzenia w ograniczonym czasie działań pokojowych na terenie konfliktów. Istotne dla współpracy z państwami niebędącymi członkami NATO było to, że w skład tych sił mogły wchodzić ich jednostki²⁹.

11 I 1994, [online] http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_24468.htm, 21 X 2014; J. Eyal, *NATO's Enlargement: Anatomy of a Decision*, „International Affairs” 1997, vol. 73, no. 4, s. 701-702; E. Cziomer, L. Zyblikiewicz, *op. cit.*, s. 275; Є. Магда, Концептуальні засади розширення НАТО: сучасний вимір, [w:] Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. Міжвідомчий збірник наукових праць, відп. ред. С.В. Віднянський, Вип. 18, Київ 2009, s. 128.

²⁸ *Partnership for Peace: Framework Document Issued by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council*, NATO Ministerial Communiqué, 10-11 I 1994, [online] <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c940110b.htm>, 29 X 2014; G. von Moltke, *Building a Partnership for Peace*, „NATO Review” 1994, vol. 42, no. 3, [online] <http://www.nato.int/docu/review/1994/9403-1.htm#footnote1>, 21 X 2014. Por.: Н. Калашникова, С. Цехмистренко, Последствия „Партнерства” для России пока непредсказуемы, „Коммерсантъ” 1994, 12 I.

²⁹ E. Cziomer, L. Zyblikiewicz, *op. cit.*, s. 275; A. Cragg, *The Combined Joint Task Force Concept: A Key Component of the Alliance's Adaptation*, „NATO Review” 1996, vol. 44, no. 4, s. 7-10, [online] <http://www.nato.int/docu/review/1996/9604-2.htm>, 21 X 2014. Szerzej na ten temat zob.: I. Słomczyńska, *Połączone Siły Wielonarodowe do Zadań Specjalnych*, Warszawa 2001, *Studia i Materiały Biura Prasy i Informacji Ministerstwa Obrony Narodowej*, nr 54.

Na szczycie ustalony został również mechanizm współpracy z państwami zainteresowanymi przystąpieniem do Partnerstwa dla Pokoju. Miały one przedkładać NATO Dokument prezentacyjny, w którym władze proponowały działania, jakie zamierzają podjąć w celu osiągnięcia politycznych celów programu. Następnie, na podstawie dwustronnych uzgodnień, każde z zainteresowanych państw tworzyło z NATO Indywidualny Program Partnerstwa³⁰.

Uwzględniając trudności gospodarcze państw partnerskich, Stany Zjednoczone zdecydowały się na uruchomienie specjalnego programu wspierającego ich udział w Partnerstwie dla Pokoju. W lipcu 1994 r. ustanowiony został Fundusz Inicjatywy Warszawskiej (Warsaw Initiative Fund – WIF), z którego w latach 1994-2000 udzielono wsparcia finansowego o wartości ok. 590 mln dolarów dwudziestu dwóm krajom zainteresowanym udziałem w różnych działaniach Partnerstwa dla Pokoju³¹.

Wbrew intencjom kilku państw Europy Środkowo-Wschodniej udział w programie Partnerstwo dla Pokoju nie miał prowadzić do członkostwa. Spotkało się to z krytyką z ich strony, a sam program np. w Polsce określany był jako „Partnerstwo dla spokoju”³². Okazało się jednak, że jego realizacja przyniosła zadowalające rezultaty. Udział w nim wzięły również państwa, które nie przejawiały aspiracji członkowskich, m.in. Ukraina. Ta zaawansowana międzynarodowa współpraca różnych państw pozytywnie wpłynęła na bezpieczeństwo i stabilność w regionie, a ostatecznie program ten w znacznym stopniu przyczynił się do podjęcia przez NATO decyzji o rozszerzeniu³³.

³⁰ *Partnership for Peace: Framework Document...*; L. Aspin, *New Europe, new NATO*, „NATO Review” 1994, vol. 42, no. 1, [online] <http://www.nato.int/docu/review/1994/9401-3.htm>, 21 X 2014; M. Rühle, N. Williams, *Partnership for Peace: A Personal View from NATO*, „Parameters” 1994, vol. 24, no. 4, [online] <http://www.carlisle.army.mil/usawc/Parameters/Articles/1994/ruhe.htm>, 21 X 2014. Zob. także: О. Полторацький, *НАТО: політика партнерства як шлях до зміцнення співробітництва і безпеки в Європі*, „Актуальні проблеми міжнародних відносин” 2001, Вип. 31, Ч. 2, s. 36-40.

³¹ GAO-01-734 NATO, *U.S. Assistance to the Partnership for Peace*, Report to Congressional Committees, United States General Accounting Office, Washington, VII 2001, s. 8, [online] <http://www.gao.gov/assets/240/232072.pdf>, 21 X 2014.

³² M. Wągrowiska, *op. cit.*, s. 14-15. Zob. także: R. Asmus, *op. cit.*, s. 68-69.

³³ E. Cziomer, L. Zyblikiewicz, *op. cit.*, s. 313; M. Wörner, *Shaping the Alliance for the Future*, „NATO Review” 1994, vol. 42, no. 1, [online] <http://www.nato.int/docu/review/1994/9401-1.htm>, 21 X 2014; С. Цехмистренко, *В основу нової програми лег компроміс з Москвою*, „Коммерсант” 1994, 11 І.

3.

Współpraca Ukrainy z NATO w latach 90.

3.1. Początki współpracy po uzyskaniu niepodległości

Pierwsze kontakty Ukrainy z NATO datuje się na jesień 1991 r.¹, jednak o oficjalnych stosunkach mówić można dopiero od 10 stycznia 1992 r. Wówczas delegat Ukrainy uczestniczył w pracach Grupy Roboczej Wysokiego Szczebla Rady Północnoatlantyckiej poświęconych ratyfikacji i wejściu w życie Traktatu o konwencjonalnych siłach zbrojnych w Europie. Z kolei w dniach 22-23 lutego 1992 r. odbyła się pierwsza oficjalna wizyta Wörnera w Kijowie. Rozmawiano przede wszystkim o wyzwaniach dla bezpieczeństwa europejskiego, problemie broni jądrowej oddziedziczonej przez Ukrainę po upadku ZSRR. Wörner zaprosił również Ukrainę do udziału w pracach NACC oraz złożenia przez Krawczuka wizyty w siedzibie NATO, do której doszło 8 lipca 1992 r.²

Kilka miesięcy później, 16 listopada 1992 r., miała miejsce jeszcze jedna symboliczna wizyta. Na Ukrainie przebywał wówczas naczelny dowódca Połączonych Sił Zbrojnych NATO w Europie gen. Shalikashvili. W jej trakcie po

¹ О. Палій, *Навіщо Україні НАТО?*, Київ 2006, s. 92; І. Храбан, *Довгий шлях до своєї Праги. Євроатлантична інтеграція – головна домінанта зовнішньої політики України*, „Політика і час” 2003, № 7, s. 35.

² *Історія і хронологія взаємовідносин України з НАТО*, Міністерство закордонних справ України, [online] <http://web.archive.org/web/20081114190637/http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/1720.htm>, 21 X 2014; А. Зленко, *Дипломатія і політика...*, s. 511-515; І. Храбан, *Система європейської безпеки...*, s. 383-384; М. Кордон, *Україна-НАТО: історія та сьогодення*, Житомир 2008, s. 26. Zob. także: P. Bajor, *Problemy i perspektywy członkostwa Ukrainy w NATO*, „Biuletyn Międzynarodowy” 2010, t. 2, s. 153.

raz pierwszy odbyły się bezpośrednie rozmowy przedstawicieli struktur wojskowych NATO i Ukrainy, podczas których omawiano kierunki potencjalnej współpracy³.

Należy podkreślić, że w tych pierwszych latach Ukraina nie miała jasno zdefiniowanych celów wobec NATO. Prowadzona przez władze polityka wobec tej organizacji była swego rodzaju reakcją na zmiany zachodzące w europejskim systemie bezpieczeństwa, determinowanym głównie transformacją polityczno-wojskową Sojuszu, a w kolejnych latach polityką jego rozszerzania⁴.

Po 1991 r. Ukraina na nowo definiowała własną politykę zagraniczną i od podstaw tworzyła służbę dyplomatyczną. Decyzje w sprawach współpracy z NATO podejmowano więc doraźnie, bez oparcia o jakiekolwiek normatywne dokumenty uchwalone po uzyskaniu niepodległości⁵. W tym kontekście należy wspomnieć, że kwestia ta w ogóle nie była poruszana w dyskusji publicznej na Ukrainie. Współpraca z NATO i możliwe skutki dla bezpieczeństwa narodowego młodego państwa nie były również przedmiotem zainteresowania ukraińskich środków masowego przekazu. Zagadnienie to wówczas z uwagą śledziło jedynie wąskie grono dyplomatów, ekspertów i polityków⁶.

Część ukraińskich sił politycznych, głównie partie lewicowe i komuniści, już wówczas krytykowała rozszerzającą się współpracę z NATO i, jak wcześniej wspomniano, odwoływała się do Deklaracji suwerenności Ukrainy z 1990 r. Określała ona Ukrainę jako państwo neutralne, niebędące członkiem bloków wojskowych. W opinii Złenki ta uchwała w żadnym stopniu nie mogła odnosić się do bieżącej sytuacji, ponieważ przyjęta została przez państwo, które formalnie przestało istnieć, oraz w zupełnie innych uwarunkowaniach międzynarodowych. Poza tym wyrażała ona jedynie zamiar zostania w przy-

³ Зовнішня політика України в умовах глобалізації..., s. 70. Zob. także: А. Зленко, *Дипломатія і політика...*, s. 513-514.

⁴ Por.: T. Kuzio, *Ukraine and NATO: The Evolving Strategic Partnership*, „The Journal of Strategic Studies” 1998, vol. 21, no. 2, s. 4-5, [online] <http://dx.doi.org/10.1080/01402399808437715>. Zob. także: K. Malak, *Polityka bezpieczeństwa narodowego Ukrainy*, Warszawa 1999, s. 70-73.

⁵ Por.: В. Бала, *Пришло время Украине отказаться от двух стульев. Не то сидеть даже на одном будет некому*, „Зеркало недели” 1994, 5 XI.

⁶ О. Валецький, М. Гончар, *Структура геополітичних інтересів України*, „Наукові доповіді” 1995, Вип. 45, s. 47. Zob. także: V. Chudowsky, *The Limits of Realism: Ukrainian Policy toward the CIS*, [w:] *Ukrainian Foreign and Security Policy. Theoretical and Comparative Perspectives*, eds. J.D.P. Moroney, T. Kuzio, M. Molchanov, Westport 2002, s. 16-17.

szości państwem neutralnym⁷. Polityka neutralności miała zapobiec wciągnięciu Ukrainy do rosyjskiej strefy wpływów, zwłaszcza jej udziałowi w re-integracji obszaru poradzieckiego na płaszczyźnie militarnej, gospodarczej i politycznej⁸.

W dyskusji na temat dokumentu dotyczącego polityki zagranicznej państwa MSZ proponowało uwzględnienie zapisów o współpracy z NATO. Przeciwno tym koncepcjom protestowała znaczna część deputowanych. W ostatecznie przyjętej Uchwale stwierdzono, że „w sytuacji zakończenia konfrontacji wrogich bloków priorytetowego znaczenia nabiera stworzenie ogólnoeuropejskiej struktury bezpieczeństwa na bazie istniejących międzynarodowych instytucji, takich jak: KBWE, NACC, NATO, UZE”⁹. Zaznaczono, że bezpośrednie i pełne członkostwo Ukrainy w tej strukturze stworzy niezbędne gwarancje zewnętrzne jej bezpieczeństwa narodowego¹⁰.

Dalsza część dokumentu była zgodna z intencjami MSZ. Podkreślono, że głębokie zmiany w sytuacji geopolitycznej Ukrainy nakazują dostosować ogłoszony w 1990 r. zamiar zostania państwem neutralnym i pozablokowym do nowych warunków. Stwierdzono, że nie może stanowić on przeszkody dla „pełnego udziału Ukrainy w ogólnoeuropejskiej strukturze bezpieczeństwa”¹¹. Jak widać, współpraca z NATO w tym dokumencie nie została zapisana wprost. Określono ją pośrednio jako udział Ukrainy w nowym systemie bezpieczeństwa – za jego kształt odpowiadało bowiem głównie NATO¹².

Udział w tym systemie miał bardzo duże znaczenie dla Ukrainy, ponieważ wzmacniał jej pozycję na arenie międzynarodowej i jej polityczną niezależność. Polityka skierowana na współpracę z NATO wynikała również z postrzegania zagrożeń dla bezpieczeństwa narodowego państwa, płynących głównie ze strony Rosji. Sytuację ówczesną można wręcz uznać za swego rodzaju paradoks. Składająca niejednoznaczne deklaracje w sprawie denuklearyzacji Ukraina nie mogła liczyć na otwarte poparcie ze strony USA i NATO

⁷ Rozmowa autora z byłym ministrem spraw zagranicznych Ukrainy Zlenką przeprowadzona w Kijowie w lutym 2009 r. w siedzibie stowarzyszenia Ukraińskie Forum. Por.: А. Зленко, *Зовнішньополітична стратегія...*, s. 48-49.

⁸ Л. Гайдуків, Г. Перепелиця, *Євроатлантична парадигма України*, [w:] *Україна в постбілоярній системі...*, s. 364.

⁹ *Постанова Верховної Ради України Про Основні напрями...*

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*; А. Зленко, *Формування та реалізація...*, s. 612.

¹² Т. Силіна, *У нову Європу...*; А. Зленко, *Зовнішньополітична стратегія...*, s. 166; І. Храбан, *Довгий шлях...*, s. 35.

w jej konfliktach z Rosją. Tym bardziej że Zachód postępował według zasady *Russia first*. Podobnie jak Rosja naciskał na władze Ukrainy, by te wyraziły zgodę na pozbycie się broni atomowej. Paradoksalnie jednak, dzięki prowadzonym w tej sprawie negocjacjom Ukraina wbrew woli Rosji stawiała się pełnoprawnym partnerem, a w rozmowach przedstawiała swoje argumenty i obawy o własne bezpieczeństwo¹³. Dzięki temu Ukraina stała się nieodłącznym „elementem” polityki międzynarodowej i tworzącego się nowego systemu bezpieczeństwa. W rezultacie po potwierdzeniu pozbycia się broni atomowej umocniła również swoją niepodległość i niezależność od Rosji na arenie międzynarodowej¹⁴.

Potwierdzeniem tej niezależnej polityki był fakt, że Ukraina jako pierwsze państwo poradzieckie przystąpiła do Partnerstwa dla Pokoju. Już 8 lutego 1994 r. Złenko podpisał w Brukseli Dokument ramowy Partnerstwa dla Pokoju. Można stwierdzić, że od tego momentu rozpoczęła się praktyczna współpraca ukraińsko-natowska oraz dalsze wypracowywanie jej mechanizmów¹⁵.

Należy jednak podkreślić, że inaczej niż w przypadku państw Grupy Wyszehradzkiej, przystąpienie Ukrainy do Partnerstwa dla Pokoju nie oznaczało woli uzyskania w przyszłości członkostwa w NATO. Władze tego państwa wyrażały chęć współpracy z Sojuszem, która była dla nich potwierdzeniem udziału w kształtowaniu nowego systemu bezpieczeństwa europejskiego oraz – co bardzo istotne – próbę zatarcia złego wrażenia po negocjacjach w sprawie denuklearyzacji. Z informacji prasowych pod koniec 1993 r. wynikało, że w Sojuszu trwały nawet rozmowy na temat wykluczenia Ukrainy z grona państw, którym zaproponowany zostanie udział w Partnerstwie dla Pokoju¹⁶.

Za takim krokiem miał opowiadać się minister spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii Douglas Hurd, jednak za miękkiem podejściem optowali zarówno Christopher, jak i Wörner. Kwestia ta była m.in. przedmiotem rozmów pomię-

¹³ Л. Кравчук, *op. cit.*, s. 180-181.

¹⁴ Л. Гайдук, Г. Перепелиця, *op. cit.*, s. 364-365. Por.: T. Kuzio, *Ukraine and NATO...*, s. 1-3. Zob. także: B. Zapała, *Polityczne i wojskowe kontakty Ukrainy z Sojuszem Północnoatlantyckim*, [w:] *Ukraina między Rosją a Zachodem*, red. M. Zamarlik, Kraków 2001, s. 84, *Zeszyty Instytutu Studiów Strategicznych w Krakowie*, 45.

¹⁵ *Зовнішня політика України в умовах глобалізації...*, s. 71; NATO Update, February 1994, [online] <http://www.nato.int/docu/update/1994/9402e.htm>, 21 X 2014. Ukraina była również pierwszym państwem poradzieckim, które otworzyło swoją misję przy NATO, co nastąpiło w połowie 1997 r. Zob.: T. Kuzio, *Ukraine and NATO...*, s. 19.

¹⁶ Л. Кравчук, *op. cit.*, s. 176; Л. Гайдук, Г. Перепелиця, *op. cit.*, s. 364; P. Bajor, *Problemy i perspektywy...*, s. 154.

dzy Zlenką a Wörnerem 3 grudnia 1993 r. podczas posiedzenia NACC. Sekretarz generalny zapewnił wówczas ministra, że wykluczenie Ukrainy z programu nie było rozważane, a rozmowy dotyczyły konieczności wypełniania przez Ukrainę zobowiązań międzynarodowych. Mimo wszystko podczas obrad panowała nerwowa atmosfera, którą skutecznie podsyciała delegacja rosyjska. Minister spraw zagranicznych Rosji Andriej Kozyriew zarzucił wówczas, że władze Ukrainy dążą do zachowania statusu nuklearnego. Ostrzegając, że decyzja ta może mieć istotne konsekwencje dla bezpieczeństwa międzynarodowego, ponieważ doprowadzi do reakcji łańcuchowej i powstania nowych państw nuklearnych¹⁷. Ostatecznie NATO nie zdecydowało się na podjęcie wobec Ukrainy ostrych kroków, jednak naciskało również na zakończenie procesu denuklearyzacji.

Problem broni atomowej rozlokowanej na terytorium Ukrainy był głównie przedmiotem negocjacji prowadzonych przez USA, jednak sprawę tę wielokrotnie omawiano również na forum Sojuszu. Już 4 czerwca 1992 r. ministrowie spraw zagranicznych państw NATO na posiedzeniu Rady Północnoatlantyckiej wyrazili nadzieję, że Ukraina, Białoruś i Kazachstan przyłączy się do traktatu NPT jako państwa nieposiadające broni jądrowej i rozpoczną rozmowy z Międzynarodową Agencją Energii Atomowej o podpisaniu przewidzianych traktatem porozumień o środkach zabezpieczających (*safeguards agreements*). Stwierdzono, że takie działania pozytywnie wpłyną na ich pełniejszą integrację ze społecznością międzynarodową i przyczynią się do umocnienia zarówno ich własnego, jak i międzynarodowego bezpieczeństwa¹⁸.

NATO zareagowało również, gdy Ukraina w pierwszych miesiącach 1994 r. zgodziła się na pozbycie się broni strategicznej. Ministrowie obrony

¹⁷ А. Зленко, *Дипломатія і політика...*, s. 519-520; J.M. Goshko, *NATO Opens Way for Eventual Admission of East European Nations*, „The Washington Post” 1993, 3 XII; А. Ромашкевич, *Вопрос о расширении НАТО остается открытым*, „Коммерсантъ” 1993, 7 XII. Podczas tego posiedzenia Kozyriew mówił, że rozszerzenie NATO jest niepotrzebne, a bezpieczeństwo powinna zapewnić zreformowana Północnoatlantycka Rada Współpracy. Reforma miałaby polegać na przekształceniu tej struktury z forum konsultacyjnego w samodzielną instytucję, która mogłaby podejmować decyzje dotyczące zagadnień bezpieczeństwa międzynarodowego, w tym m.in. w zakresie międzynarodowych operacji pokojowych. Zob.: B. Węglarczyk, M. Alterman, *Мocarstwowe żądання Росії*, „Газета Wyborcza” 1993, 4 XII; А. Ромашкевич, В. Замятин, *Новая программа не успокоила Москву*, „Коммерсантъ” 1993, 4 XII.

¹⁸ *Ministerial Meeting of the North Atlantic Council in Oslo 4 June 1992. Final Communiqué*, [online] <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c920604a.htm>, 29 X 2014; *Національна безпека України історія і сучасність*, під ред. О. Гончаренка, Київ 1993, s. 72.

Sojuszu i państw partnerskich na posiedzeniu w Brukseli 25 maja 1994 r. „przyjęli tę decyzję z zadowoleniem”. Ponownie wyrazili oczekiwanie, że Ukraina najszybciej jak to tylko możliwe przystąpi do traktatu NPT jako państwo beзопасowe¹⁹.

Podczas tego spotkania minister obrony Ukrainy Witalij Radeckij przekazał Dokument prezentacyjny²⁰. W pierwszej jego części omówione zostały polityczne motywy, którymi kierowały się władze Ukrainy, podejmując decyzję o przystąpieniu do programu. Stwierdzono, że decyzja ta wynika z chęci powrotu Ukrainy jako „pełnoprawnego członka do wspólnoty narodów europejskich”, od których była sztucznie oderwana. Podkreślono, że realizacja Partnerstwa dla Pokoju może być ważnym czynnikiem w budowie ogólnoeuropejskiego systemu bezpieczeństwa, w którym istotną rolę będzie odgrywać odnowione i poszerzone NATO. Wskazano, że tworzony system bezpieczeństwa powinien być kształtowany w ramach wzajemnie uzupełniających się mechanizmów współpracy takich instytucji i organizacji, jak: KBWE, NATO, NACC, UZE, UE i Rada Europy. Zaznaczono, że system ten powinien być wolny od jakiejkolwiek dyskryminacji i otwarty dla wszystkich państw zainteresowanych praktyczną współpracą, zarówno w sferze polityki, jak i bezpieczeństwa. Podkreślono, że zagrożenie bezpieczeństwa narodowego każdego państwa stanowi olbrzymie wyzwanie dla ogólnego bezpieczeństwa, a nawet pokoju na świecie. Władze Ukrainy zadeklarowały również, że niepodległe i demokratyczne państwo ukraińskie zdolne jest do odgrywania istotnej roli w utrzymaniu stabilności i bezpieczeństwa europejskiego. W związku z tym Ukraina zadeklarowała wydzielenie jednostek wojskowych dla międzynarodowych sił biorących udział w misjach pokojowych w różnych częściach świata²¹.

¹⁹ *Statement Issued at the Meeting of the Defence Ministers at NATO Headquarters*, NATO Press Communiqué M-DPC/NPG-1(94)39, 25 V 1994, [online] <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c940525a.htm>, 29 X 2014. Należy wspomnieć, że w trakcie spotkania strona rosyjska poruszyła sprawę udziału Rosji w Partnerstwie dla Pokoju. Rosyjskie warunki i żądania przedstawił minister obrony Paweł Graczow. Szerzej na ten temat zob.: Н. Калашникова, С. Цехмистренко, Павел Грачев в Брюсселе. Очень запутанная история с „Партнерством ради мира”, „Коммерсантъ” 1994, 26 V; М. Alterman, В. Вęглarczyк, *Warunki pod inną nazwą*, „Gazeta Wyborcza” 1994, 26 V; W. Drozdiak, J.F. Harris, *Russia asks Fuller Ties with NATO*, „The Washington Post” 1994, 26 V.

²⁰ *NATO Update*, May 1994, [online] <http://www.nato.int/docu/update/1994/9405e.htm>, 21 X 2014; *Історія і хронологія взаємовідносин...*

²¹ *Презентаційний документ щодо участі України в програмі „Партнерство заради миру” переданий НАТО 25 травня 1994 р., Брюссель*; Т. Krzastek, *Ukraina, War-*

Po przekazaniu Dokumentu prezentacyjnego NATO sekretariat Sojuszu zwrócił się do Ukrainy z prośbą o uszczegółowienie niektórych zapisów i rozpoczął procedurę przygotowania Indywidualnego Programu Partnerstwa (IPP) na lata 1996-1998. W tym czasie trwały dwustronne negocjacje w sprawie konkretnych rozwiązań i propozycji wobec IPP. W połowie 1995 r. uzgodniono jego ostateczną wersję i został on podpisany podczas wizyty ministra spraw zagranicznych Ukrainy Udowenki w Brukseli 14 września 1995 r.²²

Indywidualny Program Partnerstwa przewidywał współpracę przede wszystkim w takich dziedzinach, jak: wzajemna wymiana informacji, przygotowanie koncepcji planowania i przeprowadzenia wspólnych ćwiczeń, rozwój wspólnej bazy materialno-technicznej i przygotowanie językowe specjalistów. Specjalne konsultacje między partnerami dotyczyć miały szeroko rozumianych problemów ogółouropejskiego bezpieczeństwa, zapobiegania konfliktom, misji pokojowych i humanitarnych, bezpieczeństwa nuklearnego, kontroli zbrojeń oraz nierozprzestrzeniania broni masowego rażenia²³.

3.2. Karta o szczególnym partnerstwie pomiędzy Ukrainą a NATO

Już kilka miesięcy po rozpoczęciu realizacji Partnerstwa dla Pokoju zapadła polityczna decyzja o rozszerzeniu Sojuszu. Za przełom w dyskusji na ten temat można uznać wystąpienie prezydenta Clintona 7 lipca 1994 r. przed polskim

szawa 2002, s. 142-143; I. Храбан, *Система європейської безпеки...*, s. 385-388.

²² Зовнішня політика України в умовах глобалізації..., s. 71; I. Храбан, *Система європейської безпеки...*, s. 386; О.С. Полторацький, *Десять років партнерства України-НАТО: проблеми трансформації відносин*, „Науковий вісник Дипломатичної академії України” 2004, Вип. 10, Ч. 1, s. 180; О. Палій, *Навіщо Україні...*, s. 93; T. Kuzio, *Ukraine and NATO...*, s. 19.

²³ Україна в сучасному геополітичному..., s. 88; N. de Deugd, *Ukraine and NATO. The Policy and Practice of Co-operating with the Euro Atlantic Security Community*, Groningen 2007, s. 47, *Harmonie Papers*, 20; M. Alterman, *Rozszerzenie – tak, ale...*, „Gazeta Wyborcza” 1995, 15 IX. Główną odpowiedzialność za wykonanie IPP ponosiło Ministerstwo Obrony Ukrainy. W celu usprawnienia wykonywania zadań stojących przed Ukrainą w ramach Partnerstwa dla Pokoju w ministerstwie tym stworzono Centrum Koordynacji Współpracy. Z informacji ministerstwa wynika, że ten pierwszy program Ukraina zrealizowała w ok. 40 proc. Szerzej na ten temat: *Снівробітництво України з НАТО в рамках програми Партнерство заради миру (інформаційна довідка)*, „Наука і оборона” 1998, № 4, s. 23-32.

Sejmem. Amerykański prezydent stwierdził wówczas, że Partnerstwo dla Pokoju jest jedynie początkiem procesu rozszerzenia i w przyszłości dojdzie do otwarcia Sojuszu na nowych członków²⁴.

Podwaliny pod to wystąpienie przygotował Lake. Zależało mu, by podczas wizyty w Polsce Clinton mógł przedstawić konkretne propozycje w zakresie rozszerzenia. Wprawdzie wówczas w dalszym ciągu większość w administracji stanowili przeciwnicy tej idei, jednak akceptację dla konkretnych prac w tym zakresie dał sam prezydent. Następnie z polecenia Lake'a doradca Daniel Fried stworzył zespół, w którego skład weszli również dyrektor naczelny ds. Rosji w Radzie Nick Burns (zastąpiony później przez Coita Blackera i Stevena Pifera) oraz zastępca dyrektora w Biurze Europejskim Departamentu Stanu Alexander Vershbow. Zespół ten w ciągu kilku miesięcy przygotował dla prezydenta raport *Rozwijanie naszego programu bezpieczeństwa w Europie: współpraca z Rosją i państwami Europy Środkowo-Wschodniej* (*Advancing our European Security Agenda: Working with Russia and the Central and East Europeans*). Konkluzja dokumentu sprowadzała się do stwierdzenia potrzeby rozpoczęcia kształtowania wizji przyszłego rozszerzenia NATO przy jednoczesnym wsparciu reform demokratycznych w państwach Europy Środkowo-Wschodniej. W raporcie tym znalazło się proponowane kalendarium rozszerzenia. Stwierdzono, że w trakcie pierwszej kadencji Clintona powinno nastąpić przygotowanie państw aspirujących do członkostwa, a formalne ich wstąpienie mogłoby mieć miejsce w trakcie drugiej kadencji²⁵.

Nie została wówczas sprecyzowana jakakolwiek data rozpoczęcia tego procesu i nie określono państw, które zostaną nim objęte. Jednak już sama decyzja o przyszłym rozszerzeniu w istotny sposób wpłynęła na stosunki ukraińsko-natowskie. Ukraina zaczęła na różnych forach międzynarodowych przedstawiać swoje stanowisko w tej sprawie. W przeciwieństwie do Rosji nie

²⁴ Clinton stwierdził wówczas: „Wejście nowych członków do NATO, jak już wiele razy mówiłem, nie jest dłużej pytaniem czy, ale kiedy i jak [rozszerzać – przyp. P.B.]. Rozszerzenie nie będzie zależeć od pojawienia się nowego zagrożenia w Europie. Będzie to instrument wzmacniający bezpieczeństwo i stabilizację całego regionu”. Zob.: W.J. Clinton, *Address to the Polish Parliament in Warsaw, July 7, 1994*, The American Presidency Project, [online] <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=50451&st=&st1=>, 21 X 2014; R. Asmus, *op. cit.*, s. 78; B. Węglarczyk, E. Skalski, *Prezydent Clinton do Polaków: Zaczynacie wygrywać*, „Gazeta Wyborcza” 1994, 8 VII; R. Marcus, *Clinton Assures Poles of NATO Membership, Eventually*, „The Washington” 1994, 8 VII.

²⁵ R. Asmus, *op. cit.*, s. 72-74; J.M. Goldgeier, *NATO Expansion...*, s. 97-98.

zgłaszała sprzeciwu wobec procesu rozszerzenia, ale władze tego państwa bardzo wyraźnie podkreślały swoje obawy z tym związane²⁶.

Ukraińscy decydenci podczas rozmów zaznaczali, że rozszerzenie nie może odbyć się kosztem bezpieczeństwa państwa ukraińskiego i doprowadzić do nowych podziałów w Europie. Ukraina podkreślała, że każde państwo ma prawo do samodzielnego decydowania o wstąpieniu do NATO i nikt nie może blokować mu członkostwa. Strona ukraińska zastrzegała również, że na terytorium nowych państw członkowskich nie może zostać rozmieszczona broń atomowa²⁷.

Rosja cały czas kategorycznie przeciwstawiała się decyzji o rozszerzeniu i Ukraina obawiała się, że w wyniku tej konfrontacji może znaleźć się w strefie buforowej pomiędzy wrogimi paktami wojskowymi. Władze Rosji konsekwentnie oskarżały NATO i państwa zachodnie o niedotrzymanie zobowiązań podjętych przez obie strony jeszcze w 1990 r. podczas rozmów z władzami ZSRR na temat zjednoczenia Niemiec i włączenia NRD do NATO. 31 stycznia 1990 r. minister spraw zagranicznych RFN Hans-Dietrich Genscher zasugerował, że należy wyjść naprzeciw radzieckim niepokojom związanym z ewentualnym członkostwem zjednoczonych Niemiec w NATO i zadeklarować, że w tej sytuacji nie dojdzie do dalszego rozszerzenia Sojuszu na Wschód. Następnie powyższe stanowisko Genscher przedstawił Bakerowi, który kilka dni później udał się z wizytą do Moskwy²⁸.

9 lutego 1990 r. podczas rozmowy z Gorbaczowem poświęconej właśnie przyszłości Niemiec Baker przekonywał do rozważenia koncepcji włączenia Niemiec do NATO i argumentował, że z punktu widzenia ZSRR takie rozwiązanie będzie o wiele bezpieczniejsze. Według rosyjskich polityków w rozmo-

²⁶ Podczas wizyty w Czechach 25 IV 1995 r. Kuczma powiedział m.in., że „nie myśli, by szybka decyzja o rozszerzeniu NATO na wschód do granicy ukraińskiej pomogła stabilności i bezpieczeństwu regionu”. Ukraiński prezydent po raz kolejny wyraził również obawy, że w przypadku rozszerzenia Sojuszu państwo ukraińskie znajdzie się w niekorzystnej dla niego strefie buforowej. Zob.: *Niewygodne NATO*, „Gazeta Wyborcza” 1995, 26 IV; *Хроніки сучасної України*, т. 2: 1995–1996, Київ 2001, s. 41.

²⁷ Л. Гайдуков, Г. Перепелиця, *op. cit.*, s. 366; T.A. Olszański, *Trud niepodległości...*, s. 87. Zob. także: В. Замятин, *Многовекторность как синоним независимости*, „Коммерсантъ” 1995, 8 IX; *Именем областного МИДа*, „Зеркало недели” 1996, 22 VI. Por.: F.S. Larrabee, *NATO's Eastern Agenda in a New Strategic Era*, Santa Monica 2003, s. 102–103; T. Kuzio, *Ukraine and NATO...*, s. 14–15.

²⁸ P. Zelikow, *NATO Expansion Wasn't Ruled Out*, „International Herald Tribune” 1995, 10 VIII.

wie tej Baker miał zaproponować, że jeśli ZSRR zgodzi się na zjednoczenie i przyjęcie NRD do Sojuszu, to NATO zrezygnuje z dalszego rozszerzania. Wówczas Gorbaczow miał stwierdzić, że rozważy powyższe propozycje, jednak podkreślił, że dalsze, nawet najmniejsze, rozszerzenie Sojuszu nie zostanie zaakceptowane, co Baker miał zaaprobować²⁹.

Na co dokładnie wyraził zgodę, trudno powiedzieć, jednak należy podkreślić, że w kolejnych rozmowach, np. podczas spotkania tych samych polityków w Moskwie 18 maja 1990 r. czy w trakcie rozmowy Busha z Gorbaczowem w Waszyngtonie 31 maja 1990 r., strona radziecka nie zgłaszała wobec Zachodu żądań w tej sprawie. Podczas tych negocjacji doprecyzowano kwestie zjednoczenia Niemiec i poszerzenia NATO o NRD. Swoją zgodę na ten drugi krok ZSRR uzależnił przede wszystkim od rozmieszczenia na terenach NRD tylko oddziałów niemieckich NATO. Jednak zarówno sam Gorbaczow, jak i Szewardnadze nie wysuwali żądań dodatkowych gwarancji nierozszerzania w przyszłości Sojuszu³⁰. Dlatego też trudno jednoznacznie zweryfikować rosyjskie oskarżenia wobec Zachodu. Tym bardziej że nie zostały one w żaden sposób udokumentowane i oparte były na ustnych relacjach z rozmowy³¹.

Niezależnie jednak od rosyjskiego sprzeciwu rozmowy w sprawie rozszerzenia trwały i nic nie wskazywało, że stanowisko Rosji może wstrzymać ten proces³². Dlatego też ukraińska dyplomacja w tej nowej sytuacji proponowała podpisanie umowy o partnerstwie łączącym NATO i Ukrainę oraz przeniesienie stosunków na poziom „szczególnego partnerstwa”. Inicjatywy te potwierdził Kuczma podczas wizyty w Brukseli 1 czerwca 1995 r. Z kolei sekretarz generalny NATO Willy Claes stwierdził wówczas, że Sojusz jest zainteresowany ustanowieniem „specjalnych stosunków” z Ukrainą po podpisaniu przez to państwo Indywidualnego Planu Partnerstwa³³.

²⁹ R. Asmus, *op. cit.*, s. 3-6; Є. Магда, *op. cit.*, s. 123-124; *Переговоры с Бакером*, ИТАР-ТАСС Новости, 9 II 1990.

³⁰ R. Asmus, *op. cit.*, s. 3-6; P. Zelikow, *op. cit.*; Є. Магда, *op. cit.*, s. 123-124; А. Ахтамзян, *Проблемы безопасности в евразийском пространстве после ликвидации Варшавского договора и объединения Германии*, [w:] *Безопасность в Европе...*, s. 57-59. Por.: E. Cziomer, L. Zyblikiewicz, *op. cit.*, s. 313-314.

³¹ Por.: R. Asmus, *op. cit.*, s. 6; Є. Магда, *op. cit.*, s. 125.

³² Por.: Г. Бовт, *Последний вагон на Запад. Россия согласилась на переговоры с НАТО*, „Коммерсантъ” 1996, 15 XII.

³³ *Хроніки сучасної України*, т. 2, s. 68; M. Pietraś, *Ukraina i NATO...*, s. 46; *Ukraina prawie jak Rosja*, „Gazeta Wyborcza” 1995, 2 VI; Н. Голуб, П. Клімкін, *op. cit.*, s. 79.

Dokument ten, jak wspomniano, zatwierdzony został w Brukseli przez Udowenkę 14 września 1995 r. Minister wziął wówczas udział w posiedzeniu Rady Północnoatlantycznej, podczas której omówiono kierunki dalszej współpracy z Ukrainą. W wydanym komunikacie prasowym padły stwierdzenia o zapoczątkowaniu rozszerzonych i pogłębionych stosunków między partnerami, również poza mechanizmami dotychczasowej współpracy w ramach NACC i Partnerstwa dla Pokoju³⁴.

Podczas tego spotkania strona ukraińska przekazała NATO dokument zatytułowany Podstawowe założenia umowy o ustanowieniu stosunków specjalnego partnerstwa pomiędzy Ukrainą a Organizacją Traktatu Północnoatlantycznego. Stanowił on podstawę do przyszłych negocjacji w sprawie umowy politycznej o „szczególnym partnerstwie”³⁵.

W kolejnych miesiącach kwestia potrzeby podpisania takiego dokumentu była wielokrotnie podnoszona przez Ukrainę. Na przestrzeni 1996 r. trwały rozmowy w tej sprawie, a głos w dyskusji zabrały również władze państw aspirujących wówczas do członkostwa³⁶. Na przykład prezydent Aleksander Kwaśniewski w wystąpieniu w Królewskim Instytucie Spraw Międzynarodowych w Londynie 24 października 1996 r. podkreślił, że rozszerzeniu Sojuszu musi towarzyszyć zagwarantowanie środków wzmacniających bezpieczeństwo Ukrainy i zaapelował o podpisanie indywidualnego, partnerskiego porozumienia z tym państwem³⁷.

Sprawa podpisania takiej umowy była przedmiotem rozmów podczas posiedzenia Rady Północnoatlantycznej w Brukseli 10 grudnia 1996 r. Mini-

³⁴ NATO-Ukraine Joint Press Statement, NATO Press Release (1995)083 083, 14 IX 1995, [online] http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_24734.htm, 21 X 2014; I. Храбан, Система європейської безпеки..., s. 388-389; С. Ліпкевич, Правові аспекти співробітництва України з НАТО, „Держава та армія” 2008, № 634, s. 166.

³⁵ I. Храбан, Система європейської безпеки..., s. 389; С. Ліпкевич, *op. cit.*, s. 166; W. Multan, *Wizje bezpieczeństwa europejskiego*, Warszawa 1997, s. 71.

³⁶ Warto odnotować, że temat zawarcia takiej umowy z Ukrainą pojawił się w rozmowie szefów MSZ Ukrainy Złenki i Hiszpanii Javiera Solany już 28 IX 1993 r. podczas Zgromadzenia Ogólnego ONZ w Nowym Jorku. Wówczas Zlenko powiedział Solanie, że w przypadku, gdyby NATO podjęło w przyszłości decyzję o rozszerzeniu, Ukraina będzie się domagać podpisania specjalnego dokumentu. Z relacji Złenki wynika, że Solana poparł tę ideę. Fakt ten oczywiście nie miał wówczas większego znaczenia, jednak można przypuszczać, że mógł mieć wpływ na przychylność Solany – już jako sekretarza – dla podpisania takiego dokumentu. Zob.: A. Зленко, *Дипломатія і політика...*, s. 516-517.

³⁷ *Gładko do NATO*, „Gazeta Wyborcza” 1996, 25 X; B. Surmacz, *Stosunki Ukrainy z Polską*, [w:] *Ukraina w stosunkach...*, s. 210.

strowie podjęli wówczas oficjalną decyzję o rozpoczęciu negocjacji z Ukrainą w sprawie sformalizowania „wzmocnionej współpracy” w postaci specjalnej umowy. Ustalono, że podstawą do jej negocjowania będzie dokument, który strona ukraińska przekazała NATO we wrześniu 1995 r.³⁸ Ministrowie poinformowali również, że na terytorium przyjętych w przyszłości członków nie zostaną rozmieszczone ładunki broni atomowej³⁹.

Decyzja ta miała bardzo duże znaczenie, ponieważ dzięki temu Rosja zgodziła się na rozpoczęcie rozmów w sprawie sformalizowania współpracy z NATO. Kwestia ta była istotna również z punktu widzenia ukraińskich interesów, o czym mówił Udowenko następnego dnia na posiedzeniu NACC. Stwierdził wówczas, że sprawa ta ma szczególny wymiar, ponieważ Ukraina jest państwem, które niedawno dobrowolnie zrzekło się broni atomowej. Dodał, że popiera rozwój partnerskich stosunków NATO z Rosją, ponieważ uważa je za niezwykle ważny czynnik stabilności i bezpieczeństwa. Podkreślił, że zapowiadane ustanowienie specjalnych stosunków Ukrainy z Sojuszem traktuje jako jeden z podstawowych warunków zabezpieczenia ukraińskich interesów narodowych w kontekście rozszerzenia NATO i przeciwdziałania powstaniu w Europie nowej szarej strefy bezpieczeństwa⁴⁰.

Negocjacje w sprawie tego dokumentu rozpoczęły się na początku 1997 r. i trwały kilka miesięcy. Pierwsza runda rozmów odbyła się 20 marca 1997 r. w Brukseli. W kwietniu miały miejsce dwie rundy negocjacji na poziomie ekspertów, a kolejne rozmowy przeprowadzone zostały 7 maja 1997 r. podczas wizyty Solany w Kijowie. Ze strony NATO za rozmowy odpowiedzialny był asystent sekretarza generalnego ds. politycznych Gebhardt von Moltke⁴¹.

³⁸ *Final Communiqué Issued at the Ministerial Meeting of the North Atlantic Council*, NATO Press Communiqué M-NAC-2(96)165, 10 XII 1996, [online] <http://www.nato.int/docu/pr/1996/p96-165e.htm>, 21 X 2014.

³⁹ *Ibidem*; W. Drozdziak, *NATO Pledges Not to Put Nuclear Arms in New Member States*, „The Washington Post” 1996, 11 XII; Г. Бовт, *op. cit.*; *Встреча лидеров стран НАТО может быть отложена*, „Коммерсантъ” 1996, 11 XII.

⁴⁰ *Statement by His Excellency Hennadiy Udovenko, Minister for Foreign Affairs of Ukraine, at the Meeting of the North Atlantic Co-operation Council „Partnership and Co-operation (NACC/PfP): Co-operation Activities and Ways to Further Strengthen Them”*, NATO Speeches, 11 XII 1996, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/1996/s961211q.htm>, 21 X 2014; I. Підлуська, *Хто останній до НАТО*, „Спостерігач” 1996, № 25, [online] <http://www.ucipr.kiev.ua/publications/khto-ostannii-do-nato/lang/tab02>, 21 X 2014.

⁴¹ I. Храбан, *Система європейської безпеки...*, s. 391 – autor publikacji błędnie podaje datę 1 V 1997 r.; С. Ліпкевич, *op. cit.*, s. 166-167.

Odbływały się one równocześnie z pertraktacjami na temat analogicznej umowy z Federacją Rosyjską. Rozmowy z Rosją były bardzo trudne, a ostateczny tekst dokumentu uzgodniony został przez Solanę i rosyjskiego ministra spraw zagranicznych Jewgienija Primakowa po rozmowach trwających całą noc z 14 na 15 maja 1997 r. Najważniejsze zagadnienia, które do końca utrudniały osiągnięcie porozumienia, związane były m.in. z rosyjskimi żądaniem ograniczenia stacjonowania na terytoriach nowych państw członkowskich zgrupowań wojsk NATO⁴². Ostatecznie jednak Rosja ustąpiła, dzięki czemu wynegocjowany dokument podpisany został w Paryżu 27 maja 1997 r.⁴³

W przeciwieństwie do rozmów natowsko-rosyjskich negocjacje z Ukrainą nie sprawiały większych problemów. Wypracowany dokument został parafowany przez Solanę i Udowenkę 29 maja 1997 r. na posiedzeniu ministrów spraw zagranicznych NATO w Sinttrze⁴⁴. Udowenko stwierdził wówczas, że zaproponowana przez Kuczmę w 1995 r. idea „szczególnego partnerstwa” była sceptycznie przyjmowana, jednak okazała się słuszna i przyniosła pożądane rezultaty. Podkreślił, że parafowany dokument wpłynie na efektywniejszą współpracę Ukrainy z NATO, zarówno „pod względem kształtu, jak i treści”⁴⁵.

Karta o szczególnym partnerstwie pomiędzy NATO i Ukrainą podpisana została przez Kuczmę i Solanę 9 lipca 1997 r. w Madrycie⁴⁶. W dokumencie

⁴² В. Куцылло, 27 мая в Париже, „Коммерсантъ” 1997, 15 V; B. Węglarczyk, A. Zaucha, *Rosja ustąpiła*, „Gazeta Wyborcza” 1997, 15 V. Chronologię rozmów z Rosją zob.: *Major Milestones in NATO-Russia Relations. A chronology of important events*, NATO Official texts, 5 XI 2008, [online] http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_25469.htm?selectedLocale=e, 21 X 2014.

⁴³ *Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation signed in Paris, France, May 27, 1997*, NATO Official texts, [online] http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_25468.htm, 21 X 2014; *Акт о взаимных отношениях*, „Коммерсантъ” 1997, 28 V. Zob. także: R. Pipes, *Is Russia Still an Enemy?*, „Foreign Affairs” 1997, vol. 76, no. 5, s. 76-78.

⁴⁴ B. Węglarczyk, *Karta numer dwa*, „Gazeta Wyborcza” 1997, 30 V; *NATO Update*, May 1997, [online] <http://www.nato.int/docu/update/1997/9705e.htm>, 21 X 2014. Podczas tego posiedzenia powołano również Radę Partnerstwa Euroatlantyckiego, która zastąpiła Północnoatlantycką Radę Współpracy. Zob.: *Basic Document of the Euro-Atlantic Partnership Council*, NATO Press Release M-NACC-EAPC-1(97)66, 30 V 1997, [online] <http://www.nato.int/docu/pr/1997/p97-066e.htm>, 21 X 2014.

⁴⁵ *Address by H.E. Mr. Hennadiy Udovenko Minister for Foreign Affairs*, NATO Speeches, 29 V 1997, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/1997/s970529d.htm>, 21 X 2014.

⁴⁶ M. Pietraś, *Ukraina i NATO...*, s. 47; В. Портніков, *Хармію Україна-НАТО підписано*, „День” 1997, 10 VII; D. Buchan, D. White, *NATO Signs Charter with Ukra-*

stwierdzono, że celem planowanego rozszerzenia NATO o Polskę, Czechy i Węgry jest wzmocnienie stabilności w Europie i bezpieczeństwa wszystkich państw europejskich⁴⁷.

W celu uniknięcia nowego podziału NATO i Ukraina zdecydowały się więc na podpisanie dokumentu, na którego podstawie przyjęły na siebie zobowiązania do dalszego rozszerzania współpracy oraz rozwijania „szczególnego i efektywnego partnerstwa”. Jego praktyczna realizacja oznaczała rozszerzenie współpracy we wszystkich aspektach i poziomach, przede wszystkim politycznym, wojskowym, gospodarczym, ekologicznym, naukowo-technicznym oraz informacyjnym. Karta wyznaczyła również cele, zasady oraz sfery współpracy „szczególnego partnerstwa”, a także mechanizm ich realizacji⁴⁸.

W pierwszej części Karty Ukraina i NATO zadeklarowały, że budują swoje stosunki na zasadach i zobowiązaniach wynikających z prawa międzynarodowego oraz międzynarodowych mechanizmów współpracy, przede wszystkim Karty Narodów Zjednoczonych, Aktu końcowego KBWE oraz innych doku-

ine, „Financial Times” 1997, 10 VII; *Україна в сучасному геополітичному...*, s. 89; R. Wernmakers, *Stosunki NATO-Ukraina*, „Ad Meritum” 2001, nr 9/10, s. 99. Po podpisaniu Karty konieczne okazało się skorygowanie IPP. Status „szczególnych stosunków” oznaczał bowiem pogłębienie współpracy politycznej i przewidywał wprowadzenie specjalnego mechanizmu konsultacji w postaci Komisji NATO–Ukraina. Zob.: Г. Перепелиця, *Особливе партнерство з НАТО*, [w:] *Стратегії розвитку України: теорія і практика*, під ред. О. Власюка, Київ 2002, [online] http://www.niss.gov.ua/book/strateg2/chast%203_cnv.htm#a1, 21 X 2014.

⁴⁷ Podczas posiedzenia w Madrycie zapadła ostateczna decyzja, że w ramach pierwszego rozszerzenia do NATO przyjęte zostaną Polska, Węgry i Czechy. Należy jednak podkreślić, że taki skład przesądzony był już wcześniej. Na przykład podczas posiedzenia w Sincrze prowadzone były tajne rozmowy na ten temat i rozważano również koncepcję szerszego otwarcia. Francja, Portugalia, Hiszpania, Włochy, Belgia, Luksemburg, Kanada, Grecja i Turcja opowiadały się za zaproszeniem również Słowenii i Rumunii. Przeciwno tej propozycji były jednak USA, Wielka Brytania i Niemcy. Podczas tajnej narady sekretarz stanu USA Madeleine Albright jasno dała do zrozumienia, że Stany Zjednoczone zgodzą się jedynie na trójkę kandydatów i taka decyzja ostatecznie zapadła. Zob.: B. Węglarczyk, *W trójkę do NATO*, „Gazeta Wyborcza” 1997, 30 V; Є. Магда, *op. cit.*, s. 132.

⁴⁸ *Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору від 9 липня 1997 р.*, [w:] *Вибрані основоположні документи НАТО та Україна*, Київ 2006, s. 39–43; *Україна в сучасному геополітичному...*, s. 89; Н. Дяченко, В. Зам’ятін, *Нова архітектура безпеки*, „День” 1997, 10 VII. Zob. także: J. Sherr, *Edging Erratically Forward*, „NATO Review” Autumn 2003, s. 17, [online] <http://www.nato.int/docu/review/2003/issue3/english/art4.html>, 21 X 2014.

mentów tej organizacji. Podkreślone zostały osiągnięcia Ukrainy na drodze do demokratyzacji państwa. Uznano, że niezależna, demokratyczna i stabilna Ukraina jest jednym z kluczowych czynników zapewnienia stabilności nie tylko w Europie Środkowo-Wschodniej, lecz także na całym kontynencie europejskim⁴⁹.

Z punktu widzenia interesów Ukrainy istotne znaczenie miały kwestie dotyczące bezpieczeństwa międzynarodowego. W Karcie zapisano, że bezpieczeństwo wszystkich państw jest niepodzielne i żadne z nich nie może kształtować własnego bezpieczeństwa kosztem interesów drugiego państwa. Podkreślono, że żadne państwo nie może również rozpatrywać jakiegokolwiek części regionu OBWE jako swojej strefy wpływów. W dalszej części była mowa o tym, że każdy kraj posiada prawo do swobodnego wyboru i stosowania takich środków gwarantowania bezpieczeństwa, które uzna za stosowne, włączając w to również udział w wielostronnych umowach sojuszniczych⁵⁰.

Sprawa bezpieczeństwa Ukrainy znalazła również odzwierciedlenie w dalszej części dokumentu. Ustalono, że Ukraina i NATO stworzą specjalny mechanizm przeprowadzenia wzajemnych konsultacji w każdym przypadku, gdy Ukraina uzna jakąś sytuację za bezpośrednie zagrożenie dla integralności terytorialnej, niezależności politycznej lub własnego bezpieczeństwa⁵¹.

W treści Karty zawarto również deklarację dalszego wsparcia NATO dla suwerenności i niezależności Ukrainy, integralności terytorialnej, nienaruszalności granic, rozwoju demokratycznego, wzrostu gospodarczego oraz statusu państwa bezatomowego. NATO potwierdziło gwarancje bezpieczeństwa,

⁴⁹ *Хартія про особливе партнерство...*; M. Pietraś, *Ukraina i NATO...*, s. 47; Л. Гайдуков, Г. Перепелиця, *op. cit.*, s. 367; I. Kharchenko, *The New Ukraine-NATO Partnership*, „NATO Review” 1997, vol. 45, no. 5, s. 27, [online] <http://www.nato.int/docu/review/1997/9705-09.htm>.

⁵⁰ *Хартія про особливе партнерство...* Zob. także: O. Potekhin, *The NATO-Ukraine Partnership: Problems, Achievements and Perspectives*, [w:] *Between Russia and the West. Foreign and Security Policy of Independent Ukraine*, eds. K.R. Spillmann, A. Wenger, D. Müller, Bern 1999, s. 145-146, *Studien zu Zeitgeschichte und Sicherheitspolitik*, 2; M. Pietraś, *Stosunki Ukrainy...*, s. 355.

⁵¹ *Хартія про особливе партнерство...*; M. Pietraś, *Ukraina i NATO...*, s. 48-49; Л. Гайдуков, Г. Перепелиця, *op. cit.*, s. 367-368; Л. Чекаленко, *Зовнішня політика України...*, s. 271; Л. Цебрик, *Україна як потенційний член НАТО*, [w:] *Європейський Союз і НАТО – випробування для України. Збірник наукових статей*, Київ 2002, s. 21; О. Палій, *Навіщо Україні...*, s. 94; *Україна-НАТО: здобутки, проблеми, перспективи*, „Національна безпека і оборона” 2000, № 8, s. 5.

które mocarstwa dały Ukrainie w ramach Układu o nierozprzestrzenianiu broni masowego rażenia oraz memorandum z Budapesztu z 1994 r. Sam fakt zrzeczenia się prawa do posiadania broni nuklearnej przez Ukrainę i przystąpienie do NPT oceniony został jako „znaczący wkład we wzmocnienie bezpieczeństwa i stabilności w Europie”⁵². Należy jednak podkreślić, że Karta nie przewidywała bezpośrednich gwarancji bezpieczeństwa dla Ukrainy, a jedynie potwierdzała już te otrzymane wcześniej⁵³. Okazało się jednak, że były one pustymi deklaracjami i w przypadku agresji rosyjskiej na Ukrainę państwo to nie otrzymało realnej pomocy ze strony mocarstw, które formalnie są gwarantami jej bezpieczeństwa i nienaruszalności granic.

Ukraina i NATO zadeklarowały również dalsze rozwijanie i wzmacnianie współpracy. Do najważniejszych jej obszarów zaliczono rozwój Rady Partnerstwa Euroatlantyckiego oraz pogłębienie programu Partnerstwa dla Pokoju. Wzajemne konsultacje miały również obejmować szeroki zakres zagadnień, dotyczących przede wszystkim:

- bezpieczeństwa Ukrainy i regionu euroatlantyckiego;
- zapobiegania konfliktom;
- zarządzania kryzysami;
- utrzymania pokoju;
- politycznych i obronnych aspektów nierozprzestrzeniania broni jądrowej, biologicznej i chemicznej;
- kontroli nad zbrojeniami i rozbrojeniem, eksportem uzbrojenia i jednoczesnego przekazywania technologii wojskowej;
- walki z przemytem narkotyków i terroryzmem⁵⁴.

Ukraina zadeklarowała również gotowość przeprowadzenia dalszej reformy wojskowej, wzmacniania demokratycznej i cywilnej kontroli nad siłami zbrojnymi oraz wzrostu ich kompatybilności operacyjno-technicznej z siłami zbrojnymi NATO. Sojusz ze swej strony potwierdził poparcie dla tych starań⁵⁵.

⁵² *Хартія про особливе партнерство...*; *Vademecum NATO*, tłum. R. Brzeski, Brussels 2001, s. 103; Н. Дяченко, В. Зам'ятін, *op. cit.*; М. Карновале, *Стан та перспективи українсько-натівських відносин*, [w:] *Миротворча діяльність України: кооперація з НАТО та іншими структурами європейської безпеки*, ред. Г. Перепелица, Київ 2002, s. 56-57; І. Kharchenko, *op. cit.*, s. 27.

⁵³ В. Зам'ятін, *Хартію з НАТО підпишемо, але вступати до блоку не поспішаємо*, „День” 1997, 9 VII.

⁵⁴ *Хартія про особливе партнерство...*; М. Pietraś, *Stosunki Ukrainy...*, s. 356.

⁵⁵ Н. Голуб, П. Клімкін, *op. cit.*, s. 83; N. de Deugd, *op. cit.*, s. 49-50.

W celu pełnego rozwoju stosunków powołano do życia Komisję NATO–Ukraina. Ustalono, że będzie się ona zbierać co najmniej raz do roku i jej zadaniem będzie przeprowadzanie ogólnej oceny stanu stosunków dwustronnych. Do jej kompetencji należało również przygotowanie propozycji i wyznaczanie wspólnych działań istotnych dla współpracy i dalszego rozwoju stosunków. Komisja miała być też forum konsultacyjnym, na którym omawiane będą wszelkie zagadnienia leżące w obszarze zainteresowania któregoś z partnerów. W jej ramach funkcjonuje kilka grup roboczych, których zadaniem jest realizacja zadań w poszczególnych obszarach współpracy, np. bezpieczeństwa i reformy sektora obrony, modernizacji uzbrojenia, współpracy naukowej i informacyjnej oraz w dziedzinie ochrony środowiska⁵⁶.

Podczas wystąpienia w Madrycie Kuczma powiedział, że wraz z podpisaniem Karty na kontynencie europejskim stworzona została nowa architektura bezpieczeństwa. Dodał, że dokument ocenia pozytywnie i jest on optymalny, mimo że nie zostały do niego wniesione wszystkie sugestie i prośby strony ukraińskiej. Jako niezwykle istotne określił uznanie Ukrainy przez państwa NATO za „integralną część Europy Środkowo-Wschodniej”. Podczas konferencji prasowej Kuczma stwierdził, że dalsza współpraca Ukrainy i NATO zależeć będzie przede wszystkim od sytuacji na Ukrainie. Dodał jednak, że w istotny sposób będzie ją determinować także rozwój wydarzeń w Rosji i stosunki tego państwa z Sojuszem⁵⁷.

Solana stwierdził z kolei, że NATO i Ukraina są gotowe do zrobienia „znaczącego kroku” we wzajemnych stosunkach. Dodał, że zamierzeniem obu stron jest wniesienie realnego, rzeczowego wkładu w zapewnienie bezpieczeństwa w przestrzeni euroatlantyckiej. Podkreślił, że podpisanie Karty

⁵⁶ *Хартія про особливе партнерство...*; M. Pietraś, *Ukraina i NATO...*, s. 59-60; R. Wenmakers, *op. cit.*, s. 99; *Współpraca NATO z państwami trzecimi. Komisja NATO-Ukraina*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP, [online] http://www.ms.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/polityka_bezpieczenstwa/nato/wspolpraca_nato_z_panstwami_trzecimi/, 21 X 2014; *Vademecum NATO...*, s. 103-104, 343; *NATO-Ukraine Commission. Developing NATO-Ukraine relations and cooperation*, NATO Issues, 24 VIII 2004, [online] <http://web.archive.org/web/20050205051100/http://www.nato.int/issues/nuc/index.html>, 21 X 2014.

⁵⁷ *Opening Statement by the president of Ukraine, H.E. Kuchma, at the Signing Ceremony of the NATO-Ukraine Charter*, NATO Speeches, 9 VII 1997, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/1997/s970709i.htm>, 21 X 2014; В. Портніков, *Хартію Україна-НАТО...*; Ю. Мостовая, *Осторожно: НАТО расширяется*, „Зеркало недели” 1997, 12 VII.

umożliwia wprowadzenie nowych mechanizmów współpracy, dzięki którym partnerstwo z Ukrainą nabierze pełniejszego wymiaru⁵⁸.

Sprawa podpisania Karty była również przedmiotem dyskusji w Radzie Najwyższej Ukrainy. Podczas sesji plenarnej 8 lipca 1997 r. przeciwko podpisaniu tego dokumentu opowiadali się przedstawiciele sił lewicowych, a frakcja komunistów w proteście nie zarejestrowała się i tym samym zablokowała prace parlamentu⁵⁹.

Przywódca komunistów Petro Symonenko stwierdził, że Karta nie podlega ratyfikacji i już samo złożenie podpisu przez Kuczmę oznacza jej wejście w życie. W jego opinii podpisanie tego dokumentu było złamaniem Deklaracji o suwerenności państwowej, w której podkreślony został zamiar osiągnięcia przez Ukrainę statusu państwa neutralnego i pozablokowego. Podkreślił, że podpisanie Karty będzie rodzić niezwykle istotne konsekwencje dla ukraińskiego narodu. Sam dokument określił jako „akt zdraziecki”, pozbawiający Ukrainę prawa do samodzielnej drogi rozwoju gospodarczego i siłą włączającą ją do systemu gospodarki rynkowej, co „doprowadzi państwo ukraińskie do katastrofy”. Symonenko stwierdził również, że intencją podpisania tego dokumentu przez „rządzący reżim” była jego ochrona przez Sojusz. Podkreślił, że współpraca z NATO w wyznaczonych obszarach skutkować będzie mieszaniną tej organizacji w wewnętrzne sprawy Ukrainy i znacznym ograniczeniem jej suwerenności. Kolejny deputowany KPU Jewhen Marmazow zwrócił uwagę na asymetryczność Karty. Stwierdził, że Ukraina przyjęła na siebie szereg zobowiązań, podczas gdy NATO nie zadeklarowało żadnych działań ze swojej strony i nie wzięło na siebie żadnej odpowiedzialności⁶⁰.

⁵⁸ *Secretary General's Remarks at the Signing Ceremony of the NATO-Ukraine Charter*, NATO Speeches, 9 VII 1997, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/1997/s970709a.htm>, 21 X 2014.

⁵⁹ Wcześniej również podejmowano próby zablokowania podpisania tego dokumentu. Opowiadające się przeciwko Karcie partie lewicowe i komuniści upoważnili Komisję Rady Najwyższej ds. Obrony i Bezpieczeństwa Państwa do przygotowania projektu ustawy o stosunku Ukrainy do NATO, która nakazywałaby prowadzenie zdystansowanej polityki wobec Sojuszu. Projekt tej ustawy upadł już podczas prac w ramach Komisji, jednak przeciwnicy współpracy z Sojuszem stworzyli międzyfrakcyjną grupę deputowanych „Ukraina poza NATO”. Zob.: В. Якубенко, *А комуністи – проти*, „День” 1997, 10 VII.

⁶⁰ Zob. stenogram z posiedzenia Rady Najwyższej Ukrainy: *Стенограми пленарних засідань Верховної Ради України, Друге скликання, 7 сесія, Бюлетень N 123 (засідання 08 липня 1997 р.)*, [online] http://web.archive.org/web/20090420120529/http://www.rada.gov.ua/zakon/skl2/BUL27/080797_123.htm, 21 X 2014.

Podpisanie Karty popierała ukraińska prawica, która oskarżyła komunistów o wykonywanie „poleceń” Rosji. Deputowany Mychajło Ratusznyj z Kongresu Ukraińskich Nacjonalistów stwierdził, że działania komunistów nie są motywowane interesem państwa, a frakcja ta po prostu działa na zamówienie i w interesie państwa rosyjskiego⁶¹. W ukraińskim dzienniku „Ukraina Mołoda” ukazał się również artykuł informujący, że działania komunistów były inspirowane przez Rosję, a partie komunistyczne Ukrainy, Białorusi i Rosji zawarły w tej sprawie specjalne porozumienie. W związku z ujawnieniem tych informacji deputowany Ludowego Ruchu Ukrainy Czornowił zwrócił się do prokuratury i służb specjalnych o „wyjaśnienie niepokojących oskarżeń padających pod adresem komunistów”⁶².

Niezależnie od powyższych opinii podpisanie Karty o szczególnym partnerstwie należy ocenić pozytywnie. W ówczesnych warunkach był to sukces ukraińskiej dyplomacji, który można uznać za swego rodzaju cezurę procesu ugruntowania jej pozycji na arenie międzynarodowej⁶³. W roku 1997 bowiem Ukraina zawarła również istotne porozumienia z Rosją oraz Rumunią. Były one w dużej mierze rezultatem wyważonej, konsekwentnej i, co najważniejsze, przewidywalnej polityki zagranicznej realizowanej przez władze tego państwa. Dzięki takim działaniom w dość krótkim czasie udało się zmienić postrzeganie Ukrainy i jej roli na arenie międzynarodowej. Wystarczy wspomnieć np., że jeszcze trzy lata wcześniej pojawiały się opinie i analizy mówiące o tym, że trudności gospodarcze i kryzys wewnętrzny mogą doprowadzić do wojny domowej, a nawet upadku państwa ukraińskiego⁶⁴.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² „Україна молода” 1997, 8 VII; stenogram z posiedzenia Rady Najwyższej Ukrainy: *Стенограми пленарних засідань Верховної Ради України, 9 липня 1997 року*, [online] http://static.rada.gov.ua/zakon/skl2/BUL27/090797_124.htm, 21 X 2014.

⁶³ Por.: R. Wolczuk, *Introduction*, [w:] idem, *Ukraine's Foreign and Security Policy, 1991-2000*, London–New York 2003, s. 11-12, *BASEES/Routledge Series on Russian and East European Studies*, 1; J. Sherr, *After Yugoslavia: Whither Ukraine?*, [w:] *Between Russia and the West...*, s. 126.

⁶⁴ O scenariuszu kryzysu politycznego i w konsekwencji wojnie domowej mówił np. tajny raport CIA z 25 I 1994 r. Zob.: L. Zyblikiewicz, *Determinanty i dylematy polityki zagranicznej Ukrainy*, [w:] *Polska wobec transformacji na Wschodzie. Materiały międzynarodowej konferencji naukowej, Poznań, 6-7 czerwca 1995 roku*, red. M. Figura, A. Kośko, G. Kotlarski, Poznań 1996, s. 59, 61. Kilka miesięcy później, jesienią 1994 r., równie nieprzychylny scenariusz rozwoju sytuacji na Ukrainie, zakładający nawet upadek państwa, przedstawił

Wprawdzie wówczas pojawiały się również głosy krytycznie oceniające Kartę, szczególnie w kontekście korzystniejszych ustaleń dla Rosji zawartych w dokumencie regulującym stosunki tego państwa z Sojuszem. Wydaje się jednak, że takie opinie są nieuzasadnione, mimo że faktycznie dokument NATO–Rosja dawał stronie rosyjskiej lepszą pozycję. Należy jednak pamiętać o interesach i swego rodzaju intencjach, z jakimi Ukraina i Rosja przystępowały do negocjacji z NATO.

W tym drugim przypadku podpisaniem dokumentu zainteresowane było głównie NATO, a same stosunki NATO–Rosja stanowiły oddzielny element w ogólnoeuropejskim systemie bezpieczeństwa. Podpisanie przez Rosję takiego dokumentu legitymizowało niejako prowadzoną przez NATO politykę otwarcia organizacji na nowych członków. Natomiast podpisaniem Karty NATO–Ukraina zdecydowanie bardziej zainteresowana była Ukraina, dla której było ono potwierdzeniem niezależności i ugruntowaniem pozycji na arenie międzynarodowej. Dla NATO stosunki z Ukrainą były wprawdzie istotne z punktu widzenia bezpieczeństwa europejskiego, jednak wpisywały się w ogólną linię prowadzonej przez Sojusz polityki wobec nowych partnerów. Dokument z Rosją miał znaczenie również dlatego, że zapoczątkował szerszą współpracę i normalizował stosunki NATO–Rosja, podczas gdy współpraca z Ukrainą układała się relatywnie dobrze i Karta stanowiła jedynie potwierdzenie jej dotychczasowego charakteru⁶⁵.

Nie należy jednak zapominać, że już samo podpisanie dokumentu NATO z Ukrainą pokazywało, że Sojusz traktuje Kijów jak poważnego partnera. Dlatego też negocjatorzy rosyjscy byli bardzo niechętni prowadzonym równoległe rozmowom z Ukrainą, które w bezpośredni sposób skutkowały wzrostem znaczenia tego państwa na arenie międzynarodowej⁶⁶.

znany analityk Eugene B. Rumer z Rand Corporation. Zob.: E.B. Rumer, *Eurasia Letter: Will Ukraine Return to Russia?*, „Foreign Policy” 1994, no. 96, s. 129–145.

⁶⁵ В. Зам’ятін, *Хартію з НАТО...*; М. Калашникова, *В Мадриде натовиці чуть было не поссорились*, „Коммерсантъ” 1997, 10 VII.

⁶⁶ Por.: eadem, *России не нравится место встречи Кучмы с НАТО*, „Коммерсантъ” 1997, 21 V; W. Kazanecki, *Relacje NATO–Rosja na forum Stałej Wspólnej Rady NATO–Rosja w latach 1997–2002*, [w:] *Wybrane problemy...*, s. 331.

3.3. Państwowy Program Współpracy Ukrainy z NATO

W kolejnych miesiącach na Ukrainie trwała debata publiczna na temat przygotowania dokumentu będącego podstawą realizacji zapisów zawartych w Kartcie. Następnie Kuczma dekretem z 4 listopada 1998 r. zatwierdził Państwowy Program Współpracy Ukrainy z Organizacją Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO) na okres do 2001 r.⁶⁷

W dokumencie tym po raz kolejny padła deklaracja, że strategicznym celem Ukrainy jest całkowita integracja z europejskimi i euroatlantyckimi strukturami bezpieczeństwa oraz pełnoprawny udział w ogólnoeuropejskim systemie bezpieczeństwa. Władze Ukrainy oświadczyły, że swoje działania i decyzje będą ukierunkowywać na rozwój konstruktywnego partnerstwa z istniejącymi na kontynencie europejskim strukturami bezpieczeństwa. W dalszej części dokumentu stwierdzono, że to właśnie NATO jest najbardziej efektywną strukturą systemu kolektywnego bezpieczeństwa w Europie i dlatego Ukraina bierze aktywny udział w pracach Rady Partnerstwa Euroatlantyckiego oraz w różnorodnych formach współpracy w ramach Partnerstwa dla Pokoju⁶⁸.

Z zapisów tego programu wynikało również, że celem rozwijania współpracy Ukrainy z NATO jest przede wszystkim:

- potwierdzenie niepodległości, demokratycznego rozwoju i integralności terytorialnej⁶⁹;
- wzmocnienie zewnętrznych gwarancji bezpieczeństwa narodowego;

⁶⁷ Указ Президента України Про Державну програму співробітництва України з Організацією Північно-Атлантичного Договору (НАТО) на період до 2001 року, „Урядовий кур’єр” 1999, 23 III.

⁶⁸ Ibidem; M. Pietraś, *Ukraina i NATO...*, s. 51; I. Храбан, *Система європейської безпеки...*, s. 394-395; О.С. Полторацький, *Десять років партнерства України-НАТО...*, s. 181-182; *Україна в сучасному геополітичному...*, s. 92-93.

⁶⁹ W dokumencie tym opisany został również mechanizm działania konsultacji kryzysowych z NATO na wypadek zagrożenia integralności terytorialnej, suwerenności lub bezpieczeństwa Ukrainy. Przewidywał on przeprowadzenie konsultacji zarówno z inicjatywy Ukrainy, jak i Sojuszu. W pierwszym przypadku prawo do podjęcia działań posiadał prezydent lub na podstawie jego pełnomocnictwa szef misji Ukrainy przy NATO. Zakładano, że konsultacje odbędą się do dwunastu godzin. W tym czasie powinno dojść do rozmowy telefonicznej prezydenta z sekretarzem generalnym Sojuszu. Mechanizm ten zakładał przyznanie jednej z ambasad państw członkowskich NATO w Kijowie statusu jednostki upoważnionej do oceny i rozwoju sytuacji kryzysowej. Zob.: Указ Президента України Про Державну програму співробітництва України...

- przeciwdziałanie pojawianiu się nowych zagrożeń dla stabilności i bezpieczeństwa w regionie Europy Środkowo-Wschodniej⁷⁰.

Program określał podstawowe kierunki współpracy politycznej i wojskowej, jednak co istotne, rozszerzał tę współpracę również na dziedziny z zakresu współpracy obronnej, naukowej, technicznej i cywilnej. Dokument miał również służyć jako podstawa do przygotowania i wykonania corocznych planów roboczych wdrożenia Karty oraz przyjmowanego w ramach Partnerstwa dla Pokoju Indywidualnego Programu Partnerstwa. W związku z tym, iż współpraca z NATO obejmowała nowe obszary, zdecydowano o stworzeniu mechanizmów koordynacji między podmiotami odpowiedzialnymi za jej realizację. Ogólnie współpracę z NATO realizować miało ponad dwadzieścia instytucji, zarówno na poziomie ministerstw, jak i pozostałych urzędów centralnych. Koordynację działalności tych organów i kontrolę na nimi sprawować miał prezydent Ukrainy, Rada Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy lub na podstawie ich upoważnienia Państwowa Międzyresortowa Komisja ds. Współpracy Ukrainy z NATO. Organizacyjne zabezpieczenie funkcjonowania tej instytucji zapewnić miała Rada Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy, z kolei MSZ zobowiązane zostało do przygotowania konceptualnych zasad współpracy i rekomendacji dla jej dalszego rozwoju, uwzględniając także propozycje udoskonalenia bazy prawnej. Ministerstwo pełniło również funkcje koordynacyjne oraz kontrolowało wykonywanie поставionych celów i zadań⁷¹.

W dniach 26-27 listopada 1998 r. z wizytą w Brukseli przebywali członkowie ukraińskiej komisji międzyresortowej. Podczas posiedzenia Komitetu Politycznego NATO 27 listopada 1998 r. sekretarz Rady Bezpieczeństwa i Obrony Ukrainy Horbulin przedstawił partnerom przyjęty program. W wydanym po tym spotkaniu przez MSZ Ukrainy oświadczeniu poinformowano, że członkowie Komitetu Politycznego bardzo dobrze ocenili zarówno dokument, jak również samą inicjatywę jego uchwalenia. Podkreślili, że to nowe i unikalne działanie władz Ukrainy może być przykładem dla pozostałych państw uczestniczących w Partnerstwie dla Pokoju⁷².

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ *Ibidem*; O.C. Полторацький, *Десять років партнерства України-НАТО...*, s. 182; *Хроніки сучасної України*, т. 3: 1997-1998, Київ 2002, s. 310; I. Храбан, *Система європейської безпеки...*, s. 395-396.

⁷² *Хроніки сучасної України*, т. 3, s. 310-311.

Należy podkreślić, że ukraiński program był faktycznie ewenementem nie tylko w przypadku państw poradzieckich, lecz także wielu innych państw biorących udział w Partnerstwie dla Pokoju. Wprawdzie olbrzymiej części zakładanych celów nie udało się Ukrainie zrealizować, jednak jego funkcjonowanie oznaczało, że współpraca z NATO nabiera coraz większego znaczenia i może być stymulatorem przeprowadzenia niezbędnych reform. Przyjęcie Państwowego Programu Współpracy miało również jeszcze jeden niezwykle istotny aspekt dotyczący mentalności i odbioru NATO przez ukraińskich urzędników. W trakcie jego wdrażania w poszczególnych urzędach okazało się, że ta współpraca nie jest już tylko i wyłącznie „mglistą ideą”, o której mówią najwyższe władze, ale nabiera realnych kształtów i związana jest z konkretnymi problemami, z którymi boryka się państwo ukraińskie⁷³.

3.4. Interwencja NATO w Jugosławii i jej wpływ na stosunki ukraińsko-natowskie

Rozszerzająca się współpraca Ukrainy z NATO w ciągu kilku kolejnych miesięcy przeszła jednak okres próby z powodu kryzysu bałkańskiego z pierwszej połowy 1999 r.⁷⁴ W początkowych miesiącach tego roku doszło do zaostrzenia walk pomiędzy serbskimi siłami porządkowymi a albańskimi partyzantami, którzy dysponowali dostarczoną z Albanii bronią. Prowadzone mediacje nie przynosiły rezultatu, a według władz Sojuszu na terenie Kosowa prezydent Slobodan Milošević dopuszczał się czystek etnicznych. W tej sytuacji 24 marca 1999 r. NATO zdecydowało się na interwencję zbrojną w Jugosławii, która

⁷³ І. Храбан, *Система європейської безпеки...*, s. 396; А. Зленко, *Дипломатія і політика...*, s. 527. Po zakończeniu realizacji tego programu 27 I 2001 r. Kuczma zatwierdził kolejny dokument – Państwowy Program Współpracy Ukrainy z Organizacją Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO) na lata 2001-2004. Był on przedłużeniem mechanizmów i kierunków współpracy wprowadzonych na podstawie poprzedniego programu. Zob.: *Указ Президента України Про Державну програму співробітництва України з Організацією Північноатлантичного Договору (НАТО) на 2001-2004 роки*, „Офіційний вісник України” 2001, № 5, s. 11; О. Дергачов, *Реалії та перспективи співпраці України з ЄС та НАТО*, [w:] *Європейський Союз і НАТО...*, s. 38; О.С. Полторацький, *Десять років партнерства України-НАТО...*, s. 182.

⁷⁴ М. Pietraś, *Ukraina i NATO...*, s. 50; F.S. Larrabee, *NATO's Eastern Agenda...*, s. 103.

została podjęta bez formalnej zgody Rady Bezpieczeństwa ONZ i przy zdecydowanym sprzeciwie Rosji oraz Chin⁷⁵.

Na podjęte działania ostro zareagowali ukraińscy deputowani, przede wszystkim przedstawiciele frakcji lewicowych, którzy zgodnie wzywali do przyjęcia przez parlament uchwały w sprawie wydarzeń na Bałkanach. Podczas debaty Symonenko zażądał, by w zaistniałej sytuacji prezydent i rząd wycofali ambasadorów ze wszystkich państw NATO oraz przedstawiciela Ukrainy przy Sojuszu w Brukseli. Dodał, że należy przeprowadzić rewizję wszystkich dokumentów podpisanych zarówno z NATO, jak i państwami członkowskimi. Wezwał, by Ministerstwo Spraw Zagranicznych i Ministerstwo Obrony nawiązały kontakt ze swoimi odpowiednikami w Rosji i na Białorusi w celu podjęcia wspólnych działań przeciwko „zagrożeniu agresją ze strony Sojuszu”. Symonenko zażądał, by władze Ukrainy udzieliły Jugosławii wszelkiego wsparcia, z pomocą wojskową włącznie. Komuniści wezwali przebywającego wówczas z wizytą w Szwecji Kuczmę do jej przerwania i powrotu do Kijowa w celu „wyrażenia w imieniu narodu ukraińskiego opinii w sprawie tej agresji”. Inna przedstawicielka sił lewicowych, liderka Progresywnej Socjalistycznej Partii Ukrainy Witrenko, wyraziła solidarność z zaprezentowanym przez Symonenkę stanowiskiem i wezwała do zerwania stosunków dyplomatycznych ze Stanami Zjednoczonymi⁷⁶.

Gorącą atmosferę dyskusji starali się łagodzić deputowani partii prawicowych. Iwan Ołeksandrowicz Zajec z Ludowego Ruchu Ukrainy podkreślił, że jego partia opowiada się za omówieniem przez Radę Najwyższą kryzysu w Jugosławii, jednak nie do zaakceptowania jest sposób, w jaki lewicowi deputowani chcą to zrobić. Uznał, że przed podjęciem jakiejkolwiek decyzji w tej sprawie deputowani muszą dysponować aktualną wiedzą na ten temat. Dodał, że na obecny kryzys spojrzeć należy w szerszym kontekście i pamiętać wydarzenia z Bośni i Hercegowiny. Stwierdził, że wówczas zarówno Europa, jak

⁷⁵ E. Cziomer, L. Zyblikiewicz, *op. cit.*, s. 219. Zob. także: J.A. Nocko, *Polityka Federacji Rosyjskiej wobec konfliktu jugosłowiańskiego w latach 1992-2002*, [w:] *Wybrane problemy...*, s. 309-315. Por.: В. Портников, *Заложники мифа*, „Зеркало недели” 1999, 27 III.

⁷⁶ Zob. stenogram z posiedzenia Rady Najwyższej Ukrainy: *Стенограми пленарних засідань Верховної Ради України. Засідання двадцять восьме, Сесійний зал Верховної Ради України, 24 березня 1999 року*, [online] http://static.rada.gov.ua/zakon/skl3/BUL33/240399_28.htm, 21 X 2014. Zob. także: Т. Коробова, „Червоні слони” в посудній лавці геополітики, „День” 1999, 26 III; А. Гавриленко, *Олбрайт и Солана – в роли Сусанина НАТО*, „Зеркало недели” 1999, 3 IV.

i NATO nie zareagowały odpowiednio na początku konfliktu i w jego wyniku w bratobójczej wojnie zginęło ponad 200 tys. ludzi. Zaznaczył, że przed przyjęciem przez parlament jakiegokolwiek dokumentu należy wysłuchać opinii MSZ. Stanowisko powyższe w imieniu innej partii prawicowej, Ludowo-Demokratycznej Partii Ukrainy, poparł również deputowany Jurij Petrowicz Sachno⁷⁷.

Ostatecznie po burzliwej dyskusji deputowani przyjęli Uchwałę o sytuacji, która nastąpiła w związku z agresywnym działaniem NATO przeciwko Jugosławii. Częścią tej uchwały było oświadczenie, w którym stwierdzono, że 23 marca 1999 r. szefstwo NATO, nie posiadając mandatu Rady Bezpieczeństwa ONZ, podjęło decyzję o akcji militarnej przeciwko Jugosławii. Rada Najwyższa Ukrainy uznała te działania za „agresję przeciwko suwerennemu państwu” i stwierdziła, że mogą one doprowadzić do eskalacji konfliktu⁷⁸.

Stwierdzono, że decyzja ta jest nie tylko pogwałceniem podstawowych zasad ONZ i ogólnie przyjętych „norm ludzkiej moralności”, lecz także złamaniem podstawowych własnych dokumentów, w których wskazane jest, że operacje militarne NATO mogą być przeprowadzane tylko w celu gwarantowania bezpieczeństwa państwa członkowskiego Sojuszu. Deputowani wezwali władze USA i szefów NATO, by zrezygnowały z wykorzystania siły militarnej do rozwiązania problemu Kosowa będącego wewnętrzną sprawą Jugosławii. Zaapelowali do wszystkich stron konfliktu, by dołożyły wszelkich starań w celu jego pokojowego rozwiązania. Ukraiński parlament wezwał również Radę Bezpieczeństwa ONZ do podjęcia natychmiastowych działań i omówienia tego problemu na swoim posiedzeniu. Warto również zaznaczyć, że deputowani zobowiązali Gabinet Ministrów Ukrainy do wniesienia pod obrady parlamentu projektu ustawy o anulowaniu decyzji o bezatomowym statusie Ukrainy i wycofaniu się ze wszystkich zobowiązań międzynarodowych podjętych przez Ukrainę w tej materii⁷⁹.

Ta ostatnia decyzja była jedynie populistycznym hasłem i nie miała żadnych skutków prawnych, choć jej przyjęcie odbiło się również echem na are-

⁷⁷ Stenogram z posiedzenia Rady Najwyższej Ukrainy: *Стенограми пленарних засідань Верховної Ради України. Засідання двадцять восьме...* Zob. także: Т. Коробова, „Червоні слони” в посудній...

⁷⁸ *Постанова Верховної Ради України Про ситуацію, що склалася у зв'язку з агресивними діями НАТО проти Союзної Республіки Югославії*, „Голос України” 1999, 26 III.

⁷⁹ *Ibidem*; О. Підлущкий, *НАТО готове до „стрибка у невідоме”*, „День” 1999, 25 III.

nie międzynarodowej. Radykalne działania podejmowane przez komunistów i przedstawicieli pozostałych sił lewicowych należy rozpatrywać jako element strategii mającej na celu zwiększenie ich popularności przed zbliżającymi się wyborami prezydenckimi⁸⁰. Żądania parlamentu w sprawie wycofania się Ukrainy ze statusu państwa bezatomowego jednoznacznie skrytykował Kuczma, który uznał tę decyzję za „emocjonalną”. Stwierdził, że jest ona dla Ukrainy szkodliwa, ponieważ prowadzi do osłabienia jej pozycji na arenie międzynarodowej⁸¹.

W ciągu kolejnych tygodni na Ukrainie trwała dyskusja na temat kryzysu bałkańskiego. W związku z tym w debacie publicznej pojawiła się kwestia celowości udziału delegacji ukraińskiej z prezydentem na czele w zbliżającym się szczycie NATO w Waszyngtonie. Kuczma podkreślał, że rozmowy podczas szczytu będą najlepszą okazją do przedstawienia ukraińskiego stanowiska i podjęcia rozmów na temat zakończenia konfliktu. Warto podkreślić, iż ówczesna postawa Kuczmy była potwierdzeniem konsekwentnej i przewidywalnej polityki Ukrainy na arenie międzynarodowej. Sam prezydent, notujący już wówczas bardzo niskie poparcie społeczne (zob. poniższą tabelę), stanowiskiem w tej sprawie zaryzykował bardzo dużo. Przeciwno interwencji NATO w Kosowie opowiadała się bowiem zdecydowana większość ukraińskiego społeczeństwa i postawa prezydenta z pewnością nie przysporzyła mu zwolenników⁸².

Wydaje się, że postawa Kuczmy już wówczas była grą polityczną skierowaną na pozyskanie przychylności i poparcia Zachodu w zbliżających się wyborach prezydenckich oraz swego rodzaju „autopromocją” na arenie międzynarodowej. Ukraiński prezydent starał się stworzyć wrażenie, że jest liczącym się partnerem, z którym o kryzysie rozmawiają najważniejsi światowi przywódcy. Miało to świadczyć również o wzroście znaczenia Ukrainy w polityce międzynarodowej pod jego przywództwem⁸³.

⁸⁰ Г. Корнилов, *Левый фактор*, „Зеркало недели” 1999, 3 IV.

⁸¹ *Atom to krok donikąd*, „Gazeta Wyborcza” 1999, 26 III.

⁸² Por.: О. Іванцов, *Спритність дипломатії не замінить якості політичного керівництва*, „День” 1999, 24 IV. Zob. także: *Їхати чи не їхати?*, „День” 1999, 23 IV. Warto odnotować, że tuż przed rozpoczęciem szczytu sekretarz Solana opublikował w prasie ukraińskiej artykuł, w którym tłumaczył powody rozpoczęcia działań bojowych w Jugosławii oraz omówił przyszłość systemu bezpieczeństwa na obszarze euroatlantyckim. List ten opublikowany został również w Rosji. Zob.: X. Солана, *НАТО: защита наших ценностей*, „Зеркало недели” 1999, 24 IV.

⁸³ Por.: Ю. Мостовая, *50 лет НАТО: седина в бороду*, „Зеркало недели” 1999, 24 IV.

Tabela 1. Ocena działalności Kuczmy na stanowisku prezydenta Ukrainy (w proc.)

Jak oceniasz działalność Leonida Kuczmy jako prezydenta? (1 – ocena najniższa; 10 – ocena najwyższa)												
Ocena Lata	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Brak od- powiedzi	Średnia ocena
1998	29,4	15,0	22,8	10,4	13,5	4,2	1,4	1,2	0,3	1,3	0,5	3,0
1999	24,5	12,8	22,4	13,7	14,0	5,0	2,7	2,7	0,6	1,0	0,6	3,3

Źródło: opracowanie na podstawie: Н. Паніна, *Українське суспільство 1994-2005: соціологічний моніторинг*, Київ 2005, s. 28.

Tuż przez rozpoczęciem w Waszyngtonie szczytu NATO w ukraińskim parlamencie ponownie rozgorzała dyskusja na temat współpracy tego państwa z Sojuszem. Tym razem wywołały ją proponowane projekty uchwał dotyczących oceny stosunków ukraińsko-natowskich⁸⁴.

Głosowanie nad tą uchwałą było wielokrotnie przekładane i ostatecznie została ona przyjęta 23 kwietnia 1999 r., czyli w pierwszym dniu szczytu. Przed głosowaniem po raz kolejny miała miejsce bardzo gorąca dyskusja dotycząca współpracy z Sojuszem i oceny polityki zagranicznej. Komuniści i socjaliści ostro krytykowali prezydenta za sam udział w szczycie, a deputowany Iwan Czyż z Socjalistycznej Partii Ukrainy zaproponował, by do treści uchwały wnieść właśnie tę krytyczną ocenę wyjazdu prezydenta do Waszyngtonu. Propozycję tę poparło tylko 199 deputowanych i nie została ona uwzględniona w treści uchwały. Z kolei Symonenko oskarżył ministra obrony Ołeksandra Kuźmuka, ministra spraw zagranicznych Tarasiuka oraz sekretarza Rady Bezpieczeństwa i Obrony Horbulina o działalność antykonstytucyjną i zażądał ich dymisji. Wezwał do wycofania ukraińskiego przedstawiciela wraz z całym personelem z kwatery głównej NATO i podjęcia przez MSZ działań zmierzających do zamknięcia działającego w Kijowie Centrum Informacji i Dokumentacji NATO oraz innych placówek Sojuszu na Ukrainie. Z kolei Witrenko zażądała wycofania ukraińskich ambasadorów ze wszystkich państw NATO. Propozycje te nie zostały jednak poparte przez większość deputowanych i nie włączono ich do treści uchwały⁸⁵.

⁸⁴ В последнюю минуту, „Зеркало недели” 1999, 27 III.

⁸⁵ Stenogram z posiedzenia Rady Najwyższej Ukrainy: *Стенограми пленарних засідань Верховної Ради України, Засідання сорок четверте. Сесійний зал Верховної Ради України*,

W debacie wziął również udział pierwszy zastępca ministra spraw zagranicznych Ukrainy Ołeksandr Czałyj. Powiedział on, że do przyjęcia tej uchwały należy podejść z należytą rozważką, ponieważ decyzje parlamentu są dokładnie śledzone przez partnerów Ukrainy. Dlatego też jego zdaniem w proponowanej uchwale powinny przede wszystkim zostać ujęte interesy narodowe Ukrainy, „a nie emocje, sympatie polityczne i osobiste poglądy deputowanych”. Czałyj stwierdził, że większa część proponowanej uchwały nie dotyczy stosunków Ukrainy z NATO, a jest oceną konfliktu w Jugosławii, która to ocena została już przez Radę wyrażona w uchwale przyjętej miesiąc wcześniej. Minister skrytykował również proponowany postulat przywrócenia Ukrainie statusu państwa nuklearnego. Stwierdził, że zobowiązania w tym zakresie zostały podjęte właśnie przez Radę Najwyższą i nie dotyczą stosunków Ukrainy z NATO czy Rosją, ale są całym kompleksem zobowiązań Ukrainy wobec społeczności międzynarodowej⁸⁶.

Warto również zwrócić uwagę na zagadnienie podniesione przez deputowanego Heorhija Manczulenkę z Ludowego Ruchu Ukrainy. Podkreślił on, że proponowana uchwała zawiera dwie sprzeczne kwestie. W jej treści bowiem stwierdzono, że działania NATO zostały negatywnie ocenione przez członków WNP. Manczulenko zaznaczył, że takie opinie są nieuprawnione, ponieważ nie wszyscy członkowie tego ugrupowania negatywnie ocenili NATO, a część z nich wyrażała nawet oceny pozytywne. Skrytykował również stwierdzenie, że działania NATO na Bałkanach są nie do przyjęcia zarówno dla Ukrainy, jak i całej światowej wspólnoty. Podkreślił, że ukraińscy deputowani nie mają prawa wypowiadać się w imieniu społeczności międzynarodowej. Zgłoszone uwagi zostały jednak odrzucone przez deputowanego sprawozdawcę Kriuczkowa z frakcji komunistów i uchwała została przyjęta w pierwotnej wersji⁸⁷.

Ostatecznie uchwała o stosunkach Ukrainy z NATO przegłosowana została jednym głosem i zasadniczo podzielić ją można na dwie części. Pierwsza dotyczyła spraw ogólnych związanych z bezpieczeństwem międzynarodowym i konsekwencjami wynikającymi z ataku NATO. Druga natomiast *stricto* odnosiła się do współpracy Ukrainy z Sojuszem⁸⁸.

23 квітня 1999 року, [online] http://static.rada.gov.ua/zakon/skl3/BUL33/230499_44.htm, 21 X 2014.

⁸⁶ *Ibidem*.

⁸⁷ *Ibidem*.

⁸⁸ Постанова Верховної Ради України „Щодо відносин України і Організації Північноатлантичного Договору (НАТО)”, „Голос України” 1999, 27 IV.

W pierwszej części skrytykowano władzę wykonawczą za brak współpracy z parlamentem. Deputowani stwierdzili, że stosunki Ukrainy z europejskimi i euroatlantyckimi strukturami militarno-politycznymi mają wyjątkowe znaczenie, a zgodnie z konstytucją wyznaczanie zasad polityki zagranicznej należy do wyłącznych kompetencji parlamentu. W związku z tym uznano za niedopuszczalną sytuację, w której Rada Najwyższa faktycznie pozbawiona została wpływu na politykę zagraniczną, przede wszystkim na realizowany kurs współpracy ze strukturami euroatlantyckimi. Podkreślono, że pod obrady parlamentu nie były wniesione żadne dokumenty regulujące dwustronną współpracę w ramach tzw. szczególnego partnerstwa z NATO⁸⁹.

Deputowani stwierdzili, że odbywające się na terytorium Ukrainy regularne wspólne ćwiczenia wojskowe są złamaniem konstytucji, ponieważ do parlamentu nie wpłynęła prośba o wyrażenie zgody na wjazd na ukraińskie terytorium oddziałów sił zbrojnych innych państw. Zazaczyli, że prowadzona przez władze Ukrainy polityka zagraniczna skierowana na jednostronną integrację z NATO i wejście państwa ukraińskiego do tej organizacji jest negatywnie odbierana przez znaczną część społeczeństwa i utrudnia stosunki z państwami WNP, przede wszystkim Rosją i Białorusią⁹⁰.

W uchwale odniesiono się również do trwającego konfliktu na Bałkanach. Deputowani oskarżyli NATO, że prowadzone działania są sprzeczne z podstawowymi zasadami prawa międzynarodowego, przede wszystkim art. 7 Karty Narodów Zjednoczonych, który określa wyłączne prerogatywy Rady Bezpieczeństwa ONZ w kwestiach utrzymania pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego. Uznano, że masowe bombardowania Jugosławii jednoznacznie potwierdziły, że Sojusz jest „agresywnym blokiem wojskowym”, a jego szefostwo przywłaszczyło sobie prawo do decydowania i rozprawy z każdym suwerennym państwem, „nie biorąc pod uwagę ani Karty Narodów Zjednoczonych, ani norm prawa międzynarodowego, a nawet ludzkiej moralności”⁹¹.

W opinii deputowanych to lekceważenie norm prawnomiędzynarodowych przez NATO i sankcjonowanie prawa siły w stosunkach międzynarodowych przeczą deklarowanej przez Sojusz roli czynnika pokojowego i stabilizującego stosunki międzynarodowe. Uznano, że takie działania są nie do przyjęcia zarówno dla Ukrainy, jak i całej światowej wspólnoty. Deputowani stwierdzili,

⁸⁹ *Ibidem*.

⁹⁰ *Ibidem*.

⁹¹ *Ibidem*; В. Якубенко, Україна і НАТО співпрацюватимуть. Але обережно, „День” 1999, 24 IV.

że należy jak najszybciej podjąć działania mające na celu zaprzestanie operacji wojennej i zalecili, by prezydent Ukrainy podjął się mediacji w tej sprawie⁹². Wezwali również władze do podjęcia natychmiastowych działań wstrzymujących niszczenie istniejących jeszcze na Ukrainie kompleksów strategicznych wojsk lotniczych i silosów rakietowych⁹³.

Tak ostry wydźwięk uchwały starali się łagodzić przedstawiciele władz wykonawczych, którzy w odróżnieniu od deputowanych nie uważali, że konflikt w Kosowie doprowadzi do osłabienia, a nawet wstrzymania dwustronnej współpracy. Kuczma stwierdził, że nie ma potrzeby jej zawieszania, ponieważ taka decyzja odbije się przede wszystkim negatywnie na samej Ukrainie oraz jej współpracy z Unią Europejską. Również Kuźmuk zaznaczył, że wydarzenia w Jugosławii, choć niezwykle krwawe i dramatyczne, nie będą mieć wpływu na stosunek Ukrainy do współpracy z Sojuszem. Z kolei Tarasiuk stwierdził, że kryzys jest wyzwaniem dla obu partnerów, przy czym podkreślał, że Ukraina jest zadowolona z tej współpracy i po zakończeniu konfliktu zamierza ją w dalszym ciągu rozwijać⁹⁴.

Sam Kuczma w Waszyngtonie całkowicie pominął kwestię przyjęcia tej uchwały i podczas szczytu bez żadnych zmian odbyło się posiedzenie Komisji NATO–Ukraina. W jego trakcie Kuczma potwierdził wolę umacniania systemu demokratycznego, przede wszystkim przeprowadzenia szeregu reform politycznych, gospodarczych oraz w sektorze obronnym. Szefowie państw członkowskich wyrazili nadzieję, że funkcjonująca Wspólna Grupa Robocza ds. Reformy Obrony będzie niezwykle przydatnym i efektywnym instrumentem wpływającym na proces reform w sektorze wojskowym, szczególnie w takich obszarach, jak planowanie i wykorzystywanie budżetu obronnego, ćwiczenia wojskowe, a także relacje między cywilami a wojskowymi⁹⁵.

⁹² Warto wspomnieć, że władze Ukrainy przygotowały plan uregulowania konfliktu, który został zgłoszony do Organizacji Narodów Zjednoczonych i uwzględniał polityczne środki jego rozwiązania, przy większym zaangażowaniu Rady Bezpieczeństwa ONZ i pozostałych struktur tej organizacji. Zob.: *Планы України – Планы ООН*, „Зеркало недели” 1999, 24 IV. Zob. także: Ю. Мостовая, *Пройти по лезвию балканского ножа*, „Зеркало недели” 1999, 27 III.

⁹³ *Постанова Верховної Ради України „Щодо відносин України...; Отношения с Альянсом: дружить – да*, „Зеркало недели” 1999, 24 IV.

⁹⁴ T. Kuzio, *Ukraine and NATO*, Stasiuk Program, 15 X 2000, [online] <http://www.ualberta.ca/CIUS/stasiuk/st-articles/an-ukr-nato.htm>, 21 X 2014. Por.: F.S. Larrabee, *NATO's Eastern Agenda...*, s. 103-104.

⁹⁵ *Declaration of the Heads of State and Government participating in the NATO-Ukraine Commission Summit, Washington, 24 April 1999*, NATO Press Release NUC-S(99)68, 24 IV

W trakcie posiedzenia omówiona została również sprawa wojny w Kosowie i działania, jakie koniecznie należy podjąć w celu zakończenia konfliktu⁹⁶. Przedstawiciele Sojuszu stwierdzili, że Ukraina odegrała znaczącą rolę w operacji pokojowej NATO w Bośni i Hercegowinie oraz w ramach Misji Weryfikacyjnej OBWE w Kosowie. NATO potwierdziło także swoje poparcie dla suwerenności i niepodległości Ukrainy, integralności terytorialnej oraz rozwoju demokratycznego i gospodarczego tego państwa⁹⁷.

Podobne deklaracje znalazły się w przyjętej Koncepcji strategicznej Sojuszu. W pkt 37 tego dokumentu była mowa o tym, że Ukraina zajmuje szczególne miejsce w euroatlantyckim systemie bezpieczeństwa i jest istotnym partnerem w utrzymaniu stabilności systemu międzynarodowego. NATO zadeklarowało również wolę dalszego wzmacniania „szczególnego partnerstwa” na bazie Karty NATO–Ukraina. W Koncepcji ponownie potwierdzone zostały deklaracje, które padły podczas obrad Komisji NATO–Ukraina. Sojusz wprost zadeklarował poparcie dla suwerenności i niezależności Ukrainy, jej integralności terytorialnej oraz statusu państwa bezatomowego⁹⁸.

Podczas szczytu NATO w żaden sposób nie odniosło się do wystosowanych przez Radę Najwyższą żądań wypowiedzenia statusu państwa bezatomowego. A nawet wprost przeciwnie – po raz kolejny potwierdzono historyczne znaczenie dla bezpieczeństwa euroatlantyckiego decyzji władz Ukrainy o dobrowolnym oddaniu broni atomowej znajdującej się na jej terytorium⁹⁹.

1999, [online] <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-068e.htm>, 21 X 2014; M. Pietraś, *Ukraina i NATO...*, s. 51. Zob. także: O. Підлущкий, *Сенсація, якої не сталося*, „День” 1999, 27 IV.

⁹⁶ *Declaration of the Heads of State and Government participating in the NATO-Ukraine Commission Summit, Washington, 24 April 1999...*; A. Towpik, *Szczególne partnerstwo NATO-Ukraina a członkostwo Polski w NATO*, „Ad Meritum” 2001, nr 9/10, s. 77.

⁹⁷ *Ibidem*.

⁹⁸ *The Alliance's Strategic Concept Approved by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington D.C.*, NATO Press Release NAC-S(99)65, 24 IV 1999, [online] http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27433.htm, 21 X 2014; O. Підлущкий, *Нова стратегічна концепція НАТО: „Буде така боротьба за мир, що каменя на камені не залишиться”?*, „День” 1999, 29 IV; R. Wenmakers, *op. cit.*, s. 97. Zob. także: *Statement by NATO Secretary General, Dr. Javier Solana*, NATO Speeches, 24 IV 1999, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/1999/s990424a.htm>, 21 X 2014.

⁹⁹ *Declaration of the Heads of State and Government participating in the NATO-Ukraine Commission Summit, Washington, 24 April 1999...*

NATO okazało również zadowolenie z postępu we wdrażaniu Karty i wyraziło nadzieję na dalsze wykorzystanie jej potencjału. Sojusz podkreślił znaczenie Ukrainy w realizacji Partnerstwa dla Pokoju oraz w pracach Rady Partnerstwa Euroatlantyckiego i zaznaczył, że liczy na dalszy, aktywny jej udział w tej współpracy. NATO uznało, że istotne możliwości rozszerzenia dwustronnej kooperacji dają także Plan Współpracy Ukraina–NATO na 1999 r., jak również ukraiński Państwowy Program Współpracy z NATO do 2001 r.¹⁰⁰

Mimo tych pozytywnych deklaracji konflikt w Kosowie obnażył jednak słabości współpracy. Karta o szczególnym partnerstwie przewidywała bowiem mechanizm dwustronnych konsultacji przed podjęciem decyzji, które mogą dotyczyć bezpieczeństwa drugiego partnera. Przed rozpoczęciem nalołów na Jugosławię nikt jednak tej sprawy nie konsultował z władzami Ukrainy. Wysocy urzędnicy NATO otwarcie podkreślali, że Ukraina została pominięta, ponieważ nikt z jej strony nie zwrócił się z prośbą o przeprowadzenie rozmów. Brak inicjatywy samego Sojuszu świadczył jednak o drugorzędnej pozycji Ukrainy w kwestiach bezpieczeństwa międzynarodowego i pokazał, że wielokrotne deklaracje o jej znaczącej roli w utrzymaniu międzynarodowego bezpieczeństwa i stabilności nie znajdują potwierdzenia w rzeczywistych działaniach podejmowanych przez NATO¹⁰¹.

¹⁰⁰ *Ibidem*.

¹⁰¹ О. Підлущкий, *Україна-НАТО: особливі стосунки без особливих зобов'язань?*, „День” 1999, 23 IV. Zob. także: Т. Коробова, *НАТО не сумнівається в Україні, а Горбулін – у собі*, „День” 1999, 29 IV; J. Sherr, *After Yugoslavia...*, s. 138-139.

4. Polityka integracji euroatlantyckiej Ukrainy w XXI wieku

4.1 Pogorszenie stanu demokracji na Ukrainie i jego wpływ na stosunki z NATO

Szczyt w Waszyngtonie można uznać również za początek procesu przewartościowań oceny procesów demokratyzacyjnych na Ukrainie, których kulminacja miała miejsce przed kolejnym szczytem Sojuszu w Pradze.

Zagadnienie stanu demokracji na Ukrainie należy rozpatrywać w dwóch aspektach. Państwo to miało olbrzymie problemy w tym zakresie i poziom demokracji po 1991 r. pozostawiał wiele do życzenia. Z drugiej jednak strony Ukraina praktycznie przez całą dekadę lat 90. w porównaniu z innymi państwami poradzieckimi postrzegana była jako w miarę stabilne i przewidywalne państwo. Opinia ta była uprawniona tym bardziej, że dzięki zachowawczej i przemyślanej polityce władz udało się pokojowo rozwiązać konflikt na Krymie, co w kontekście wojny w Czeczenii i innych konfliktów na przestrzeni poradzieckiej pozytywnie ją wyróżniało. Sytuacja w zakresie wolności prasy i praw człowieka na tle pozostałych republik poradzieckich również wyglądała względnie pozytywnie. Ukrainę traktowano także jako swego rodzaju bufor bezpieczeństwa na granicy z nieprzewidywalną Rosją. Równie istotne było to, że w przeciwieństwie do niej Ukraina była o wiele bardziej lojalna w stosunku do Zachodu i zainteresowana rozwojem współpracy z instytucjami euroatlantyckimi¹.

¹ Por.: J.E. Mroz, O. Pavliuk, *Ukraine: Europe's Linchpin. Preserving Independence*, „Foreign Affairs” 1996, vol. 75, no. 3, s. 52-62.

W tej sytuacji, mimo oczywistego braku reform demokratycznych i trudnej sytuacji gospodarczej, władze Ukrainy cieszyły się – wprowadzie w dużej mierze deklaratywnym – poparciem Zachodu, w tym UE i NATO². Z biegiem czasu ta percepcja Ukrainy zaczęła się zmieniać, przede wszystkim w związku z poprawą stosunków Zachodu z Rosją, brakiem realizacji obietnic w zakresie reform i demokratyzacji państwa oraz ograniczaniem praw i wolności obywatelskich.

Zachód doskonale zdawał sobie sprawę z ówczesnej sytuacji na Ukrainie. Jednak Kuczma w porównaniu z pozostałymi liczącymi się ukraińskimi politykami, takimi jak Symonenko czy Moroz, traktowany był jako mniejsze zło. Wydaje się również, że Zachód liczył na to, że podczas drugiej kadencji Kuczma podejmie się przeprowadzenia wielokrotnie zapowiadanych reform. Dlatego też mimo wielu zastrzeżeń do ukraińskiego prezydenta zarówno NATO, jak i UE kontynuowały politykę rozszerzania współpracy oraz deklarowały poparcie dla władz tego państwa.

Za potwierdzenie tej polityki można uznać posiedzenie Komisji NATO–Ukraina na poziomie ambasadorów z 1 marca 2000 r., w którym udział wzięł również sekretarz generalny George Robertson. Posiedzenie to miało symboliczne znaczenie, ponieważ po raz pierwszy odbyło się poza terytorium państw członkowskich. Przedmiotem rozmów było przede wszystkim zapobieganie i zwalczanie sytuacji nadzwyczajnych, problemy gospodarcze oraz realizowana przez Ukrainę reforma obronna. W trakcie spotkania przedstawiciele NATO podkreślali, że przeprowadzanie tej reformy przebiega zbyt wolno, a Robertson stwierdził, że w tej kwestii nie do końca jest wykorzystywany potencjał utworzonej jeszcze w 1997 r. wspólnej komisji ds. wojskowych³.

Zdaniem ukraińskiego ministra spraw zagranicznych Borysa Tarasiuka posiedzenie Komisji NATO–Ukraina w Kijowie było oczywistym sygnałem politycznego poparcia dla polityki integracji euroatlantyckiej Ukrainy. Warto podkreślić, że żadna ze stron wówczas nie mówiła o ewentualnych aspiracjach

² Tę w miarę pozytywną ocenę Ukrainy na tle sytuacji w pozostałych państwach poradzieckich znana ukraińska dziennikarka Julia Mostowa w opiniotwórczym tygodniku „Dzerkało Tyżnia” nazwała „plusami pasywnymi”. Za takie uznała istnienie powyższej oceny Ukrainy mimo braku podejmowania realnych działań w zakresie transformacji społeczno-politycznej i gospodarczej państwa. Zob.: Ю. Мостовая, *50 лет НАТО...*

³ *Reinforced relations with Ukraine*, NATO Update, 1 III 2000, [online] <http://www.nato.int/docu/update/2000/0301/eng.htm>, 21 X 2014; С. Згурець, *Фантоми відходять у минуле*, „День” 2000, 2 III.

członkowskich Ukrainy. Dopytywany o tę sprawę Robertson odparł, że obecnie w ogóle nie jest ona rozpatrywana, a decyzja w tym zakresie należy wyłącznie do władz Ukrainy⁴.

W czerwcu 2000 r. z wizytą w Rosji i na Ukrainie przebywał Clinton, który w Kijowie negocjował głównie warunki i wsparcie finansowe dla ostatecznego zamknięcia elektrowni w Czarnobylu. W wystąpieniu na Placu Michajłowskim skierowanym do narodu ukraińskiego podkreślił konieczność podjęcia trudnych, radykalnych reform i zachęcał władze Ukrainy do ich konsekwentnego przeprowadzenia, mimo wielu wyrzeczeń i trudów, których wymagają. Podkreślił, że Stany Zjednoczone będą w dalszym ciągu wspierać ukraińską transformację, a drzwi do demokratycznej społeczności transatlantyckiej pozostaną dla Ukrainy otwarte⁵.

Amerykański prezydent mówił o sprawach oczywistych i deklaracjach, które wielokrotnie już wcześniej były składane. Clinton – przynajmniej publicznie – nie poruszył tematu pogarszającej się sytuacji demokracji na Ukrainie, co zapewne związane było z tym, iż była to jego pożegnalna wizyta w Europie jako prezydenta⁶. Nie oznacza to jednak, że USA nie interesowały się tą kwestią. Problem demokratyzacji Ukrainy był wówczas wielokrotnie poruszany przez polityków niższego szczebla i amerykańskich dyplomatów. W rozmowach z władzami Ukrainy podkreślali oni, że Stany Zjednoczone zaniepokojone są rozwojem sytuacji i zaczęły tracić cierpliwość do Kuczmy. W tym samym czasie co Clinton z wizytą w Kijowie przebywał np. przedstawiciel Departamentu Stanu Daniel Fried, który w rozmowach z władzami podkreślał, że limit zaufania wobec Ukrainy jest na wyczerpaniu i przyszłość partnerstwa amerykańsko-ukraińskiego w dużej mierze zależeć będzie od podjęcia przez władze reform. Potwierdził, że Ukraina jest dla Stanów Zjednoczonych bardzo ważnym partnerem, jednak perspektywy dwustronnej współpracy, jak

⁴ T. Kuzio, *Ukraine: NATO Relationship*, Stasiuk Program, 14 IV 2000, [online] <http://www.ualberta.ca/CIUS/stasiuk/st-articles/an-ukr-nat2.htm>, 21 X 2014; C. Згурець, *op. cit.*

⁵ W.J. Clinton, *Remarks to the People of Ukraine in Kiev, June 5, 2000*, The American Presidency Project, [online] <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=58595&st=&st1>, 21 X 2014; B. Зам'ятін, *Суворий шарм стратегічного партнерства*, „День” 2000, 7 VI. Warto odnotować, że samo wystąpienie Clintona spotkało się z niewielkim zainteresowaniem mieszkańców Kijowa. W związku z tym władze sprowadziły studentów, by wypełnili plac, na którym przemawiał amerykański prezydent. Jednak nawet mimo tych zabiegów zapowiadanych 100 tys. ludzi nie udało się zebrać. Zob.: M. Wojciechowski, *W grudniu koniec Czarnobyla*, „Gazeta Wyborcza” 2000, 6 VI.

⁶ B. Портников, *Прощання на Михайлівській*, „День” 2000, 7 VI.

również w ogóle przyszłość państwa uzależnione są przede wszystkim od samych władz Ukrainy⁷.

W latach 2000-2002 doszło jednak do wydarzeń, które wstrząsnęły życiem politycznym Ukrainy i zmieniły bieg historii tego państwa. Skandal ze złeczeniem zabójstwa Heorhija Gongadze oraz oskarżenia o sprzedaż systemów Kolczuga do Iraku były bowiem kolejnymi aferami, na którym ucierpiał wizerunek Ukrainy i reputacja tego państwa na arenie międzynarodowej. Władze Ukrainy konsekwentnie zaprzeczały tym oskarżeniom, jednocześnie zaczęły podejmować doraźne działania mające na celu uzyskanie przychylności zarówno państw zachodnich, jak i Rosji.

13 maja 2002 r. Ukraina zdecydowała się np. uzyskać status państwa obserwatora w Euroazjatyckiej Wspólnocie Gospodarczej. Przy czym istotne jest tutaj, że o tym ważnym wydarzeniu ukraińskiej opinii publicznej nie powiadomiły władze Ukrainy, a dowiedziała się ona o tym fakcie od prezydentów Nursułtana Nazarbajewa i Władimira Putina. Wcześniej nikt nie informował, że Ukraina w ogóle złożyła wniosek o otrzymanie takiego statusu, a jeszcze w marcu 2002 r. Kuczma zlecił przygotowanie analizy celowości takiej decyzji. Interesujący jest również fakt, że wcześniej ukraińskie MSZ informowało, iż w organizacji tej nie przewiduje się statusu państwa obserwatora. Przedstawiciel ministerstwa Czałyj stwierdził, że przystąpienie do współpracy z EaWG nie jest sprzeczne z deklarowanym strategicznym celem Ukrainy, jakim jest członkostwo w UE. Należy jednak podkreślić, że do tej pory minister spraw zagranicznych Złenko i Czałyj wielokrotnie podkreślali, że Ukraina nie może być jednocześnie członkiem dwóch unii celnych. Deklarację niezmiennego kursu skierowanego na członkostwo w UE potwierdził również Kuczma na spotkaniu z szefem Komisji Europejskiej Romano Prodim, które odbyło się w maju 2002 r. W jego trakcie nie zapadły żadne istotne decyzje, jednak dla ukraińskiego prezydenta miało ono olbrzymie znaczenie. Przerzywało bowiem międzynarodowy bojkot i izolację Kuczmy, który po wybuchu skandalu z zabójstwem Gongadze za granicą przebywał tylko dwa razy – w Polsce i Niemczech na mało znaczącym spotkaniu Inicjatywy Środkowoeuropejskiej⁸.

W tej trudnej dla Ukrainy sytuacji władze zdecydowały się na zaskakujący krok, który wpisywał się w podejmowane wówczas instrumentalnie działania skierowane na pozyskanie przychylności państw zachodnich oraz Soju-

⁷ T. Silina, „Kijewskie Wiedomosti”, cyt. za: „Gazeta Wyborcza” 2000, 6 VI.

⁸ Т. Силина, *Україна на розтяжці*, „Дзеркало тижня” 2002, 18 V; С. Солодкий, *ЄврАзЕС „під наглядом”*, „День” 2002, 15 V.

szu Północnoatlantyckiego. 23 maja 2002 r. Rada Bezpieczeństwa i Obrony Ukrainy podjęła sensacyjną decyzję o przyjęciu strategii, której celem było wstąpienie Ukrainy do NATO. Posiedzenie to odbyło się pod przewodnictwem Kuczmy, a poparcie dla przyjęcia strategii wyrazili minister spraw zagranicznych Zlenko oraz minister obrony Wołodymyr Szkidczenko. Po tym posiedzeniu sekretarz Rady Marczuk powiedział, że kontynuowanie polityki wielowektorowości i neutralności nie ma żadnych perspektyw, a w niektórych sytuacjach może szkodzić bezpieczeństwu narodowemu Ukrainy. Podkreślił, że w warunkach rozszerzania Sojuszu i ocieplania się jego stosunków z Rosją wstąpienie do NATO staje się korzystne i konieczne, a sam proces przystąpienia zajmie Ukrainie od ośmiu do dziesięciu lat⁹.

Kilka dni później Zlenko udał się do Brukseli i osobiście poinformował Robertsona o podjętej przez Ukrainę decyzji. Przekazał również sekretarzowi generalnemu list od Kuczmy, w którym ukraiński przywódca potwierdził wolę uzgodnienia i przyjęcia nowej strategii stosunków z NATO, która byłaby skierowana na stopniowe osiągnięcie przez Ukrainę kryteriów członkowskich, tak by w przyszłości mogła ona wstąpić do Sojuszu¹⁰.

8 lipca 2002 r. prezydent Kuczma wydał dekret, którym wprowadził w życie decyzję Rady z 23 maja 2002 r. O strategii Ukrainy wobec Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO)¹¹. W dokumencie tym stwierdzono, że polityka Ukrainy ukierunkowana na pełną integrację z europejskimi i euroatlantyckimi strukturami wynika z obiektywnych uwarunkowań europejskiej i światowej polityki oraz interesów narodowych państwa. W dalszej części mowa była o deklarowanym neutralnym i pozablokowym statusie Ukrainy. Stwierdzono, że decyzje w tym zakresie podejmowane były w okresie rozpadu ZSRR i wynikały z ówczesnej sytuacji międzynarodowej i geopolitycznej. Ten

⁹ *Україна розпочинає процес, кінцевою метою якого є вступ до НАТО – Марчук*, Інтерфакс-Україна, 23 V 2002; М. Pietraś, *Ukraina i NATO...*, s. 52; М. Кордон, *op. cit.*, s. 32-33; С. Солодкий, *Довга дорога в НАТО. Визначилися*, „День” 2002, 24 V; П. Стебницький et al., *Україна йде в НАТО*, „Корреспондент” 2002, 31 V. Пор.: Г. Руденко, Г. Сысоев, *Україна вступає в НАТО*, „Коммерсант” 2002, 24 V.

¹⁰ „Урядовий кур’єр” 2002, 31 V.

¹¹ *Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 травня 2002 року „Про стратегію України щодо Організації Північноатлантичного Договору (НАТО)”*, [online] <http://www.archives.gov.ua/International/Strategia.pdf>, 21 X 2014; М. Pietraś, *Ukraina i NATO...*, s. 52; *У день приїзду Робертсона Кучма визначився з орієнтацією*, „Українська правда” 2002, 9 VII, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2002/07/9/2989682/>, 21 X 2014; О.С. Полторацький, *Десять років партнерства України-НАТО...*, s. 185.

deklarowany wówczas zamiar musi zostać jednak zaadaptowany do zmieniającej się sytuacji geopolitycznej i nie może być traktowany jako przeszkoda w pełnym udziale Ukrainy w ogólnoeuropejskiej strukturze bezpieczeństwa. Władze Ukrainy stały na stanowisku, że ten system musi być kooperatywny i oparty na już istniejących organizacjach i strukturach, takich jak NATO, OBWE, UE i innych mechanizmach polityczno-wojskowych¹².

Odnosząc się do współczesnych realiów politycznych, Ukraina uznała NATO za podstawę przyszłego ogólnoeuropejskiego systemu bezpieczeństwa i poparła proces rozszerzenia Sojuszu. Władze Ukrainy podkreśliły, że rozszerzenie powinno być procesem ewolucyjnym, transparentnym, otwartym na współpracę z innymi państwami. Ukraina uznała NATO za organizację polityczno-wojskową, która jednoczy demokratyczne i wysoko rozwinięte pod względem gospodarczym i społecznym państwa Europy i Ameryki Północnej oraz nie stanowi zagrożenia dla ukraińskiego bezpieczeństwa narodowego. Dodano, że państwo ukraińskie, realizując politykę integracji euroatlantyckiej i pogłębienia szczególnego partnerstwa, wychodzi z założenia, że jej końcowym celem jest wstąpienie do Sojuszu Północnoatlantyckiego, jako podstawy ogólnoeuropejskiej struktury bezpieczeństwa. Zasygnalizowano również chęć przystąpienia do istniejących w ramach NATO mechanizmów przygotowania kandydatów do przyszłego członkostwa. Wyrażono nadzieję, że integracja euroatlantycka Ukrainy wraz z przyszłym członkostwem w Sojuszu będzie sprzyjać rozwiązaniu tak istotnych problemów, jak:

- zagwarantowanie suwerenności państwowej, politycznej niezależności, integralności terytorialnej i nienaruszalności granic państwowych;
- umocnienie demokracji i wzrostu gospodarczego;
- dokończenie reformy ukraińskich sił zbrojnych¹³.

Podjęta przez władze Ukrainy decyzja była sporym zaskoczeniem dla strony natowskiej. O takich planach oficjalnie nie dyskutowano bowiem podczas odbywającego się kilka dni wcześniej, 15 maja 2002 r., w Reykjavíku posiedzenia Komisji NATO-Ukraina, choć wydaje się, że Zlenko rozmawiał o tej sprawie z sekretarzem stanu Colinem Powellem. Ten po zakończeniu konferencji prasowej mówił bowiem o ukraińskich zamiarach wstąpienia do

¹² *Рішення Ради національної безпеки...* Рог.: О.Я. Маначинський, А.А. Соболев, О.М. Гончаренко, *op. cit.*, s. 79-80.

¹³ *Рішення Ради національної безпеки...*; О.С. Полторацький, *Десять років партнерства України-НАТО...*, s. 185; А. Зленко, *Зовнішньополітична стратегія...*, s. 167.

NATO¹⁴. Podczas obrad omawiano przede wszystkim kryzys związany z oskarżeniami o eksport Kolczug. Informacjom tym ponownie zaprzeczył Zlenko. Zarówno w trakcie obrad, jak i na konferencji prasowej kategorycznie odrzucił oskarżenia i oświadczył, że Ukraina nigdy nie była zaangażowana w nielegalne dostarczanie broni do Iraku¹⁵.

Podczas tego posiedzenia obie strony zadeklarowały wolę podniesienia partnerstwa na jakościowo wyższy poziom, przede wszystkim w drodzeżywienia konsultacji i aktywizacji współpracy w kwestiach politycznych, gospodarczych i obronnych. W związku z tym ministrowie zdecydowali, by w najbliższym czasie ambasadorowie przeanalizowali stosunki dwustronne i przygotowali swego rodzaju „mapę drogową” dalszego ich pogłębiania. Ustalono również, że ten plan powinien zostać przedstawiony przez ambasadorów przed szczytem NATO w Pradze, podczas którego mogłyby zapaść decyzje w tej sprawie. W Reykjavíku ministrowie potwierdzili również, że następne posiedzenie Komisji NATO–Ukraina odbędzie się 9 lipca 2002 r. w celu uczczenia piątej rocznicy podpisania Karty o szczególnym partnerstwie¹⁶.

Podjęcie bez żadnych konsultacji z NATO kilka dni później deklaracji w sprawie wstąpienia do tej organizacji należy więc traktować jako instrumentalne działanie mające na celu poprawienie stosunków z państwami zachodnimi. Na taki motyw wskazuje również pośpiech i tryb, w jakich ten dokument został przyjęty. Początkowo w zaplanowanym na maj posiedzeniu Rady Bezpieczeństwa i Obrony sprawa NATO i współpracy Ukrainy z tą organizacją nie była uwzględniona, a spotkanie miało być poświęcone zupełnie innej tematyce¹⁷. W przyjętej deklaracji również można znaleźć stwierdzenia

¹⁴ Т. Силіна, *Україна на...* Zob. także: W. Lenarczyk, *Europejskie i euroatlantyckie aspiracje Ukrainy w ocenie niemieckiej*, Lublin 2003, s. 34-35, *Analizy Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej*, t. 2.

¹⁵ Konferencja prasowa po posiedzeniu ministrów, zapis wystąpienia ministra Zlenki w formacie mp3 dostępny na stronie: *Statement by Mr Anatoliy Zlenko, Minister of Foreign Affairs of Ukraine*, NATO-Ukraine Bilateral Meeting, Nato-Ukraine Commission, 15 V 2002, NATO Ministerial Meetings, Reykjavik, Iceland, 14-15 V 2002, [online] <http://www.nato.int/docu/comm/2002/0205-icl/0205-icl.htm#0515>, 21 X 2014.

¹⁶ *Meeting of the NATO-Ukraine Commission in Foreign Ministers' Session*, NATO Press Release (2002)062, 15 V 2002, [online] <http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-062e.htm>, 21 X 2014; В. Зам'ятін, *Початок великого геополітичного перерозподілу Росію визнали рівною НАТО. Україну запросили в Прагу*, „День” 2002, 16 V.

¹⁷ В. Бадрак, *Зональне тестування натовських перспектив України*, „Дзеркало тижня” 2002, 1 VI; F.S. Larrabee, *NATO's Eastern Agenda...*, s. 104. Пор.: А.Г. Слюса-

w pewnym sensie sprzeczne ze sobą, co świadczy o pośpiechu w jej przygotowaniu. Z jednej strony mowa była o potrzebie wstąpienia do NATO, z drugiej natomiast padło stwierdzenie, że istnienie tej organizacji nie stanowi zagrożenia dla bezpieczeństwa narodowego Ukrainy¹⁸.

Warto również zwrócić uwagę, że poza tą deklaracją polityczną nie zostały podjęte żadne konkretne działania mające na celu zbliżenie do NATO. Kilka dni przed tą zaskakującą decyzją szef sztabu generalnego sił zbrojnych Ukrainy Petro Szuljak zwracał uwagę na problemy z finansowaniem armii, z których powodu zakładana integracja z Sojuszem nie będzie miała sensu. W jego opinii każde z państw członkowskich powinno przeznaczać na armię minimum 2 proc. PKB, podczas gdy na Ukrainie poziom ten wynosi 0,7 proc. PKB, a ukraińskie Ministerstwo Obrony ma 500 mln hrywien długów. Dodał również, że dopóki Państwowy Program Reformowania Sił Zbrojnych nie będzie odpowiednio finansowany, dopóty w armii będzie trwał marazm, a zakładana modernizacja będzie czysto iluzoryczna¹⁹.

Ukraina np. w dalszym ciągu nie ratyfikowała podpisanej jeszcze w 1995 r. umowy o bezpieczeństwie, regulującej współpracę w zakresie wymiany informacji niejawnych. Umowa ta jest typowym dokumentem podpisywanym przez wszystkich kandydatów do członkostwa, którego brak już na tym etapie utrudniał współpracę i podejmowanie niektórych wspólnych działań²⁰.

Należy jednak podkreślić, iż przedstawiona powyżej motywacja nie była jedynym czynnikiem wpływającym na przyjęcie tej strategii. Władze Ukrainy zdawały sobie sprawę z tego, że w konsekwencji wydarzeń z 11 września 2001 r. nastąpiła zasadnicza zmiana sytuacji geopolitycznej, w rezultacie czego doszło do pogorszenia się międzynarodowej pozycji Ukrainy. Włączenie się Rosji do walki z terroryzmem doprowadziło do poprawy stosunków tego państwa ze Stanami Zjednoczonymi. Podczas wspomnianych obrad NATO w Reykjavíku odbyło się również posiedzenie Stałej Wspólnej Rady NATO–Rosja, na którym zapadła decyzja o powołaniu do życia Rady

ренко et al., *op. cit.*, s. 664. Zob. także opinie ukraińskich ekspertów na ten temat: П. Стебницький et al., *op. cit.*

¹⁸ Рішення Ради національної безпеки...

¹⁹ В. Бадрак, *op. cit.* Zob. także: А. Сушко, *Украина-НАТО: полюсы отношений*, „Корреспондент” 2002, 26 XI.

²⁰ Пор.: Т. Силіна, *Україна та скелети з її шафи*, „Дзеркало тижня” 2002, 6 VII.

NATO–Rosja²¹, co ostatecznie nastąpiło 28 maja 2002 r. na mocy Deklaracji rzymskiej²².

Kilka dni wcześniej, 24 maja 2002 r., Bush i Putin podpisali wspólną Deklarację o nowych strategicznych stosunkach pomiędzy USA i Rosją. W dokumencie tym stwierdzono, że oba państwa osiągnęły nowy poziom stosunków, które określono jako strategiczne, a epoka, gdy Stany Zjednoczone i Rosja uznawały się za wrogów, została definitywnie zakończona. Państwa zadeklarowały, że są partnerami i będą współpracować w celu rozwiązania najważniejszych spraw nie tylko w stosunkach dwustronnych, lecz także w zakresie utrzymania stabilności i bezpieczeństwa międzynarodowego²³. Podczas tego spotkania podpisano także porozumienie o redukcji strategicznych potencjałów ofensywnych (zwane potocznie START-3), w którym obie strony zobowiązały się, że do 2012 r. liczba strategicznych głowic jądrowych gotowych do użycia zostanie obniżona z ówczesnego poziomu ok. 6 tys. do poziomu 1,7 tys. (USA) i ok. 5,5 tys. do poziomu 2,2 tys. (Rosja). Jednak w przeciwieństwie do poprzednich tego typu układów porozumienie nie przewidywało likwidacji nośników rakiet ani ładunków nuklearnych²⁴.

Biorąc pod uwagę te okoliczności, ukraińscy decydenci rozumieli, że pozycja Ukrainy na arenie międzynarodowej może zostać jeszcze bardziej

²¹ *Statement by the Secretary General at the Joint Point de Presse with Ministers Ivanov and Kavan following the NATO-Russia Meeting*, NATO Speeches, 14 V 2002, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/2002/s020514e.htm>, 21 X 2014.

²² *NATO-Russia Relations: A New Quality. Declaration by Heads of State and Government of NATO Member States and the Russian Federation, 28 May 2002*, NATO Official texts, [online] http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_19572.htm, 21 X 2014. Zob. także: Н. Меликова, И. Коротченко, Путин даже не вспомнил о расширении НАТО, „Независимая газета” 2002, 29 V; А. Колесников, Владимир Путин не дал себя расцеловать, „Коммерсантъ” 2002, 29 V. Por.: В. Георгиев, Россия и НАТО начинают виртуальную дружбу, „Независимая газета” 2002, 28 V; В. Портников, Весілля і подружнє життя, „Дзеркало тижня” 2002, 1 VI.

²³ *Text of Joint Declaration the United States of America and the Russian Federation*, The White House – President George W. Bush, 22 V 2002, [online] <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/05/20020524-2.html>, 21 X 2014.

²⁴ *Text of Strategic Offensive Reductions Treaty, Moscow, May 24, 2002*, The White House – President George W. Bush, 24 V 2002, [online] <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/05/20020524-3.html>, 21 X 2014; W. Radziwinowicz, *Przyjaciele dwaj*, „Gazeta Wyborcza” 2002, 25 V. Zob. również wystąpienia prezydentów na wspólnej konferencji prasowej: G.W. Bush, *The President's News Conference with President Vladimir V. Putin of Russia in Moscow May 24, 2002*, The American Presidency Project, [online] <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=73310>, 21 X 2014.

ograniczona i państwu grozi marginalizacja w tym nowym systemie stosunków międzynarodowych²⁵. W związku z tym zdawano sobie sprawę, że zmianę sytuacji może spowodować jakaś ukraińska inicjatywa na arenie międzynarodowej, i wydaje się, że taką próbą była właśnie decyzja Rady odnośnie do wstąpienia tego państwa do Sojuszu²⁶.

W tym kontekście należy podkreślić rosyjską reakcję na tę decyzję. W państwie tym można było zaobserwować wyraźną różnicę w stanowisku prezentowanym przez środki masowego przekazu i oficjalne władze. W mass mediach przewinęła się fala krytyki pod adresem władz Ukrainy. W komentarzach prasowych podkreślano, że Kuczma okazał się nielojalnym partnerem, ponieważ to właśnie Rosja wielokrotnie w ostatnim czasie przychodziła mu z pomocą w sytuacji, gdy był krytykowany i izolowany przez Zachód. Media podkreślały również, że władze Ukrainy się przeliczyły i NATO nie odniosło się z radością do ukraińskiej decyzji, a skromną pochwałę wyraził tylko ambasador USA w Kijowie Carlos Pascual²⁷.

Znaczące było jednak, że władze Rosji nie krytkowały publicznie tej decyzji i odnosiły się do niej z dużym dystansem. Między innymi właśnie podczas szczytu w Rzymie indagowani przez dziennikarzy prezydent Putin i minister spraw zagranicznych Igor Iwanow stwierdzili, że jest to wewnętrzna sprawa Ukrainy i Rosja nie może się do tego wtrącać. Ta stonowana reakcja może świadczyć o tym, że podjęta decyzja była z Rosją konsultowana podczas spotkania Kuczmy z Putinem w Soczi kilka dni przed posiedzeniem Rady.

²⁵ Por.: T. Kuzio, *Neither East Nor West: Ukraine's Security Policy under Kuchma*, „Problems of Post-Communism” 2005, vol. 52, no. 5, [online] <http://dx.doi.org/10.1080/10758216.2005.11052215>; idem, *Ukraine's Relations with the West...*, s. 25; M. Olchawa, *Imperialna rozgrywka. Ukraina w geopolitycznej strategii Stanów Zjednoczonych*, tłum. J. Piasecki, Kraków 2009, s. 84-87, *Arkana Historii*.

²⁶ Por.: Ю. Зущик, *Украина: в НАТО любым путем?*, „Корреспондент” 2002, 19 VII. Autor tego artykułu trafnie przyrównuje decyzję władz do sytuacji, gdy pociąg właśnie odjechał, a Ukraina próbuje dogonić ostatni wagon. Zob. również argumentację ministra Zlenki w tej sprawie przedstawioną na konferencji w Kijowie: А. Зленко, *Відкрити двері НАТО для України – в інтересах усієї Європи*, „Національна безпека і оборона” 2002, № 8, s. 2-3. Zob. także: L. Szerepka, *Country Reports. Ukraine*, [w:] *NATO and its Partners in Eastern Europe and Southern Caucasus. Interim Project Report*, Warsaw 2003, s. 32, *CES Project Report*.

²⁷ А. Окара, *Стратегическая измена*, „Независимая газета” 2002, 27 V; idem, *От „многовекторности” – к евроатлантическому вассалитету*, „Независимая газета” 2002, 28 V.

Putin zdawał sobie sprawę z tego, że ta decyzja nie przełoży się na konkretne kroki skierowane na uzyskanie członkostwa i jest próbą ratowania nadzarpniętego wizerunku Ukrainy, a przede wszystkim Kuczmy na arenie międzynarodowej. W pewnym sensie Putin mógł w tej decyzji dostrzegać również szanse na odzyskanie silniejszych wpływów na Ukrainie. Odrzucenie przez NATO aspiracji Ukrainy i przedłużający się bojkot tego państwa przez zachodnich partnerów prowadziłyby bowiem do zwrócenia się Ukrainy w stronę Rosji. Z takim scenariuszem musieli się również liczyć zachodni przywódcy, podejmując wówczas decyzję o dalszych losach współpracy z Ukrainą²⁸.

Reakcja NATO na decyzję władz Ukrainy była dosyć zachowawcza. Kilka dni przed zaplanowanym na 9 lipca 2002 r. posiedzeniem Komisji NATO–Ukraina w Kijowie Robertson w rozmowie z ukraińskimi dziennikarzami w kwaterze głównej stwierdził, że NATO z zadowoleniem przyjęło tę decyzję, jednak członkostwo Ukrainy w Sojuszu na obecnym etapie jest sprawą wyłącznie hipotetyczną. Dodał również, że decyzja Rady oraz list Kuczmy świadczą o długoterminowej perspektywie zapowiedzianej przez Ukrainę polityki i obecnie państwo to nie zamierza składać wniosku o przyjęcie w szeregi NATO²⁹.

Przyjętą strategię omawiano również podczas posiedzenia Komisji NATO–Ukraina 9 lipca 2002 r. w Kijowie. Podczas tego jubileuszowego spotkania przypadającego w piątą rocznicę podpisania Karty o szczególnym partnerstwie rozmawiano przede wszystkim o rezultatach dotychczasowej współpracy. Wiceminister obrony Ukrainy Wiktor Banyk i zastępca naczelnego dowódcy Połączonych Sił Zbrojnych NATO w Europie admirał Ian Forbes podpisali również ważne porozumienie o zasadach obecności wojsk NATO na Ukrainie (Memorandum of Understanding on Host Nation Support)³⁰.

Podczas obrad Robertson powiedział, że wzmocnienie szczególnego partnerstwa jest ważnym zadaniem dla obu stron, a jego odzwierciedleniem może być proponowane uzgodnienie przed szczytem w Pradze planu działań odnośnie do dwustronnej współpracy. Lord Robertson stwierdził również, że

²⁸ Por.: Т. Силіна, *Політична воля в рамках дозволеного*, „Дзеркало тижня” 2002, 25 V; *Необходимо, но недостаточно*, „Корреспондент” 2002, 31 V.

²⁹ Т. Силіна, *Україна та скелети...*

³⁰ *Celebrating five years of NATO-Ukraine partnership*, NATO Update, 8-10 VII 2002, [online] <http://www.nato.int/docu/update/2002/07-july/e0709a.htm>, 21 X 2014; С. Солодкий, *Перед пражским стрибком. Джордж Робертсон: відносини України та НАТО вступають у нову фазу*, „День” 2002, 10 VII.

NATO opowiada się za długoterminową i pogłębioną współpracą z Ukrainą. Dodał jednak, że proces ten będzie uzależniony od samej Ukrainy i przeprowadzanych w tym państwie reform, nie tylko wojskowych, lecz także w zakresie umacniania demokracji i praw człowieka³¹. Na konferencji prasowej Robertson zaznaczył, że kwestia członkostwa w Sojuszu czy też wniosku o Plan Działań na rzecz Członkostwa nie są w ogóle rozpatrywane³².

Podczas tego posiedzenia po raz kolejny wróciła sprawa Kolczug i nielegalnego handlu bronią Ukrainy z Irakiem. Tym razem w związku z artykułem opublikowanym w „Financial Times”, w którym ponownie padły oskarżenia pod adresem Ukrainy o niesankcjonowaną sprzedaż tych systemów do Iraku³³. Na artykuł natychmiast zareagowała Rada Bezpieczeństwa i Obrony Ukrainy, która 10 lipca 2002 r. wydała oświadczenie. Stwierdzono w nim, że celem autorów i osób, które zamówiły publikację tego artykułu, jest zdyskredytowanie Ukrainy w oczach społeczności międzynarodowej. Podkreślono, że próba szkalowania państwa ukraińskiego ma miejsce w chwili, gdy władze oficjalnie ogłosiły zamiar pogłębiania współpracy z NATO, rozwijają stosunki z Unią Europejską i Stanami Zjednoczonymi oraz konsekwentnie wzmacniają zachodni wektor w polityce zagranicznej. Zaznaczono, że nieprzypadkowo artykuł opublikowany został w momencie wizyty w Kijowie delegacji NATO z Robertsonem na czele oraz posiedzeniem Komisji NATO–Ukraina na poziomie ambasadorów³⁴. Biorąc to pod uwagę, Rada Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony oświadczyła, że zawarte w artykule oskarżenia pod adresem Ukrainy są nieprawdziwe, a ich celem jest dyskredytacja państwa ukraińskiego w oczach zachodnich partne-

³¹ NUC Ambassadorial Meeting. Opening statement by NATO Secretary General, Lord Robertson, NATO Speeches, 9 VII 2002, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/2002/s020709a.htm>, 21 X 2014. Zob. także: Speech by NATO Secretary General, Lord Robertson, commemorating the fifth anniversary of the NATO-Ukraine distinctive Partnership, NATO Speeches, 9 VII 2002, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/2002/s020709b.htm>, 21 X 2014; В. Зам'ятін, Україна-НАТО: сигнали до мара-фонського старту, „День” 2002, 11 VII; Робертсон не проти бачити Україну в НАТО, „Українська правда” 2002, 9 VII, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2002/07/9/2989672>, 21 X 2014.

³² Про вступ України в НАТО не йдеться – Робертсон, „Українська правда” 2002, 9 VII, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2002/07/9/2989675>, 29 X 2014. Zob. zapis konferencji prasowej w formacie mp3: <http://www.nato.int/multi/audio/2002/020709c.mp3>, 29 X 2014.

³³ S. Fidler, T. Warner, Iraq „Seeks Ukraine Arms Links”, „Financial Times” 2002, 9 VII.

³⁴ Заява Ради національної безпеки і оборони України, [online] <http://www.rainbow.gov.ua/news/129.html>, 21 X 2014.

rów. Dodano również, że nie jest to pierwsza próba bezpodstawnego oskarżenia Ukrainy o złamanie międzynarodowego reżimu sankcji przeciw Irakowi, albowiem podobne przypadki miały już miejsce w przeszłości i nigdy nie zostały potwierdzone. Podkreślono, że sprawie tej poświęcone zostało specjalne posiedzenie Rady 12 czerwca 2002 r. i po sprawdzeniu wszystkich okoliczności ustalono, że oskarżenia pod adresem Ukrainy są całkowicie bezpodstawne³⁵.

Przypomniano, że 15 maja 2002 r. Powell oświadczył, że Stany Zjednoczone nie posiadają żadnych dowodów na dostarczanie przez Ukrainę broni Irakowi. Stwierdzono, że przedstawiciele amerykańskiego Departamentu Stanu wielokrotnie z zadowoleniem wypowiadali się na temat współpracy z Ukrainą w zakresie nierozprzestrzeniania broni i przestrzegania międzynarodowych zobowiązań w sferze handlu uzbrojeniem. Zapewniono, że ukraińsko-iracka współpraca handlowa odbywa się wyłącznie w granicach wyznaczonych stosownymi rezolucjami Rady Bezpieczeństwa ONZ. Biorąc pod uwagę powyższe fakty, stwierdzono, że fałszywe oskarżenia wobec Ukrainy formułowane są przez siły, które nie chcą, by Ukraina stała się stabilnym i demokratycznym państwem z szybkim wzrostem gospodarczym. Zaapelowano również, by dziennikarze tak poważnego tytułu, jakim jest „Financial Times”, dbali o swoją reputację i w przygotowywanych artykułach posługiwali się wyłącznie prawdziwymi i potwierdzonymi faktami³⁶.

O sprawę Kolczug i jej wpływ na stosunki z NATO dziennikarze dopytywali również przebywającego w tym czasie w Doniecku Robertsona. Potwierdził on, że kwestia ta była przedmiotem rozmowy z Kuczmą. Dodał jednak, że ukraiński prezydent zapewnił, że wszystkie oskarżenia w tym zakresie są bezpodstawne i Ukraina nie złamała żadnych międzynarodowych sankcji nałożonych na Irak³⁷.

W tej sytuacji wydawało się, że mimo ciężących na Ukrainie oskarżeń w najbliższych miesiącach nie dojdzie do pogorszenia dwustronnych stosunków. Jesienią 2002 r. z nową siłą powróciły jednak oskarżenia sprawie Kolczug. Należało się więc liczyć z tym, że na listopadowym szczycie nie dojdzie do deklarowanego przez Ukrainę pogłębienia stosunków dwustronnych. Tym bardziej że Zachód mocno naciskał – również na forum publicznym – by Kuczma w ogóle zrezygnował z przyjazdu do Pragi³⁸.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ В. Зам'ятін, Черговий випадковий інформаційний залп, „День” 2002, 12 VII.

³⁸ Т. Кuzіо, *Ukraine's Relations with the West...*, s. 26. Пор.: В. Зам'ятін, Момент вибору. Що слід робити на місці Путіна, „День” 2002, 15 XI.

4.2. Szczyt Sojuszu w Pradze – niespodziewany sukces ukraińskiej dyplomacji

W tej kryzysowej dla państwa ukraińskiego sytuacji władze konsekwentnie odrzucały oskarżenia, a dyplomacja ukraińska przygotowała trzy możliwe scenariusze działań, które Zlenko określił „schematem trzech K” – konfrontacji, kapitulacji i kompromisu³⁹.

Pierwszy wariant polegał na tym, by na znak protestu przeciwko bezpodstawnym oskarżeniom obniżyć poziom udziału delegacji ukraińskiej podczas zaplanowanego z udziałem prezydentów posiedzenia Rady Partnerstwa Euroatlantyckiego. W tej opcji proponowano całkowite zrezygnowanie z posiedzenia Komisji NATO–Ukraina. Ten wariant w opinii ukraińskich dyplomatów był najbardziej radykalny, jednak jego realizację poważnie brano pod uwagę i uzależniano od rozwoju sytuacji⁴⁰.

Wariant „kapitulacyjny” polegać miał na przyjęciu warunków, na które nalegali niektórzy zachodni partnerzy, czyli przede wszystkim rezygnacji Kuczmy z udziału w szczycie i przeprowadzeniu obrad Komisji NATO–Ukraina na poziomie ministrów spraw zagranicznych. Ten wariant był jednak z przyczyn politycznych nie do zaakceptowania dla Ukrainy⁴¹.

Kolejny scenariusz określano jako „kompromisowy” i za jego realizacją opowiadał się również Zlenko. Polegać on miał na tym, że Ukraina wyrazi zgodę na obniżenie posiedzenia Komisji NATO–Ukraina do poziomu ministrów, przy jednoczesnym udziale prezydenta w szczycie i w posiedzeniu Rady Partnerstwa Euroatlantyckiego⁴².

Sojusz zdecydowanie jednak naciskał, by Kuczma nie pojawiał się w Pradze, a kilka dni przed szczytem w tej sprawie dzwonił do Kijowa Robertson i kilku innych zachodnich przywódców⁴³. NATO nie mogło jednak całkowicie „zlekceważyć” Ukrainy i pominąć zaproszenia tego państwa na szczyt, ponieważ takie działania wobec prezydenta doprowadziłyby z pewnością do zwrócenia się Kuczmy w stronę Rosji, co nie było na rękę NATO. W związku

³⁹ А. Зленко, *Дипломатія і політика...*, s. 533-534.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ В. Зам'ятін, *Компроміс імені царя Соломона*, „День” 2002, 19 XI; R. Sołtyk, *A Kuczma?*, „Gazeta Wyborcza” 2002, 22 XI.

z tym Sojusz nalegał, by Kuczma nie przyjeżdżał do Pragi, ale jednocześnie przesłał Ukrainie zaproszenie na szczyt. Fakt ten 19 listopada 2002 r. potwierdził rzecznik MSZ Ukrainy Serhij Borodenkow. Poinformował on, że 1 października 2002 r. sekretariat Sojuszu wysłał wszystkim czterdziestu sześciu partnerom NATO okólnik, w którym była mowa o tym, że szczyt się odbędzie. W przyjętej dotychczas praktyce list ten oznaczał właśnie zaproszenie do wzięcia udziału w obradach⁴⁴.

Kwestia ewentualnego wyjazdu prezydenta do Pragi była również przedmiotem obrad niejawnego posiedzenia Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony 16 listopada 2002 r.⁴⁵ Podczas obrad Zlenko zaistniała sytuację określił jako niezwykle skomplikowaną i stwierdził, że najlepszym rozwiązaniem będzie przyjęcie wariantu „kompromisowego”, czyli udziału Kuczmy w szczycie przy jednoczesnym obniżeniu poziomu Komisji NATO–Ukraina. Ostatecznie prezydent zgodził się na takie rozwiązanie⁴⁶.

W przyjętej wówczas decyzji Rady stwierdzono, że w najbardziej trudnych sytuacjach na przestrzeni ostatnich lat, włączając w to kryzys w Kosowie oraz operację antyterrorystyczną, NATO i Ukraina działały wspólnie. Zaznaczono, że Ukraina podjęła decyzję o pełnej integracji euroatlantyckiej i w żadnym wypadku nie zrezygnuje z tego kursu. Podkreślono bezprecedensowy wkład państwa ukraińskiego i osobisty Kuczmy w bezpieczeństwo europejskie. W związku z tym stwierdzono, że Ukraina nie zasługuje na to, by spychać ją na margines dalszych procesów formowania bezpieczeństwa europejskiego. Wyrażono również gotowość do osiągnięcia kompromisu i podkreślono, że Ukraina liczy na to, że zachodni partnerzy nie będą się kierować „polityczną koniunkturą, ale przede wszystkim polityczną sprawiedliwością, elementarną etyką i gościnnością”⁴⁷.

Powyższe stanowisko poparł także przewodniczący parlamentu Wołodymyr Łytwyn, a także przewodniczący stosownych komitetów w parlamencie: spraw zagranicznych Dmytro Tabacznyk oraz bezpieczeństwa narodowego i obrony Heorhij Kriuczukow. O podjętej przez Ukrainę decyzji tego samego

⁴⁴ *Празьке запрошення, „День” 2002, 20 XI; Україна расценивает циркулярное письмо секретариата НАТО о проведении саммита как приглашение в Прагу – МИД, Интерфакс-Украина, 19 XI 2002.*

⁴⁵ *В Киеве на заседании СНБО решат вопрос об участии Украины в пражском саммите НАТО, Интерфакс-Украина, 16 XI 2002.*

⁴⁶ A. Zlenko, *Дипломатія і політика...*, s. 534.

⁴⁷ B. Zam'iatin, *Компроміс імені...*

dnia Zlenko w rozmowie telefonicznej poinformował Robertsona, który – jak relacjonuje minister – przyjął tę informację „do wiadomości”⁴⁸.

Taka decyzja władz Ukrainy doprowadziła do konfuzji polityków państw członkowskich, którzy liczyli, że Kuczma jednak w Pradze się nie pojawi. Tym bardziej że zgodnie z zasadami rozsadzania gości Kuczma siedziałby pomiędzy Bushem a Blairem. W związku z tym organizatorzy szczytu po raz pierwszy w historii podjęli decyzję o zamianie porządku rozsadzania gości – posłużono się nie językiem angielskim, a francuskim. Dzięki temu zabiegowi Kuczma otrzymał krzesło na samym końcu, obok prezydenta Turcji⁴⁹.

Ostatecznie podczas obrad Rady Partnerstwa Euroatlantyckiego Kuczma wystąpił z krótkim oświadczeniem. Potwierdził w nim, że Ukraina podjęła decyzję o rozpoczęciu procesu, którego celem jest wstąpienie do Sojuszu. Zwrócił się do partnerów z NATO o wsparcie na tej trudnej drodze i zadeklarował, że Ukraina wyraża zainteresowanie przejściem w stosunkach z NATO na jakościowo nowy poziom. Dodał, że Ukraina z zadowoleniem przyjęła decyzję o zaproszeniu do członkostwa siedmiu nowych państw, i podkreślił, że strona ukraińska również wspierała je w procesie integracji z NATO⁵⁰.

Ważniejsze jednak z punktu widzenia dwustronnych stosunków były decyzje podjęte na posiedzeniu Komisji NATO–Ukraina. W jej trakcie doszło do pewnej niezręczności związanej z opuszczeniem obrad przez Powella. Nieobecność tłumaczył on opóźnieniem jej rozpoczęcia i koniecznością wylotu z Bushem do Rosji. Zlenko potwierdził, że został poinformowany o tej sytuacji i uznał ją za normalną praktykę dyploma-

⁴⁸ *Ibidem*; А. Зленко, *Дипломатія і політика...*, s. 535; *Украина примет участие в мероприятиях пражского саммита НАТО – министр юстиции по итогам заседания СНБО*, Интерфакс-Украина, 16 XI 2002.

⁴⁹ T. Kuzio, *Ukraine's Relations with the West...*, s. 26. Dzięki zastosowaniu języka francuskiego Bush (*États-Unis – USA*) siedział pomiędzy premierami Kallasem (*Estonie – Estonia*) i Trajkowskim (*Ex-Republique Yugoslave de Macedoine – Macedonia*), zaś Blair (*Royaume Uni – Zjednoczone Królestwo*) między Iliescu (*Roumanie – Rumunia*) a Drnovszkiem (*Slovenie – Słowenia*). Jak wspomina prezydent Aleksander Kwaśniewski, poprzedniego dnia, czyli 21 XI 2002 r., podczas koncertu na Hradzie w momencie, gdy przyszedł Bush, było wolne tylko jedno miejsce, właśnie obok Kuczmy, i amerykański prezydent zmuszony był je zająć. Zob.: R. Sołtyk, T. Grabiński, *Moskwa bliżej NATO*, „Gazeta Wyborcza” 2002, 23 XI; Т. Силіна, *Наша Прага ще попереду...*, „Дзеркало тижня” 2002, 23 XI; В. Зам’ятін, *Новий формат*, „День” 2002, 23 XI; І. Пукіш-Юнко, *У Празі Леоніда Кучму приймали по-французьки*, „Високий Замок” 2002, 23 XI.

⁵⁰ В. Зам’ятін, *Новий...*; Т. Силіна, *Наша Прага...*

tyczną⁵¹. Trudno jednoznacznie ocenić, czy tylko obiektywne okoliczności wpłynęły na tę sytuację, czy też była to swego rodzaju amerykańska *démarche* wobec ukraińskich partnerów. Nawet jeśli tak, to sytuacja ta nie wpłynęła na dalszy przebieg obrad, które ostatecznie dla Ukrainy zakończyły się sukcesem⁵².

Podczas posiedzenia podpisano dwa ważne dokumenty – Plan Działań NATO–Ukraina oraz Roczny harmonogram działań⁵³. Jednak zgodnie z przewidywaniami, mimo starań ukraińskiej dyplomacji nie przyjęto politycznej deklaracji o rozpoczęciu Intensywnego Dialogu. Zastępca sekretarza generalnego ds. politycznych Alessandro Minuto-Rizzo poinformował, że Plan Działań został opracowany zgodnie z wytycznymi przyjętymi na posiedzeniu Komisji w Reykjavíku 15 maja 2002 r. Wyraził nadzieję, że dzięki niemu stosunki NATO–Ukraina zostaną przeniesione na nowy poziom. Zapowiedział, że NATO deklaruje wsparcie dla procesu reform i pomoc dla władz Ukrainy w procesie transformacji państwa. Zlenko dodał, że podpisanie tych dwóch dokumentów świadczy o otwarciu nowego etapu w stosunkach dwustronnych, i podkreślił, że dzięki nim Ukraina rozpoczyna proces praktycznego przygotowania się do wstąpienia w przyszłości do Sojuszu⁵⁴.

W wystąpieniu Zlenko odniósł się również do afery związanej z Kolczugami. Po raz kolejny stwierdził, że oskarżenia te są całkowicie bezpodstawne i strona ukraińska będzie chciała potwierdzić swoje racje. Dodał, że Ukraina

⁵¹ Ми хочемо довести, що нам нічого доводити, „Дзеркало тижня” 2002, 23 XI; Госсекретарь США покинул заседание комиссии Украина-НАТО, Интерфакс-Украина, 22 XI 2002.

⁵² Т. Силіна, *Наша Прага...*; І. Пукіш-Юнко, *У Празі Леоніда Кучму...*; В. Зам’ятін, *Новий...*; іdem, *Празька осінь*, „День” 2002, 25 X; С. Рева, *Стратегія України щодо НАТО: від визнання доцільності до виконання*, [w:] *Україна-НАТО: Майбутнє в руках минулого*, Київ 2004, s. 56.

⁵³ Polska nazwa tego dokumentu podana została na podstawie nomenklatury stosowanej przez polskie MSZ. Zob.: *Współpraca NATO-Ukraina*, [w:] *Polska w NATO*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP, [online] <http://web.archive.org/web/20061017023345/http://www.msz.gov.pl/Polska,w,NATO,1695.html>, 21 X 2014.

⁵⁴ *Press Conference by NATO Deputy Secretary General, Minuto Rizzo and Foreign Minister of Ukraine, Anatolij Zlenko following the Meeting of the NATO Ukraine Council at the level of Foreign Ministers*, NATO Speeches, 22 X 2002, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/2002/s021122r.htm>, 21 X 2014; *NATO-Ukraine Action Plan adopted at Prague*, NATO Update, 22 XI 2002, [online] <http://www.nato.int/docu/update/2002/11-november/e1122c.htm>, 21 X 2014; Т. Силіна, *Наша Прага...*

oczekuje, by to jednak przywódcy państw formułujących oskarżenia przedstawili dowody w tej sprawie. Podkreślił, że władze Ukrainy zrobiły wszystko, co możliwe w celu wsparcia pracy amerykańskich i brytyjskich ekspertów weryfikujących zarzuty. Zaznaczył przy tym, że szersze śledztwo w tej sprawie powinien przeprowadzić również Komitet nr 661 ONZ⁵⁵.

Uchwalony Plan Działań jest obszernym dokumentem, w którym zawarte są konkretne obszary i zamierzenia odnośnie do przeprowadzania reform. Plan podzielony jest na pięć rozdziałów tematycznych, w których opisano zakładane zmiany w poszczególnych dziedzinach. Warto zwrócić uwagę, że oprócz spraw bezpieczeństwa i obronności dokument ten równie istotne znaczenie nadał takim kwestiom, jak wzmacnianie demokracji, reformy gospodarcze czy wolność mediów. Ustalono, że każdego roku Ukraina przedstawiać będzie projekt Roczego harmonogramu działań, na którego podstawie realizowane będą zakładane cele⁵⁶.

⁵⁵ *Press Conference by NATO Deputy Secretary General, Minuto Rizzo...*; *Ми хочемо довести...*; В. Зам'ятин, *Новий...* Kilka dni wcześniej, 19 XI 2002 r., szef prezydenckiej administracji Wiktor Medwedczuk rozmawiał w sprawie Kolczug również z przewodniczącym Rady Bezpieczeństwa ONZ Wang Yingfangiem. Medwedczuk po raz kolejny stwierdził, że zarzuty są bezpodstawne i Ukraina nie złamała międzynarodowego reżimu sankcji przeciwko Irakowi. Zadeklarował również całkowitą wolę współpracy i wyjaśnienia zaistniałej sytuacji. Zob.: *Захист боєм*, „Дзеркало тижня” 2002, 23 XI.

⁵⁶ *NATO-Ukraine Action Plan*, NATO Official texts, 2 VIII 2012, [online] http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_19547.htm?, 21 X 2014; M. Pietraś, *Ukraina i NATO...*, s. 52-53; M. Кордон, *op. cit.*, s. 31-32; Ł. Kulesa, *Stosunki NATO-Ukraina*, „Biuletyn PISM” 2004, nr 31; L. Szerepka, *op. cit.*, s. 35-36. Zob. także: Г.М. Перепелиця, *НАТО і Україна в умовах трансформаційних процесів*, „Актуальні проблеми міжнародних відносин” 2005, Вип. 57, Ч. 1, s. 99. Roczny harmonogram działań na 2003 r. uchwalony został jednocześnie z Planem Działań. Był to bardzo obszerny dokument zawierający 259 przedsięwzięć skierowanych na osiągnięcie celów wskazanych w tym planie. W zamierzeniu miały być to konkretne działania, zawierające określony termin ich wykonania i zakładany cel. Jednak tylko 51 spełniało te kryteria i większość z nich leżała w kompetencji Ministerstwa Obrony. Pozostała część opisanych zadań miała w dalszym ciągu charakter deklaracyjny i ich wykonanie było trudne do zweryfikowania. Na przykład termin wykonania 88 z nich (ok. 34 proc.) nie został w ogóle wskazany, wykonanie kolejnych 65 (ok. 25 proc.) określono mało precyzyjnym terminem „w ciągu roku”. Biorąc pod uwagę fakt, że szereg działań, w których padły konkretne terminy realizacji, stanowiły seminaria, konferencje i okrągłe stoły, a plan zawierał wiele frazesów typu „organizacja wymiany informacji”, „optymalizacja bazy danych”, „przygotowanie propozycji”, „integracja zadań”, można stwierdzić, że dokument ten był mało ambitny i nie potwierdzał deklaracji politycznych w zakresie rozpoczęcia procesu strukturalnych reform w państwie. Zob.: *Цільовий план Україна-НАТО на 2003 рік*, [online] <http://www.nato.int/>

Do przyjętej na szczycie Deklaracji praskiej włączony został również punkt mówiący o stosunkach z Ukrainą. Wprawdzie jego treść nie miała istotnego znaczenia, jednak biorąc pod uwagę ówczesną sytuację, jego przyjęcie było pozytywnym sygnałem wobec Ukrainy. W pkt 9 stwierdzono, że NATO w dalszym ciągu opowiada się za rozwojem silnych stosunków z Ukrainą na bazie Karty o szczególnym partnerstwie. Pozytywnie oceniono również ukraińską decyzję o pełnej integracji euroatlantyckiej oraz podkreślono poparcie dla przeprowadzenia niezbędnych reform w państwie. NATO wyraziło również nadzieję, że przyjęty na szczycie Plan Działań będzie niezwykle ważnym krokiem naprzód we wzajemnych stosunkach i wyznaczy zakres reform politycznych, gospodarczych i wojskowych⁵⁷.

Biorąc pod uwagę powyższe ustalenia i okoliczności, w których zostały one podjęte, należy stwierdzić, że były one sporym sukcesem ukraińskiej dyplomacji⁵⁸. Mimo początkowych nacisków ze strony NATO i bojkotu Kuczmy Sojusz zdecydował się jednak na ustępstwa wobec Ukrainy. Taka decyzja wynikała przede wszystkim z dwóch czynników: międzynarodowego i wewnętrznego. Stany Zjednoczone i pozostałe państwa zachodnie musiały się liczyć z faktem, że jeśli Kuczma zostanie w Pradze zlekceważony i w dalszym ciągu trwać będzie jego międzynarodowa izolacja, to z pewnością zintensyfikuje on współpracę z Rosją⁵⁹.

Nie należy również zapominać, że w samym Sojuszu nie było jednomyślności w kwestii twardego kursu wobec Ukrainy. Za taką linią optowały wprawdzie najbardziej wpływowe Stany Zjednoczone oraz Wielka Brytania, jednak szereg pozostałych państw opowiadało się za koncepcją „miękkiej polityki”. Na przykład Kwaśniewski przed rozpoczęciem szczytu zapowiedział, że spotka się z Kuczmą, nawet jeśli będzie jedynym przywódcą państwa członkowskiego, który zdecyduje się na taki krok. Mocne słowa poparcia podczas

docu/basicxt/b030324u.pdf, 21 X 2014; А. Гриценко, *Що пообіцяла НАТО українська влада?*, „Дзеркало тижня” 2003, 25 I.

⁵⁷ *Prague Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Prague on 21 November 2002*, NATO Press Release (2002)127, 21 X 2002, [online] <http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-127e.htm>, 21 X 2014; Т. Силіна, *Наша Прага...*

⁵⁸ Por.: Зленко, *Зовнішньополітична стратегія...*, s. 143-144.

⁵⁹ Por.: М. Pietraś, *Ukraina i NATO...*, s. 52. Zob. także scenariusze rozwoju sytuacji przedstawione przez analityków ukraińskiego Narodowego Instytutu Badań Strategicznych: *Україна на шляху до НАТО: через радикальні реформи до набуття членства*, за ред. Г.М. Перепелиці, Київ 2004, s. 60-63.

szczytu Kuczma otrzymał również od prezydenta Słowacji Rudolfa Szustera oraz premiera Włoch Silvio Berlusconi. Kuczma ostatecznie spotkał się i rozmawiał również z Robertsonem, sekretarzem generalnym Rady UE Javierem Solaną oraz kilkoma innymi przywódcami państw biorących udział w posiedzeniu Rady Partnerstwa Euroatlantyckiego⁶⁰.

Drugim czynnikiem wpływającym na „miękkie” stanowisko wobec Ukrainy była sytuacja związana z procesami wewnętrznymi w tym państwie w 2002 r. W wyborach do parlamentu z 31 marca zwyciężył opozycyjny blok Nasza Ukraina Wiktora Juszczenki, który opowiadał się za wstąpieniem do NATO i UE. Było to bardzo pozytywnie odbierane, szczególnie w kontekście poprzednich wyborów, które wygrali komuniści. Wprawdzie wygrana ta nie miała przełożenia na powołanie większości rządowej, jednak zwycięstwo bloku opowiadającego się oficjalnie za ścisłą integracją i wstąpieniem do Sojuszu miało symboliczne znaczenie. Sam Juszczenko zaczął być również traktowany przez Zachód jako poważny kandydat na następcę Kuczmy.

W szeregach partii proprezydenckich – przynajmniej deklaratywnie – znajdowali się także zwolennicy integracji euroatlantyckiej, dzięki czemu większość wybranych w 2002 r. deputowanych opowiadała się za opcją europejską i euroatlantycką w polityce zagranicznej Ukrainy. Oznaczało to, że po raz pierwszy w niepodległej Ukrainie większość członków parlamentu miała zbieżną z ośrodkiem prezydenckim wizję prowadzenia polityki zagranicznej, dzięki czemu na tym tle nie dochodziło do konfliktów. Potwierdzeniem tego była ważna decyzja, którą ukraiński parlament, przy sprzeciwie komunistów, podjął pierwszego dnia szczytu. Rada Najwyższa większością 263 głosów przyjęła sprawozdanie z wysłuchania parlamentarnego w sprawie współpracy z NATO, które odbyło się 23 października 2002 r. W dyskusji tej udział wzięli zarówno zwolennicy, jak i przeciwnicy członkostwa Ukrainy w Sojuszu. Jak można było przypuszczać, debata po raz kolejny wyzwoliła spore emocje. Za przystąpieniem do NATO opowiadali się deputowani Naszej Ukrainy i frakcji proprezydenckich, przeciwko natomiast konsekwentnie byli komuniści. Warto podkreślić, że deputowani frakcji socjalistycznej nie wypowiadali się jednoznacznie, a udziału w dyskusji w ogóle nie wzięli przedstawiciele Bloku Julii Tymoszenko. Podczas debaty ustalono, że w ciągu trzech tygodni deputowani dopracują projekt rekomendacji dla rządu i prezydenta, który następ-

⁶⁰ Т. Силіна, *Наша Прага...*; В. Зам'ятін, *Новий...*; І. Пукіш-Юнко, *У Празі Леоніда Кучму...* Por.: Т. Kuzio, *Ukraine's Relations with the West...*, s. 26.

nie zostanie zatwierdzony przez Radę Najwyższą. Najważniejszy wniosek, jaki płynął z tej debaty, sprowadzał się do akceptacji i poparcia przez większość parlamentarną polityki euroatlantyckiej Ukrainy⁶¹.

W przyjętej 21 listopada 2002 r. uchwale stwierdzono, że integracja euroatlantycka stanowi istotny czynnik wzmocnienia bezpieczeństwa narodowego Ukrainy. Podkreślono, że ma ona olbrzymie znaczenie dla interesów narodu ukraińskiego, ponieważ sprzyja rozwojowi demokratycznych instytucji i społeczeństwa obywatelskiego, ochronie praw i wolności obywatelskich. Zaznaczono, że środowisko geopolityczne i geostrategiczne Ukrainy determinuje istotną rolę tego państwa w tworzeniu nowej architektury bezpieczeństwa na całym kontynencie, którego rdzeniem jest właśnie NATO. Deputowani podkreślili, że integracja euroatlantycka Ukrainy ma na celu:

- zagwarantowanie niezależności państwa i jego integralności terytorialnej;
- rozwój społeczny;
- zapobieganie pojawieniu się nowych zagrożeń dla stabilności i bezpieczeństwa na kontynencie europejskim⁶².

W rekomendacjach podkreślono również potrzebę normatywnego wsparcia polityki zagranicznej Ukrainy skierowanej na uzyskanie członkostwa w NATO i przyjęcia odpowiednich zapisów na poziomie ustawowym. Stwierdzono, że niezbędne jest zaktualizowanie aktów prawnych będących podstawą ukraińskiej polityki bezpieczeństwa narodowego i obrony⁶³.

Podobne deklaracje już wielokrotnie padały ze strony władz Ukrainy. Należy jednak podkreślić, iż były one składane przez przedstawicieli władzy wykonawczej, przy ostrej krytyce ze strony parlamentu. Przyjęcie tego dokumentu stanowiło więc istotną zmianę w postrzeganiu procesu integracji euroatlantyckiej i stosunku do niego deputowanych, którzy w zdecydowanej

⁶¹ Zob.: *Постанова Верховної Ради України Про проведення парламентських слухань у жовтні та листопаді 2002 року*, „Голос України” 2002, 28 IX; С. Солодкий, *Діалог про головне*, „День” 2002, 24 X; В. Зам’ятін, *Празька...*

⁶² *Постанова Верховної Ради України Про Рекомендації парламентських слухань про взаємовідносини та співробітництво України з НАТО*, Верховна Рада України, *Рекомендації від 21 XI 2002*, № 233-IV, [online] <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=233-15>, 21 X 2014.

⁶³ *Ibidem*; М. Кордон, *op. cit.*, s. 33; О.С. Полторацький, *Десять років партнерства України-НАТО...*, s. 194; Т. Силіна, *НАТО не винне*, „Дзеркало тижня” 2006, 25 II; О.А. Палій, *Євроатлантичний курс України. Проблеми набуття членства в НАТО та визначення шляхів їх подолання*, [w:] *Зовнішня політика України – 2006: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети*, під ред. Г.М. Перепелиці, Київ 2007, s. 135.

większości poparł politykę ukierunkowaną na uzyskanie członkostwa w Sojuszu. Biorąc pod uwagę dotychczasowy stosunek parlamentu, który wręcz sabotował tę współpracę, podjętą wówczas decyzję można nazwać przełomową⁶⁴.

4.3. „Pomarańczowa rewolucja” i jej wpływ na pogłębienie współpracy ukraińsko-natowskiej

W kolejnych miesiącach władze nie zdecydowały się na konsekwentne wdrażanie zadeklarowanych reform, a na Ukrainie w dalszym ciągu trwał kryzys polityczny i pogorszenie stanu demokracji. Jednak decyzja o wysłaniu ukraińskiego kontyngentu do Iraku zapewniła Kuczmie pobłażliwość i swego rodzaju specjalne traktowanie przez Zachód⁶⁵. Nie był on publicznie krytykowany, mimo iż opozycja oskarżała go o próby wprowadzenia rządów autorytarnych. Brak krytyki nie oznaczał jednak poparcia dla Kuczmy. Sojusz prowadził wówczas wobec Ukrainy „politykę wyczekiwania”, związaną ze zbliżającymi się wyborami prezydenckimi. W związku z tym, mimo przyjęcia w Pradze konkretnych mechanizmów dających możliwość rozszerzania i pogłębiania współpracy, w stosunkach NATO–Ukraina zapanowała stagnacja, choć władze w dalszym ciągu deklarowały, że ich wolą jest, by na kolejnym szczycie w Stambule Ukraina została objęta Planem Działań na rzecz Członkostwa⁶⁶.

Składanym ówczesnie przez Ukrainę oświadczeniom przeczyły fakty i decyzje władz. Na przykład deklarowała ona wolę przystąpienia do programu NATO dotyczącego wymiany danych o sytuacji powietrznej (Air Situation Data Exchange – ASDE)⁶⁷ i w tym samym czasie ratyfikowała traktat o udo-

⁶⁴ Por. wystąpienie byłego ministra spraw zagranicznych i ówczesnego przewodniczącego Komitetu Integracji Europejskiej Rady Najwyższej Ukrainy Borysa Tarasiuka na konferencji „Dokąd zmierza Ukraina?” zorganizowanej w Warszawie 4-5 IV 2003 r.: *Dokąd zmierza Ukraina? Wybór materiałów pokonferencyjnych*, red. J. Onyszkiewicz, Warszawa 2003, s. 24. Zob. także: Т. Силина, НАТО...

⁶⁵ Por.: M. Pietraś, *Ukraina i NATO...*, s. 53.

⁶⁶ Т. Брежнєва, *Перспективи вступу України в НАТО: співвідношення європейської та євроатлантичної інтеграції*, [online] <http://www.db.niss.gov.ua/docs/polmil/139.htm>, 21 X 2014.

⁶⁷ Dokument ten ostatecznie podpisano 5 V 2010 r. Zob.: *Ukraine and NATO sign „Air Situation Data Exchange” agreement*, NATO IMS News Release, 5 V 2010, [online] <http://www.nato.int/ims/news/2010/n100505e.html>, 21 X 2014.

stępnieniu lotnictwu sił zbrojnych państw Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym informacji aeronawigacyjnej. W Planie Działań zadeklarowano również np. stworzenie niezbędnych warunków wstąpienia Ukrainy do WTO i sprzyjaniu współpracy gospodarczej Ukrainy z NATO, a z drugiej strony Ukraina ratyfikowała umowę o Wspólnej Przestrzeni Gospodarczej, której przyjęcie oddalało perspektywę członkostwa w WTO⁶⁸.

Wprawdzie Ukraina odnotowała spory postęp w zakresie reformy wojskowej oraz dostosowała kolejne akty normatywne do deklaratywnego kursu polityki zagranicznej skierowanej na członkostwo w NATO⁶⁹, jednak brak było działań związanych z umacnianiem demokracji i wprowadzaniem reform wolnorynkowych. W związku z tym o przełomie we wzajemnych stosunkach i przyznaniu Ukrainie MAP na szczycie NATO w Stambule 28-29 czerwca 2004 r. nie mogło być mowy⁷⁰, choć należy zaznaczyć, że jeszcze przed rozpoczęciem obrad Kuczma stwierdził, że liczy na taki krok⁷¹.

29 czerwca 2004 r. podczas posiedzenia Komisji NATO–Ukraina Kuczma po raz kolejny potwierdził kurs polityki zagranicznej skierowany na uzyskanie członkostwa w NATO. W trakcie tego spotkania poruszano również kwestię wypełnienia przez Ukrainę Planu Działań, a Kuczma zapewnił o swojej determinacji do przeprowadzenia kompleksowych reform. Zadeklarował również, że zbliżające się wybory prezydenckie będą wolne i sprawiedliwe, a uczciwość w ich przeprowadzeniu będzie jednym z niezbędnych warunków integracji Ukrainy ze strukturami euroatlantyckimi⁷². Warto podkreślić, że udział

⁶⁸ *Україна на шляху до НАТО: через радикальні...*, s. 377.

⁶⁹ 19 VI 2003 r. przyjęta została np. Ustawa o podstawach bezpieczeństwa narodowego Ukrainy, która potwierdzała wolę uzyskania członkostwa w NATO. Zob.: *Закон України Про основи національної безпеки України*, Верховна Рада України, Закон від 19 VI 2003, № 964-IV, [online] <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=964-15>, 21 X 2014.

⁷⁰ В. Кравченко, *Стамбульські фантики і російські бантики*, „Дзеркало тижня” 2004, 3 VII.

⁷¹ Zapis wystąpienia w formacie pliku wideo dostępny na stronie: NATO Multimedia, <http://www.nato.int/multi/video/2004/040629-nuc/v040629c.htm>, 21 X 2014.

⁷² *Chairman's statement Meeting of the NATO-Ukraine Commission at the Level of Heads and State and Government held in Istanbul, Turkey*, NATO Press Release (2004)104, 29 VI 2004, [online] <http://www.nato.int/docu/pr/2004/pr04-104e.htm>, 21 X 2014; С. Злазъ, *НАТОпаний Кучма повернувся зі стамбульського саміту*, „Україна молода” 2004, 30 VI. Zob. także: П. Данилюк, „Державна політика” в дії, „Дзеркало тижня” 2004, 10 VII; *Зустріч лідерів країн НАТО та України у Стамбулі*, „Новини НАТО” 2004, № 3, s. 3.

в тому посідженні взяли президент Буш oraz секретарі Powell і Rumsfeld, що з певністю підтверджало зміну стосунку США до Кучми⁷³.

На kwestію учтивості виборів звернули також увагу представники Союзу, які заапелували до українського президента о дотримання обітниц. НАТО підкреслило також потребу проведення демократичної кампанії і поінформувало о своїм занепокоєнні з'являючими ся першими сигналами о łаманні засад демократичних oraz ograniczaniu доступу до медіів і волності преси⁷⁴.

О потребі волних і учтивих виборів мовив також на конференції прасової секретар генеральний Союзу Jaap de Hoop Scheffer⁷⁵. Справа умочнення демократії на Україні і незвичайно важкої ролі зближуючих ся виборів президентських в тому процесі знашла також одзвірчення в Декларації стамбульській (пкт 40). НАТО задекларувало, że по наступнім розширенні дверей до Союзу позостають відкриті, а конкретні рішення узалежнені бідать од заавансування процесу впровадження реформ в окремій країні кандидатуючих. Установлено, że в випадку України рішення в справі дальшої співпраці подіють зостануть по виборах, які узнано за свого роду тест віарійності владз того паństwa. Стала Сесія Ради Північноатлантичної зобов'язана зостала до слідування процесів внутрішніх на Україні і по закінченні виборів мідала запрезентувати рекомендації до дальшої співпраці. На їх підставі підчас посідження Комісії НАТО–Україна запланованого на 9 грудня 2004 р. мідали запасати конкретні рішення в тому закресі. З уваги на відточасну ситуацію політичну на Україні посідження то зостало одволене⁷⁶.

⁷³ Буш не слухав перший виступ Кучми на засіданні Україна-НАТО, „Українська правда” 2004, 29 VI, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2004/06/29/3000796>, 21 X 2014.

⁷⁴ *Chairman's statement Meeting of the NATO-Ukraine Commission...*; В. Зам'ятін, *Наступний етап може бути „київським”*, „День” 2004, 30 VI; Т. Брежнєва, *Перспективи вступу України в НАТО...*; В. Кравченко, *Стамбульські фантики...*; Зустріч лідерів..., s. 3-4.

⁷⁵ *Press Conference by NATO Secretary General, Jaap de Hoop Scheffer and Leonid Kuchma, President of Ukraine following the NATO-Ukraine Commission, NATO Speeches*, 29 VI 2004, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/2004/s040629b.htm>, 21 X 2014; В. Зам'ятін, *Наступний етап...*; Кучма погодився з генсеком НАТО, що він особисто відповідає за чесні вибори, „Українська правда” 2004, 29 VI, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2004/06/29/3000801/>, 21 X 2014; С. Злазъ, *op. cit.*

⁷⁶ *Istanbul Summit Communiqué Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council*, NATO Press Release (2004)096, [online] <http://www.nato.int/docu/press/2004/s040629b.htm>

Po szczycie w Stambule doszło do kuriozalnej sytuacji związanej z treścią ukraińskiej doktryny wojennej. Dokument ten zatwierdzony został dekretem Kuczmy 15 czerwca 2004 r., czyli kilkanaście dni przed szczytem. Stwierdzono w nim, że warunkiem zagwarantowania bezpieczeństwa wojennego Ukrainy jest realizacja polityki skierowanej na integrację euroatlantycką, której końcowym celem jest „wstąpienie do NATO, jako podstawy ogólnoeuropejskiego systemu bezpieczeństwa”⁷⁷.

Następnie 6 lipca 2004 r. o wynikach szczytu w Stambule debatowała Rada Bezpieczeństwa i Obrony Ukrainy, która zarekomendowała wprowadzenie zmian do tego dokumentu. W oparciu o tę rekomendację 15 lipca 2004 r. Kuczma wydał dekret, na podstawie którego wykreślona została część pkt 9, mówiąca o członkostwie Ukrainy w NATO⁷⁸. Zapis ten zastąpiony został stwierdzeniem, że w warunkach współczesnej sytuacji polityczno-wojskowej interesy bezpieczeństwa narodowego Ukrainy wyznacza konieczność pogłębienia stosunków z NATO i Unią Europejską, jako gwarantami bezpieczeństwa i stabilności w Europie. Dodano również, że aktywizacja integracji euroatlantyckiej Ukrainy należy do najważniejszych priorytetów zarówno polityki wewnętrznej, jak i zagranicznej⁷⁹.

Powyższa decyzja Kuczmy była niespodziewana i wywołała spore zdziwienie wśród zwolenników przystąpienia do NATO, jak również w ramach samego Sojuszu. Motywy jej podjęcia są mało zrozumiałe, ponieważ w ciągu miesiąca nie zaszły praktycznie żadne zmiany w sytuacji międzynarodowej oraz wewnętrznej na Ukrainie. Decyzję tę należy więc wiązać zapewne

www.nato.int/docu/pr/2004/p04-096e.htm, 21 X 2014; Т. Брежнєва, *Перспективи вступу України в НАТО...*; Зустріч лідерів..., s. 4; В. Зам'ятін, *Наступний етап...* Zob. także: idem, *Стамбульські сигнали: підсумки та перспективи*, „День” 2004, 1 VII.

⁷⁷ Указ Президента України Про Воєнну доктрину України, „Президентський вісник” 2004, № 14; Т. Брежнєва, *Перспективи вступу України в НАТО...*

⁷⁸ Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 липня 2004 року „Про дальший розвиток відносин з НАТО з урахуванням результатів засідання Комісії Україна-НАТО на найвищому рівні 29 червня 2004 року”, Президент України, Указ від 15 VII 2004, № 800/2004, [online] <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/800/2004>, 21 X 2014; Т. Брежнєва, *Перспективи вступу України в НАТО...*; М. Podsiadłowicz, *Polityka bezpieczeństwa Ukrainy*, Warszawa 2004, s. 11-12.

⁷⁹ Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 липня 2004 року...; М. Pietraś, *Ukraina i NATO...*, s. 54; D. Hemi, М. Wągrow-ska, P. Żurawski vel Grajewski, *Ukraina bliżej Zachodu*, Raport Stowarzyszenia Euroatlantyckiego, Warszawa 2005, s. 39-40.

ze zbliżającą się kampanią wyborczą⁸⁰. Jednak również ta argumentacja jest mało przekonująca. Sam prezydent nie brał udziału w wyborach i kandydat władzy Janukowycz dla negatywnie nastawionego wobec NATO elektoratu wschodniej Ukrainy nie był „obciążony” decyzjami Kuczmy pogłębiającymi współpracę z Sojuszem. Takie działania władz Ukrainy po raz kolejny pokazało jednak deklaratywność składanych zobowiązań, a w pewnym sensie nawet nieprzewidywalność ukraińskich decydentów⁸¹.

Mimo składanych deklaracji przeprowadzone jesienią 2004 r. wybory prezydenckie zostały sfałszowane i doszło do wybuchu pomarańczowej rewolucji. W jej trakcie przedstawiciele Sojuszu wielokrotnie przedstawiali swoje stanowisko. Na przykład Jaap de Hoop Scheffer 26 listopada 2004 r. w imieniu państw członkowskich wyraził rozczarowanie, że ukraińskie wybory nie spełniły demokratycznych i międzynarodowych standardów. Stwierdził, że niezadowolenie NATO wywołała decyzja Centralnej Komisji Wyborczej Ukrainy z 24 listopada 2004 r., która zatwierdziła wynik wyborów nieodzwierciedlający woli ukraińskiego społeczeństwa. Wezwał także władze Ukrainy do poszanowania woli narodu w wyborze następnego prezydenta i respektowania prawa demonstrantów do pokojowego zgromadzenia. Zaapelował również do wszystkich stron konfliktu o powstrzymanie się od przemocy i użycia siły oraz wyraził zdecydowane poparcie dla negocjacji międzynarodowych mających na celu rozwiązanie kryzysu⁸².

Już po przeprowadzeniu powtórzonej drugiej tury wyborów 26 grudnia 2004 r. sekretarz generalny NATO po raz kolejny odniósł się do sytuacji na Ukrainie. Wyraził wówczas zadowolenie z możliwości oddania przez obywa-

⁸⁰ Por.: A. Chojnowski, J.J. Bruski, *Ukraina*, Warszawa 2006, s. 262, *Historia Państw Świata w XX Wieku*.

⁸¹ О. Палій, *Навіщо Україні...*, s. 94-95.

⁸² *Secretary General's position on Ukraine crisis*, NATO Update, 26 XI 2004, [online] <http://www.nato.int/docu/update/2004/11-november/e1126a.htm>, 21 X 2014. Zob. także: *НАТО просить переглянути результати виборів, ЄС допоможе визнати вибір українців, „Українська правда” 2004, 25 XI*, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2004/11/25/3004637>, 21 X 2014. Przebieg wyborów w ostrym tonie skrytykował również szef Zgromadzenia Parlamentarnego NATO Pierre Lellouche. Zob.: *Assembly president Pierre Lellouche Condemns Ukrainian presidential election as severe setback for Ukraine's reform efforts*, NATO Parliamentary Assembly, Press communique, 22 XI 2004, [online] <http://www.nato-pa.int/default.asp?SHORTCUT=612>, 21 X 2014; *НАТО не вірить в поголовне голосування за Януковича, Северінсен погрожує санкціями, „Українська правда” 2004, 22 XI*, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2004/11/22/3004495>, 21 X 2014.

teli głosów w uczciwych wyborach, które pozytywnie zostały ocenione przez międzynarodowych obserwatorów. Stwierdził, że NATO liczy na pogłębioną i szerszą współpracę z nowym prezydentem⁸³. Po ogłoszeniu wyniku wyborów i oficjalnym potwierdzeniu zwycięstwa Juszczeki sekretarz przesłał gratulacje i wyraził pełne przekonanie, że pod jego przywództwem specjalne stosunki Ukrainy z NATO nabiorą nowej dynamiki⁸⁴.

Następnie Rada Północnoatlantycka 3 lutego 2005 r. zdecydowała o zaproszeniu nowego prezydenta na szczyt w Brukseli zaplanowany na 22 lutego 2005 r. i zorganizowaniu posiedzenia Komisji NATO–Ukraina na najwyższym szczeblu⁸⁵. Przed rozpoczęciem tych obrad Juszczenko podziękował Jaapowi de Hoop Schefferowi za wyrażone w czasie kryzysu poparcie dla integralności terytorialnej, niezależności politycznej i demokratycznego rozwoju Ukrainy. Zapowiedział, że okres tzw. polityki wielowektorowości został zakończony i odtąd ukraińskim deklaracjom będą odpowiadać realne działania. Dodał, że ostatnie demokratyczne zmiany na Ukrainie determinują potrzebę podniesienia stosunków z Sojuszem „na jakościowo nowy poziom”⁸⁶.

Podczas posiedzenia Juszczenko potwierdził, że przyszedł czas na nowy etap we wzajemnych stosunkach, i zapowiedział definitywną wolę przystąpienia Ukrainy do Planu Działań na rzecz Członkostwa. Dodał, że Rosja jest

⁸³ *Statement following the elections in Ukraine by NATO Secretary General Jaap de Hoop Scheffer*, NATO Press Release (2004)175, 27 XII 2004, [online] <http://www.nato.int/docu/pr/2004/p04-175e.htm>, 21 X 2014. Kryzys ukraiński był również omawiany na posiedzeniu Rady NATO–Rosja 9 XII 2004 r. Zaapelowano wówczas o kontynuowanie negocjacji w celu uniknięcia użycia siły i doprowadzenia do sprawiedliwych, demokratycznych wyborów. Zob.: *Statement – Meeting of the NATO-Russia Council at the level of Foreign Ministers, NATO Headquarters, Brussels*, NATO Press Release, 9 XII 2004, [online] <http://www.nato.int/docu/pr/2004/p041209e.htm>, 21 X 2014.

⁸⁴ *NATO Secretary General congratulates Ukrainian president-elect*, NATO Press Release (2005)004, 20 I 2005, [online] <http://www.nato.int/docu/pr/2005/p05-004e.htm>, 21 X 2014.

⁸⁵ *Statement by the NATO spokesman on the NATO-Ukraine summit meeting*, NATO Press Release (2005)010, 3 II 2005, [online] <http://www.nato.int/docu/pr/2005/p05-010e.htm>, 21 X 2014.

⁸⁶ *Opening statement by Viktor Yushchenko, President of Ukraine at the meeting of the NATO-Ukraine Council at the level of Heads of State and Government*, NATO Speeches, 22 II 2005, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/2005/s050222e.htm>, 21 X 2014; Рукa Вашингтона, „Корреспондент” 2005, 26 II; *Самит Україна–НАТО*, „Новини НАТО” 2005, № 1, s. 3. Zob. także: T. Kapuśniak, Y. Tymkiv, *Polityka zagraniczna i bezpieczeństwa Ukrainy w czasie prezydentury Wiktora Juszczeki*, Lwów–Lublin 2009, s. 10–11, *Prace Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej*, t. 14.

strategicznym partnerem Ukrainy, a ukraińskie aspiracje do członkostwa w NATO nie są skierowane przeciwko interesom jakiegokolwiek państwa, w tym Rosji⁸⁷. Juszczenko wspominał również o potrzebie przeprowadzenia kampanii informacyjnej na temat NATO w celu zmiany wizerunku Sojuszu i stereotypów na jego temat wśród ukraińskiego społeczeństwa⁸⁸.

Jaap de Hoop Scheffer z zadowoleniem przyjął deklarację Juszczenki i podkreślił, że NATO jest gotowe do okazywania Ukrainie pomocy na rozpoczętej trudnej drodze reform⁸⁹. Poparcie takie wyraził również Bush, który stwierdził, że „drzwi do NATO pozostają otwarte”, jednak dalsze decyzje w tej sprawie uzależnił od zmian i reform wprowadzanych w tym państwie⁹⁰.

W kontekście tego posiedzenia warto zwrócić jednak uwagę na fakt mało zrozumiałych działań delegacji ukraińskiej. W dniu poprzedzającym szczyt przybyła ona do Brukseli z kilkugodzinnym opóźnieniem, w konsekwencji czego odwołano kilka spotkań dwustronnych oraz udział Juszczenki w nieformalnym spotkaniu przywódców NATO na kolacji z szefem Sojuszu. Negatywne wrażenie tej decyzji potęgowały tłumaczenia strony ukraińskiej. Przedstawiano mało przekonujące wyjaśnienia związane z koniecznością podjęcia ważnych decyzji państwowych, rozmową Juszczenki z Tymoszenko oraz spotkaniem prezydenta z osobami protestującymi pod sekretariatem⁹¹. Wprawdzie w tym dniu z roboczą wizytą na Ukrainie przebywał minister spraw zagranicznych Rosji Siergiej Ławrow, jednak miała ona jedynie

⁸⁷ *Opening statement by Viktor Yushchenko, President of Ukraine at the press conference following the meeting of the NATO-Ukraine Council at the level of Heads of State and Government*, NATO Speeches, 22 II 2005, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/2005/s050222g.htm>, 21 X 2014; M. Pietraś, *Ukraina i NATO...*, s. 56; Рука...; С. Строкань, *Украина догнала Америку в Брюсселе*, „Коммерсантъ” 2005, 24 II.

⁸⁸ *Opening statement by Viktor Yushchenko, President of Ukraine at the press conference...*; Т. Силіна, *Два будинки на брюссельському пагорбі*, „Дзеркало тижня” 2005, 26 II.

⁸⁹ *Opening statement by NATO Secretary General, Jaap de Hoop Scheffer at the press conference following the meeting of the NATO-Ukraine Council at the level of Heads of State and Government*, NATO Speeches, 22 II 2005, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/2005/s050222f.htm>, 21 X 2014; *Самім Україна...*, s. 3; T. Kapuśniak, *Potencjalne kierunki zewnętrznych przemian Ukrainy*, „Polityka Wschodnia” 2005, nr 1-2, s. 122.

⁹⁰ *Opening statement by US President George W. Bush at the press conference following the meeting of the North Atlantic Council at the level of Heads of State and Government*, NATO Speeches, 22 II 2005, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/2005/s050222j.htm>, 21 X 2014; С. Строкань, *op. cit.*

⁹¹ Т. Силіна, *Два будинки...*

kurtuazyjny charakter i nie była przedmiotem szczególnego zainteresowania Juszczенki⁹².

To negatywne wrażenie z poprzedniego dnia nie wpłynęło jednak na wynik posiedzenia Komisji i przede wszystkim bardzo ciepły klimat, w jakim się ono odbyło. Tak wyraźne i otwarte poparcie dla ukraińskich aspiracji po pomarańczowej rewolucji potwierdzało, że NATO pokładało w Juszczенce duże nadzieje na realne zmiany. I choć podczas posiedzenia nie podjęto żadnych ustaleń i nie podpisano żadnych dokumentów, to jednak spotkanie to można uznać za bardzo istotne. Ze strony NATO padła wówczas jasna deklaracja, że drzwi do Sojuszu pozostają otwarte dla Ukrainy⁹³.

Znaczenie tej deklaracji było tym ważniejsze, że została ona przyjęta przy wyraźnym sprzeciwie Francji. Dyplomaci tego państwa przed szczytem otwarcie protestowali przeciwko włączeniu do jego programu posiedzenia Komisji NATO–Ukraina (szczególnie że w jego trakcie nie przewidziano szczytu Rosja–NATO). Francuski sprzeciw został przełamany przez pozostałe państwa, jednak po przemówieniu Juszczенki posiedzenie Komisji demonstracyjnie opuścił prezydent Francji Jacques Chirac. Tarasiuk tłumaczył, że zachowanie francuskiego prezydenta wynikało z bardzo napiętego grafiku i konieczności udziału w dwustronnych spotkaniach. Ta wersja jest jednak mało przekonująca, ponieważ najważniejsi przywódcy w dalszym ciągu uczestniczyli w obradach. Dlatego też stwierdzić można, że zachowanie Chiraca najlepiej odzwierciedlało stanowisko Francji wobec euroatlantyckich aspiracji Ukrainy⁹⁴.

Istotnym krokiem na drodze do pogłębienia współpracy były decyzje podjęte podczas nieformalnego posiedzenia ministrów spraw zagranicznych NATO w Wilnie 21 kwietnia 2005 r. Przed tym posiedzeniem na Ukrainie dyskutowano o dalszych perspektywach współpracy z Sojuszem. Można wówczas było spotkać opinie, że już podczas tego posiedzenia Ukraina objęta zostanie MAP, a być może otrzyma nawet zaproszenie do wstąpienia, o czym wspominał Juszczенko⁹⁵. Jednak dzień przed posiedzeniem Tarasiuk rozwiął te nadzieje. Powiedział, że nie należy spodziewać się podjęcia tak kluczowych decyzji. Jego słowa potwierdził przedstawiciel Sojuszu Robert Pszczel, który

⁹² На российском фронте без перемен, „Корреспондент” 2005, 26 II.

⁹³ Т. Брежнева, Трансформація та розширення НАТО: порядок денний та послідовність дій для України, „Стратегічна панорама” 2007, № 2, s. 156; А. Зленко, Зовнішньополітична стратегія..., s. 171-172.

⁹⁴ Т. Силіна, Два будинки...; Т. Kuzio, Ukraine moves...

⁹⁵ В. Кравченко, Ритуальна ініціація, „Дзеркало тижня” 2005, 23 IV.

przyznał, że podczas posiedzenia nie będzie w ogóle rozpatrywana kwestia wstąpienia Ukrainy do NATO i ewentualny termin takiej perspektywy⁹⁶.

Trudno jednak było oczekiwać innej reakcji Sojuszu, skoro nieprzychylnie stanowisko wobec Ukrainy w dalszym ciągu prezentowała Francja. Przedstawiciele tego państwa cały czas sprzeciwiali się podjęciu jakichkolwiek decyzji mających na celu pogłębienie współpracy. Na przykład podczas rozmów przygotowujących spotkanie w Wilnie francuscy dyplomaci protestowali nawet przeciwko propozycji oficjalnego potwierdzenia „polityki otwartych drzwi” czy też przygotowaniu „mapy drogowej” członkostwa Ukrainy w NATO. Francja twierdziła wówczas, że na takie decyzje jest jeszcze za wcześnie i nowe władze Ukrainy muszą swoim działaniem potwierdzić składane deklaracje. Stanowisko to nie było odosobnione i przedstawiane argumenty podzielały również Niemcy, Włochy, Hiszpania, Portugalia, Belgia i Wielka Brytania⁹⁷.

Biorąc pod uwagę to stanowisko, Tarasiuk przed rozpoczęciem posiedzenia przyznał, że strategiczny cel, jakim jest członkostwo w Sojuszu, zależy przede wszystkim od Ukrainy, zwłaszcza od przeprowadzanych reform. Dodał, że od konsekwencji w ich wdrażaniu zależeć będą przyszłe decyzje NATO dotyczące ukraińskiego członkostwa⁹⁸.

Zgodnie z przewidywaniami kwestie członkostwa Ukrainy w Sojuszu podczas posiedzenia nie zostały poruszone. Jednak zapadła wówczas decyzja o rozpoczęciu procesu Intensywnego Dialogu oraz podpisano porozumienie o wsparciu przez Ukrainę działań NATO w obszarze Morza Śródziemnego w ramach operacji Active Endeavour prowadzonej na podstawie art. 5 Traktatu waszyngtonskiego⁹⁹.

⁹⁶ В. Ковтиха, „Інтенсивні” партнери. Що НАТО запропонує Україні?, „День” 2005, 21 IV.

⁹⁷ R. Sołtyk, *Francja blokuje*, „Gazeta Wyborcza” 2005, 19 IV; В. Кравченко, *Руму-альна...*; В. Зам’ятін, ...Ще на крок ближче. І не з нуля, „День” 2005, 22 IV.

⁹⁸ *Opening remarks by Borys Tarasyuk, Foreign Minister of Ukraine at the Informal Meeting of the NATO-Ukraine Commission at the Level of Foreign Ministers*, NATO Speeches, 21 IV 2005, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/2005/s050421f.htm>, 21 X 2014.

⁹⁹ *Ukraine to support NATO’s Mediterranean anti-terrorist operations*, NATO Update, 21 IV 2005, [online] <http://www.nato.int/docu/update/2005/04-april/e0421c.htm>, 21 X 2014; M. Pietraś, *Ukraina i NATO...*, s. 56. Zob. także: *Opening Remarks by NATO Secretary General, Jaap de Hoop Scheffer on Informal Meeting of NATO-Ukraine Commission Foreign Ministers’ Level*, NATO Speeches, 21 IV 2005, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/2005/s050421c.htm>, 21 X 2014; В. Зам’ятін, ...Ще на крок ближче...; О. Палій, *Навіщо Україні...*, s. 95.

Z punktu widzenia interesów Ukrainy duże znaczenie miało rozpoczęcie Intensywnego Dialogu, od którego ustanowienia rozpoczyna się realizacja konkretnych kroków prowadzących do członkostwa w Sojuszu¹⁰⁰. Przyjęto także pakiet krótkoterminowych działań wyznaczających pięć obszarów, w których współpraca wymagała zintensyfikowania. Ustalono, że będzie on uzupełnieniem i rozszerzeniem współpracy w ramach przyjętego w 2002 r. Planu Działań. Do jego obszarów zaliczono:

- wzmocnienie instytucji demokratycznych;
- wznowienie dialogu politycznego;
- aktywizację współpracy w zakresie reformy sektora obrony i bezpieczeństwa;
- wzmocnienie działalności dyplomacji publicznej skierowanej na poprawienie negatywnego wizerunku NATO wśród ukraińskiego społeczeństwa;
- rozszerzenie współpracy i wsparcie dla rozwiązania problemów związanych ze społeczno-gospodarczymi skutkami reformy wojennej¹⁰¹.

Mimo braku konkretnych decyzji w sprawie MAP strona ukraińska bardzo pozytywnie wypowiadała się na temat rezultatów tego spotkania i perspektyw członkowskich. Tarasiuk stwierdził, że kryteria członkowskie, zarówno wojskowe, jak i polityczne, Ukraina będzie w stanie wypełnić do 2008 r. i datę tę uznał za realny termin wstąpienia do Sojuszu¹⁰².

Optymizmu Tarasiuka nie podzielał jednak wicepremier Oleh Rybaczuk, który był zdecydowanie bardziej sceptyczny w tej kwestii. Stwierdził mianowicie, że procesowi wstąpienia do NATO w dalszym ciągu będzie sprzeciwiać się Rosja. Podkreślił, że władze tego państwa będą używać metod pośrednich, takich jak szantaże energetyczne czy stosowanie „dyplomacji telefonicznej”,

¹⁰⁰ NATO launches „Intensified Dialogue” with Ukraine, NATO Update, 21 IV 2005, [online] <http://www.nato.int/docu/update/2005/04-april/e0421b.htm>, 21 X 2014; Відносини Україна-НАТО. Інтенсифікований діалог, НАТО Теми, 7 IX 2007, [online] http://web.archive.org/web/20090217160127/http://www.nato.int/issues/nato-ukraine/intensified_dialog-ukr.html, 21 X 2014; В. Кравченко, Ритуальна...; В. Зам'ятін, ...Ще на крок ближче... Zob. także: idem, „Інтенсивний курс”, „День” 2005, 23 IV.

¹⁰¹ Поглиблення співпраці Україна-НАТО: Короткотермінові Заходи, NATO Press Release, 21 IV 2005, [online] <http://www.nato.int/docu/other/ukr/2005/p050421u.htm>, 21 X 2014; M. Pietraś, *Stosunki Ukrainy...*, s. 365-366; В. Зам'ятін, ...Ще на крок ближче...

¹⁰² Joint News Conference by the NATO Secretary General and the Foreign Minister of Ukraine, NATO Speeches, 21 IV 2005, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/2005/s050421g.htm>, 21 X 2014. Zob. również wywiad z ministrem Tarasiukiem: Т. Силіна, Борис Тарасюк: „Від нас очікують реальних дій”, „Дзеркало тижня” 2005, 23 IV.

czyli nieformalnego naciskania na zachodnich partnerów w sprawie blokowania ukraińskich aspiracji¹⁰³.

Jak widać, deklarowanemu przez obie strony po pomarańczowej rewolucji nowemu otwarciu w dwustronnych stosunkach towarzyszyła pewna ostrożność NATO w składaniu obietnic i konkretnych deklaracji. Ta powściągliwość była zrozumiała i wynikała z ówczesnej sytuacji na Ukrainie. Pomarańczowa rewolucja została pozytywnie odebrana przez Sojusz, jednak sam fakt jej przeprowadzenia i zmiana klimatu politycznego na Ukrainie nie mogły istotnie wpłynąć na dalsze rozszerzenie współpracy. Władze Ukrainy złożyły szereg deklaracji odnośnie do rozpoczęcia transformacji społeczno-politycznej państwa i kolejne miesiące miały być swego rodzaju egzaminem z ich wykonania i wiarygodności nowych przywódców. Pojawiające się wówczas obawy nie były bezpodstawne, ponieważ większość osób, które objęły władzę w 2005 r., już wcześniej pełniła ważne funkcje państwowe i była częścią rządzącego Ukrainą układu polityczno-oligarchicznego¹⁰⁴.

Należy podkreślić, że pierwsze miesiące rządów nowych władz potwierdziły obawy o konsekwencję w realizowaniu polityki euroatlantyckiej państwa. Zaobserwowana wówczas stagnacja w praktycznej współpracy wynikała bowiem z olbrzymiego chaosu w organach władzy centralnej, który był konsekwencją znacznej wymiany urzędników, przede wszystkim wyższego szczebla. Działania te negatywnie wpłynęły na wykonanie Rocznego harmonogramu działań na 2005 r. W związku z wymianą kadry pojawiały się również przypadki zwalniania kompetentnych i doświadczonych urzędników, którzy zastępowani byli przez osoby bez stosownego przygotowania, co także miało przełożenie na efektywność współpracy. Te działania doprowadziły np. do tego, że posiedzenie niezwykle istotnego mechanizmu współpracy, Grupy Ukraina–NATO ds. Reformy Wojskowej, nie doszło do skutku przed zaplanowaną na 27 czerwca 2005 r. wizytą Jaapa de Hoop Scheffera w Kijowie¹⁰⁵.

W pierwszych miesiącach sprawowania władzy przez Juszczenkę nie doszło również do istotnych zmian w działaniach mających na celu poprawienie wizerunku NATO wśród Ukraińców. Środki masowego przekazu z coraz

¹⁰³ R. Sołtyk, *Ukraina bliżej Sojuszu Północnoatlantyckiego*, „Gazeta Wyborcza” 2005, 23 IV.

¹⁰⁴ Por.: В. Кравченко, *Ритуальна...*

¹⁰⁵ Idem, *Яап де Хооп Схеффер: Ми маємо зосередити увагу на виконанні узятих на себе зобов'язань*, „Дзеркало тижня” 2005, 25 VI.

większą obiektywnością i w pozytywnym kontekście przedstawiały zarówno Sojusz, jak i stosunki z Ukrainą, jednak brakowało szerokiej kampanii informacyjnej i skoordynowanych działań instytucji państwowych oraz organizacji pozarządowych. Na podkreślenie zasługuje również zauważalny brak konsensusu wśród nowych władz w zakresie członkostwa, czego dowodem może być zachowawcza postawa Tymoszenko, która np. w jednej z wypowiedzi stwierdziła, że Ukraina powinna przystąpić do Sojuszu razem z Rosją¹⁰⁶.

Wydaje się, że przyjęta wówczas taktyka zwolenników wstąpienia do NATO wynikała z dwóch uzupełniających się czynników. Chodziło o trwającą kampanię wyborczą przed zaplanowanymi na 26 marca 2006 r. wyborami parlamentarnymi, po których wejść w życie miała reforma konstytucyjna. Na jej podstawie większość parlamentarna miała powoływać rząd i tym samym od zbliżających się wyborów zależała praktycznie cała dalsza polityka skierowana na uzyskanie członkostwa w NATO. Juszczenko i jego zaplecze polityczne starali się więc unikać w debacie publicznej tego tematu, tak by nie został on wykorzystany do zaktywizowania znacznej liczby wyborców przeciwnych wstąpieniu do NATO¹⁰⁷.

Niezależnie jednak od tych procesów wewnętrznych w dwustronnych kontaktach z NATO ukraińska dyplomacja zgłaszała kolejne inicjatywy ukierunkowane na poszerzenie współpracy. Podczas wspomnianej wizyty Jaapa de Hoop Scheffera w Kijowie 27 czerwca 2005 r. strona ukraińska w ramach Intensywnego Dialogu przedstawiła Dokument do wstępnego omówienia (Документ для попереднього обговорення). Władze Ukrainy odwołały się wówczas do przyjętego w 1995 r. Studium o rozszerzeniu NATO oraz przedstawiły swoje stanowisko w kwestiach reform politycznych, gospodarczych i wojskowych. Na podstawie tego dokumentu oraz dotychczasowego Planu Działań odbywać się miał dalszy dialog obu partnerów¹⁰⁸.

Podczas spotkania omawiano również kwestie realizacji Planu Działań oraz praktyczne aspekty współpracy dotyczące organizacji wspólnych ćwiczeń

¹⁰⁶ С. Солодкий, *Не прорив...*, „День” 2005, 23 II.

¹⁰⁷ В. Кім, *Алергія на НАТО*, „Дзеркало тижня” 2005, 25 VI; Т. Силіна, *НАТО...* Zob. także: А. Мирончук, *Україна на шляху до НАТО*, „Атлантична панорама” 2006, № 1, s. 17.

¹⁰⁸ *First step taken in Intensified Dialogue with Ukraine*, NATO Update, 27 VI 2005, [online] <http://www.nato.int/docu/update/2005/06-june/e0627a.htm>, 21 X 2014; М. Pietraś, *Stosunki Ukrainy...*, s. 365; *Сделан первый шаг в Усиленном диалоге с Украиной*, „Новини НАТО” 2005, № 2, s. 3.

wojskowych oraz konsultacji technicznych. Podjęto także decyzję o pomocy ze strony NATO w niszczeniu ukraińskiej amunicji. Juszczenko stwierdził, że jest to sprawa niezwykle istotna, ponieważ na Ukrainie znajduje się ok. 2 mln jednostek takiej niebezpiecznej amunicji, a ukraińska armia rocznie jest w stanie utylizować jedynie ok. 60 tys.¹⁰⁹ Juszczenko po raz kolejny podkreślił, że niezwykle istotne jest informowanie Ukraińców o NATO i zmiana negatywnego wizerunku tej organizacji. O potrzebie podjęcia działań w tym kierunku mówił również Jaap de Hoop Scheffer w wystąpieniu skierowanym po obradach do narodu ukraińskiego¹¹⁰.

W kolejnych miesiącach doszło do dalszej intensyfikacji współpracy. Na Ukrainie 18-20 października 2005 r. obradowała Rada Północnoatlantycka, podczas której omawiano stan dwustronnej współpracy, plany przygotowania i realizacji reform oraz ewentualnej pomocy ze strony Sojuszu w tym procesie¹¹¹. Wówczas odbyło się również pierwsze posiedzenie Komisji NATO–Ukraina w ramach Intensywnego Dialogu z udziałem Tarasiuka i Hrycenki. W jego trakcie obie strony pozytywnie oceniły rezultaty przeprowadzonej kilka tygodni wcześniej w ramach Intensywnego Dialogu pierwszej rundy konsultacji eksperckich poświęconych najważniejszym aspektom dwustronnej współpracy¹¹².

Podczas tego posiedzenia Tarasiuk przedstawił priorytetowe kierunki polityki zagranicznej nowych władz. Potwierdził bezwarunkową wolę realizowania reform wynikających z Planu Działań oraz zainteresowanie przystąpieniem do MAP, a w przyszłości również wstąpieniem do Sojuszu¹¹³. Z kolei

¹⁰⁹ Інтерфакс-Україна, 27 VI 2005; Ющенко розповість українцям про НАТО, а вона займеться боєприпасами, „Українська правда” 2005, 27 VI, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2005/06/27/3011061>, 21 X 2014.

¹¹⁰ *Speech by NATO Secretary General, Jaap De Hoop Scheffer*, NATO Speeches, 27 VI 2005, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/2005/s050627a.htm>, 21 X 2014; Ющенко розповість українцям...

¹¹¹ *North Atlantic Council visits Ukraine*, NATO Update, 18 X 2005, [online] <http://www.nato.int/docu/update/2005/10-october/e1018a.htm>, 21 X 2014.

¹¹² Konsultacje, o których mowa, odbyły się 26 IX 2005 r. w Brukseli. Ze strony NATO rozmowom przewodniczył zastępca szefa Sojuszu ds. politycznych i bezpieczeństwa ambasador Martin Erdmann, stronę ukraińską natomiast reprezentował wiceminister spraw zagranicznych Anton Butejko. Zob.: *Інтенсифікований діалог триває*, „Новини НАТО” 2005, № 3, s. 5; *NATO and Ukraine kick off intensified staff talks*, NATO Update, 26 IX 2005, [online] <http://www.nato.int/docu/update/2005/09-september/e0926b.htm>, 21 X 2014.

¹¹³ *Спільна заява для преси за результатами засідання Комісії Україна-НАТО, Міністерство закордонних справ України*, [online] <http://web.archive.org/web/20070402013838/>

Hrycenko poinformował o osiągniętym postępie w reformie sektora obronnego i omówił dalsze plany działań w tym zakresie. Podkreślił jednoznacznie, że kierowane przez niego ministerstwo będzie kontynuować reformę sił zbrojnych w celu ich zbliżenia do standardów euroatlantyckich, szczególnie rozwoju interoperacyjności z siłami Sojuszu¹¹⁴.

Ambasadorowie państw członkowskich potwierdzili wówczas politykę otwartych drzwi Sojuszu, jednocześnie podkreślając, że NATO jest organizacją, która działa i podejmuje decyzje w oparciu o konkretne rezultaty. Z zadowoleniem przyjęli zapowiedzi wdrażania niezbędnych reform i zaapelowali o maksymalne wykorzystanie instrumentów, jakie daje Intensywny Dialog. Stwierdzili, że pierwsze oceny wykonania Planu Działań zostaną dokonane podczas zaplanowanego na grudzień 2005 r. posiedzenia Komisji NATO–Ukraina na poziomie ministrów spraw zagranicznych¹¹⁵.

W kolejnych tygodniach odbyło się szereg spotkań, które można uznać za potwierdzenie składanych deklaracji o nowym otwarciu we wzajemnych stosunkach. Na przykład 24 października 2005 r. w Wilnie odbyły się konsultacje w kwestiach obronnych na wysokim szczeblu. Podczas tego spotkania obie strony podpisały list intencyjny o wsparciu dla Ukrainy w zakresie programu profesjonalnego rozwoju kadry cywilnej Ministerstwa Obrony i Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy jako istotnego czynnika wzmacniającego cywilną kontrolę nad armią. Wielka Brytania zgodziła się przewodniczyć procesowi przygotowania i koordynacji tego programu, który miał być realizowany pod egidą Wspólnej Grupy Roboczej Ukraina–NATO ds. Reformy Wojskowej¹¹⁶.

W listopadzie 2005 r. w ramach Intensywnego Dialogu odbyły się kolejne rundy ważnych konsultacji. Pierwsze z nich miały miejsce 9 listopada 2005 r. i dotyczyły istotnej sprawy funkcjonowania służb specjalnych. Ukraińska delegacja z szefem Służby Bezpieczeństwa Ukrainy Ihorem Driżczanym na czele oraz szefem Służby Wywiadu Zewnętrzznego Mykołą Małomużą spotkała się w Brukseli z doradcą ds. polityki obronnej i planowania obronnego Johnem

<http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/4664.htm>, 21 X 2014; *Візит Північно-атлантичної ради НАТО в Україну*, „Новини НАТО” 2005, № 3, s. 3.

¹¹⁴ *Ibidem*; *Спільна заява для преси...*

¹¹⁵ *Візит Північноатлантичної ради...*; *Спільна заява для преси...*

¹¹⁶ *NATO steps up reform assistance to Ukraine*, NATO Update, 23 X 2005, [online] <http://www.nato.int/docu/update/2005/10-october/e1023a.htm>, 21 X 2014; *Програма професійного розвитку*, „Новини НАТО” 2005, № 4, s. 8.

Colstonem, który przedstawił propozycje NATO odnośnie do reformowania tych struktur i całego sektora bezpieczeństwa. Dyrektor zarządu bezpieczeństwa Thomas McKeever omówił natomiast wymogi w zakresie ochrony i wymiany tajnych informacji. Przedstawiciele NATO podkreślali wówczas, że gruntowna reforma służb wywiadowczych i sektora bezpieczeństwa, które infrastrukturą i sposobem funkcjonowania przypominają jeszcze system radziecki, jest niezbędnym elementem przekształceń demokratycznych na Ukrainie. Strona ukraińska potwierdziła twarde zobowiązanie odpolitycznienia sektora bezpieczeństwa i struktur wywiadowczych oraz zapewnienia demokratycznej i cywilnej kontroli nad ich funkcjonowaniem¹¹⁷.

Z kolei 23 listopada 2005 r. odbyły się rozmowy w ramach Intensywnego Dialogu poświęcone sprawom gospodarczym. Spotkaniu przewodniczył zastępca pomocnika sekretarza generalnego ds. gospodarczych i bezpieczeństwa Patrick Arduen, ukraińską stronę natomiast reprezentował wiceminister gospodarki Wołodymyr Ihnasczenko. Głównym tematem spotkania była sytuacja gospodarcza Ukrainy oraz rządowe plany reform tego sektora. Ihnasczenko przedstawił problemy strukturalne, z jakimi boryka się ukraińska gospodarka, przede wszystkim te wpływające na proces integracji euroatlantyckiej. Podczas spotkania omówiono konieczność podjęcia niezbędnych działań w zakresie:

- walki z korupcją;
- reformy funkcjonowania systemu zamówień publicznych;
- poprawienia klimatu inwestycyjnego;
- stworzenia przejrzystego systemu sądownictwa;
- rozwoju małego i średniego biznesu;
- reformy systemu ochrony zdrowia i sektora finansowego¹¹⁸.

Kilkanaście dni później, 8 grudnia 2005 r., w Brukseli odbyło się kolejne posiedzenie Komisji NATO–Ukraina, podczas którego rozmawiano o stosunkach dwustronnych i perspektywach ich dalszego rozwoju¹¹⁹. Ministrowie pozytywnie odnieśli się do ukraińskiego wsparcia dla międzynarodowych operacji pokojowych realizowanych pod egidą NATO, takich jak misja w Afganistanie, KFOR w Kosowie czy operacja Active Endeavour na Morzu

¹¹⁷ *Переговори у рамках Інтенсифікованого діалогу*, „Новини НАТО” 2005, № 4, s. 7.

¹¹⁸ *Ibidem*.

¹¹⁹ Zobacz wywiad z ministrem Tarasiukiem na ten temat: С. Солодкий, *Бар'єри інтеграції*. Борис Тарасюк: „Шоковий експеримент” щодо Києва може вплинути негативно на всю Європу, „День” 2005, 8 XII.

Śródziemnym. Przedstawiciele NATO zaapelowali również do strony ukraińskiej o dalsze zaangażowanie i wsparcie tych działań. Początkowo podczas tego posiedzenia planowano podpisać Roczny harmonogram działań na 2006 r. Ostatecznie jednak do tego nie doszło, a w wydanym oświadczeniu wyrażono nadzieję, że do przyjęcia tego dokumentu dojdzie w najbliższym czasie¹²⁰.

Ministrowie spraw zagranicznych NATO po raz kolejny potwierdzili politykę otwartych drzwi nie tylko wobec Ukrainy, lecz także każdego demokratycznego państwa europejskiego, które jest w stanie przyjąć na siebie obowiązki wynikające z członkostwa. Jednocześnie podkreślono, że dalsze decyzje odnośnie do perspektyw członkowskich Ukrainy, jak również przyznania MAP zależeć będą od konkretnych rezultatów w przeprowadzeniu kluczowych reform. Wyrazili również nadzieję, że zbliżające się na Ukrainie wybory parlamentarne będą uczciwe i zostaną przeprowadzone zgodnie z demokratycznymi zasadami¹²¹.

Obawy te nie były bezpodstawne, ponieważ wprowadzić nowe władze deklarowały przywiązanie do norm i zasad demokracji, jednak w obliczu ostrej rywalizacji politycznej stanęły przed pokusą nadużycia mechanizmów władzy, szczególnie na poziomie lokalnym. W tym kontekście warto odnotować, że koalicja Nasza Ukraina, chcąc zwiększyć swoje poparcie, namawiała Juszczenkę, by stanął na czele jej listy wyborczej. Propozycja ta spotkała się z powszechną krytyką, nie tylko przeciwników Juszczenki, lecz także niezależnych ekspertów. Ostatecznie 6 grudnia 2005 r. Juszczenko odrzucił ją, argumentując, że jako prezydent musi być osobą ponadpartijną i stać ponad bieżącą walką polityczną¹²².

¹²⁰ Соціально-політична ситуація в Україні, Внутрішня політика, Аналітик. Київський центр політичних досліджень і конфліктології, Ежемесячные аналитические обзоры, XII 2005, [online] <http://www.analitik.org.ua/analytics/2005/2005-12/soc-polit/43cba6d886af6/>, 21 X 2014.

¹²¹ Joint statement NATO-Ukraine Commission at the level of Foreign Ministers, NATO Press Release (2005)159, 8 XII 2005, [online] <http://www.nato.int/docu/pr/2005/p05-159e.htm>, 21 X 2014; Зустріч міністрів закордонних справ України та НАТО, „Новини НАТО” 2005, № 4, s. 6-7; М. Pietraś, *Stosunki Ukrainy...*, s. 367-368; Т. Силіна, *Засукаємо рукави і трічі плюнемо через ліве плече*, „Дзеркало тижня” 2005, 10 XII.

¹²² Избирательная кампания и партии, Соціально-політична ситуація в Україні, Аналітик. Київський центр політичних досліджень і конфліктології, Ежемесячные аналитические обзоры, XII 2005, [online] <http://www.analitik.org.ua/analytics/2005/2005-12/soc-polit/43cba9e39afb9/>, 21 X 2014.

Wybory parlamentarne miały więc być najważniejszym testem wiarygodności i potwierdzeniem składanych deklaracji. Wydawało się wówczas, że jeśli Ukraina przejdzie ten test pozytywnie, NATO będzie w pewnym sensie zobligowane do przyznania jej MAP podczas zaplanowanego jesienią 2006 r. szczytu w Rydze¹²³.

Władze Ukrainy liczyły właśnie na realizację takiego scenariusza. W trakcie konferencji prasowej po zakończeniu obrad Tarasiuk po raz kolejny oświadczył, że w ciągu trzech lat Ukraina będzie spełniać kryteria członkowskie. Podkreślił jednak, że jak dotąd w dalszym ciągu w Sojuszu zauważalny jest brak konsensusu w kwestii przyjęcia Ukrainy¹²⁴ i dlatego NATO nie podaje żadnych wiążących dat. Wprawdzie w 2005 r. coraz więcej państw zaczęło przychylniej odnosić się do ukraińskich aspiracji, jednak nieprzejednane stanowisko prezentowały Francja i Niemcy. Ich sprzeciw nie pozwolił na wysłanie podczas tego spotkania jeszcze wyraźniejszego sygnału wobec Ukrainy¹²⁵.

Mimo początkowych obaw zarówno kampania, jak i wybory parlamentarne 26 marca 2006 r. były uczciwe i przeprowadzone zgodnie z zasadami demokracji. Ukraina pozytywnie zdała więc test, o którym w poprzednich miesiącach wielokrotnie wspominali przedstawiciele Sojuszu. Wprawdzie nie udało się uniknąć błędów proceduralnych, jednak poważne naruszenia procedury

¹²³ K. Niklewicz, B. Węglarczyk, *NATO zaprosi Ukrainę*, „Gazeta Wyborcza” 2005, 9 XII; M. Pietraś, *Stosunki Ukrainy...*, s. 368; T. Силіна, *Засукаємо рукави...*

¹²⁴ W tej części konferencji prasowej Tarasiuk wypowiadał się po ukraińsku i jego wypowiedź nie znajduje się w stenogramie z wystąpienia. Przemówienie ministra dostępne jest w formacie mp3 na oficjalnej stronie tego spotkania. Zob.: *Point de presse by NATO Secretary General, Jaap de Hoop Scheffer and Borys Tarasyuk, Minister for Foreign Affairs of Ukraine*, NATO Ministerial Meetings, 8 XII 2005, [online] <http://www.nato.int/docu/comm/2005/12-natohq/051208-natohq.htm>, 21 X 2014; T. Силіна, *Засукаємо рукави...*

¹²⁵ *Ibidem*. Warto dodać, iż dzień przed tym posiedzeniem, 7 XII 2005 r., z wizytą w Kijowie przebywała sekretarz stanu USA Condoleezza Rice, która wyraziła poparcie dla integracji tego państwa z międzynarodowymi strukturami gospodarczymi oraz dla aspiracji członkowskich w Sojuszu. Zob.: *Press Availability with Ukrainian President Viktor Yushchenko, Secretary Condoleezza Rice Kiev, Ukraine, December 7, 2005*, U.S. Department of State – Archive, [online] <http://2001-2009.state.gov/secretary/rm/2005/57723.htm>, 21 X 2014; С. Солодкий, *Усмішка Кондолізи. Держсекретар США пообіцяла підтримувати Україну, якщо вона захистить демократію*, „День” 2005, 8 XII. Zob. także: *idem*, *Із чим приїхала Кондоліза Райс? Головний дипломат США – у Києві*, „День” 2005, 7 XII; О. Гетьманчук, *Інна Райс*, „Дзеркало тижня” 2005, 10 XII.

wyborczej nie miały miejsca, co znalazło potwierdzenie w raporcie przedstawionym przez OBWE¹²⁶.

Na tej podstawie Jaap de Hoop Scheffer wydał oświadczenie, w którym wyraził satysfakcję z przeprowadzenia wolnych i uczciwych wyborów. Dodał, że z pewnością wpłynęły one na umocnienie się systemu demokratycznego na Ukrainie¹²⁷.

Ukraina liczyła więc, że w sytuacji, gdy wypełniła to bardzo ważne zobowiązanie, NATO w najbliższym czasie zdecyduje się na przyznanie jej MAP¹²⁸. W tym kontekście należy wspomnieć, że po grudniowym posiedzeniu Komisji NATO–Ukraina Juszczenko skierował do przywódców wszystkich państw Sojuszu list, w którym omówił euroatlantyckie aspiracje swojego państwa i zwrócił się z prośbą o poparcie dla przyznania Ukrainie MAP podczas nieformalnego spotkania ministrów spraw zagranicznych NATO zaplanowanego na 27-28 kwietnia 2006 r. w Sofii. W tej sprawie konsultacje w ramach europejskiego *tournee* z niektórymi przywódcami europejskimi prowadził również specjalny wysłannik prezydenta, wiceminister spraw zagranicznych Anton Butejko, który przekonywał do podjęcia właśnie takiej decyzji¹²⁹.

W Sofii odbyło się również posiedzenie Komisji NATO–Ukraina. Ministrowie po raz kolejny pogratulowali Ukrainie przeprowadzenia demokratycznych wyborów i wyrazili zadowolenie z zaakceptowania przez Juszczenkę na początku kwietnia Roczego harmonogramu działań na 2006 r. Jednak wbrew ukraińskim nadziejom sprawa przyznania MAP nie była wówczas omawiana¹³⁰.

¹²⁶ *Statement of preliminary findings and conclusions on the parliamentary elections in Ukraine*, 26 March 2006, International Election Observation Mission, Parliamentary elections, Ukraine, 26 III 2006, [online] <http://www.oscepa.org/publications/all-documents/election-observation/past-election-observation-statements/ukraine/statements-25/1492-2006-parliamentary>, 21 X 2014. Zob. również pełny raport opublikowany 23 VI 2006 r.: *Ukraine, Parliamentary Elections, 26 March 2006: Final Report*, OSCE, 23 VI 2006, [online] <http://www.osce.org/odihr/elections/ukraine/19595>, 21 X 2014.

¹²⁷ *Statement by NATO Secretary General Jaap de Hoop Scheffer following the elections in Ukraine*, NATO Press Release (2006)038, 27 III 2006, [online] <http://www.nato.int/docu/pr/2006/p06-038e.htm>, 21 X 2014; M. Pietraś, *Stosunki Ukrainy...*, s. 368.

¹²⁸ Por.: idem, *Ukraina i NATO...*, s. 58.

¹²⁹ Т. Силіна, *Довга дорога в КУНах*, „Дзеркало тижня” 2006, 29 IV.

¹³⁰ *Alliance reiterates support for Ukraine*, NATO Update, 28 IV 2006, [online] <http://www.nato.int/docu/update/2006/04-april/e0428a.htm>, 21 X 2014; *Неформальні переговори*

Podczas konferencji prasowej Jaap de Hoop Scheffer jeszcze raz odniósł się do przeprowadzonych wyborów i określił je jako „kamień milowy” na ukraińskiej drodze do demokracji. Stwierdził, że Sojusz wyraża nadzieje na dalsze rozszerzenie i pogłębienie współpracy z nowym ukraińskim rządem. Zaznaczył, że NATO doskonale zdaje sobie sprawę z tego, że ambicją Ukrainy jest otrzymanie MAP. Przyznał jednak, że trudno obecnie stwierdzić, jak długo będzie trwał ten proces. Podkreślił, że będzie on przede wszystkim uzależniony od konkretnych osiągnięć strony ukraińskiej (*performance based process*)¹³¹.

Podczas spotkania Tarasiuk wyraził jednak nadzieję, że Ukraina otrzyma MAP w 2006 r., być może nawet jeszcze przed jesiennym szczytem Sojuszu w Rydze, a zaproszenie do członkostwa zostanie wobec niej wystosowane w 2008 r. Poinformował również, że na Ukrainie trwają rozmowy w sprawie utrzymania „pomarańczowej koalicji” i zapewnił, że przyszły rząd będzie kontynuował politykę integracji euroatlantyckiej skierowanej na członkostwo w NATO¹³².

Wydawało się więc, że stworzenie stabilnej większości parlamentarnej i powołanie rządu, który będzie kontynuował reformy i utrzyma pronatowski wektor w polityce zagranicznej, będą jednymi z ostatnich warunków przyznania w najbliższym czasie MAP¹³³. Okazało się jednak, że ten właśnie czynnik w kolejnych miesiącach wpłynął na zahamowanie współpracy pomiędzy Ukrainą a NATO. Na Ukrainie doszło bowiem do wielomiesięcznego kryzysu politycznego będącego konsekwencją braku porozumienia tzw. pomarańczowego obozu w sprawie powołania większości parlamentarnej.

Partie te nie mogły bowiem osiągnąć konsensusu w sprawie obsady najważniejszych urzędów państwowych, a ich paraliż decyzyjny wykorzystała

міністрів закордонних справ, „Новини НАТО” 2006, № 2, s. 5; Т. Капуśniак, Y. Tymkiv, *op. cit.*, s. 27.

¹³¹ *Joint news conference by the NATO Secretary General and the Ukrainian Foreign Minister. Meeting of the NATO-Ukraine Commission Foreign Ministers' level, Sofia, Bulgaria, 28 April 2006*, NATO Speeches, 28 IV 2006, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/2006/s060428d.htm>, 21 X 2014; M. Pietraś, *Stosunki Ukrainy...*, s. 368; *Неформальні переговори...*, s. 5. Zob. także: Т. Брежнєва, *Трансформація та розширення НАТО...*, s. 157.

¹³² *Joint news conference by the NATO Secretary General and the Ukrainian Foreign Minister...*; О. Шиманський, *Робота розпочинається з землетрусу. У Софії закінчилася міністерська зустріч НАТО, „Україна молода”* 2006, 29 IV; О. Корнійчук, *Обмін сигналами. Чи готова Україна до „марш-кидка” в НАТО?*, „День” 2006, 4 V.

¹³³ Т. Силіна, *Довга дорога...*; О. Корнійчук, *op. cit.*

Partia Regionów. Jej przywódcy przekonali Socjalistyczną Partię Ukrainy do zawarcia koalicji i wraz z komunistami zgłosili prezydentowi Juszczenko kandydaturę Janukowycza na nowego premiera.

Ukraiński prezydent był niechętnie nastawiony do takiego rozwiązania, jednak ostatecznie zgodził się na kandydaturę Janukowycza, który 4 sierpnia 2006 r. został zatwierdzony na stanowisku szefa rządu. Jednym z warunków zgody prezydenta na nominację przywódcy Partii Regionów było potwierdzenie przez niego kontynuowania kursu polityki zagranicznej skierowanej na członkostwo w Sojuszu. Wiedząc o bardzo zachowawczym stosunku Janukowycza i Partii Regionów do tej kwestii, Juszczenko postawił warunek, że musi ona zostać zapisana w dokumencie programowym rządu, Uniwersale jedności narodowej.

Podczas negocjacji 27 lipca 2006 r. przedstawiciele Juszczenki proponowali, by w dokumencie zapisać wprost wolę Ukrainy przystąpienia do MAP. Na taką redakcję Uniwersału nie chcieli wyrazić zgody politycy koalicji, którzy przygotowali dwa warianty zapisów. Pierwszy z nich ogólnie stwierdzał obojętne korzyści dla Ukrainy i NATO płynące ze wzajemnej współpracy i konieczność zatwierdzenia w referendum decyzji o ewentualnym członkostwie w Sojuszu. Drugi natomiast precyzował, że współpraca Ukrainy z NATO jest realizowana na podstawie obowiązującej redakcji Ustawy o bezpieczeństwie narodowym z 2003 r.¹³⁴

Ostatecznie w pkt 27 Uniwersału jedności narodowej zapisano, że Ukraina w dalszym ciągu kontynuować będzie wzajemnie korzystną współpracę z NATO zgodnie z zapisami wspomnianej ustawy, której ówczesna redakcja mówiła właśnie o dążeniu Ukrainy do członkostwa w Sojuszu¹³⁵. W treści tego punktu dodany został zapis mówiący, że ostateczna decyzja w sprawie przystąpienia do NATO zostanie podjęta przez naród ukraiński w drodze ogólnokrajowego referendum, które zostanie przeprowadzone po wykonaniu przez Ukrainę wszystkich niezbędnych do tego procedur¹³⁶.

¹³⁴ *Універсал національної єдності. Текст, підписаний на круглому столі, „Українська правда” 2006, 3 VIII, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2006/8/3/45537.htm>, 21 X 2014; *Універсал національної єдності, „День” 2006, 5 VIII; О.А. Палій, Євроатлантичний курс України...*, s. 134. Współtworząca koalicję Komunistyczna Partia Ukrainy dokument ten podpisała z zastrzeżeniami, które dotyczyły zapisów mówiących o rozwoju współpracy z NATO.*

¹³⁵ *Закон України Про основи національної...*

¹³⁶ *Універсал національної єдності. Текст...; А. Шевцов, В. Шеховцов, Особливості воєнно-політичних відносин США і НАТО з Росією: в контексті можливих аль-*

Jednak po podpisaniu tego dokumentu zaczęły pojawiać się wątpliwości, czy Janukowycz będzie zdeterminowany do kontynuowania integracji euroatlantyckiej¹³⁷. Juszczenko zapewniał, że nowy układ rządowy nie wpłynie negatywnie na współpracę z Sojuszem i przyznanie Ukrainie Planu Działań na rzecz Członkostwa. Z nieoficjalnych informacji wynikało również, że Juszczenko i Janukowycz zawarli nieformalne porozumienie w tej sprawie. Politycy mieli ustalić, że w ciągu kilku dni po zatwierdzeniu na stanowisku premiera Janukowycz wyśle do NATO depezę, w której poruszy kwestię przyznania Ukrainie MAP na szczycie w Rydze¹³⁸. Janukowycz nie wysłał jednak takiego dokumentu, a pod koniec sierpnia stwierdził, że Ukraina odkłada starania o objęcie Planem Działania na rzecz Członkostwa do czasu, gdy ukraińskie społeczeństwo będzie posiadało więcej informacji na temat NATO¹³⁹.

W tym czasie dyplomacja ukraińska organizowała zaplanowaną na wrzesień 2006 r. wizytę Janukowycza w Brukseli. W związku z tym MSZ pod kierownictwem pronatowskiego Tarasiuka przygotował dokumenty dotyczące dwustronnej współpracy oraz list premiera, w którym Ukraina potwierdzała wolę przystąpienia do MAP. Premier jednak nie zgodził się na taką treść i ostatecznie została z niego usunięta najważniejsza część mówiąca o MAP. Na zmianę stanowiska Janukowycza starał się wpłynąć Juszczenko, który podczas kilku spotkań naciskał na premiera, by ten dotrzymał swoich zobowiązań i podczas spotkania z Jaapem de Hoop Schefferem opowiedział się za MAP¹⁴⁰.

Z dużym zainteresowaniem wyczekiwano więc wizyty Janukowycza w Brukseli 16 września 2006 r. W jej trakcie oświadczył on, że Ukraina rezygnuje z ubiegania się o przyznanie MAP. Premier stwierdził, że do tego kroku nie jest gotowe ukraińskie społeczeństwo, a poparcie dla członkostwa w ciągu

тернатив для України, „Стратегічні пріоритети” 2006, № 1, s. 176; А. Зленко, Зовнішньополітична стратегія..., s. 168-169; V. Socor, Ukraine's National Unity Declaration: No Guide to Policy or Action, „Eurasia Daily Monitor” 2006, vol. 3, no. 152.

¹³⁷ Zob. opinię w: Ю. Кацун, *Що хорошого? Що поганого? Чи варто мріяти?*, „День” 2006, 5 VIII.

¹³⁸ Д. Лиховій, *А як же – „не зрадь Майдан”? Відучора почався новий етап історії України – синьо-помаранчевий, „Україна молода” 2006, 4 VIII; Т. Силіна, *А курс якщо є, то його відразу й немає... Про наслідки компромісів у тексті Універсалу, „Дзеркало тижня” 2006, 16 IX.**

¹³⁹ М. Сірук, *Брюссельський тест. Від Януковича чекають підтвердження євроатлантичного курсу, „День” 2006, 14 IX.*

¹⁴⁰ Т. Силіна, *А курс якщо є...*

ostatnich dwóch lat zmalało. Zapowiedział jednak dalszą współpracę, z tym zastrzeżeniem, że Ukraina odkłada w czasie starania o uzyskanie MAP¹⁴¹.

Powyższe stanowisko premiera odbiło się głośnym echem na Ukrainie, a sam Janukowycz został oskarżony przez prezydenta i jego zaplecze polityczne o złamanie ustaleń zawartych w Uniwersale jedności narodowej. Zarówno Juszczenko, jak i Tarasiuk i Hrycenko zapewnili, że żadne zmiany z priorytetach polityki zagranicznej państwa nie zostaną wprowadzone i Ukraina w dalszym ciągu będzie prowadzić politykę ukierunkowaną na członkostwo w Sojuszu¹⁴².

Z ostrą krytyką premiera wystąpiła również współtworząca rząd Nasza Ukraina. W wydanym oświadczeniu politycy tej formacji ocenili, że w Brukseli Janukowycz złamał polityczne uzgodnienia zawarte w Uniwersale jedności narodowej. W opinii Naszej Ukrainy, podpisując ten dokument, siły polityczne wchodzące w skład parlamentu potwierdziły niezmiennność ukraińskiej polityki zagranicznej, w tym również w kwestii integracji euroatlantyckiej. Przypomniano, że zgodnie z Uniwersałem współpraca z NATO miała opierać się na ustawie o bezpieczeństwie narodowym, która mówiła o „zagwarantowaniu pełnoprawnego udziału Ukrainy w ogólnoeuropejskim i regionalnych systemach kolektywnego bezpieczeństwa, otrzymaniu członkostwa w UE i NATO przy zachowaniu dobrosąsiedzkich stosunków i strategicznego partnerstwa z Rosją”¹⁴³. Przypomniano, że faktycznie ostateczna decyzja o członkostwie

¹⁴¹ *Press point with NATO Secretary General, Jaap de Hoop Scheffer and the Prime Minister of Ukraine, Viktor Yanukovich after the meeting of the NATO-Ukraine Commission at ambassadorial level*, NATO Speeches, 14 IX 2006, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/2006/s060914b.htm>, 21 X 2014. Stenogram z konferencji prasowej w języku angielskim nie zawiera stosownej wypowiedzi Janukowycza. Jest ona dostępna w języku ukraińskim w formacie mp3 na stronie: <http://www.nato.int/multi/audio/2006/a060914a.mp3>, 21 X 2014. Zob. także: Т. Закусило, НАТО, до побачення! Янукович заявив Брюсселю: в НАТО Україна поки що не збирається, „Україна молода” 2006, 15 IX; Янукович поховав мрію Ющенка про НАТО в невизначеному майбутньому, „Українська правда” 2006, 14 IX, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2006/09/14/3155956>, 21 X 2014; Візит прем'єр-міністра Януковича до НАТО, „Новини НАТО” 2006, № 3, s. 2.

¹⁴² М. Madej, *Współpraca NATO-Ukraina po wizycie premiera Janukowycza w Brukseli 14 września 2006 r.*, „Biuletyn PISM” 2006, nr 56; Е. Шестернина, Ющенко объявил выговор Януковичу, „Известия” 2006, 18 IX; М. Сірук, *Втрачені можливості. До чого призведе новий етап у відносинах України і НАТО?*, „День” 2006, 19 IX. Zob. także: О. Varfolomeyev, *Yanukovich's Remarks on NATO Heat UP Coalition Debate*, „Eurasia Daily Monitor” 2006, vol. 3, no. 172.

¹⁴³ *Заява „Нашої України”*, [online] <http://www.nru.org.ua/news/?id=5037>, 21 X 2014.

w Sojuszu zapadnie w drodze ogólnokrajowego referendum, jednak powinno się ono odbyć dopiero po wykonaniu przez Ukrainę wszystkich przewidzianych działań i przyjętych zobowiązań, obejmujących otrzymanie i wykonanie MAP¹⁴⁴.

Krytyka Naszej Ukrainy była o tyle istotna, że współtworzyła ona rząd i uwypukliła konflikt na tym tle w Gabinetie Ministrów. Warto odnotować, że wizyta Janukowycza w Brukseli i ukraińskie stanowisko podczas rozmów z partnerami NATO nie było omawiane na jego posiedzeniu. Zaprezentowane w kwaterze głównej Sojuszu podejście do dalszej współpracy było więc osobistą decyzją podjętą niezależnie przez premiera¹⁴⁵.

Sam Janukowycz, odpowiadając na krytykę, stwierdził, że żadnych ustaleń nie złamał, a w Uniwersale jedności narodowej nie ma w ogóle mowy o MAP. Dodał, że jest natomiast zapisane, że jeśli Ukraina przystąpi do NATO, to tylko za zgodą narodu wyrażoną w drodze referendum. Stwierdził, że krytykujący go politycy – wprawdzie mogą mieć swoje zdanie, ale – w swoich działaniach muszą wziąć pod uwagę opinię społeczeństwa ukraińskiego, które w zdecydowanej większości opowiada się przeciwko członkostwu w Sojuszu¹⁴⁶.

Do kontrataku wobec krytyki Janukowycza przeszło również jego zaplecze polityczne. Z inicjatywy trzech deputowanych – Jewhena Kuszniarowa z Partii Regionów, socjalisty Witalija Szybki i komunisty Ihora Aleksiejewa – 19 września 2006 r. Rada Najwyższa przyjęła uchwałę, w której poparła stanowisko premiera z Brukseli¹⁴⁷. Na uwagę zasługuje błyskawiczny tryb, w jakim została ona przyjęta, i fakt, że została uchwalona z naruszeniem obowiązującej procedury, ponieważ jej projekt nie był omawiany przez właściwe komitety parlamentarne. Zaskakujący był również wynik głosowania – oficjalnie poparło ją

¹⁴⁴ *Ibidem*; „Наша Україна” висловила Януковичу колективне „фе”, „Українська правда” 2006, 14 IX, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2006/09/14/3156074>, 21 X 2014. Zob. także: „Наша Україна” вирішила, що Янукович у Брюсселі порушив Конституцію, „Українська правда” 2006, 20 IX, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2006/09/20/3157638>, 21 X 2014.

¹⁴⁵ Т. Силіна, *А курс якщо є...*

¹⁴⁶ Янукович відповів „Нашій Україні”, що нічого їм не обіцяв, „Українська правда” 2006, 14 IX, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2006/09/14/3156073>, 21 X 2014.

¹⁴⁷ Постанова Верховної Ради України Щодо позиції Прем'єр-міністра України на засіданні Комісії „Україна-НАТО”, „Голос України” 2006, 23 IX; Депутати майже по-тайки підтримали Януковича щодо НАТО, „Українська правда” 2006, 19 IX, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2006/09/19/3157311>, 21 X 2014; О. Сушко, *Законодавчі пастки...*

242 deputowanych, choć w tym czasie na sali obrad było zdecydowanie mniej parlamentarzystów¹⁴⁸.

Sprawa wizyty Janukowycza z inicjatywy ministra transportu Rudkowskiego z Socjalistycznej Partii Ukrainy 20 września 2006 r. była również omawiana na posiedzeniu rządu. W przyjętym wówczas dokumencie stwierdzono, że stanowisko Janukowycza odzwierciedla podejście koalicji parlamentarnej do współpracy z NATO i jest zgodne „z literą oraz duchem Uniwersału jedności narodowej”. Ministrowie podkreślili, że takie stanowisko ma na celu zachowanie wewnątrzpolicznej stabilności, zagwarantowanie prawa narodu ukraińskiego do wyrażania swojej woli i – co ciekawe – sprzyjać również intensyfikacji stosunków z NATO¹⁴⁹.

Podczas posiedzenia Janukowycz ostro skrytykował również Tarasiuka i Hrycenkę za krytyczne wypowiedzi pod swoim adresem. Jednocześnie zwrócił się do nich z prośbą, by zdecydowanie bardziej zachowawczo wyrażali swoje opinie i prezentowane stanowisko uzgadniali z pozostałymi członkami rządu, który – jak podkreślił premier – „został utworzony przez szeroką koalicję frakcji parlamentarnych”¹⁵⁰.

Należy jednak zaznaczyć, że to właśnie Partia Regionów za rządów Kuczmy była ugrupowaniem praktycznie jednomyślnie popierającym wszelkie inicjatywy i akty normatywne, w których mowa była o strategicznym celu Ukrainy uzyskania członkostwa w NATO. Sam Janukowycz, składając wizytę w kwaterze NATO w Brukseli 18 marca 2003 r., pozytywnie odnosił się do współpracy ukraińsko-natowskiej. Powiedział, że jednym z priorytetów działań ukraińskiego rządu jest wypełnienie Planu Działań oraz Rocznego harmonogramu działań na 2003 r. Dodał, że ich wykonanie pozwoli na przejście do kolejnego etapu stosunków, czyli Intensyfikowanego Dialogu i MAP¹⁵¹.

¹⁴⁸ „Я” відповідає за все, „Дзеркало тижня” 2006, 23 IX; *Балога обізвав депутатів, що підтримали Януковича, провокаторами*, „Українська правда” 2006, 19 IX, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2006/09/19/3157310>, 21 X 2014; С. Степаненко, *Премьер иностранных дел. Янукович занялся внешней политикой Украины*, „Время новостей” 2006, 21 IX.

¹⁴⁹ „Я” відповідає...; С. Степаненко, *op. cit.*; *Правительство Украины поддержало Януковича в противостоянии с НАТО*, „Известия” 2006, 20 IX.

¹⁵⁰ С. Степаненко, *op. cit.*

¹⁵¹ *Ukraine Prime Minister visits NATO*, NATO Update, 18 III 2003, [online] <http://www.nato.int/docu/update/2003/03-march/e0318a.htm>, 21 X 2014. Zapis konferencji prasowej w formacie mp3 dostępny na stronie: <http://www.nato.int/multi/audio/2003/030318a.mp3>, 21 X 2014; Т. Силіна, *НАТО...* Zob. także: Т. Kuzio, *Neither East Nor West...*, s. 63.

Po wizycie Janukowycza w Brukseli z 2006 r. dziennikarze indagowali więc polityków tej partii o przyczyny zmiany stanowiska. W odpowiedzi słyszeli, że ich postawa wynika po prostu z faktu, iż wówczas członkostwo w Sojuszu, a nawet otrzymanie MAP były nierealne. Dlatego też można było składać wiele deklaracji i przyjmować różne dokumenty, ponieważ i tak nie było szans na ich realizację. Obecnie jednak sytuacja uległa zmianie i Ukraina ma duże szanse na uzyskanie MAP. Przyznanie tego planu znacznie zbliżyłoby więc Ukrainę do członkostwa w Sojuszu, a takiemu scenariuszowi przeciwna jest zdecydowana większość polityków Partii Regionów¹⁵².

Dopytywany o konsekwencje oświadczenia premiera Tarasiuk stwierdził, że w długoterminowej perspektywie nie wpłynie ono na stosunki z NATO. Przyznał jednak, że niekorzystnie odbije się na współpracy w najbliższym czasie i na szczycie Sojuszu w Rydze nie należy spodziewać się przełomu i podjęcia decyzji w sprawie MAP¹⁵³.

Okazało się jednak, że narastający w kolejnych tygodniach kryzys polityczny i otwarta walka najważniejszych ośrodków władzy państwowej doprowadziły do tego, że Ukraina podeszła do szczytu w Rydze z 28-29 listopada 2006 r. wręcz lekceważąco. W kontekście wcześniejszych zapowiedzi można go nawet uznać za porażkę ukraińskiej dyplomacji¹⁵⁴.

W jego trakcie Ukraina nie podjęła żadnych działań skierowanych na zatarcie złego wrażenia, jakie wśród państw przychylnych Ukrainie wywołało oświadczenie Janukowycza. Co istotne, w obradach nie wziął udziału żaden polityk wysokiego szczebla, a organizatorzy przyznawali nawet, że Ukraina proponowała wydelegować na szczyt samych ekspertów. Mimo namów Ukraina nie zdecydowała się na wysłanie delegacji wysokiej rangi i ostatecznie podczas szczytu państwo ukraińskie reprezentował doradca Juszczenki, były szef prezydenckiego sekretariatu Rybaczuk. Starał się on tłumaczyć zebranym czynniki, które wpłynęły na podjęcie takich decyzji, jednak był mało przekon-

¹⁵² Т. Силіна, *А курс якщо є...; eadem, НАТО...*

¹⁵³ Л. Локоша, *Министр иностранных дел Украины Борис Тарасюк: „Моя совесть чиста по отношению к России”*, „Известия” 2006, 19 IX. Zob. także: V. Socor, *Ukraine: Back to Strategic Square One*, „Eurasia Daily Monitor” 2006, vol. 3, no. 167.

¹⁵⁴ С. Євтушенко, Є. Глібовицький, *НАТО як гарант тепла у квартирах або Кілька спільних рис України з паризькою фанерою*, „Українська правда” 2006, 30 XI, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2006/11/30/51592.htm>, 21 X 2014; P. Bajor, *Krok do tyłu ukraińskiej polityki zagranicznej*, Portal Spraw Zagranicznych, 18 XII 2006, [online] <http://www.psz.pl/tekst-3690/Piotr-Bajor-Krok-do-tylu-ukrainskiej-polityki-zagranicznej>, 21 X 2014.

nujący i postawa Ukrainy nie została dobrze odebrana¹⁵⁵. Kwestia współpracy z Ukrainą podczas szczytu została więc pominięta, a dyskusję w trakcie obrad zdominowały sprawy związane z sytuacją misji w Afganistanie oraz dyskusją na temat przyszłości NATO¹⁵⁶.

W przyjętej na szczycie deklaracji Sojusz odniósł się jednak do współpracy z Ukrainą. NATO zapowiedziało kontynuację procesu Intensywnego Dialogu obejmującego szeroki zakres spraw bezpośrednio związanych z aspiracjami członkowskimi Ukrainy i Gruzji. Przywódcy NATO podkreślili również, że doceniają znaczny wkład Ukrainy w system wspólnego bezpieczeństwa, przede wszystkim udział w operacjach pokojowych NATO i regionalnych inicjatywach bezpieczeństwa. Zaapelowali do władz Ukrainy o zaangażowanie w tej kwestii i potwierdzili wsparcie dla dalszego procesu wdrażania reform¹⁵⁷.

W deklaracji nie wspomniano o perspektywach członkowskich, jednak sprawę tę w Rydze poruszył Bush. Kilka godzin przed oficjalnym rozpoczęciem obrad w wystąpieniu na ryskim uniwersytecie amerykański prezydent stwierdził, że drzwi do NATO dla Ukrainy i Gruzji pozostaną otwarte. Podkreślił jednak, że Ukraina zostanie członkiem Sojuszu pod warunkiem, że będą chcieć tego sami Ukraińcy¹⁵⁸.

Ukraińska porażka na szczycie w Rydze wynikała więc w znacznej mierze z trwającej w tym państwie walki politycznej oraz ostrego sporu co do poli-

¹⁵⁵ С. Євтушенко, Є. Глібовицький, *op. cit.*; P. Bajor, *Krok do tyłu...* Zob. także: T. Kuzio, *Beautiful Riga*, Taras Kuzio's Blog, 7 XII 2006, [online] <http://blog.taraskuzio.net/2006/12/07/beautiful-riga>, 21 X 2014.

¹⁵⁶ С. Джердж, *Після Риги*, „Український журнал” 2007, № 2, s. 22.

¹⁵⁷ *Riga Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Riga on 29 November 2006*, NATO Press Release (2006)150, 29 X 2006, [online] <http://www.nato.int/docu/pr/2006/p06-150e.htm>, 21 X 2014; *НАТО посигнало Україні, що буде поряд*, „Українська правда” 2006, 29 XI, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2006/11/29/3183536>, 21 X 2014; *НАТО продовжить інтенсифікований діалог з Україною*, УНІАН, 29 XI 2006, [online] <http://unian.net/ukr/news/news-175000.html>, 21 X 2014. Zob. także: О. Їжак, Т. Брежнєва, *Порядок денний відносин України і НАТО після Ризького саміту*, „Аналітичні записки щодо проблем і подій суспільного розвитку” 2006, Вип. 34, [online] http://old.niss.gov.ua/Monitor/Monitor_34/01.htm#a1, 21 X 2014.

¹⁵⁸ G.W. Bush, *Remarks at Latvia University in Riga, November 28, 2006*, The American Presidency Project, [online] <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=24325&st=&st1=>, 21 X 2014; *Буш заявляє про відкриті двері для України*, УНІАН, 28 XII 2006, [online] <http://unian.net/ukr/news/news-174887.html>, 21 X 2014; K. Niklewicz, *Bush chce iść z NATO na Wschód*, „Gazeta Wyborcza” 2006, 29 XI.

tyki zagranicznej. Do eskalacji konfliktu Tarasiuka z Janukowyczem i resztą rządu doszło bowiem w trakcie szczytu, a jej bezpośrednim powodem była zaplanowana na początek grudnia 2006 r. wizyta Janukowycza w USA. Jednak bez wiedzy premiera wiceminister spraw zagranicznych Wołodymyr Ohryzko przekazał ambasadorowi USA Williamowi Taylorowi notę, w której strona ukraińska zwróciła się z prośbą o zmianę jej terminu. Swą decyzję MSZ argumentowało tym, że prezydent przed wizytą nie otrzymał do zatwierdzenia projektu dyrektyw ukraińskiej delegacji. Faktycznie chodziło jednak o to, że Juszczenko i Tarasiuk obawiali się powtórzenia w Waszyngtonie sytuacji z września 2006 r. w Brukseli, gdy Janukowycz wbrew stanowisku tych polityków zapowiedział rezygnację Ukrainy ze starań o członkostwo w NATO.

Tym razem prezydent i szef MSZ chcieli więc, by przed wyjazdem Janukowycz przedstawił projekt dyrektyw, które zaakceptuje prezydent, tak by podczas wizyty nie doszło do kolejnej „niespodzianki”. W związku z tą sytuacją na posiedzeniu rządu 29 listopada 2006 r. Janukowycz skrytykował działania ministerstwa i oświadczył, że będzie dążył do odwołania Tarasiuka ze stanowiska szefa MSZ¹⁵⁹. Ostatecznie po interwencji Janukowycza uzgodniono treść dyrektyw, które następnie zaakceptował Juszczenko, a wizyta premiera w USA odbyła się w zaplanowanym terminie¹⁶⁰.

W kolejnych dniach nie doszło jednak do zakończenia sporu, ponieważ przeciwnicy Tarasiuka podjęli działania prowadzące do jego dymisji. 30 listopada 2006 r. do parlamentu wpłynęły dwa wnioski o jego odwołanie, jeden złożył premier, drugi natomiast czterej deputowani: trzech z Partii Regionów – Leonid Kożara, Taras Czornowił, Wasyl Kisieliow, i jeden komunista – Ihor Aliksiejew. We wniosku argumentowano, że główną przyczyną starań o odwołanie Tarasiuka jest skandal związany z próbą odwołania wizyty premiera w USA, choć wskazywano również na jego stosunek do członkostwa w NATO. Podkreślono, że w przyjętym kilka miesięcy wcześniej Uniwersale jedności narodowej najważniejsze siły polityczne uzgodniły, że decyzja o ewentualnym

¹⁵⁹ М. Сірук, Н. Ромашова, *Публічний урок. На зовнішній арені Україна має говорити „одним голосом”*, „День” 2006, 30 XI; МЗС переніс візит Януковича до США, УНІАН, 29 XI 2006, [online] <http://unian.net/ukr/news/news-174943.html>, 21 X 2014.

¹⁶⁰ Ющенко підписав „пропуск” для Януковича до США, „Українська правда” 2006, 29 XI, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2006/11/29/3183547/>, 21 X 2014. Zob. także: *Текст директив на візит прем'єра до США, через які посварилися Ющенко і Янукович*, „Українська правда” 2006, 29 XI, [online] <http://www.pravda.com.ua/articles/2006/11/29/3183653>, 21 X 2014.

członkostwie w Sojuszu podjęta zostanie w drodze ogólnonarodowego referendum. Zaznaczono, że nie zważając na te zapisy, minister z uporem twierdził, iż Ukraina może przystąpić do NATO już w 2007 r. W dalszej części deputowani stwierdzili, że takie oświadczenia Tarasiuka oraz nieodpowiedzialny stosunek do wykonywania obowiązków doprowadziły do zaostrzenia stosunków z Rosją¹⁶¹.

Już następnego dnia dymisja Tarasiuka była omawiana w parlamencie i większość deputowanych zagłosowała za jego odwołaniem¹⁶². Sam minister dymisji nie uznał, ponieważ twierdził, że według konstytucji na funkcję szefa MSZ desygnuje prezydent i tylko on może go odwołać¹⁶³. Podobne stanowisko zajął Juszczenko. 5 grudnia 2006 r. prezydent wydał dekret, którym wstrzymał odwołanie przez parlament Tarasiuka i nakazał ministrowi dalsze pełnienie funkcji¹⁶⁴.

Od tego momentu konflikt się zaostrzył, co miało negatywny wpływ na skuteczność polityki zagranicznej. Tarasiuk jako minister uznawany był przez środowisko prezydenckie, natomiast premier i pozostali członkowie rządu uważali, że nie pełni on tej funkcji, ponieważ został odwołany przez parlament¹⁶⁵. W tym czasie zaczęły mieć miejsce tak kuriozalne sytuacje, jak niewpuszczanie ministra na posiedzenia rządu (jedna z prób wejścia Tarasiuka na obrady zakończyła się szarpaniną¹⁶⁶), zakaz używania samolotu w celu od-

¹⁶¹ *За що звільняти Тарасюка? За НАТО, за Януковича, за Росію*, УНІАН, 30 XI 2006, [online] <http://unian.net/ukr/news/news-175229.html>, 21 X 2014.

¹⁶² *Постанова Верховної Ради України Про звільнення Тарасюка Б.І. з посади Міністра закордонних справ України*, „Голос України” 2006, 5 XII; P. Bajor, *Parlament zdymisjonował kluczowych ministrów*, Portal Spraw Zagranicznych, 2 XII 2006, [online] http://www.psz.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=3576, 21 X 2014.

¹⁶³ *Тарасюк і Кушнарєв зійшлися в одному*, УНІАН, 1 XII 2006, [online] <http://unian.net/ukr/news/news-175305.html>, 21 X 2014; С. Рахманін, *Коли між друзями немає згоди*, „Дзеркало тижня” 2006, 9 XII; *Україна: політична історія. XX-початок XXI ст.*, редрада В.М. Литвин et al., Київ 2007, s. 1000.

¹⁶⁴ *Указ Президента України Про продовження виконання Міністром закордонних справ України Б. Тарасюком своїх посадових обов’язків*, „Урядовий кур’єр” 2006, 7 XII.

¹⁶⁵ P. Bajor, *Przyczyny kryzysu...*, s. 475. Zob. także: А. Зленко, *Зовнішньополітична стратегія...*, s. 66.

¹⁶⁶ О. Яхно, *Тарасюка знову не пустили на засідання уряду*, „День” 2006, 21 XII; *Тарасюк влаштував у Кабміні сутичку*, „Українська правда” 2006, 20 XII, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2006/12/20/3189860>, 21 X 2014; P. Bajor, *Tarasiuk znów nie wpuszczony na obrady rządu*, Portal Spraw Zagranicznych, 21 XII 2006, [online] http://www.psz.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=3702, 21 X 2014.

bycia zaplanowanych wizyt państwowych czy nawet blokada kont bankowych ministerstwa, które pozbawione zostało środków na funkcjonowanie¹⁶⁷.

Te podjęte przez rząd działania wobec ministra doprowadziły nie tylko do paraliżu pracy Tarasiuka, lecz także całego resortu. Ostatecznie 30 stycznia 2007 r. Tarasiuk sam podał się do dymisji, którą motywował troską o skuteczność polityki zagranicznej oraz dbaniem o międzynarodowy wizerunek Ukrainy. W tej sytuacji Juszczenko przychylił się do stanowiska ministra i wyraził zgodę na jego dymisję¹⁶⁸.

Ten krok nie zakończył jednak sporu o MSZ, ponieważ rozpoczęła się batalia o następcę Tarasiuka. Juszczenko zaproponował kandydaturę Ohryzki, który mimo deklarowanej akceptacji Janukowycza w czasie dwukrotnego głosowania nie uzyskał odpowiedniego poparcia parlamentu¹⁶⁹. Ten niezwykle długi i szkodliwy dla polityki zagranicznej konflikt zakończył się po kolejnych rozmowach Juszczenki z Janukowyczem i ustępstwach ze strony prezydenta. Juszczenko, nie chcąc zaostrzać sporu, zdecydował się wycofać z forsowania Ohryzki. Nowym kandydatem został dotychczasowy pierwszy zastępca przewodniczącego prezydenckiego sekretariatu Jaceniuk. Jego osoba nie wzbudzała kontrowersji i w przeprowadzonym 21 marca 2007 r. głosowaniu został on zatwierdzony przez parlament na stanowisku ministra spraw zagranicznych¹⁷⁰.

¹⁶⁷ В. Кравченко, *Чинник Тарасюка*, „Дзеркало тижня” 2006, 23 XII; P. Bajor, *Krok do tyłu...*; В. Соловьев, *Министр странных дел*, „Коммерсантъ” 2007, 17 I.

¹⁶⁸ Тарасюк подав у відставку через розправу, „Українська правда” 2007, 30 VIII, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2007/01/30/3203232>, 21 X 2014; P. Bajor, *Borys Tarasiuk podał się do dymisji*, Portal Spraw Zagranicznych, 31 I 2007, [online] http://www.psz.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=3869, 21 X 2014; І. Пукіш-Юнко, *Бориса Тарасюка замінив Володимир Огризко. Чи надовго?*, „Високий Замок” 2007, 1 II; Указ Президента України Про визнання таким, що втратив чинність, Указу Президента України від 5 грудня 2006 року № 1033, „Урядовий кур’єр” 2007, 1 II.

¹⁶⁹ P. Bajor, *Przyczyny kryzysu...*, s. 475; idem, *Parlament odrzucił prezydenckie kandydatury*, Portal Spraw Zagranicznych, 22 II 2007, [online] http://www.psz.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=3975, 21 X 2014; *Министр иностранных дел*, Аналитик. Киевский центр политических исследований и конфликтологии, 16 II 2007, [online] <http://www.analitik.org.ua/current-comment/int/45d58191951b1/>, 21 X 2014; М. Сірук, *Тарасюка змінить „неконфліктний міністр”*, „День” 2007, 6 II.

¹⁷⁰ Постанова Верховної Ради України Про призначення Яценюка А.П. на посаду Міністра закордонних справ України, „Голос України” 2007, 27 III; О. Яхно, М. Сірук, *Кадровий блицкриг*, „День” 2006, 22 III; P. Bajor, *Ważne zmiany w składzie ukraińskiego rządu – korespondencja z Kijowa*, Portal Spraw Zagranicznych, 22 III 2007, [online] http://www.psz.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=3975

Po rozwiązaniu tego problemu na Ukrainie doszło jednak do kolejnego kryzysu politycznego. 2 kwietnia 2007 r. prezydent Juszczenko rozwiązał parlament i rozpiął przedterminowe wybory. Decyzji tej nie uznał premier Janukowycz i Rada Najwyższa, co doprowadziło do ponownego paraliżu ukraińskich władz.

Należy jednak podkreślić, że niezależnie od powyższych kryzysów politycznych praktyczna współpraca Ukraina–NATO rozwijała się bez większych zakłóceń. Podczas dorocznej konferencji na temat bezpieczeństwa międzynarodowego w Monachium 10 lutego 2007 r. Juszczenko spotkał się z szefem Sojuszu. Obaj przywódcy podkreślili wówczas konieczność dalszej współpracy i wykonywania przyjętych programów, niezależnie od napiętej sytuacji na Ukrainie. Juszczenko podziękował NATO za pomoc w niszczeniu amunicji systemów obrony przeciwlotniczej oraz zaznaczył, że Ukraina aktywnie będzie wspierać operację Active Endeavour. Potwierdził, że integracja ze strukturami euroatlantyckimi jest strategicznym celem Ukrainy, choć przyznał jednocześnie, że w tej kwestii nie ma jednomyślności wśród najważniejszych sił politycznych. Poinformował, że w budżecie na 2007 r. na programy informacyjne o samym Sojuszu i stosunkach z Ukrainą przeznaczono 5 mln hrywien¹⁷¹.

25 maja 2007 r. Rada Północnoatlantycka podjęła istotną decyzję w sprawie ukraińskiego zaangażowania w walkę z terroryzmem. Rada zaakceptowała wówczas udział ukraińskiej fregaty URS Tarnopol w operacji Active Endeavour. Jesienią 2007 r. planowany był również udział kolejnej fregaty – URS Łuck, a następny statek – URS Sahajdaczny – miał przystąpić do tej operacji w 2008 r.¹⁷²

14 czerwca 2007 r. w Brukseli odbyło się posiedzenie Komisji NATO–Ukraina na poziomie ministrów obrony. W jego trakcie Hrycenko stwierdził, że dziesięcioletnia aktywna współpraca Ukrainy z NATO była pożyteczna dla obu stron. Zaznaczył, że Ukraina jest jedynym państwem wśród partnerów

www.psz.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=4178, 21 X 2014; О. Зварич, *Напівпровідник. Учора в Україні з'явився „неогризковий” міністр закордонних справ – Арсеній Яценюк*, „Україна молода” 2007, 22 III.

¹⁷¹ *Ukrainian President meets NATO Secretary General in Munich*, NATO News, 10 II 2007, [online] <http://www.nato.int/docu/update/2007/02-february/e0210a.html>, 21 X 2014; Ющенко зібрався долати застарілі стереотипи разом з НАТО, „Українська правда” 2007, 10 II, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2007/02/10/3208202>, 21 X 2014.

¹⁷² *Ukrainian ship joins NATO counter-terrorist operation in Mediterranean*, NATO News, 25 V 2007, [online] <http://www.nato.int/docu/update/2007/05-may/e0530a.html>, 21 X 2014.

Sojuszu, które bierze udział we wszystkich prowadzonych pod jego egidą operacjach. Zadeklarował, że Ukraina w dalszym ciągu będzie brać w nich udział, choć skalę zaangażowania uzależnił od możliwości finansowych i technicznych państwa. Wyraził również nadzieję, że współpraca będzie rozwijana w kolejnych latach i w tym czasie dojdzie do „jakościowej zmiany w stosunkach dwustronnych”¹⁷³.

Jaap de Hoop Scheffer z kolei odniósł się do kryzysu politycznego na Ukrainie i powiedział, że z zadowoleniem przyjął informacje o rozwiązaniu konfliktu i wyznaczeniu daty przedterminowych wyborów na 30 września 2007 r.¹⁷⁴ Indagowany przez dziennikarzy o perspektywy otrzymania przez Ukrainę MAP nie chciał odpowiedzieć wprost. Potwierdził jedynie generalną zasadę, że NATO cały czas deklaruje wszelką pomoc w integracji euroatlantyckiej Ukrainy i podkreślił dotychczasowe osiągnięcia w tym procesie. Stwierdził również, że przyszła decyzja w sprawie MAP dla Ukrainy uzależniona będzie przede wszystkim od dwóch czynników – woli ukraińskiego społeczeństwa i rezultatów przeprowadzonych reform¹⁷⁵.

Deklarację tę sekretarz powtórzył również podczas posiedzenia Komisji NATO–Ukraina 9 lipca 2007 r., które odbyło się w Brukseli w dziesiątą rocznicę podpisania Karty o szczególnym partnerstwie. Na tym spotkaniu obie strony bardzo dobrze oceniły dotychczasowe osiągnięcia dwustronnej współpracy. Jaap de Hoop Scheffer po raz kolejny stwierdził, że drzwi do Sojuszu dla Ukrainy pozostają otwarte, i zaznaczył, że decyzja w sprawie przyszłości szczególnego partnerstwa ukraińsko-natowskiego leży przede wszystkim w rękach narodu ukraińskiego oraz wybranych przez niego władz¹⁷⁶.

¹⁷³ *Opening remarks by the Minister of Defence of Ukraine, Anatolij Grytsenko, at the working lunch of the NATO-Ukraine Commission in Defence Ministers session*, NATO HQ, 14 VI 2007, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/2007/s070614e.html>, 21 X 2014.

¹⁷⁴ *NATO welcomes Ukraine progress*, NATO News, 14 VI 2007, [online] <http://www.nato.int/docu/update/2007/06-june/e0614c.html>, 21 X 2014.

¹⁷⁵ *Joint Press Conference with the NATO Secretary General and the Minister of Defence of Ukraine*, NATO HQ, 14 VI 2007, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/2007/s070614j.html>, 21 X 2014.

¹⁷⁶ *Opening statement by NATO Secretary General, Jaap de Hoop Scheffer NATO-Ukraine Commission at Ambassadorial level, Monday, 9 July 2007*, NATO HQ, 9 VII 2007, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/2007/s070709a.html>, 21 X 2014.

4.4. Szczyt Sojuszu w Bukareszcie – rozbudzone nadzieje i twarda rzeczywistość międzynarodowa

Utrata władzy przez Partię Regionów pod koniec 2007 r. doprowadziła do zasadniczej zmiany w euroatlantyckiej polityce Ukrainy. Doszło wówczas do sytuacji, w której zarówno prezydent Juszczenko, premier Tymoszenko, jak i szef parlamentu Jaceniuk oficjalnie popierali politykę skierowaną na pogłębienie współpracy z NATO. W związku z tym Juszczenko wielokrotnie podkreślał, że osiągnięto konsensus w tej sprawie i liczy, że MAP zostanie Ukrainie zaproponowany już na szczycie w Bukareszcie w kwietniu 2008 r.¹⁷⁷

Trzy miesiące przed tym szczytem, 11 stycznia 2008 r., Juszczenko zdecydował się na wysłanie do Jaapa de Hoop Scheffera specjalnego listu, w którym zawarł oficjalną prośbę o przyznanie Ukrainie MAP. Oprócz prezydenta list ten podpisali Tymoszenko i Jaceniuk¹⁷⁸. Pismo to miało wzmocnić w oczach zachodnich partnerów wiarygodność państwa ukraińskiego, która została nadszarpnięta przez Janukowycza 14 września 2006 r. w Brukseli. Jego wysłanie kilka miesięcy przed szczytem miało również utwierdzić zachodnich partnerów w przekonaniu, że wśród władz Ukrainy panuje jednomyślność odnośnie do uzyskania członkostwa w NATO¹⁷⁹.

¹⁷⁷ А. Зленко, *Зовнішньополітична стратегія...*, s. 172. Zob. także: А. Яценюк, *Українська дипломатія: від попередників до сучасників*, [w:] *Україна дипломатична – 2007. Науковий щорічник*, Випуск 8, Київ 2007, s. 12; С. Терешко, *В очікуванні Бухарестського саміту НАТО, Євроатлантична Україна*, 31 I 2008, [online] http://www.ea-ua.info/main.php?parts_id=5&news_id=10689&news_show_type=1&, 21 X 2014. Fragmenty analizy szczytu NATO w Bukareszcie oraz czynników wewnętrznych i międzynarodowych wpływających na ówczesne decyzje opublikowane zostały w artykułach: P. Bajor, *Problemy i perspektywy członkostwa Ukrainy w NATO*, „Biuletyn Międzynarodowy” 2010, t. 2, s. 157-165; idem, *Integracja Ukrainy i Gruzji z NATO. Implikacje dla jedności Sojuszu Północnoatlantyckiego*, [w:] *Współczesne relacje transatlantyckie*, red. J. Cisek, Kraków 2010, s. 118-132.

¹⁷⁸ *Україна приєднується до Плану дій щодо членства в НАТО, Президент України Петро Порошенко*, 15 I 2008, [online] <http://www.president.gov.ua/news/8645.html>, 21 X 2014; А. Зленко, *Зовнішньополітична стратегія...*, s. 172; М. Сірук, *Ще один крок, „День”* 2008, 19 I.

¹⁷⁹ В. Кравченко, *Лист трьох*, „Дзеркало тижня” 2008, 19 I. Zob. także: Т. Силіна, *Як Тимошенко злила НАТО...*; І.Я. Тодоров, *Проблеми і здобутки зовнішньої політики України (2007-2008 рр.)*, „Наукові праці: Науково-методичний журнал. Серія Історія” 2009, Вип. 91, s. 17.

Paradoksalnie jednak wysłanie listu odbiło się negatywnie na szansach przyznania MAP w Bukareszcie, ponieważ był on przyczyną eskalacji kryzysu politycznego. Partie przeciwne wstąpieniu do NATO zablokowały parlament i wezwały Jaceniuka do wycofania podpisu. Opozycja wystosowała również własny list do Jaapa de Hoop Scheffera, w którym zaapelowała, by NATO nie przyznawało Ukrainie MAP, ponieważ nie leży to w interesie państwa i spotyka się z dużym sprzeciwem ze strony społeczeństwa¹⁸⁰.

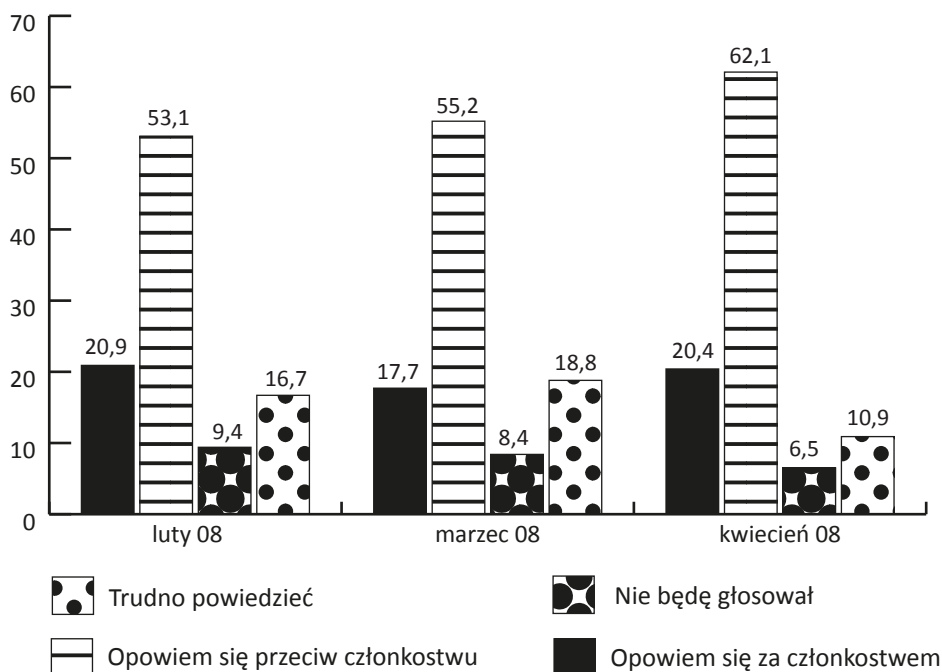
Faktycznie poparcie dla wstąpienia Ukrainy do NATO nie zmieniło się i w dalszym ciągu oscylowało w granicach 20 proc. Poniższy wykres przedstawia wyniki badań na ten temat przeprowadzonych między lutym a kwietniem 2008 r., czyli w miesiącach poprzedzających szczyt w Bukareszcie.

Należy podkreślić, że tuż przed szczytem poparcie dla członkostwa spadło nawet do 17 proc., co można uznać za konsekwencję paraliżu prac parlamentu i eskalacji kryzysu politycznego. W tej sytuacji pozytywna decyzja odnośnie do przyznania Ukrainie MAP z pewnością doprowadziłaby do dalszego zaostrzenia konfliktu i wybuchu inspirowanych protestów społecznych. Realizacja takiego scenariusza byłaby jednak niekorzystna zarówno dla NATO, jak i samej Ukrainy¹⁸¹.

Wraz ze zbliżaniem się szczytu sytuacja międzynarodowa również była bardzo napięta. 19 marca 2008 r. kilka państw Europy Środkowo-Wschodniej oraz Kanada wystosowały do NATO list, w którym wezwały Sojusz do przyznania MAP Ukrainie i Gruzji. Atmosferę nerwowości potęgowały również oświadczenia Juszczenki i Saakaszwilego, którzy wielokrotnie podkreślali, że satysfakcjonować ich będzie tylko pozytywna decyzja w tej sprawie, a każde inne rozstrzygnięcie będzie porażką Sojuszu i zwycięstwem Rosji. Negocjacje dyplomatyczne podejmowane przez USA nie zmieniły jednak nastawienia głównych oponentów w Sojuszu, czyli Niemiec, Francji i Włoch.

¹⁸⁰ *Регионалы написали письмо генсеку НАТО*, Корреспондент.net, 12 II 2008, [online] <http://korrespondent.net/ukraine/politics/372784>, 21 X 2014; T.A. Olszański, *Ukraina wobec NATO*, „Tydzień na Wschodzie” 2008, nr 10, s. 2; Г. Перепелиця, *Підсумки Бухарестського саміту та перспективи отримання ПДЧ для України*, [w:] *Карпатський регіон та його роль у забезпеченні безпеки і співробітництва в Європі: Матеріали міжнародної конференції*, гол. ред. С.І.Мітряєва, Ужгород 2008, s. 34-35; І.Я. Тодоров, *op. cit.*, s. 17.

¹⁸¹ О.П. Дергачов, *Суспільно-політичні основи формування зовнішньополітичної стратегії України*, [w:] *Україна в постбіполярній системі...*, s. 94-95.

Wykres 1. Stosunek Ukraińców do członkostwa w NATO (dane w proc.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Якби наступної неділі відбувався референдум щодо вступу України до НАТО, як би Ви проголосували? (динаміка, регіональний розподіл, 2002-2008)*, Соціологічне опитування, Центр Разумкова, [online] http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=116, 21 X 2014.

Stany Zjednoczone w dalszym ciągu popierały starania Ukrainy i Gruzji. W przededniu szczytu Bush złożył nawet oficjalną wizytę w Kijowie, podczas której oświadczył, że zrobi wszystko, by MAP został Ukrainie i Gruzji przyznany¹⁸². W związku z tym można było odnieść wrażenie, że na tym tle pomiędzy sojusznikami dojdzie do sporu, który może przerodzić się w głębszy podział w ramach Sojuszu.

Realizacja takiego scenariusza była jednak nierealna. W sprawie przyznania MAP Ukrainie i Gruzji NATO nie wypracowało wprawdzie jednolitego

¹⁸² США підтримують приєднання України до ПДЧ, Президент України Петро Порошенко, 1 IV 2008, [online] <http://www.president.gov.ua/news/9498.html>, 21 X 2014; М. Сірук, Крихкий шанс. Чи достатньо буде підтримки США для отримання Україною ПДЧ у Бухаресті?, „День” 2008, 2 IV.

stanowiska, jednak na tym tle nie mogło dojść do poważniejszego konfliktu. Przede wszystkim dlatego, że w Bukareszcie Sojusz musiał podjąć decyzje w o wiele ważniejszych z punktu widzenia własnej przyszłości i roli na arenie międzynarodowej sprawach¹⁸³. Najważniejsze z nich to:

- uzyskanie poparcia Sojuszowi dla projektu tarczy antyrakietowej i możliwości powiązania systemów obrony przeciwrakietowej USA z NATO;
- priorytetowe podejście do misji stabilizacyjnej w Afganistanie prowadzonej w ramach Międzynarodowych Sił Wsparcia Bezpieczeństwa (International Security Assistance Force – ISAF);
- wysłanie do Afganistanu batalionu powracającej do struktur wojskowych Francji;
- wynegocjowanie porozumienia z Rosją w sprawie tranzytu przez jej terytorium zaopatrzenia do Afganistanu¹⁸⁴.

Sprawa przyznania MAP Ukrainie i Gruzji nie miała więc pierwszorzędного znaczenia, a prezentowane do końca przez Stany Zjednoczone poparcie było zapewne kartą przetargową w negocjacjach z sojusznikami. Nie należy również zapominać, iż ówczesnie pozycja Busha zarówno w samych Stanach Zjednoczonych, jak i na arenie międzynarodowej była marginalna, co z pewnością przekładało się również na ograniczone wpływy USA w Sojuszu¹⁸⁵.

Biorąc pod uwagę powyższe okoliczności oraz sytuację wewnętrzną na Ukrainie i w Gruzji, można stwierdzić, że wśród członków Sojuszu Północnoatlantyckiego nie mogło dojść do realnego sporu z powodu MAP, a rozstrzygnięcie w tej sprawie było praktycznie przesądzone jeszcze przed rozpoczęciem obrad¹⁸⁶.

¹⁸³ NATO's agenda for Bucharest, NATO News, 2 IV 2008, [online] http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_58725.htm, 21 X 2014; *Fact Sheet: 2008 NATO Summit*, The White House – President George W. Bush, [online] <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/nato/index.html>, 21 X 2014.

¹⁸⁴ A. Gruszcak, *Szczyt NATO w Bukareszcie. Pogłębienie transatlantyckich podziałów*, „Biuletyn Międzynarodowy” 2009, t. 1, s. 57.

¹⁸⁵ J.P. Rubin, *Building a New Atlantic Alliance. Restoring America's Partnership with Europe*, „Foreign Affairs” 2008, vol. 87, no. 4, s. 99. Autor tego artykułu stwierdza wprost, że szczyt NATO w Bukareszcie był potwierdzeniem końca przywództwa Busha w Sojuszu, w którym kluczową rolę zaczęły odgrywać Niemcy.

¹⁸⁶ Por.: J. Pawlicki, *NATO: spór o Kijów i Tbilisi*, „Gazeta Wyborcza” 2008, 1 IV; C. Терешко, *op. cit.*

Tuż przed szczytem premier François Fillon oznajmił, że Francja nie poprze przyznania MAP. Również kanclerz Niemiec Angela Merkel oświadczyła, że do nadania MAP nie dojdzie i w tej sprawie uwzględnione musi być stanowisko Rosji. Ta z kolei kategorycznie przeciwstawiała się dalszemu rozszerzaniu NATO, uznając terytorium Ukrainy i Gruzji za swoją strefę wpływów. Najlepszym potwierdzeniem rosyjskiego podejścia było przemówienie Putina w trakcie obrad Rady NATO–Rosja. Według doniesień prasowych rosyjski prezydent miał powiedzieć, że jeśli NATO zdecyduje się na przyjęcie Ukrainy, to państwo to może przestać istnieć. Putin miał również stwierdzić, że w przypadku Ukrainy trudno w ogóle używać określenia „państwo”, gdyż „ten istniejący twór polityczny składa się głównie z ziem ofiarowanych przez Rosję”¹⁸⁷.

Ostatecznie, zgodnie z przewidywaniami, NATO nie zdecydowało się na przyznanie MAP tym państwom, a decyzja ta została podjęta już bez większych kontrowersji. Jednak przywódcy starali się znaleźć dyplomatyczne rozwiązanie, które byłoby kompromisem możliwym do przyjęcia dla obu państw. Dlatego też zdecydowano, że w deklaracji końcowej znajdą się odniesienia do aspiracji członkowskich Ukrainy i Gruzji. W dokumencie stwierdzono, że „Ukraina i Gruzja w przyszłości zostaną przyjęte do NATO”, jednak nie podano żadnej perspektywy czasowej tego procesu¹⁸⁸.

Kolejnym dyplomatycznym rozwiązaniem była decyzja o upoważnieniu ministrów spraw zagranicznych państw NATO do przyznania MAP na spotkaniu Rady Północnoatlantyckiej zaplanowanej w Brukseli 2-3 grudnia 2008 r. Podczas tego posiedzenia sprawa ta nie budziła już żadnych kontrowersji i kilka dni przed spotkaniem wiadomo było, że decyzja o przyznaniu Ukrainie i Gruzji MAP odłożona zostanie bezterminowo. Takie rozstrzygnięcie było wynikiem kolejnych niekorzystnych okoliczności w polityce międzynarodowej, związanych przede wszystkim z wybuchem wojny gruzińsko-rosyjskiej w sierpniu 2008 r. oraz radykalnym pogorszeniem się stosunków ukraińsko-rosyjskich.

¹⁸⁷ О. Алленова, Е. Геда, В. Новиков, *Блок НАТО разошелся на блокпакеты*, „Коммерсантъ” 2008, 7 IV.

¹⁸⁸ *Bucharest Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council on Bucharest on 3 April 2008*, NATO Summit Bucharest, [online] http://www.summitbucharest.ro/en/doc_201.html, 21 X 2014; А. Зленко, *Зовнішньополітична стратегія...*, s. 172-173. Por.: Г. Перепелиця, *Підсумки Бухарестського саміту...*, s. 34.

Na tym posiedzeniu ministrowie potwierdzili wszystkie decyzje podjęte w stosunku do Ukrainy i Gruzji na kwietniowym szczycie w Bukareszcie. Zdecydowali się również na wysłanie kolejnego sygnału politycznego wobec tych państw. Ustalono, że w ramach Komisji NATO-Ukraina i Komisji NATO–Gruzja stworzone zostaną Roczne Programy Narodowe, których celem będzie pomoc w przeprowadzaniu reform¹⁸⁹.

Taka decyzja w stosunku do Ukrainy i Gruzji była sposobem na ominięcie sprzeciwu Francji, Niemiec i Włoch wobec przyznania MAP. Zgodnie z intencją twórców Roczne Programy Narodowe swoją strukturą i zawartością mają przypominać MAP. Polski minister spraw zagranicznych Sikorski powiedział wprost, że dzięki nim Ukraina i Gruzja zrealizują te same zadania, które wynikają z MAP. Dodał, że nie ma żadnego formalnego wymogu nakazującego kandydatom jego uzyskanie. Wyraził opinię, że dzięki tym programom Ukraina i Gruzja osiągną taką gotowość do członkostwa w Sojuszu, że objęcie ich w przyszłości MAP nie będzie konieczne¹⁹⁰.

Podobną opinię kilkanaście dni przed tym spotkaniem wyraził również amerykański ambasador w Kijowie William Taylor. Stwierdził, że MAP nie jest warunkiem koniecznym na drodze do członkostwa, a w związku z licznymi kontrowersjami, jakie towarzyszą tej kwestii, należy zastanowić się nad innymi możliwościami, które przybliżą wstąpienie Ukrainy i Gruzji¹⁹¹.

Podczas posiedzenia w Brukseli minister spraw zagranicznych Ukrainy Ohryzko po raz kolejny podkreślił, że strategicznym i niezmiennym celem

¹⁸⁹ *Final communiqué*, Meeting of the North Atlantic Council at the level of Foreign Ministers held at NATO Headquarters, Brussels, 3 XII 2008, [online] http://web.archive.org/web/20140314135945/http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_46247.htm, 21 X 2014; *Міністри НАТО прийняли рішення про Україну*, „Українська правда” 2008, 2 XII, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2008/12/2/3625518>, 21 X 2014; І.Я. Тодоров, *op. cit.*, s. 17-18. Zob. także: М. Сірук, *Відкат чи поворот може очікувати Україну після саміту міністрів НАТО*, „День” 2008, 4 XII. Polską nazwę tego dokumentu podano za MSZ RP. Zob.: *Współpraca NATO z państwami trzecimi...*

¹⁹⁰ D. Pszczółkowska, *NATO daje niby-MAP dla Ukrainy i Gruzji*, „Gazeta Wyborcza” 2008, 3 XII. Zob. także: С.М. Есаулов, *Діалог з НАТО після ювілейного саміту*, [w:] *Зовнішня політика України – 2009: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети*, ред. Г.М. Перепелиця, Київ 2010, s. 116-117.

¹⁹¹ *У США думають, що ПДЧ Україні вже не потрібен*, „Українська правда” 2008, 25 XI, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2008/11/25/3618853>, 21 X 2014. Пор.: Єхануров думає, що без ПДЧ Україні до НАТО не дотрибати, „Українська правда” 2008, 3 XII, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2008/12/3/3626337>, 21 X 2014.

polityki zagranicznej Ukrainy jest członkostwo w NATO. Wyraził zadowolenie z podjętych na tym spotkaniu decyzji i zaznaczył, że Ukraina *de facto* otrzymała MAP¹⁹².

W związku z tym Juszczenko i zwolennicy członkostwa w NATO liczyli, że w 2009 r. dojdzie do dalszego pogłębienia stosunków, a być może Sojusz nawet zdecyduje się na wystosowanie zaproszenia do członkostwa. Nadzieje te były jednak iluzoryczne, ponieważ w kolejnych miesiącach można było zauważyć, że NATO prowadzi politykę „wyczekiwania” w związku ze zbliżającymi się wyborami prezydenckimi, od których tak naprawdę zależała przyszłość dwustronnych stosunków.

Nie należy również zapominać o istotnych czynnikach wewnętrznych, które w dalszym ciągu negatywnie wpływały na perspektywę członkostwa w Sojuszu. W okresie prezydentury Juszczenki nie udało się bowiem osiągnąć konsensusu politycznego oraz przełamać niskiego poparcia Ukraińców dla tego procesu.

Brak porozumienia politycznego wydaje się decydującym czynnikiem, który wpłynął na fakt, że w okresie rządów Juszczenki Ukraina nie otrzymała zaproszenia do członkostwa. Ukraińscy decydenci do dzisiaj nie osiągnęli bowiem porozumienia w sprawie wyraźnego określenia, co jest interesem narodowym Ukrainy i jak jego realizację należy rozumieć w stosunkach międzynarodowych. Dlatego też realizowana po 2004 r. przez Juszczenkę polityka skierowana na członkostwo w NATO nie wynikała z szerszego porozumienia elit, a była koncepcją firmowaną przez prezydenta i popieraną jedynie przez środowisko polityczne z nim związane.

Kolejnym decydującym czynnikiem było poparcie społeczne dla tego procesu wśród samych Ukraińców. Mimo wielu działań na Ukrainie zdecydowaną większość stanowili przeciwnicy wstąpienia do NATO. Według badań socjologicznych przeprowadzanych przez różne ośrodki poparcie dla wstąpienia Ukrainy do Sojuszu nie przekraczało 20 proc. Prezydent Juszczenko wielokrotnie mówił, że wynosi ono 40 proc., jednak dane te nie znajdują potwierdzenia w żadnych badaniach¹⁹³. Poniższa tabela przedstawia wyniki

¹⁹² *Chairman's statement Meeting of the NATO-Ukraine Commission at the level of Foreign Ministers held at NATO Headquarters, Brussels*, NATO Press Release (2008)155, 3 XII 2008, [online] http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_46249.htm, 21 X 2014; D. Pszczółkowska, *op. cit.*

¹⁹³ *Український політолог: Говоря, что 40% населения Украины поддерживают вступление в НАТО, Ющенко пользуется гипотетическими данными*, Regnum, 2 IV

badania dotyczących stosunku Ukraińców do członkostwa w Sojuszu, z uwzględnieniem podziału terytorialnego i dynamiki zmian w latach 2002-2008.

Z danych przedstawionych w tabeli wynika, że stosunek Ukraińców do członkostwa w NATO nie rozkładał się równomiernie i uzależniony był od pochodzenia terytorialnego. Największe poparcie respondenci deklarowali na zachodzie Ukrainy i był to jedyny region, gdzie większość mieli zwolennicy przystąpienia do NATO. Należy jednak podkreślić, że również w tej części państwa nie przekraczało ono 50 proc. Najwięcej przeciwników członkostwa w NATO występowało w tym okresie we wschodnich i południowych obwodach oraz na Krymie. Mieszkańcy tych terenów opowiadali się przede wszystkim za wstąpieniem Ukrainy do sojuszu obronnego z Rosją i pozostałymi państwami WNP¹⁹⁴.

Przeciwnicy wstąpienia, szczególnie przedstawiciele ugrupowań lewicowych, żądali przeprowadzenia referendum w tej sprawie, a w przypadku jego negatywnego wyniku zrezygnowania z planów uzyskania członkostwa w NATO. Wystąpili oni z inicjatywą obywatelską w sprawie rozpisania referendum i zebrali ponad 4,5 mln podpisów poparcia, które przekazane zostały do weryfikacji Centralnej Komisji Wyborczej Ukrainy¹⁹⁵.

Po sprawdzeniu podpisów 30 grudnia 2006 r. wniosek trafił do Juszczenki, który jednak zwlekał z rozpisaniem referendum. Zarówno on, jak i inni zwolennicy przystąpienia do NATO uważali, że jego przeprowadzenie wówczas było bezprzedmiotowe i jeśli miałoby się odbyć, to najwcześniej po otrzymaniu przez Ukrainę MAP, a najlepiej dopiero przed samym przystąpieniem do Sojuszu¹⁹⁶.

2008, [online] <http://www.regnum.ru/news/980842.html>, 21 X 2014.

¹⁹⁴ Szerzej na ten temat zob.: *Україна на шляху до НАТО: через радикальні...*, s. 195-210.

¹⁹⁵ P. Świeżak, *Perspektywy referendum w sprawie członkostwa Ukrainy w NATO*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2007, nr 3-4, s. 239-241. W złożonym do Centralnej Komisji Wyborczej Ukrainy wniosku w sprawie przeprowadzenia referendum zaproponowane zostały dwa pytania: 1) „Czy zgadzasz się na to, by Ukraina została członkiem Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego?”; 2) „Czy popierasz udział Ukrainy we Wspólnej Przestrzeni Gospodarczej wspólnie z Rosją, Kazachstanem i Białorusią na podstawie porozumienia o stworzeniu Wspólnej Przestrzeni Gospodarczej podpisanego 19 września 2003 r.?”

¹⁹⁶ *Зварич: немає ПДЧ – немає референдуму*, УНІАН, 25 I 2008, [online] <http://www.unian.net/ukr/news/news-232597.html>, 21 X 2014.

Tabela 2. Stosunek Ukraińców do kwestii członkostwa w NATO z uwzględnieniem podziału terytorialnego respondentów – dynamika zmian w latach 2002-2008 (dane w proc.)

Jak zagłosujesz, jeśli w najbliższą niedzielę odbędzie się referendum w sprawie wstąpienia Ukrainy w NATO?					
	Data badania	Opowiem się za członkostwem	Opowiem się przeciw członkostwu	Nie będę głosował	Trudno powiedzieć
Zachód	Grudzień 2002	39,6	23,3	11,5	25,7
	Grudzień 2003	32,0	29,4	6,6	32,0
	Grudzień 2004	34,7	30,2	4,2	30,8
	Grudzień 2005	31,4	32,2	6,6	29,8
	Wrzesień 2006	39,0	24,6	6,3	30,1
	Luty 2007	40,3	20,4	7,1	32,2
	Sierpień 2008	50,8	16,9	11,1	21,2
	Grudzień 2008	39,7	24,8	11,5	24,0
Centrum	Grudzień 2002	25,3	39,6	14,6	20,5
	Grudzień 2003	22,8	45,8	6,9	24,5
	Grudzień 2004	12,9	59,1	9,1	18,9
	Grudzień 2005	20,6	53,3	5,8	20,3
	Wrzesień 2006	22,0	49,6	4,2	24,2
	Luty 2007	17,7	54,1	8,4	19,8
	Sierpień 2008	23,6	44,2	12,8	19,4
	Grudzień 2008	21,3	50,2	9,7	18,8
Południe	Grudzień 2002	19,9	48,5	13,3	18,3
	Grudzień 2003	25,5	52,6	3,3	18,5
	Grudzień 2004	11,3	62,5	3,3	22,9
	Grudzień 2005	6,3	79,7	3,7	10,3
	Wrzesień 2006	9,3	79,1	3,0	8,6
	Luty 2007	6,3	75,9	9,6	8,3
	Sierpień 2008	7,9	72,5	10,9	7,8
	Grudzień 2008	6,6	80,1	5,6	7,5
Wschód	Grudzień 2002	25,4	43,0	13,7	17,9
	Grudzień 2003	14,6	60,9	7,2	17,3
	Grudzień 2004	8,1	63,8	13,0	15,1
	Grudzień 2005	7,2	77,7	3,0	12,0
	Wrzesień 2006	6,7	85,0	1,7	6,7
	Luty 2007	5,4	78,9	7,4	8,3
	Sierpień 2008	10,5	71,1	8,5	9,9
	Grudzień 2008	6,6	67,3	10,1	16,0

Źródło: opracowanie na podstawie: *Якби наступної неділі відбувався референдум щодо вступу України до НАТО, як би Ви проголосували? (динаміка, регіональний розподіл, 2002-2008)*, Соціологічне опитування, Центр Разумкова, [online] http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=116, 21 X 2014.

W związku z brakiem reakcji prezydenta na złożony wniosek 21 lutego 2008 r. Wiktor Medwedczuk złożył do Okręgowego Sądu Administracyjnego Kijowa pozew dotyczący zaniechania ze strony urzędu państwowego. W wyroku wydanym 2 lipca 2009 r. sąd uznał jego skargę i nakazał prezydentowi rozpisanie referendum. Zastępca szefa kancelarii prezydenta Ihor Popow oświadczył jednak, że Juszczenko nie zgadza się z tym wyrokiem i zapowiedział apelację, przy okazji zarzucając sądowi błędy proceduralne¹⁹⁷. Już po zakończeniu kadencji Juszczenki 30 marca 2010 r. Kijowski Apelacyjny Sąd Administracyjny wydał wyrok, w którym przyznał rację byłemu prezydentowi. W uzasadnieniu stwierdzono, że ustawodawstwo nie określa terminów, w jakich prezydent zobowiązany jest do rozpisania referendum, i tym samym od jego woli zależy czas przeprowadzenia głosowania¹⁹⁸.

Juszczenko nie chciał się wówczas zgodzić na referendum, licząc, że w przyszłości wzrośnie liczba osób popierających członkostwo w Sojuszu. Dlatego m.in. 28 maja 2008 r. przyjęto specjalny program informowania społeczeństwa, którego realizacja zaplanowana została do 2011 r. Zakładał on przeprowadzenie skierowanych do obywateli kampanii informacyjnych dotyczących działalności NATO i współpracy z Ukrainą, a także dotychczasowych efektów i wyzwań stojących przed euroatlantycką integracją państwa. W założeniu miał on pokazać społeczeństwu korzyści płynące z członkostwa w NATO, przede wszystkim jako gwaranta niezależności i integralności terytorialnej. Miał również zmienić obraz Sojuszu kojarzącego się w dalszym ciągu z agresywną i militarną organizacją¹⁹⁹. W związku ze zmianą na stanowisku prezydenta w 2010 r., skalą kryzysu gospodarczego i związanymi z nim cięciami wydatków państwowych założen tego programu nie udało się zrealizować²⁰⁰.

¹⁹⁷ Ющенко опротестує рішення суду о референдуме относительно вступлення України в НАТО, *Корреспондент.net*, 9 VII 2009, [online] <http://korrespondent.net/ukraine/politics/896794>, 21 X 2014.

¹⁹⁸ Ющенко виграв суд по НАТО, *Корреспондент.net*, 2 IV 2010, [online] <http://korrespondent.net/ukraine/politics/1063109-yushchenko-vyigral-sud-po-nato>, 21 X 2014.

¹⁹⁹ Постанова Кабінету Міністрів України від 28 травня 2008 Про затвердження Державної цільової програми інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2008-2011 роки, „Урядовий кур’єр” 2008, 4 VI. Zob. także: I. Жовта, Соціологічні дослідження в реалізації державних програм інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції, [w:] *Вступ до НАТО – стратегічний вибір України*, за заг. ред. О. Соскіна, Київ 2008, s. 152-153; I.Я. Тодоров, *op. cit.*, s. 17.

²⁰⁰ Zob. także: A. Sawicz, *Informacja i dezinformacja a obawy Ukraińców przed NATO*, [w:] *Polityka bezpieczeństwa narodowego państw obszaru WNP. Wybrane problemy*, red.

Nie należy również zapominać o bardzo istotnym czynniku międzynarodowym, który w 2009 r. wpłynął na osłabienie lobby proukraińskiego w Sojuszu. Chodzi tutaj o przeformułowanie priorytetów polityki zagranicznej Stanów Zjednoczonych realizowane przez prezydenta Baracka Obamę, w tym stosunek do członkostwa Ukrainy w NATO. Zmianę akcentów w polityce zagranicznej Obama zapowiedział jeszcze w trakcie kampanii prezydenckiej²⁰¹. Po przejściu władzy o szczegółach tych zmian poinformował wiceprezydent Joe Biden podczas dorocznej konferencji na temat bezpieczeństwa międzynarodowego w Monachium w lutym 2009 r. Biden zapowiedział wówczas „reset” stosunków z Rosją oraz współdziałanie obu państw przy rozwiązywaniu najważniejszych problemów polityki światowej²⁰².

W celu doprowadzenia do nowego otwarcia w stosunkach amerykańsko-rosyjskich administracja Obamy musiała jednak zrezygnować z tych projektów Busha, przeciwko którym opowiadały się władze Rosji. Stany Zjednoczone odsunęły więc na dalszy plan popieranie wstąpienia Ukrainy i Gruzji do NATO, a także zrezygnowały z kontynuowania projektu prezydenta Busha budowy elementów tarczy antyrakietowej w Polsce i Czechach. Względny sukces wizyty Obamy w Rosji z 6-8 lipca 2009 r. był możliwy tylko dzięki takim decyzjom²⁰³.

W. Baluk, Toruń 2009, s. 180-190, *Wschodnioznawstwo*; Б.В. Гудь, І.С. Козловський, *Перспективи зміни (лібералізації) процедури отримання віз і перетину кордону з країнами Північноатлантичного альянсу та їх вплив на зміну ставлення громадян України до НАТО*, „Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія міжнародні відносини: Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво” 2009, Вип. 3, s. 83-90.

²⁰¹ B. Obama, *Renewing American Leadership*, „Foreign Affairs” 2007, vol. 86, no. 4, s. 2-16, [online] <http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-2346.2011.01003.x>.

²⁰² *Remarks by Vice President Biden at the 45th Munich Security Conference, February 7, 2009*, The White House – President Barack Obama, [online] <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-vice-president-biden-45th-munich-conference-security-policy>, 21 X 2014.

²⁰³ J. Ćwiek-Karpowicz, B. Wiśniewski, *Wizyta Baracka Obamy w Moskwie i przyszłość stosunków rosyjsko-amerykańskich*, „Biuletyn PISM” 2009, nr 41; M.A. Fletcher, P.P. Pan, *U.S.-Russia Summit Brings Series of Advances*, „The Washington ” 2009, 8 VII; W. Radziwinowicz, *Obama w Moskwie. Przełom w stosunkach USA-Rosja*, „Gazeta Wyborcza” 2009, 6 VII; *Тройная проблема Москвы и Вашингтона. Разоружение, ПРО и нераспространение увязаны в один узел*, „Независимая газета” 2009, 9 VII. Por.: A. Bryc, *Co nowego na Wschodzie? Możliwości „resetu” stosunków rosyjsko-amerykańskich*, „Biuletyn Międzynarodowy” 2010, t. 2, s. 141-142.

Realizowany przez Obamę „reset” w stosunkach z Rosją doprowadził do dużego zaniepokojenia w części państw Europy Środkowo-Wschodniej. W opinii wielu polityków odbywał się on kosztem interesów państw będących dotąd sojusznikami USA. W związku z tym byli prezydenci, premierzy i ministrowie spraw zagranicznych państw tego regionu zdecydowali się napisać list otwarty do Obamy. W liście tym politycy zarzucili Stanom Zjednoczonym, że region Europy Środkowo-Wschodniej przestał leżeć w kręgu zainteresowania USA. Podkreślili, że Rosja do dzisiaj nie zaakceptowała pełnej suwerenności i niepodległości państw regionu przypieczętowanej ich wstąpieniem do NATO i UE. Stwierdzili, że za pomocą otwartej i skrytej wojny gospodarczej, blokad energetycznych i przekupstwa Rosja promuje własne interesy oraz zwalcza proamerykańską politykę wielu z nich. Sygnatariusze listu wezwali również Obamę, by w imię wąsko rozumianych interesów Zachód nie zgadzał się na szkodliwe ustępstwa wobec Rosji²⁰⁴.

Przedstawiciele amerykańskiej administracji odpierali te zarzuty i zapewniali, że nie ignorują Europy Środkowo-Wschodniej. Podkreślali, że zapowiadana poprawa stosunków z Rosją nie odbędzie się kosztem interesów państw regionu. Oczywiście jest jednak, że Stany Zjednoczone musiały pójść na ustępstwa wobec Rosji, przynajmniej w kwestiach, które nie miały dla USA pierwszorzędного znaczenia. Jedną z nich była właśnie integracja Ukrainy i Gruzji z Sojuszem. Wprawdzie Obama oficjalnie z tej polityki nie zrezygnował, jednak została ona odsunięta na dalszy plan, tak by nie prowokować strony rosyjskiej.

Przyjętą taktykę potwierdzała wizyta Bidena w Kijowie 20-21 lipca 2009 r., czyli kilka dni po rozmowach Obamy w Moskwie. Miała ona pokazać, że USA nie rezygnują z popierania Ukrainy i nie padnie ona „ofiara” resetu stosunków amerykańsko-rosyjskich. Podczas pobytu Biden poparł euroatlantyckie aspiracje Ukrainy i jej prawo do samodzielnego wyboru sojuszników w polityce międzynarodowej. W oświadczeniu wiceprezydenta nie padły jednak słowa

²⁰⁴ *An Open Letter to the Obama Administration from Central and Eastern Europe*, „Gazeta Wyborcza” 2009, 15 VII. Sygnatariuszami tego listu byli: Valdas Adamkus, Martin Butora, Emil Constantinescu, Pavol Demeš, Luboš Dobrovský, Mátyás Eörsi, István Gyarmati, Václav Havel, Rastislav Kacer, Sandra Kalniete, Karel Schwarzenberg, Michal Kováč, Iwan Krastew, Aleksander Kwaśniewski, Mart Laar, Kadri Liik, János Martonyi, Janusz Onyszkiewicz, Adam Rotfeld, Vaira Vike-Freiberga, Alexandr Vondra, Lech Wałęsa.

o poparciu dla członkostwa w NATO i ewentualnie działaniach, jakie Ukraina musi podjąć, by przystąpić do Sojuszu²⁰⁵.

W związku z tym sądzić można, że wizyta Bidena miała charakter instrumentalny i wykorzystana została w bieżącej walce politycznej w Stanach Zjednoczonych. Nowa administracja była bowiem oskarżana przez republikanów o porzucenie w polityce międzynarodowej wielu amerykańskich sojuszników. Wizyta miała więc potwierdzić, że USA w dalszym ciągu popierają starania Ukrainy o wejście do NATO. Rzeczywista poprawa stosunków z Rosją mogła jednak nastąpić jedynie kosztem Ukrainy, przede wszystkim jej euroatlantycznych aspiracji²⁰⁶.

4.5. Polityka euroatlantycka Ukrainy w okresie rządów Janukowycza i rewolucji godności

Powyżej przedstawione czynniki wewnętrzne i międzynarodowe wpłynęły na to, że w okresie prezydentury Juszczuki Ukraina nie otrzymała MAP. Nie ulega wątpliwości, że w tym czasie Ukraina pogłębiła znacznie współpracę ze strukturami euroatlantycznymi i zbliżyła się do nich, jednak najważniejszego celu, jakim było członkostwo, Juszczence nie udało się zrealizować. Pod koniec jego rządów doszło jeszcze wprawdzie do podjęcia kilku decyzji, jednak nie miały one przełożenia na perspektywy członkowskie, traktować je należy bardziej jako swego rodzaju akt politycznego poparcia dla kończącej kadencję Juszczuki.

W deklaracji wydanej na jubileuszowym szczycie NATO, który odbył się w Strasburgu i Kehl 3-4 kwietnia 2009 r., znalazło się odniesienie do Ukrainy. Przywódcy Sojuszu po raz kolejny potwierdzili wszelkie wcześniejsze deklaracje w zakresie przyszłego członkostwa. Stwierdzono, że stabilność i sukces reform politycznych i gospodarczych na Ukrainie mają duże znaczenie,

²⁰⁵ *Statement by Vice President Biden after Meeting with President Viktor Yushchenko of Ukraine*, The White House – President Barack Obama, 21 VII 2009, [online] http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Statement-by-Vice-President-Biden-After-Meeting-with-President-Viktor-Yushchenko-of-Ukraine, 21 X 2014.

²⁰⁶ Szerzej na temat wyzwań polityki zagranicznej Obamy wobec Rosji zob.: R. Legvold, *The Russia File. How to Move toward a Strategic Partnership*, „Foreign Affairs” 2009, vol. 88, no. 4, s. 78-93.

рównież з пункту widzenia bezpieczeństwa euroatlantyckiego. NATO po raz kolejny zadeklarowało pomoc w przeprowadzaniu reform oraz wyraziło przekonanie, że istotnym wsparciem w tym procesie będzie przyjęcie i realizacja Rocznych Programów Narodowych²⁰⁷.

W kolejnych miesiącach trwały dwustronne negocjacje w sprawie uzgodnienia tego dokumentu. Ostatecznie został on zatwierdzony dekretem Juszczенки 7 sierpnia 2009 r. i tym samym rozpoczęła się realizacja tego nowego mechanizmu współpracy²⁰⁸.

Kilkanaście dni później, 21 sierpnia 2009 r., w Brukseli sekretarz generalny Sojuszu Anders Fogh Rasmussen oraz szef misji Ukrainy przy NATO Ihor Sahacz podpisali Deklarację o uzupełnieniu Karty o szczególnym partnerstwie NATO–Ukraina²⁰⁹. W dokumencie tym podkreślono kluczową rolę Komisji NATO–Ukraina w dalszym pogłębianiu dialogu politycznego i współpracy pomiędzy partnerami, a także we wspieraniu ukraińskich reform. Potwierdzono, że wypracowanie kolejnych Rocznych Programów Narodowych będzie odbywać się właśnie w jej ramach²¹⁰.

²⁰⁷ *Strasbourg / Kehl Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Strasbourg / Kehl*, NATO Press Release (2009)044, 4 IV 2009, [online] http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_52837.htm?mode=pressrelease, 21 X 2014. Zob. także: С. Толстов, *НАТО – повернення до першооснов*, „Зовнішні справи” 2009, № 4, [online] <http://uaforeignaffairs.com/article.html?id=378>, 21 X 2014. Пор.: Т.В. Брежнєва, *Проблеми забезпечення інтересів України у контексті саміту НАТО в Страсбурзі/Келі*, „Стратегічна панорама” 2009, № 4, s. 26.

²⁰⁸ *Указ Президента України Про затвердження Річної національної програми на 2009 рік з підготовки України до набуття членства в Організації Північноатлантичного договору*, Президент України, Указ, Програма від 7 VIII 2009, № 600/2009, [online] <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=600%2F2009>, 21 X 2014.

²⁰⁹ *Україна та НАТО посилюють співпрацю*, NATO Press Release (2009)122, 21 VIII 2009, [online] http://www.nato.int/cps/uk/natolive/news_57028.htm?selected_Locale=uk, 21 X 2014; *Україна та НАТО підписали чергову декларацію, „Українська правда”* 2009, 21 VIII, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2009/08/21/4151253/>, 21 X 2014.

²¹⁰ *Декларація про доповнення Хартії про особливе партнерство між Організацією Північно-Атлантичного договору та Україною, підписаної 9 липня 1997 року*, НАТО Офіційні тексти, [online] http://www.nato.int/cps/uk/SID-B61C6A0B-FC7EA6A8/natolive/official_texts_57045.htm?selectedLocale=uk, 21 X 2014; *У Хартії про особливе партнерство України і НАТО враховані останні зміни*, 21 VIII 2009, [online] <http://www.unian.net/ukr/news/news-332220.html>, 21 X 2014.

W tym czasie zbliżała się jednak do końca kadencja Juszczenko. Przyszłość współpracy ukraińsko-natowskiej oraz kierunki polityki zagranicznej Ukrainy uzależnione były więc od wyników wyborów prezydenckich. Od osobistej decyzji przyszłego prezydenta zależało bowiem, czy Ukraina będzie kontynuować politykę ukierunkowaną na uzyskanie członkostwa w NATO.

Juszczenko zapowiedział, że weźmie udział w wyborach, mimo iż jego szanse na reelekcję były minimalne. Już wówczas wiadomym było, że walka o prezydenturę rozegra się pomiędzy sceptycznym wobec NATO Janukowiczem a Tymoszenko i Jaceniukiem, czyli politykami, którzy prezentowali ambivalentne stanowisko w tej kwestii. Jak wspomniano, za namową Juszczenko 11 stycznia 2008 r. zarówno Tymoszenko, jak i Jaceniuk podpisali list do Jaapa de Hoop Scheffera (tzw. list trzech) z prośbą o przyznanie Ukrainie MAP²¹¹. Później jednak Tymoszenko i Jaceniuk wycofali się z tych deklaracji. Program wyborczy Tymoszenko z kampanii prezydenckiej zawierał stwierdzenie, że decyzja o przystąpieniu Ukrainy do jakichkolwiek systemów kolektywnego bezpieczeństwa podjęta zostanie wyłącznie na podstawie referendum. Oznaczało to *de facto*, że dopuszcza ona również udział Ukrainy w Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym²¹². Z kolei Jaceniuk w jednym z wywiadów prasowych w trakcie kampanii stwierdził, że jego podpis pod tym listem był politycznym błędem. Dodał, że zgodził się na to, wiedząc, że w Bukareszcie Ukrainie MAP nie zostanie przyznany²¹³.

W trakcie kampanii prezydenckiej minister spraw zagranicznych Ukrainy Poroszenko wielokrotnie podkreślał, że niezależnie od dokonanego przez Ukraińców wyboru polityka zagraniczna nie zostanie zmieniona. Deklaracje te Poroszenko potwierdził np. na konferencji dotyczącej bezpieczeństwa międzynarodowego, która odbyła się w Monachium 4-6 lutego 2010 r. W wystąpieniu podkreślił, że realizowana obecnie polityka zagraniczna po wyborach

²¹¹ *Україна приєднується до Плану дій...*

²¹² *Передвиборча програма кандидата на посаду Президента України Юлії Тимошенко*, Юлія Тимошенко, [online] <http://www.tymoshenko.ua/uk/page/programa-tymoshenko-vybory-2010>, 21 X 2014; *Зовнішньополітичний вимір президентської кампанії: Юлія Тимошенко*, CIRS, 28 XII 2009, [online] <http://cs.cirs.kiev.ua/komentar/commentary/2009-12-28-10-09-25.html>, 21 X 2014.

²¹³ *Кампанія Яценюка – текущий комментарий*, Аналитик. Киевский центр политических исследований и конфликтологии, 30 VII 2009, [online] <http://www.analitik.org.ua/current-comment/int/4a70659557bee/>, 21 X 2014. Zob. także: *Зовнішньополітичний вимір президентської кампанії: Арсеній Яценюк*, CIRS, 31 VIII 2009, [online] <http://cs.cirs.kiev.ua/komentar/commentary/2009-08-31-06-53-43.html>, 21 X 2014.

będzie kontynuowana, ponieważ wynika z interesu narodowego i konsensusu politycznego²¹⁴. Mimo tych oficjalnych deklaracji, biorąc pod uwagę wypowiedzi najważniejszych kandydatów, po wyborach należało spodziewać się rewizji polityki zagranicznej Ukrainy.

Ostatecznie zaciętą rywalizację o stanowisko prezydenta Ukrainy wygrał Janukowycz, który w drugiej turze głosowania pokonał premier Tymoszenko. Zgodnie z przewidywaniami zmienił on priorytety polityki zagranicznej i jeszcze jako prezydent elekt 12 lutego 2010 r. w wywiadzie dla rosyjskiej telewizji Wiesti zapowiedział rezygnację z polityki skierowanej na uzyskanie członkostwa w NATO²¹⁵.

W wygłoszonym po zaprzysiężeniu 25 lutego 2010 r. przemówieniu Janukowycz stwierdził, że Ukraina, „będąc mostem pomiędzy Wschodem a Zachodem, integralną częścią Europy i byłego ZSRR obierze taką politykę zagraniczną, która pozwoli na osiągnięcie maksymalnych korzyści z rozwoju równoprawnych i wzajemnie korzystnych stosunków z Rosją, UE, USA oraz innymi państwami mającymi wpływ na rozwój sytuacji na świecie”²¹⁶. Stwierdził, że Ukraina gotowa jest do wszechstronnej współpracy jako „europejskie państwo pozablokowe”, i dodał, że skieruje do parlamentu propozycje ustawowego potwierdzenia tego statusu²¹⁷.

W zawartej 11 marca 2010 r. umowie koalicyjnej partii tworzących nowy rząd Mykoły Azarowa znalazły się również zapisy odnoszące się do polityki zagranicznej. Do celów programowych działania koalicji w tym zakresie zaliczono:

- zapewnienie międzynarodowego statusu Ukrainy na poziomie gwarantującym jej bezpieczeństwo narodowe, integralność terytorialną i suwe-

²¹⁴ P. Poroshenko, *Speech at the 46th Munich Security Conference*, Munich Security Conference, 2 VI 2010, [online] <https://www.securityconference.de/en/activities/munich-security-conference/msc-2010/speeches/poroshenko-petro/>, 21 X 2014.

²¹⁵ Янукович подтвердил, что вопрос вступления Украины в НАТО не стоит, Корреспондент.net, 12 II 2010, [online] <http://korrespondent.net/ukraine/politics/1046951-yanukovich-podtverdil-cto-vopros-vstupleniya-ukrainy-v-nato-ne-stoit>, 21 X 2014. Zob. także: A.J. Motyl, *Ukrainian Blues*, „Foreign Affairs” 2010, vol. 89, no. 4, s. 133-136; A. Wilson, *Dealing with Yanukovich's Ukraine*, ECFR Policy Brief, 18 III 2010, [online] http://www.ecfr.eu/page/-/ECFR20_UKRAINE_POLICY_BRIEF.pdf, s. 4, 21 X 2014.

²¹⁶ Виступ Президента України Віктора Януковича у Верховній Раді України, Президент України Віктор Янукович, 25 II 2010, [online] <http://web.archive.org/web/20140124165935/http://www.president.gov.ua/news/16600.html>, 21 X 2014.

²¹⁷ *Ibidem*.

renność państwową oraz sprzyjającym wzrostowi jej międzynarodowego wpływu i autorytetu;

- ustawowe potwierdzenie pozablokowego statusu Ukrainy oznaczającego brak udziału w sojuszach polityczno-wojskowych inny państw; zadeklarowano jednak wolę współpracy z NATO we wszystkich kwestiach stanowiących wzajemny interes;
- kształtowanie stosunków z Rosją w oparciu o strategiczne partnerstwo, przyjaźń i dobrosąsiedztwo, a także korzystną dla obu stron współpracę gospodarczą; zapowiedziano wzmocnienie mechanizmów stosunków dwustronnych oraz tworzenie rozwiązań w tym zakresie na podstawie bezpośredniej współpracy organów władzy wykonawczej, a także samorządu lokalnego;
- integrację gospodarczą na przestrzeni poradzieckiej odpowiadającą interesom narodowym Ukrainy i realizowaną na zasadach WTO; zadeklarowano także rozwój wzajemnie korzystnej współpracy z państwami WNP;
- zagwarantowanie realizacji Karty o strategicznym partnerstwie pomiędzy Ukrainą a USA oraz tworzenie mechanizmów strategicznego partnerstwa na zasadach efektywnej i wzajemnie korzystnej współpracy;
- prowadzenie zbalansowanej polityki zagranicznej opierającej się na interesach narodowych Ukrainy, szczególnie zapewnienie szerokiej współpracy z państwami G20, Azji Centralnej, Ameryki Łacińskiej i Afryki²¹⁸.

Do kwestii pozablokowego statusu Ukrainy Janukowycz odniósł się również w przemówieniu wygłoszonym 27 kwietnia 2010 r. w Zgromadzeniu Parlamentarnym Rady Europy. Prezydent stwierdził, że „polityka pozablokowości najlepiej odpowiada zarówno interesom narodowym [Ukrainy], jak i wzmocnieniu międzynarodowego zaufania”²¹⁹.

Następnie 1 czerwca 2010 r. wniósł do parlamentu projekt ustawy dotyczący polityki zagranicznej. W uzasadnieniu tego wniosku stwierdził, że konieczność przyjęcia nowego dokumentu wynika z dezaktualizacji poprzedniej uchwały regulującej politykę zagraniczną państwa. Ostatecznie po kilkunastu

²¹⁸ Угода про створення Коаліції депутатських фракцій „Стабільність і реформи” у Верховній Раді України шостого скликання, „Голос України” 2010, 16 ІІІ.

²¹⁹ Віктор Янукович: В Україні зараз створено основні передумови, необхідні для проведення внутрішніх реформ з метою досягнення європейських норм і стандартів в усіх сферах життя, Президент України Віктор Янукович, 27 IV 2010, [online] <http://web.archive.org/web/20140124202302/http://www.president.gov.ua/news/17020.html>, 21 X 2014.

latach debaty w tej sprawie 1 lipca 2010 r., przy bojkocie większości deputowanych opozycji, przyjęta została Ustawa o zasadach polityki wewnętrznej i zagranicznej Ukrainy. Dokument ten, w przeciwieństwie do uchwały z 1993 r., w zakresie polityki zagranicznej jest lakoniczny i zdecydowanie więcej miejsca poświęcono w nim zasadom polityki wewnętrznej. Najważniejszą wprowadzoną zmianą było ustawowe potwierdzenie neutralnego i pozablokowego statusu Ukrainy²²⁰. W art. 11 ustawy zapisano, że „Ukraina jako europejskie państwo pozablokowe realizuje otwartą politykę zagraniczną i wyraża wolę współpracy ze wszystkimi zainteresowanymi partnerami, jednocześnie unikając zależności od poszczególnych państw, grupy państw czy też struktur międzynarodowych”²²¹.

W dokumencie tym stwierdzono, że Ukraina jest państwem pozablokowym, co oznacza, że nie zostanie w przyszłości członkiem Sojuszu Północnoatlantyckiego ani Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym. Na podstawie tej ustawy wykreślono więc z wcześniejszych aktów normatywnych wszystkie stwierdzenia odnoszące się do polityki ukierunkowanej na członkostwo w NATO. Dookreślono też, że praktyczna realizacja polityki pozablokowości oznacza nieuczestniczenie w sojuszach polityczno-wojskowych. Zaznaczono natomiast, że priorytetowy dla Ukrainy jest udział w udoskonaleniu i rozwoju kolektywnego systemu bezpieczeństwa europejskiego, kontynuowanie konstruktywnego partnerstwa z NATO i innymi blokami polityczno-wojskowymi we wszystkich sprawach „stanowiących wzajemny interes”²²².

W ustawie zapisano również, że polityka zagraniczna Ukrainy skierowana jest na zapewnienie integracji z europejską przestrzenią polityczną, gospodarczą i prawną, w celu uzyskania członkostwa w Unii Europejskiej²²³. Określono, że opiera się ona na następujących zasadach:

²²⁰ Szerzej na temat zagadnienia „neutralności” we współczesnych stosunkach międzynarodowych zob.: D. Popławski, *Neutralność w późnowestfalskim ładzie międzynarodowym*, [w:] *Późnowestfalski ład międzynarodowy*, red. nauk. M. Pietraś, K. Marzęda, Lublin 2008, s. 219-235.

²²¹ Закон України Про засади внутрішньої і зовнішньої політики, „Голос України” 2010, 20 VII. Zob. także: Г.М. Перепелиця, *Чи знайдеться місце позаблоковій Україні в новій системі європейської безпеки?*, [w:] *Зовнішня політика України – 2010: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети*, ред. і дем, Київ 2011, s. 105-126.

²²² Закон України Про засади внутрішньої...; Україна-НАТО: дружити – так, а взагалі-то – ні..., „Дзеркало тижня” 2010, 3 VII. Zob. także: Т. Силіна, *Тому що послидовні*, „Дзеркало тижня” 2010, 5 VI.

²²³ Закон України Про засади внутрішньої...

- suwerennej równości państw;
- powstrzymywania się od użycia siły lub groźby jej użycia przeciwko jednoci terytorialnej lub niezależności politycznej jakiegokolwiek państwa;
- poszanowania jednoci terytorialnej państw i nienaruszalności ich granic;
- rozwiązywania sporów międzynarodowych metodami pokojowymi;
- szacunku dla praw człowieka i podstawowych swobód;
- nieingerencji w wewnętrzne sprawy państw;
- wzajemnie korzystnej współpracy między państwami;
- sumiennego wykonywania przyjętych na siebie zobowiązań międzynarodowych;
- priorytetowego traktowania ogólnie przyjętych norm i zasad prawa międzynarodowego oraz ich pierwszeństwa przed normami i zasadami prawa narodowego;
- używania Sił Zbrojnych Ukrainy tylko w przypadkach aktów zbrojnej agresji na Ukrainę oraz jakichkolwiek innych zbrojnych ataków na jej integralność terytorialną i nietykalność granic państwowych, walki z międzynarodowym terroryzmem i piractwem lub w innych sytuacjach przewidzianych umowami międzynarodowymi Ukrainy, na których obowiązywanie zgodę wyraziła Rada Najwyższa;
- zastosowania sankcji międzynarodowych i działań dyplomatycznych zgodnie z prawem międzynarodowym w przypadkach bezprawnych działań szkodzących Ukrainie, jej obywatelom i osobom prawnym²²⁴.

Powyższe zasady można uznać za powszechnie obowiązujące we współczesnych stosunkach międzynarodowych i nie budziły one żadnych kontrowersji. Zasadniczy spór o ten dokument dotyczył zapisów określających neutralny i pozablokowy status państwa. Zwolennicy członkostwa w NATO oskarżyli rządzących, że wskutek tej decyzji osłabione zostanie bezpieczeństwo Ukrainy, ponieważ to Sojusz Północnoatlantycki jako jedyny jest w stanie rzeczywiście zagwarantować bezpieczeństwo we współczesnym świecie.

Przewodniczący parlamentarnego Komitetu Integracji Europejskiej Tarasiuk wskazywał, że w związku z tą decyzją konieczne będzie znaczne zwiększenie środków finansowych na siły zbrojne. Argumentował, że kolektywny system bezpieczeństwa jest zdecydowanie tańszy i bardziej efektywny. W związku z tym Tarasiuk stwierdził, że zawarte we wniosku ustawowym

²²⁴ *Ibidem*.

informacje, że wprowadzenie ustawy nie będzie wymagać dodatkowych pieniędzy, są celowym wprowadzaniem w błąd opinię publiczną²²⁵.

Zwolennicy tej ustawy twierdzili z kolei, że to właśnie polityka skierowana na członkostwo w NATO była zagrożeniem dla państwa. Ich zdaniem jej rezultatem było odrodzenie tendencji separatystycznych na Krymie, pogorszenie stosunków z Rosją oraz wciągnięcie Ukrainy w rywalizację pomiędzy NATO i Organizacją Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym²²⁶.

Powyższe rozbieżności stanowisk wynikały z braku konsensusu w zakresie pojmowania interesu narodowego Ukrainy i jego rozumienia we współczesnych stosunkach międzynarodowych. Wynika to przede wszystkim z doświadczeń historycznych tego państwa i wpływu różnych koncepcji geopolitycznych na Ukrainie w poprzednich wiekach²²⁷.

Ustawa powyższa nie ograniczała współpracy z Sojuszem i Janukowycz nie podjął żadnych działań w kierunku zmian przyjętego przez Juszczenkę 3 lutego 2010 r., czyli w ostatnich dniach urzędowania, Rocznego Programu Narodowego na 2010 r.²²⁸ Ukraiński prezydent wielokrotnie podkreślał, że na dotychczasowym poziomie współpraca ta jest wystarczająca i korzystna dla Ukrainy. Deklarujący wolę przeprowadzania reform Janukowycz w Rocznych Programach Narodowych widział realny mechanizm ich wsparcia, dlatego też w kolejnych latach Ukraina przyjmowała ten dokument²²⁹. Ich oddziały-

²²⁵ Т. Силіна, *Тому що...*

²²⁶ Пор.: М. Леліч, *НАТО – не треба?*, „Главред” 2010, 4 VI.

²²⁷ Пор.: С.В. Андрущенко, *Геополітика та геостратегія України*, [w:] *Україна в постбіполярній системі...*, s. 101-117.

²²⁸ Указ Президента України Про затвердження Річної національної програми на 2010 рік з підготовки України до набуття членства в Організації Північноатлантичного договору, „Урядовий кур’єр” 2010, 17 II; Ющенко утвердил нацпрограму на 2010 год по подготовке Украины к членству в НАТО, Корреспондент.net, 5 II 2010, [online] <http://korrespondent.net/ukraine/politics/1043765-yushchenko-utverdil-nacprogrammu-na-2010-god-po-podgotovke-ukrainy-k-chlenstvu-v-nato>, 21 X 2014.

²²⁹ Kolejne programy przyjęto: 13 IV 2011 r. (Указ Президента України Про затвердження Річної національної програми співробітництва Україна-НАТО на 2011 рік, Президент України, Указ, Програма від 13 IV 2011, № 468/2011, [online] <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/468/2011>), 19 IV 2012 r. (Указ Президента України Про затвердження Річної національної програми співробітництва Україна-НАТО на 2012 рік, Президент України, Указ, Програма від 19 IV 2012, № 273/2012, [online] <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/273/2012>) oraz 5 VII 2013 r. (Указ Президента України № 371/2013 Про затвердження Річної національної програми співробітництва Україна-НАТО на 2013 рік, Президент України Петро Порошенко, [online] <http://www.president.gov.ua/documents/15898>).

wanie na realne zmiany na Ukrainie było jednak minimalne, a władze nie przeprowadzały koniecznych reform. Z biegiem czasu doszło do znaczącego pogorszenia stanu demokracji na Ukrainie i ograniczenia podstawowych wolności obywatelskich. Takie działanie władz z niepokojem było obserwowane w Sojuszu Północnoatlantyckim i wpłynęło dodatkowo na ograniczenie dwustronnej współpracy w okresie rządów Janukowycza.

W kolejnych latach sytuacja na Ukrainie ulegała dalszemu pogorzeniu i pod koniec 2013 r. doszło w tym państwie do wybuchu masowych protestów. Ich bezpośrednim powodem była rezygnacja z podpisania przez prezydenta Janukowycza Umowy stowarzyszeniowej z UE na szczycie w Wilnie. Rozpoczęte protesty rozszerzały zakres swojego działania wskutek czego władze zdecydowały się na zastosowanie rozwiązań siłowych. W związku z tym doszło do bezpośredniej konfrontacji z protestującymi i użycia broni palnej, w wyniku czego śmierć poniosł kilkadziesiąt protestujących osób. W zaistniałej sytuacji ministrowie spraw zagranicznych Polski Radosław Sikorski, Niemiec Frank-Walter Steinmeier i Francji Laurent Fabius podjęli próbę mediacji, dzięki której udało się podpisać porozumienie pomiędzy walczącymi stronami. Na jego podstawie Janukowycz zgodził się na przywrócenie systemu parlamentarno-prezydenckiego oraz przedterminowe wybory głowy państwa²³⁰. Prezydent nie podpisał jednak przyjętych przez parlament zmian i uciekł w Kijowie. W związku z tym Rada Najwyższa przyjęła uchwałę o „samousunięciu” Janukowycza ze stanowiska prezydenta i przejęciu odpowiedzialności za sytuację w państwie. W kolejnych dniach dotychczasowa opozycja zawarła koalicję parlamentarną i powołała nowy rząd, na czele którego stanął Arsenij Jaceniuk.

Nowe władze Ukrainy ogłosiły, że w zakresie priorytetów polityki zagranicznej państwa dojdzie do zasadniczych zmian. W kolejnych tygodniach trwała debata dotycząca polityki bezpieczeństwa państwa, jednak po dokonaniu przez Rosję aneksji Krymu oraz wybuchu konfliktu we wschodnich obwodach państwa, Ukraina ogłosiła, że wraca do polityki integracji z Sojuszem Północnoatlantyckim i będzie się ubiegać o członkostwo w NATO.

html, 15 I 2014. Gabinet Ministrów Ukrainy przyjął projekt Roczne go Programu Narodowego na 2014 r., jednak Janukowycz nie zdążył wydać dekretu go zatwierdzającego. Zob.: *Схвалено проект Річної національної програми співробітництва Україна-НАТО на 2014 р.*, Урядовий портал. Офіційний портал органів виконавчої влади України, 17 I 2014, [online] http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=246980017, 21 X 2014.

²³⁰ *Угода про врегулювання кризи в Україні*, [online] <http://www.pravda.com.ua/articles/2014/02/21/7015533>, 21 X 2014.

Zakończenie

Ogłoszenie przez nowe władze Ukrainy decyzji o powrocie do polityki integracji euroatlantyckiej oznacza zasadniczą zmianę w kierunku i priorytetach polityki zagranicznej tego państwa. Należy jednak podkreślić, że decyzja ta nie była przedmiotem publicznej debaty i bezpośrednio wynikała z rosyjskiego zagrożenia dla suwerenności i integralności państwa ukraińskiego. Jedną z zasadniczych cech ukraińskiej elity politycznej jest bowiem wyraźny podział w kwestii priorytetów polityki zagranicznej. Politykom tego państwa do dzisiaj nie udało się wypracować jednolitego rozumienia ukraińskiego interesu narodowego i jego pojmowania we współczesnych stosunkach międzynarodowych. Najwyraźniej widać było tę kwestię w dyskusji dotyczącej dokumentów programowych ukraińskiej polityki zagranicznej. Przyjęta w 1993 r. „Uchwała o głównych kierunkach polityki zagranicznej” kilka lat później była nieaktualna i rozpoczęły się dyskusje na temat przyjęcia nowego dokumentu. Politycy nie mogli jednak osiągnąć konsensusu w tym zakresie i mimo wielu zgłoszonych w ciągu kolejnych kadencji Rady Najwyższej Ukrainy projektów ustaw, nie udało się przyjąć bazowego dokumentu dotyczącego polityki zagranicznej.

Zmiana w tym zakresie nastąpiła dopiero w 2010 r. Nowy prezydent przeformował „Ustawę o zasadach polityki wewnętrznej i zagranicznej”, która jasno określiła status Ukrainy jako państwa neutralnego i pozablokowego. Jej przyjęcie nie oznaczało jednak, że politykom udało się osiągnąć porozumienie w tej kwestii. Wprost przeciwnie – została ona przyjęta pomimo dużego sprzeciwu opozycji, która jednocześnie zapowiedziała jej zmianę w przypadku przejścia władzy.

Po uzyskaniu niepodległości w wyniku rozpadu ZSRR, Ukraina zainteresowana była rozwojem partnerskich stosunków z Sojuszem Północnoatlantyckim i w przeciwieństwie do Rosji, w latach 90. ubiegłego wieku nie opowiadała się przeciwko jego rozszerzaniu. Stosunek państwa ukraińskiego wobec NATO ewoluował z „akceptacji” polityki rozszerzania, poprzez partnerstwo,

aż do ogłoszonej przez władze w okresie prezydentury Kuczmy deklaracji o woli wstąpienia do tej organizacji.

Należy jednak podkreślić, że decyzja w tym zakresie podjęta w 2002 r. wynikała wprost z kryzysu wewnętrznego w państwie oraz izolacji Kuczmy na arenie międzynarodowej. Potwierdzeniem tej hipotezy są procesy, jakie miały miejsce w polityce euroatlantyckiej i wewnętrznej Ukrainy po 2004 r. W tym okresie Juszczenko ogłosił, że strategicznym celem polityki zagranicznej Ukrainy jest uzyskanie członkostwa w NATO. Wówczas największymi oponentami byli ci politycy, którzy w okresie prezydentury Kuczmy oficjalnie opowiadali się za członkostwem.

W trakcie rządów Juszczuki, mimo poparcia ze strony USA, Kanady czy też państw Europy Środkowo-Wschodniej, wstąpienie Ukrainy do tej organizacji nie było możliwe. Przeciwno takiemu rozwiązaniu opowiadały się Niemcy i Francja, swój otwarty sprzeciw wyrażała Rosja, a w samym społeczeństwie ukraińskim brak było poparcia dla tej idei. Decyzja o przyjęciu Ukrainy do NATO, a nawet przyznaniu MAP doprowadziłaby do dalszego pogorszenia stosunków ukraińsko-rosyjskich oraz zapewne „spontanicznych” protestów przeciwników NATO, grożących dalszą destabilizacją przeżywającej polityczną „wojnę na górze” Ukrainy. Mimo podjęcia przez nowe władze Ukrainy decyzji o ubieganiu się o członkostwo w NATO, niewiele wskazuje, by w krótkoterminowej perspektywie cel ten został osiągnięty. Wśród państw członkowskich nie nastąpiła zasadnicza zmiana w kontekście członkostwa Ukrainy, a przeciwnicy tej decyzji, paradoksalnie jeszcze bardziej usztywnili swoje stanowisko, w związku z niestabilną sytuacją w państwie i konfliktem we wschodnich jego obwodach.

Analizując politykę zagraniczną państwa ukraińskiego po 1991 r., można stwierdzić, że Ukraina była państwem aktywnie biorącym udział w kształtowaniu nowego systemu stosunków międzynarodowych. Realizowana przez władze polityka przeszła znaczną ewolucję, ponieważ początkowo była instrumentem potwierdzania jej podmiotowości na arenie międzynarodowej, natomiast wraz z ugruntowaniem swojej pozycji w nowym systemie stosunków międzynarodowych Ukraina stała się jego aktywnym uczestnikiem.

Bibliografia

Dokumenty

- The Alliance's New Strategic Concept agreed by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council*, NATO Official texts, 26 VIII 2010, [online] http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23847.htm.
- The Alliance's Strategic Concept Approved by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington D.C.*, NATO Press Release NAC-S(99)65, 24 IV 1999, [online] http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27433.htm.
- Basic Document of the Euro-Atlantic Partnership Council*, NATO Press Release M-NACC-EAPC-1(97)66, 30 V 1997, [online] <http://www.nato.int/docu/pr/1997/p97-066e.htm>.
- Bucharest Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council on Bucharest on 3 April 2008*, NATO Summit Bucharest, [online] http://www.summitbucharest.ro/en/doc_201.html.
- Declaration of the Heads of State and Government participating in the NATO-Ukraine Commission Summit, Washington, 24 April 1999*, NATO Press Release NUC-S(99)68, 24 IV 1999, [online] <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-068e.htm>.
- Declaration on a transformed North Atlantic Alliance issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council („The London Declaration”)*, London, 6 July 1990, [online] <http://smsjm.vse.cz/wp-content/uploads/2008/10/nato3.pdf>.
- Declaration on Peace and Cooperation issued by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council („The Rome Declaration”)*, NATO Press Release S-1(91)86, 8 X 1991, [online] http://www.nato.int/cps/en/SID-0F78D3D1-03058D3A/natolive/official_texts_23846.htm.
- Developments in the Soviet Union*, NATO Press Release S-1(98)87, 8 X 1991, [online] http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23848.htm.
- Final Communiqué*, Ministerial Meeting of the North Atlantic Council in Oslo, 4 VI 1992, [online] <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c931202a.htm>.
- Final Communiqué*, NATO Press Communiqué M-DPC/NPG-2(93)75, Defence Planning Committee and Nuclear Planning Group, 9 XII 1993, [online] <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c931209a.htm>.
- Final Communiqué Issued at the Ministerial Meeting of the North Atlantic Council*, NATO Press Communiqué M-NAC-2(96)165, 10 XII 1996, [online] <http://www.nato.int/docu/pr/1996/p96-165e.htm>.

- Final Communiqué of the North Atlantic Council, Chairman: Manfred Wörner*, NATO Press Communiqué M-NAC-2(91)110, 19 XII 1991, [online] <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c911219a.htm>.
- Final communiqué*, Meeting of the North Atlantic Council at the level of Foreign Ministers held at NATO Headquarters, Brussels, 3 XII 2008, [online] http://web.archive.org/web/20140314135945/http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_46247.htm.
- Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation signed in Paris, France, May 27, 1997*, NATO Official texts, [online] http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_25468.htm.
- GAO-01-734 NATO, U.S. Assistance to the Partnership for Peace, Report to Congressional Committees, United States General Accounting Office, Washington, VII 2001, s. 8, [online] <http://www.gao.gov/assets/240/232072.pdf>, 21 X 2014.
- Istanbul Summit Communiqué Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council*, NATO Press Release (2004)096, [online] <http://www.nato.int/docu/pr/2004/p04-096e.htm>.
- Meeting of the North Atlantic Council at the level of Foreign Ministers. Final Communiqué*, June 7-8, 1990, NATO Official texts, [online] http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23696.htm.
- Message From Turnberry. Ministerial Meeting of the North Atlantic Council*, June 7-8, 1990, NATO Official texts, [online] http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23697.htm.
- Ministerial Meeting of the North Atlantic Council in Oslo 4 June 1992. Final Communiqué*, [online] <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c920604a.htm>.
- NATO-Russia Relations: A New Quality. Declaration by Heads of State and Government of NATO Member States and the Russian Federation*, 28 May 2002, NATO Official texts, [online] http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_19572.htm.
- NATO-Ukraine Action Plan*, NATO Official texts, 2 VIII 2012, [online] http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_19547.htm?, 21 X 2014.
- NATO-Ukraine Joint Press Statement*, NATO Press Release (1995)083 083, 14 IX 1995, [online] http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_24734.htm.
- NUC Ambassadorial Meeting. Opening statement by NATO Secretary General, Lord Robertson*, NATO Speeches, 9 VII 2002, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/2002/s020709a.htm>.
- An Open Letter to the Obama Administration from Central and Eastern Europe*, „Gazeta Wyborcza” 2009, 15 VII.
- Partnership for Peace: Framework Document Issued by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council*, NATO Ministerial Communiqué, 10-11 I 1994, [online] <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c940110b.htm>.
- Partnership for Peace: Invitation Document issued by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council*, NATO Press Release M-1(1994)002, 11 I 1994, [online] http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_24468.htm.
- Prague Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Prague on 21 November 2002*, NATO Press Release (2002)127, 21 X 2002, [online] <http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-127e.htm>.
- Riga Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Riga on 29 November 2006*, NATO Press Release (2006)150, 29 X 2006, [online] <http://www.nato.int/docu/pr/2006/p06-150e.htm>.

- Speech by NATO Secretary General, Lord Robertson, commemorating the fifth anniversary of the NATO-Ukraine distinctive Partnership*, NATO Speeches, 9 VII 2002, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/2002/s020709b.htm>.
- Statement issued at the Extraordinary Meeting of the North Atlantic Cooperation Council*, NATO Ministerial Communiqué, 10 III 1992, [online] <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c920310a.htm>.
- Statement Issued at the Meeting of the Defence Ministers at NATO Headquarters*, NATO Press Communiqué M-DPC/NPG-1(94)39, 25 V 1994, [online] <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c940525a.htm>.
- Statement issued at the meeting of the North Atlantic Cooperation Council*, NATO Press Communiqué M-NACC-2(93)71, 3 XII 1993, [online] <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c931203a.htm>.
- Strasbourg / Kehl Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Strasbourg / Kehl*, NATO Press Release (2009)044, 4 IV 2009, [online] http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_52837.htm?mode=pressrelease.
- Text of Joint Declaration the United States of America and the Russian Federation*, The White House – President George W. Bush, 22 V 2002, [online] <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/05/20020524-2.html>.
- Text of Strategic Offensive Reductions Treaty, Moscow, May 24, 2002*, The White House – President George W. Bush, 24 V 2002, [online] <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/05/20020524-3.html>.
- Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 31 sierpnia 1991 roku w sprawie niepodległości Ukrainy*, Monitor Polski 1991, nr 29, poz. 205.
- Ukraine, Parliamentary Elections, 26 March 2006: Final Report*, OSCE, 23 VI 2006, [online] <http://www.osce.org/odihr/elections/ukraine/19595>.
- Umowa między Ministerstwem Przemysłu i Energetyki Republiki Azerbejdżanu, Ministerstwem Energetyki Gruzji, Ministerstwem Gospodarki Republiki Litewskiej, Ministrem Gospodarki Rzeczypospolitej Polskiej i Ministerstwem Paliw i Energetyki Ukrainy o współpracy w sektorze energetycznym, sporządzona w Wilnie dnia 10 października 2007 r.*, Monitor Polski 2008, nr 6, poz. 74.
- Декларація про державний суверенітет України*, Верховна Рада УРСР, Декларація від 16 VII 1990, № 55-XII, [online] <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/55-12>.
- Декларація про доповнення Хартії про особливе партнерство між Організацією Північно-Атлантичного договору та Україною, підписаної 9 липня 1997 року*, НАТО Офіційні тексти, [online] http://www.nato.int/cps/uk/SID-B61C6A0B-FC7EA6A8/natolive/official_texts_57045.htm?selectedLocale=uk.
- Закон України Про засади внутрішньої і зовнішньої політики*, „Голос України” 2010, 20 VII.
- Закон України Про основи національної безпеки України*, Верховна Рада України, Закон від 19 VI 2003, № 964-IV, [online] <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=964-15>.
- Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки Про заснування поста Президента Української РСР і внесення змін та доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР*, „Голос України” 1991, 27 VII.

- Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки Про Президента Української РСР, „Голос України” 1991, 27 VII.
- Звернення Верховної Ради України До парламентів і народів світу, Верховна Рада України, Звернення від 5 XII 1991, № 1927-XII, [online] <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1927-12>.
- Зовнішня політика України як інструмент забезпечення національних інтересів держави: здобутки, реалії та перспективи. Парламентські слухання, [online] http://static.rada.gov.ua/zakon/skl4/par_sl/sl191103.htm.
- Конституція України: Принята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року, Київ 2001.
- Постанова Кабінету Міністрів України від 28 травня 2008 Про затвердження Державної цільової програми інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2008-2011 роки, „Урядовий кур'єр” 2008, 4 VI.
- Постанова Верховної Ради України „Щодо відносин України і Організації Північноатлантичного Договору (НАТО)”, „Голос України” 1999, 27 IV.
- Постанова Верховної Ради України Про Воєнну доктрину України, „Голос України” 1993, 29 X.
- Постанова Верховної Ради України Про звільнення Тарасюка Б.І. з посади Міністра закордонних справ України, „Голос України” 2006, 5 XII.
- Постанова Верховної Ради України Про Основні напрями зовнішньої політики України, „Голос України” 1993, 24 VII.
- Постанова Верховної Ради України Про призначення Яценюка А.П. на посаду Міністра закордонних справ України, „Голос України” 2007, 27 III.
- Постанова Верховної Ради України Про проведення парламентських слухань у жовтні та листопаді 2002 року, „Голос України” 2002, 28 IX.
- Постанова Верховної Ради України Про Рекомендації парламентських слухань про взаємовідносини та співробітництво України з НАТО, Верховна Рада України, Рекомендації від 21 XI 2002, № 233-IV, [online] <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=233-15>.
- Постанова Верховної Ради України Про ситуацію, що склалася у зв'язку з агресивними діями НАТО проти Союзнаї Республіки Югославії, „Голос України” 1999, 26 III.
- Постанова Верховної Ради України Про утворення Ради оборони України, Верховна Рада України, Постанова від 11 X 1991, № 1658-XII, [online] <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1658-12>.
- Постанова Верховної Ради України Щодо позиції Прем'єр-міністра України на засіданні Комісії „Україна-НАТО”, „Голос України” 2006, 23 IX.
- Постанова Верховної Ради Української РСР Про проголошення незалежності України, „Голос України” 1991, 27 VIII.
- Постанова Кабінету Міністрів України „Про затвердження Положення про Міністерство закордонних справ України”, „Урядовий кур'єр” 2006, 26 VII.
- Презентаційний документ щодо участі України в програмі „Партнерство заради миру” переданий НАТО 25 травня 1994 р., Брюссель.
- Протокол Центральної виборчої комісії про результати повторного голосування з виборів Президента України (витяг), „Вісник Центральної виборчої комісії” 2010, № 1.
- Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 травня 2002 року „Про стратегію України щодо Організації Північноатлантичного Договору (НАТО)”, [online] <http://www.archives.gov.ua/International/Strategia.pdf>.

- Спільна заява для преси за результатами засідання Комісії Україна-НАТО, Міністерство закордонних справ України, [online] <http://web.archive.org/web/20070402013838/http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/4664.htm>.
- Стенограми пленарних засідань Верховної Ради України. 9 липня 1997 року, [online] http://static.rada.gov.ua/zakon/skl2/BUL27/090797_124.htm.
- Стенограми пленарних засідань Верховної Ради України. Друге скликання, 7 сесія, Бюлетень N 123 (засідання 08 липня 1997 р.), [online] http://web.archive.org/web/20090420120529/http://www.rada.gov.ua/zakon/skl2/BUL27/080797_123.htm.
- Стенограми пленарних засідань Верховної Ради України, Засідання сорок четверте. Сесійний зал Верховної Ради України. 23 квітня 1999 року, [online] http://static.rada.gov.ua/zakon/skl3/BUL33/230499_44.htm.
- Стенограми пленарних засідань Верховної Ради України. Засідання двадцять восьме, Сесійний зал Верховної Ради України. 24 березня 1999 року, [online] http://static.rada.gov.ua/zakon/skl3/BUL33/240399_28.htm.
- Стенограми пленарних засідань Верховної Ради України. Засідання сімдесят друге. Сесійний зал Верховної Ради України. 2 липня 1993 року. 10 година. Веде засідання Голова Верховної Ради України Плющ І.С., [online] http://web.archive.org/web/20080112062523/http://www.rada.gov.ua/zakon/skl1/BUL17/020793_72.htm.
- Угода про створення Коаліції депутатських фракцій „Стабільність і реформи” у Верховній Раді України шостого скликання, „Голос України” 2010, 16 ІІІ.
- Указ Президента України Про Воєнну доктрину України, „Президентський вісник” 2004, № 14.
- Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 липня 2004 року „Про дальший розвиток відносин з НАТО з урахуванням результатів засідання Комісії Україна-НАТО на найвищому рівні 29 червня 2004 року”, Президент України, Указ від 15 VII 2004, № 800/2004, [online] <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/800/2004>.
- Указ Президента України № 371/2013 Про затвердження Річної національної програми співробітництва Україна-НАТО на 2013 рік, Президент України Петро Порошенко, [online] <http://www.president.gov.ua/documents/15898.html>.
- Указ Президента України Про визнання таким, що втратив чинність, Указу Президента України від 5 грудня 2006 року №1033, „Урядовий кур’єр” 2007, 1 ІІ.
- Указ Президента України Про Державну програму співробітництва України з Організацією Північно-Атлантичного Договору (НАТО) на період до 2001 року, „Урядовий кур’єр” 1999, 23 ІІІ.
- Указ Президента України Про Державну програму співробітництва України з Організацією Північноатлантичного Договору (НАТО) на 2001-2004 роки, „Офіційний вісник України” 2001, № 5.
- Указ Президента України Про затвердження Річної національної програми на 2010 рік з підготовки України до набуття членства в Організації Північноатлантичного договору, „Урядовий кур’єр” 2010, 17 ІІ.
- Указ Президента України Про затвердження Річної національної програми співробітництва Україна-НАТО на 2011 рік, Президент України, Указ, Програма від 13 IV 2011, № 468/2011, [online] <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/468/2011>.
- Указ Президента України Про затвердження Річної національної програми співробітництва Україна-НАТО на 2012 рік, Президент України, Указ, Програма від 19 IV 2012, № 273/2012, [online] <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/273/2012>.

- Указ Президента України Про затвердження Річної національної програми на 2009 рік з підготовки України до набуття членства в Організації Північноатлантичного договору, Президент України, Указ, Програма від 7 VIII 2009, № 600/2009, [online] <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=600%2F2009>.
- Указ Президента України Про Положення про Міністерство закордонних справ України, Президент України, Указ, Програма від 6 IV 2011, № 381/2011, [online] <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/381/2011>.
- Указ Президента України Про продовження виконання Міністром закордонних справ України Б. Тарасюком своїх посадових обов'язків, „Урядовий кур'єр” 2006, 7 XII.
- Указ Президента України Про Раду національної безпеки і оборони України, „Урядовий кур'єр” 1996, 5 IX.
- Указ Президента України Про Раду національної безпеки України, Президент України, Указ від 1 VII 1992, № 357/92, [online] <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=357%2F92>.
- Універсал національної єдності. Текст, підписаний на круглому столі, „Українська правда” 2006, 3 VIII, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2006/8/3/45537.htm>.
- Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору від 9 липня 1997 р., [w:] Вибрані основоположні документи НАТО та Україна, Київ 2006.
- Цільовий план Україна-НАТО на 2003 рік, [online] <http://www.nato.int/docu/basic/txt/b030324u.pdf>.

Оświadczenia, komunikaty

- Address by H.E. Mr. Hennadiy Udovenko Minister for Foreign Affairs, NATO Speeches, 29 V 1997, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/1997/s970529d.htm>.
- Bush G., Address to the Nation on the Commonwealth of Independent States, December 25, 1991, The American Presidency Project, [online] <http://www.presidency.ucs.edu/ws/index.php?pid=20388&st=&st1=>.
- Bush G., Exchange With Reporters on the Situation in the Soviet Union, December 13, 1991, The American Presidency Project, [online] <http://www.presidency.ucs.edu/ws/index.php?pid=20343&st=baker&st1=>.
- Bush G.W., The President's News Conference with President Vladimir V. Putin of Russia in Moscow, May 24, 2002, The American Presidency Project, [online] <http://www.presidency.ucs.edu/ws/index.php?pid=73310>.
- Bush G.W., Remarks at Latvia University in Riga, November 28, 2006, The American Presidency Project, [online] <http://www.presidency.ucs.edu/ws/index.php?pid=24325&st=&st1=>.
- Chairman's statement Meeting of the NATO-Ukraine Commission at the Level of Heads of State and Government held in Istanbul, Turkey, NATO Press Release (2004)104, 29 VI 2004, [online] <http://www.nato.int/docu/pr/2004/p04-104e.htm>.
- Chairman's statement Meeting of the NATO-Ukraine Commission at the level of Foreign Ministers held at NATO Headquarters, Brussels, NATO Press Release (2008)155, 3 XII 2008, [online] http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_46249.htm.
- Clinton W.J., Address to the Polish Parliament in Warsaw, July 7, 1994, The American Presidency Project, [online] <http://www.presidency.ucs.edu/ws/index.php?pid=50451&st=&st1=>.

- Clinton W.J., *Remarks to the People of Ukraine in Kiev, June 5, 2000*, The American Presidency Project, [online] <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=58595&st=&st1>.
- A common Europe-Partners in Stability. Speech by Secretary General, Manfred Wörner to Members of the Supreme Soviet of the USSR*, NATO Speeches, 16 VII 1990, [online] http://www.nato.int/docu/speech/1990/s900716a_e.htm.
- Joint News Conference by the NATO Secretary General and the Foreign Minister of Ukraine*, NATO Speeches, 21 IV 2005, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/2005/s050421g.htm>.
- Joint news conference by the NATO Secretary General and the Ukrainian Foreign Minister. Meeting of the NATO-Ukraine Commission Foreign Ministers' level, Sofia, Bulgaria, 28 April 2006*, NATO Speeches, 28 IV 2006, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/2006/s060428d.htm>.
- Joint Press Conference with the NATO Secretary General and the Minister of Defence of Ukraine*, NATO HQ, 14 VI 2007, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/2007/s070614j.html>.
- Joint statement NATO-Ukraine Commission at the level of Foreign Ministers*, NATO Press Release (2005)159, 8 XII 2005, [online] <http://www.nato.int/docu/pr/2005/p05-159e.htm>.
- Opening remarks by Borys Tarasyuk, Foreign Minister of Ukraine at the Informal Meeting of the NATO-Ukraine Commission at the Level of Foreign Ministers*, NATO Speeches, 21 IV 2005, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/2005/s050421f.htm>.
- Opening Remarks by NATO Secretary General, Jaap de Hoop Scheffer on Informal Meeting of NATO-Ukraine Commission Foreign Ministers' Level*, NATO Speeches, 21 IV 2005, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/2005/s050421c.htm>.
- Opening remarks by the Minister of Defence of Ukraine, Anatoliy Grytsenko, at the working lunch of the NATO-Ukraine Commission in Defence Ministers session*, NATO HQ, 14 VI 2007, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/2007/s070614e.html>.
- Opening statement by NATO Secretary General, Jaap de Hoop Scheffer at the press conference following the meeting of the NATO-Ukraine Council at the level of Heads of State and Government*, NATO Speeches, 22 II 2005, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/2005/s050222f.htm>.
- Opening statement by NATO Secretary General, Jaap de Hoop Scheffer NATO-Ukraine Commission at Ambassadorial level, Monday, 9 July 2007*, NATO HQ, 9 VII 2007, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/2007/s070709a.html>.
- Opening Statement by the president of Ukraine, H.E. Kuchma, at the Signing Ceremony of the NATO-Ukraine Charter*, NATO Speeches, 9 VII 1997, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/1997/s970709i.htm>.
- Opening statement by US President George W. Bush at the press conference following the meeting of the North Atlantic Council at the level of Heads of State and Government*, NATO Speeches, 22 II 2005, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/2005/s050222j.htm>.
- Opening statement by Viktor Yushchenko, President of Ukraine at the meeting of the NATO-Ukraine Council at the level of Heads of State and Government*, NATO Speeches, 22 II 2005, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/2005/s050222e.htm>.
- Opening statement by Viktor Yushchenko, President of Ukraine at the press conference following the meeting of the NATO-Ukraine Council at the level of Heads of State and Government*, NATO Speeches, 22 II 2005, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/2005/s050222g.htm>.
- Point de presse by NATO Secretary General, Jaap de Hoop Scheffer and Borys Tarasyuk, Minister for Foreign Affairs of Ukraine*, NATO Ministerial Meetings, 8 XII 2005, [online] <http://www.nato.int/docu/comm/2005/12-natohq/051208-natohq.htm>.

- Poroshenko P., *Speech at the 46th Munich Security Conference*, Munich Security Conference, 2 VI 2010, [online] <https://www.securityconference.de/en/activities/munich-security-conference/msc-2010/speeches/poroshenko-petro/>.
- Press Availability With Ukrainian President Viktor Yushchenko, Secretary Condoleezza Rice, Kiev, Ukraine, December 7, 2005*, U.S. Department of State – Archive, [online] <http://2001-2009.state.gov/secretary/rm/2005/57723.htm>.
- Press Briefing by Dee Dee Myers, October 22, 1993, The American Presidency Project, [online] <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=60107>.
- Press Conference by NATO Deputy Secretary General, Minuto Rizzo and Foreign Minister of Ukraine, Anatoliy Zlenko following the Meeting of the NATO Ukraine Council at the level of Foreign Ministers*, NATO Speeches, 22 X 2002, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/2002/s021122r.htm>.
- Press Conference by NATO Secretary General, Jaap de Hoop Scheffer and Leonid Kuchmia, President of Ukraine following the NATO-Ukraine Commission*, NATO Speeches, 29 VI 2004, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/2004/s040629b.htm>.
- Press point with NATO Secretary General, Jaap de Hoop Scheffer and the Prime Minister of Ukraine, Viktor Yanukovich after the meeting of the NATO-Ukraine Commission at ambassadorial level*, NATO Speeches, 14 IX 2006, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/2006/s060914b.htm>.
- Remarks by Vice Presidency Biden at the 45th Munich Security Conference, February 7, 2009*, The White House – President Barack Obama, [online] <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-vice-president-biden-45th-munich-conference-security-policy>.
- Secretary General's Remarks at the Signing Ceremony of the NATO-Ukraine Charter*, NATO Speeches, 9 VII 1997, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/1997/s970709a.htm>.
- Speech by NATO Secretary General, Jaap De Hoop Scheffer*, NATO Speeches, 27 VI 2005, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/2005/s050627a.htm>.
- Statement – Meeting of the NATO-Russia Council at the level of Foreign Ministers, NATO Headquarters, Brussels*, NATO Press Release, 9 XII 2004, [online] <http://www.nato.int/docu/pr/2004/p041209e.htm>.
- Statement by His Excellency Hennadiy Udovenko, Minister for Foreign Affairs of Ukraine, at the Meeting of the North Atlantic Co-operation Council „Partnership and Co-operation (NACC/PfP): Co-operation Activities and Ways to Further Strengthen Them”*, NATO Speeches, 11 XII 1996, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/1996/s961211q.htm>.
- Statement by Mr Anatoliy Zlenko, Minister of Foreign Affairs of Ukraine, NATO-Ukraine Bilateral Meeting, Nato-Ukraine Commission, 15 V 2002, NATO Ministerial Meetings, Reykjavik, Iceland – 14-15 May 2002*, [online] <http://www.nato.int/docu/comm/2002/0205-icl/0205-icl.htm#0515>.
- Statement by NATO Secretary General Jaap de Hoop Scheffer following the elections in Ukraine*, NATO Press Release (2006)038, 27 III 2006, [online] <http://www.nato.int/docu/pr/2006/p06-038e.htm>.
- Statement by NATO Secretary General, Dr. Javier Solana*, NATO Speeches, 24 IV 1999, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/1999/s990424a.htm>.
- Statement by the NATO spokesman on the NATO-Ukraine summit meeting*, NATO Press Release (2005)010, 3 II 2005, [online] <http://www.nato.int/docu/pr/2005/p05-010e.htm>.
- Statement by the Secretary General at the Joint Point de Presse with Ministers Ivanov and Kavan following the NATO-Russia Meeting*, NATO Speeches, 14 V 2002, [online] <http://www.nato.int/docu/speech/2002/s020514e.htm>.

- Statement by Vice President Biden after Meeting with President Viktor Yushchenko of Ukraine*, The White House – President Barack Obama, 21 VII 2009, [online] http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Statement-by-Vice-President-Biden-After-Meeting-with-President-Viktor-Yushchenko-of-Ukraine.
- Statement following the elections in Ukraine by NATO Secretary General Jaap de Hoop Scheffer*, NATO Press Release (2004)175, 27 XII 2004, [online] <http://www.nato.int/docu/pr/2004/p04-175e.htm>.
- Statement of preliminary findings and conclusions on the parliamentary elections in Ukraine*, 26 March 2006, International Election Observation Mission, Parliamentary elections, Ukraine, 26 III 2006, [online] <http://www.oscepa.org/publications/all-documents/election-observation/past-election-observation-statements/ukraine/statements-25/1492-2006-parliamentary>.
- Виступ Президента України Віктора Януковича у Верховній Раді України*, Президент України Віктор Янукович, 25 II 2010, [online] <http://web.archive.org/web/20140124165935/http://www.president.gov.ua/news/16600.html>.

Opracowania

- Asmus R., *Opening NATO's Door. How the Alliance Remade Itself for a New Era*, New York 2002, [online] <http://dx.doi.org/10.1080/13518040490451087>.
- Baluk W., *Kształtowanie systemu partyjnego Ukrainy w okresie transformacji ustrojowej (1987-2004)*, Wrocław 2006.
- Brzeziński Z., *Wielka szachownica. Główne cele polityki amerykańskiej*, tłum. T. Wyżyński, Warszawa 1999.
- Bush G., Scowcroft B., *Świat przekształcony*, tłum. J.J. Górski, Warszawa 2000.
- Chojnowski A., Bruski J.J., *Ukraina*, Warszawa 2006, *Historia Państw Świata w XX Wieku*.
- Cziomer E., Zyblikiewicz L., *Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych*, Warszawa–Kraków 2002.
- Deugd N. de, *Ukraine and NATO. The Policy and Practice of Co-operating with the Euro-Atlantic Security Community*, Groningen 2007, *Harmonie Papers*, 20.
- Dokąd zmierza Ukraina? Wybór materiałów pokonferencyjnych*, red. J. Onyszkiewicz, Warszawa 2003.
- Donaj Ł., *Polityka bezpieczeństwa niepodległej Ukrainy 1991-2004*, Łódź 2005.
- Fedorowicz K., *Ukraina w polskiej polityce wschodniej w latach 1989-1999*, Poznań 2004, *Nauki Polityczne UAM*, nr 17.
- Goldgeier J.M., *Not Whether But When. The U.S. Decision to Enlarge NATO*, Washington 1999, [online] <http://dx.doi.org/10.2307/2657924>.
- Hemi D., Wągrowa M., Żurawski vel Grajewski P., *Ukraina bliżej Zachodu*, Raport Stowarzyszenia Euroatlantyckiego, Warszawa 2005.
- Kaczmarek J., Skowroński A., *NATO – Europa – Polska*, Wrocław 1998.
- Kamiński A., Kozakiewicz J., *Stosunki polsko-ukraińskie. Raport*, Warszawa 1997.
- Kapuśniak T., *Ukraina jako obszar wpływów międzynarodowych po zimnej wojnie*, Warszawa–Lublin 2008.
- Kapuśniak T., Tymkiv Y., *Polityka zagraniczna i bezpieczeństwa Ukrainy w czasie prezydentury Wiktora Juszczenki*, Lwów–Lublin 2009, *Prace Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej*, t. 14.

- Kay S., *NATO and the Future of European Security*, Lanham 1998.
- Krząstek T., *Ukraina*, Warszawa 2002.
- Kupiecki R., *Od Londynu do Waszyngtonu. NATO w latach dziewięćdziesiątych*, Warszawa 1998.
- Larrabee F.S., *NATO's Eastern Agenda in a New Strategic Era*, Santa Monica 2003.
- Lenarczyk W., *Europejskie i euroatlantyckie aspiracje Ukrainy w ocenie niemieckiej*, Lublin 2003, *Analizy Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej*, t. 2.
- Malak K., *Polityka bezpieczeństwa narodowego Ukrainy*, Warszawa 1999.
- Multan W., *Wizje bezpieczeństwa europejskiego*, Warszawa 1997.
- NATO Handbook*, Brussels 1992.
- NATO Handbook*, Brussels 1995.
- NATO vademecum*, tłum. R. Kupiecki et al., Warszawa 1995.
- Olchawa M., *Imperialna rozgrywka. Ukraina w geopolitycznej strategii Stanów Zjednoczonych*, tłum. J. Piasecki, Kraków 2009, *Arkana Historii*.
- Olszański T.A., *Trud niepodległości. Ukraina na przełomie tysiącleci*, Kraków 2003.
- Piątkowski K., Świetlicki B., Włodarski P., *Pakt Północnoatlantycki*, Warszawa 1994, *Biuletyn Informacyjny. Studia i Materiały*, 2/94.
- Podsiadłowicz M., *Polityka bezpieczeństwa Ukrainy*, Warszawa 2004.
- Riabczuk M., *Od Małorosji do Ukrainy*, oprac. B. Berdychowska, tłum. O. Hnatiuk, K. Kotyńska, Kraków 2002.
- Ślomożyńska I., *Połączone Siły Wielonarodowe do Zadań Specjalnych*, Warszawa 2001 *Studia i Materiały Biura Prasy i Informacji Ministerstwa Obrony Narodowej*, nr 54.
- Smoleń M., *Stracone dekady. Historia ZSRR 1917-1991*, Warszawa 1994.
- Solomon G.B., *The NATO Enlargement Debate, 1990-1997. The Blessing of Liberty*, Westport 1998, *Washington Papers*, 174.
- Vademecum NATO*, tłum. R. Brzeski, Brussels 2001.
- Wągrowaska M., *Partnerstwo dla pokoju*, Warszawa 1994, *Studia i Materiały Biura Prasy i Informacji Ministerstwa Obrony Narodowej*, nr 8.
- Wolczuk R., *Ukraine's Foreign and Security Policy, 1991-2000*, London-New York 2003, *BASEES/Routledge Series on Russian and East European Studies*, 1.
- Военна безпека України на межі тисячоліть, ред. Г.Н. Перепелица, Київ 2002.
- Голуб Н., Клімкін П., *Україна та міжнародні організації*, Київ 2003.
- Горбачев М., *Августовський путч. Причини и следствия*, Москва 1991.
- Зленко А., *Дипломатія і політика. Україна в процесі динамічних геополітичних змін*, Харків 2003.
- Зленко А., *Зовнішньополітична стратегія і дипломатія України*, Київ 2008.
- Зовнішня політика України в умовах глобалізації 1991-2003. Анотована історична хроніка міжнародних відносин*, ред. С.В. Віднянський, Київ 2004.
- Івченко О., *Україна в системі міжнародних відносин: історична ретроспектива та сучасний стан*, Київ 1997.
- Кармазіна М., *Президентство: український варіант*, Київ 2007.
- Кордон М., *Україна-НАТО: історія та сьогодення*, Житомир 2008.
- Кравченко В.В., *Конституційне право України*, Київ 2007.
- Кравчук Л., *Маємо те, що маємо. Спогади і роздуми*, Київ 2002.
- Кудряченко А.І., Калінічева Г.І., Костира А.А., *Політична історія України XX століття*, Київ 2006.

- Матвієнко В., Головченко В., *Історія української дипломатії ХХ століття у постатях*, Київ 2001.
- Нариси з історії дипломатії України*, під ред. В.А. Смолія, Київ 2001.
- Національна безпека України історія і сучасність*, під ред. О. Гончаренка, Київ 1993.
- Палій О., *Навіщо Україні НАТО?*, Київ 2006.
- Паніна Н., *Українське суспільство 1994-2005: соціологічний моніторинг*, Київ 2005.
- Політична історія України*, ред. В. Танцюра, Київ 2002.
- Путч. *Хроника тревожных дней*, предисл. А. Виноградов, Г. Павловский, Москва 1991.
- Сардачук П.Д., Сагайдак О.П., *Україна в двосторонніх міжнародних відносинах (кінець ХХ – початок ХХІ століть)*, Київ 2005.
- Слюсаренко А.Г. et al., *Новітня історія України (1900-2000)*, Київ 2002.
- Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний та прикладний аспекти*, за ред. Ф. Рудича, Київ 2002.
- Україна на шляху до НАТО: через радикальні реформи до набуття членства*, за ред. Г.М. Перепелиці, Київ 2004.
- Україна: політична історія. ХХ – початок ХХІ ст.*, редрада В.М. Литвин et al., Київ 2007.
- Україна: утвердження незалежної держави (1991-2001)*, відп. ред. В.М. Литвин, Київ 2001.
- Український вибір: політичні системи ХХ століття і пошук власної моделі суспільного розвитку*, кер. В.Ф. Солдатенко, Київ 2007.
- Храбан І., *Система європейської безпеки і напрями воєнно-політичної інтеграції України до її структур (політологічний аналіз)*, Київ 2005.
- Хроники современной Украины*, т. 1: 1993-1994, Киев 2001.
- Хроники современной Украины*, т. 2: 1995-1996, Киев 2001.
- Хроники современной Украины*, т. 3: 1997-1998, Киев 2002.
- Чекаленко Л., *Зовнішня політика України*, Київ 2006.

Artykuły w pracach zbiorowych

- Bajor P., *Integracja Ukrainy i Gruzji z NATO. Implikacje dla jedności Sojuszu Północnoatlantyckiego*, [w:] *Współczesne relacje transatlantyckie*, red. J. Cisek, Kraków 2010.
- Baluk W., *Ukraina*, [w:] *Ustroje polityczne krajów Wspólnoty Niepodległych Państw*, red. W. Baluk, A. Czajowski, Wrocław 2007, *Acta Universitatis Wratislaviensis*, nr 2983.
- Bilski P., *System polityczny Ukrainy*, [w:] *Systemy polityczne państw Europy Środkowej i Wschodniej*, red. W. Sokół, M. Żmigrodzki, Lublin 2005.
- Burant S.R., *Ukraine and East Central Europe*, [w:] *Ukraine in the World. Studies in International Relations and Security Structure of a Newly Independent State*, ed. L. Hajda, Cambridge (Mass.) 1998, *Harvard Papers in Ukrainian Studies*.
- Chudowsky V., *The Limits of Realism: Ukrainian Policy toward the CIS*, [w:] *Ukrainian Foreign and Security Policy. Theoretical and Comparative Perspectives*, eds. J.D.P. Moroney, T. Kuzio, M. Molchanov, Westport 2002.
- Cziomer E., *Wyznaczniki, założenia i realizacja polityki zagranicznej niepodległej Ukrainy*, [w:] *Z dziejów Europy Środkowo-Wschodniej. Księga pamiątkowa ofiarowana prof. dr. hab. Władysławowi A. Serczykowi w 60 rocznicę Jego urodzin*, red. E. Dubas-Urwanowicz, A. Mironowicz, H. Parafianowicz, Białystok 1995.

- Hurska L., *System polityczny Ukrainy*, [w:] *Ukraina w stosunkach międzynarodowych*, red. M. Pietraś, T. Kapuśniak, Lublin 2007.
- Kazanecki W., *Relacje NATO-Rosja na forum Stałej Wspólnej Rady NATO-Rosja w latach 1997-2002*, [w:] *Wybrane problemy badań wschodnich*, red. Z.J. Winnicki, W. Baluk, G. Tokarz, Wrocław 2007, *Wschodnioznawstwo*.
- Kordan B.S., *Canadian-Ukrainian Relations: Articulating the Canadian Interest*, [w:] *Ukraine in the World. Studies in International Relations and Security Structure of a Newly Independent State*, ed. L. Hajda, Cambridge (Mass.) 1998, *Harvard Papers in Ukrainian Studies*.
- Kozłowska A., *Zewnętrzny wymiar ukraińskiego rozdroża – geopolityczne znaczenie Ukrainy oraz koncepcje ukraińskiej polityki zagranicznej*, [w:] *Wybrane problemy badań wschodnich*, red. Z.J. Winnicki, W. Baluk, G. Tokarz, Wrocław 2007, *Wschodnioznawstwo*.
- Larrabee F.S., *Ukraine's Place in European and Regional Security*, [w:] *Ukraine in the World. Studies in International Relations and Security Structure of a Newly Independent State*, ed. L. Hajda, Cambridge (Mass.) 1998, *Harvard Papers in Ukrainian Studies*.
- Nocko J.A., *Polityka Federacji Rosyjskiej wobec konfliktu jugosłowiańskiego w latach 1992-2002*, [w:] *Wybrane problemy badań wschodnich*, red. Z.J. Winnicki, W. Baluk, G. Tokarz, Wrocław 2007, *Wschodnioznawstwo*.
- Pietraś M., *Stosunki Ukrainy z Sojuszem Północnoatlantyckim*, [w:] *Ukraina w stosunkach międzynarodowych*, red. M. Pietraś, T. Kapuśniak, Lublin 2007.
- Popławski D., *Neutralność w późnowestfalskim ładzie międzynarodowym*, [w:] *Późnowestfalski ład międzynarodowy*, red. nauk. M. Pietraś, K. Marzęda, Lublin 2008.
- Potekhin O., *The NATO-Ukraine Partnership: Problems, Achievements and Perspectives*, [w:] *Between Russia and the West. Foreign and Security Policy of Independent Ukraine*, eds. K.R. Spillmann, A. Wenger, D. Müller, Bern 1999, *Studien zu Zeitgeschichte und Sicherheitspolitik*, 2.
- Sawicz A., *Informacja i dezinformacja a obawy Ukraińców przed NATO*, [w:] *Polityka bezpieczeństwa narodowego państw obszaru WNP. Wybrane problemy*, red. W. Baluk, Toruń 2009, *Wschodnioznawstwo*.
- Seminarium – „Polska wobec reformy wewnętrznej NATO”, Kraków, 16 lutego 1998, red. E. Cziomer, Kraków 1998, *Studia i Analizy Fundacji „Międzynarodowe Centrum Rozwoju Demokracji”*, 4.
- Sherr J., *After Yugoslavia: Whither Ukraine?*, [w:] *Between Russia and the West. Foreign and Security Policy of Independent Ukraine*, eds. K.R. Spillmann, A. Wenger, D. Müller, Bern 1999, *Studien zu Zeitgeschichte und Sicherheitspolitik*, 2.
- Surmacz B., *Stosunki Ukrainy z Polską*, [w:] *Ukraina w stosunkach międzynarodowych*, red. M. Pietraś, T. Kapuśniak, Lublin 2007.
- Szerepka L., *Country Reports. Ukraine*, [w:] *NATO and its Partners in Eastern Europe and Southern Caucasus. Interim Project Report*, Warsaw 2003, *CES Project Report*.
- Tarasjuk B., *Ukraine in the World*, [w:] *Ukraine in the World. Studies in International Relations and Security Structure of a Newly Independent State*, ed. L. Hajda, Cambridge (Mass.) 1998, *Harvard Papers in Ukrainian Studies*.
- Tymkiw J., *Koncepcje polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Ukrainy*, [w:] *Ukraina w stosunkach międzynarodowych*, red. M. Pietraś, T. Kapuśniak, Lublin 2007.
- Zapała B., *Polityczne i wojskowe kontakty Ukrainy z Sojuszem Północnoatlantyckim*, [w:] *Ukraina między Rosją a Zachodem*, red. M. Zamarlik, Kraków 2001, *Zeszyty Instytutu Studiów Strategicznych w Krakowie*, 45.

- Zyblikiewicz L., *Determinanty i dylematy polityki zagranicznej Ukrainy*, [w:] *Polska wobec transformacji na Wschodzie. Materiały międzynarodowej konferencji naukowej*, Poznań, 6-7 czerwca 1995 roku, red. M. Figura, A. Koško, G. Kotlarski, Poznań 1996.
- Zyblikiewicz L., *Ewolucja polityki zagranicznej Polski po przyjęciu do Paktu Północnoatlantyckiego*, [w:] *Polityczne aspekty członkostwa Polski w NATO*, red. E. Cziomer, Kraków 1998, *Zeszyty Fundacji „Międzynarodowe Centrum Rozwoju Demokracji”*, z. 36.
- Zyblikiewicz L., *Główne założenia reformy wewnętrznej NATO*, [w:] *Reforma NATO. Seminarium – „Polska wobec reformy wewnętrznej NATO”*, red. E. Cziomer, Kraków 1998, *Zeszyty Fundacji „Międzynarodowe Centrum Rozwoju Demokracji”*, z. 28.
- Zyblikiewicz L., *Reforma sojuszu a jego otwarcie*, [w:] *Polska o krok od NATO. Międzynarodowe aspekty przystąpienia Polski do Sojuszu Północnoatlantyckiego. Seminarium „Polska wobec reformy wewnętrznej NATO”*, red. E. Cziomer, Kraków 1998, *Studia i Analizy Fundacji „Międzynarodowe Centrum Rozwoju Demokracji”*, 4.
- Андрущенко С.В., *Геополітика та геостратегія України*, [w:] *Україна в постбіполярній системі міжнародних відносин*, за ред. Л. Губерського, Київ 2008.
- Ахтамзян А., *Проблемы безопасности в евразийском пространстве после ликвидации Варшавского договора и объединения Германии*, [w:] *Безопасность в Европе: новые вызовы и проблемы. Сборник научных трудов*, ред. Е.А. Беляева, Москва 2004.
- Гайдучов Л., Перепелиця Г., *Євроатлантична парадигма України*, [w:] *Україна в постбіполярній системі міжнародних відносин*, за ред. Л. Губерського, Київ 2008.
- Дайм Х.-В., *Ограничение расширения НАТО как фактор европейской и азиатской безопасности*, [w:] *Безопасность в Европе: новые вызовы и проблемы. Сборник научных трудов*, ред. Е.А. Беляева, Москва 2004.
- Дергачов О., *Реалії та перспективи співпраці України з ЄС та НАТО*, [w:] *Європейський Союз і НАТО – випробування для України. Збірник наукових статей*, Київ 2002.
- Дергачов О.П., *Суспільно-політичні основи формування зовнішньополітичної стратегії України*, [w:] *Україна в постбіполярній системі міжнародних відносин*, за ред. Л. Губерського, Київ 2008.
- Есаулов С.М., *Діалог з НАТО після ювілейного саміту*, [w:] *Зовнішня політика України – 2009: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети*, ред. Г.М. Перепелиця, Київ 2010.
- Жовта І., *Соціологічні дослідження в реалізації державних програм інформування громадянськості з питань євроатлантичної інтеграції*, [w:] *Вступ до НАТО – стратегічний вибір України*, за заг. ред. О. Соскіна, Київ 2008.
- Зленко А., *Процес розробки та прийняття зовнішньополітичних рішень в Україні*, [w:] *Україна в постбіполярній системі міжнародних відносин*, за ред. Л. Губерського, Київ 2008.
- Калмыков П.А., *Отношения Россия-НАТО в контексте европейской безопасности и стратегической стабильности*, [w:] *Безопасность в регионе Центральной и Восточной Европы: роль России и НАТО*, ред. С.Л. Ткаченко, Санкт-Петербург 2001.
- Карновале М., *Стан та перспективи українсько-натівських відносин*, [w:] *Миротворча діяльність України: кооперація з НАТО та іншими структурами європейської безпеки*, ред. Г. Перепелиця, Київ 2002.
- Кокушкина И.В., Михайловский О.В., *Эволюция НАТО в международных отношениях экономический и геополитический аспекты*, [w:] *Безопасность в регионе Цен-*

- тральной и Восточной Европы: роль России и НАТО*, ред. С.Л. Ткаченко, Санкт-Петербург 2001.
- Палій О.А., *Євроатлантичний курс України. Проблеми набуття членства в НАТО та визначення шляхів їх подолання*, [w:] *Зовнішня політика України – 2006: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети*, під ред. Г.М. Перепелиці, Київ 2007.
- Перепелиця Г., *Особливе партнерство з НАТО*, [w:] *Стратегії розвитку України: теорія і практика*, під ред. О. Власюка, Київ 2002, [online] http://www.niss.gov.ua/book/strateg2/chast%203_cnv.htm#a1.
- Перепелиця Г., *Підсумки Бухарестського саміту та перспективи отримання ПДЧ для України*, [w:] *Карпатський регіон та його роль у забезпеченні безпеки і співробітництва в Європі. Матеріали міжнародної конференції*, гол. ред. С.І.Мітряєва, Ужгород 2008.
- Перепелиця Г.М., *Чи знайдеться місце позаблоковій Україні в новій системі європейської безпеки?*, [w:] *Зовнішня політика України – 2010: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети*, ред. idem, Київ 2011.
- Рева С., *Стратегія України щодо НАТО: від визнання доцільності до виконання*, [w:] *Україна-НАТО. Майбутнє в руках минулого*, Київ 2004.
- Цебрик Л., *Україна як потенційний член НАТО*, [w:] *Європейський Союз і НАТО – випробування для України. Збірник наукових статей*, Київ 2002.

Artykuły w czasopismach

- Asmus R.D., Kugler R.L., Larrabee F.S., *Building a New NATO*, „Foreign Affairs” 1993, vol. 72, no. 4.
- Bajor P., *Problemy i perspektywy członkostwa Ukrainy w NATO*, „Biuletyn Międzynarodowy” 2010, t. 2.
- Bennett Ch., *Building effective partnerships*, „NATO Review” Autumn 2003, [online] <http://www.nato.int/docu/review/2003/issue3/english/art1.html>.
- Bryc A., *Co nowego na Wschodzie? Możliwości „resetu” stosunków rosyjsko-amerykańskich*, „Biuletyn Międzynarodowy” 2010, t. 2.
- Cragg A., *The Combined Joint Task Force Concept: A Key Component of the Alliance's Adaptation*, „NATO Review” 1996, vol. 44, no. 4, [online] <http://www.nato.int/docu/review/1996/9604-2.htm>.
- Ćwiek-Karpowicz J., Wiśniewski B., *Wizyta Baracka Obamy w Moskwie i przyszłość stosunków rosyjsko-amerykańskich*, „Biuletyn PISM” 2009, nr 41.
- Duffield J.S., *NATO's Functions after the Cold War*, „Political Science Quarterly” 1994/1995, vol. 109, no. 5.
- Eyal J., *NATO's Enlargement: Anatomy of a Decision*, „International Affairs” 1997, vol. 73, no. 4.
- Goldgeier J.M., *NATO Expansion: The Anatomy of a Decision*, „The Washington Quarterly” 1998, vol. 21, no. 1, [online] <http://dx.doi.org/10.1080/01636609809550295>.
- Gruszczak A., *Szczyt NATO w Bukareszcie. Pogląbienie transatlantyckich podziałów*, „Biuletyn Międzynarodowy” 2009, t. 1.
- Kapuśniak T., *Potencjalne kierunki zewnętrznych przemian Ukrainy*, „Polityka Wschodnia” 2005, nr 1-2.

- Kharchenko I., *The New Ukraine-NATO Partnership*, „NATO Review” 1997, vol. 45, no. 5, [online] <http://www.nato.int/docu/review/1997/9705-09.htm>.
- Kik K., *Dylematy bezpieczeństwa państw postradzieckich*, „Polityka Wschodnia” 1994, nr 2.
- Kulesa Ł., *Stosunki NATO-Ukraina*, „Biuletyn PISM” 2004, nr 31.
- Kupchan Ch.A., *Strategic Visions*, „World Policy Journal” 1994, vol. 11, no. 3.
- Kuzio T., *Is Ukraine Part of Europe's Future?*, „The Washington Quarterly” 2006, vol. 29, no. 3.
- Kuzio T., *Neither East Nor West: Ukraine's Security Policy under Kuchma*, „Problems of Post-Communism” 2005, vol. 52, no. 5, [online] <http://dx.doi.org/10.1080/10758216.2005.11052215>.
- Kuzio T., *Ukraine and NATO: The Evolving Strategic Partnership*, „The Journal of Strategic Studies” 1998, vol. 21, no. 2, [online] <http://dx.doi.org/10.1080/01402399808437715>.
- Legvold R., *The Russia File. How to Move toward a Strategic Partnership*, „Foreign Affairs” 2009, vol. 88, no. 4.
- Lepgold J., *NATO's Post-Cold War Collective Action Problem*, „International Security” 1998, vol. 23, no. 1.
- Lungu S., *Attitudes toward European Security, 1990-1997*, „American Diplomacy” 1999, vol. 4, no. 2, [online] http://www.unc.edu/depts/diplomat/AD_Issues/amdipl_11/lungu.html, 21 X 2014.
- Lungu S., *NATO Cooperation with Former Adversaries. The Historical Record, 1990-1997*, „American Diplomacy” 1999, vol. 4, no. 3, [online] http://www.unc.edu/depts/diplomat/AD_Issues/amdipl_12/lungu_coop1.html.
- Madej M., *Współpraca NATO-Ukraina po wizycie premiera Janukowycza w Brukseli 14 września 2006 r.*, „Biuletyn PISM” 2006, nr 56.
- McCalla R.B., *NATO's Persistence after the Cold War*, „International Organization” 1996, vol. 50, no. 3, [online] <http://dx.doi.org/10.1017/S0020818300033440>.
- Moltke G. von, *Building a Partnership for Peace*, „NATO Review” 1994, vol. 42, no. 3, [online] <http://www.nato.int/docu/review/1994/9403-1.htm#footnote1>.
- Motyl A.J., *Ukrainian Blues*, „Foreign Affairs” 2010, vol. 89, no. 4.
- Mroz J.E., Pavliuk O., *Ukraine: Europe's Linchpin. Preserving Independence*, „Foreign Affairs” 1996, vol. 75, no. 3.
- Obama B., *Renewing American Leadership*, „Foreign Affairs” 2007, vol. 86, no. 4, [online] <http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-2346.2011.01003.x>.
- Olszański T.A., *Ukraina wobec NATO*, „Tydzień na Wschodzie” 2008, nr 10.
- Pietras M., *Ukraina i NATO w pozimnowojennym środowisku bezpieczeństwa*, „Sprawy Międzynarodowe” 2006, nr 4.
- Pipes R., *Is Russia Still an Enemy?*, „Foreign Affairs” 1997, vol. 76, no. 5.
- Polokhalo V. et al., *Post-Communist Ukraine: Contradictions and Prospects for Socio-Political Development. IV. Establishment of Multi-Party System*, „Political Thought” (Kiev) 1993, no. 1.
- Rubin J.P., *Building a New Atlantic Alliance. Restoring America's Partnership with Europe*, „Foreign Affairs” 2008, vol. 87, no. 4.
- Rumer E.B., *Eurasia Letter: Will Ukraine Return to Russia?*, „Foreign Policy” 1994, no. 96.
- Sherr J., *Edging Erratically Forward*, „NATO Review” Autumn 2003, [online] <http://www.nato.int/docu/review/2003/issue3/english/art4.html>.
- Sloan S.R., *NATO's Future in a New Europe: An American Perspective*, „International Affairs” 1990, vol. 66, no. 3.
- Socor V., *Ukraine: Back to Strategic Square One*, „Eurasia Daily Monitor” 2006, vol. 3, no. 167.

- Socor V., *Ukraine's National Unity Declaration: No Guide to Policy or Action*, „Eurasia Daily Monitor” 2006, vol. 3, no. 152.
- Stachura J., *Polityka amerykańska wobec Ukrainy*, „Sprawy Międzynarodowe” 1994, nr 3.
- Świeżak P., *Perspektywy referendum w sprawie członkostwa Ukrainy w NATO*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2007, nr 3-4.
- Taylor T., *NATO and Central Europe*, „NATO Review” 1991, vol. 39, no. 5.
- Towpik A., *Szczególne partnerstwo NATO-Ukraina a członkostwo Polski w NATO*, „Ad Meritum” 2001, nr 9/10.
- Varfolomeyev O., *Yanukovych's Remarks on NATO Heat UP Coalition Debate*, „Eurasia Daily Monitor” 2006, vol. 3, no. 172.
- Wallander C.A., *Institutional Assets and Adaptability: NATO after Cold War*, „International Organization” 2000, vol. 54, no. 4, [online] <http://dx.doi.org/10.1162/002081800551343>.
- Wenmakers R., *Stosunki NATO-Ukraina*, „Ad Meritum” 2001, nr 9/10.
- Wilson A., *Dealing with Yanukovych's Ukraine*, ECFR Policy Brief, 18 III 2010, [online] http://www.ecfr.eu/page/-/ECFR20_UKRAINE_POLICY_BRIEF.pdf.
- Wörner M., *Shaping the Alliance for the Future*, „NATO Review” 1994, vol. 42, no. 1, [online] <http://www.nato.int/docu/review/1994/9401-1.htm>.
- Wörner M., *The Atlantic Alliance in the new era*, „NATO Review” 1991, vol. 39, no. 1.
- Брежнева Т., *Трансформація та розширення НАТО: порядок денний та послідовність дій для України*, „Стратегічна панорама” 2007, № 2.
- Брежнева Т.В., *Проблеми забезпечення інтересів України у контексті саміту НАТО в Страсбурзі/Келі*, „Стратегічна панорама” 2009, № 4.
- Валевський О., Гончар М., *Структура геополітичних інтересів України*, „Наукові доповіді” 1995, Вип. 45.
- Гудь Б.В., Козловський І.С., *Перспективи зміни (лібералізації) процедури отримання віз і перетину кордону з країнами Північноатлантичного альянсу та їх вплив на зміну ставлення громадян України до НАТО*, „Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія міжнародні відносини: Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво” 2009, Вип. 3.
- Джердж С., *Після Риги*, „Український журнал” 2007, № 2.
- Зленко А., *Відкрити двері НАТО для України – в інтересах усієї Європи*, „Національна безпека і оборона” 2002, № 8.
- Їжак О., Брежнева Т., *Порядок денний відносин України і НАТО після Ризького саміту*, „Аналітичні записки щодо проблем і подій суспільного розвитку” 2006, Вип. 34, [online] http://old.niss.gov.ua/Monitor/Monitor_34/01.htm#a1.
- Ліпкевич С., *Правові аспекти співробітництва України з НАТО*, „Держава та армія” 2008, № 634.
- Магда Є., *Концептуальні засади розширення НАТО: сучасний вимір*, „Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. Міжвідомчий збірник наукових праць” 2009, Вип. 18.
- Мирончук А., *Україна на шляху до НАТО*, „Атлантична панорама” 2006, № 1.
- Перепелиця Г.М., *НАТО і Україна в умовах трансформаційних процесів*, „Актуальні проблеми міжнародних відносин” 2005, Вип. 57, Ч. 1.
- Підлуська І., *Хто останній до НАТО*, „Спостерігач” 1996, № 25, [online] <http://www.ucipr.kiev.ua/publications/khto-ostannii-do-nato/lang/tab02>.

- Полторацький О., НАТО: політика партнерства як шлях до зміцнення співробітництва і безпеки в Європі, „Актуальні проблеми міжнародних відносин” 2001, Вип. 31, Ч. 2.
- Полторацький О.С., Десять років партнерства України-НАТО: проблеми трансформації відносин, „Науковий вісник Дипломатичної академії України” 2004, Вип. 10, Ч. 1.
- Співробітництво України з НАТО в рамках програми Партнерство заради миру (інформаційна довідка), „Наука і оборона” 1998, № 4.
- Тодоров І.Я., Проблеми і здобутки зовнішньої політики України (2007-2008 рр.), „Наукові праці: Науково-методичний журнал. Серія Історія” 2009, Вип. 91.
- Толстов С., НАТО – повернення до першооснов, „Зовнішні справи” 2009, № 4, [online] <http://uaforeignaffairs.com/article.html?id=378>.
- Україна-НАТО: здобутки, проблеми, перспективи, „Національна безпека і оборона” 2000, № 8.
- Храбан І., Довгий шлях до своєї Праги. Євроатлантична інтеграція – головна домінанта зовнішньої політики України, „Політика і час” 2003, № 7.
- Шевцов А., Шеховцов В., Особливості воєнно-політичних відносин США і НАТО з Росією: в контексті можливих альтернатив для України, „Стратегічні пріоритети” 2006, № 1.
- Яценюк А., Українська дипломатія: від попередників до сучасників, „Україна дипломатична. Науковий щорічник” 2007, Вип. 8.

Artykuły w periodykach i prasie, depesze

- Alterman M., Rozszerzenie – tak, ale..., „Gazeta Wyborcza” 1995, 15 IX.
- Alterman M., Węglarczyk B., Warunki pod inną nazwą, „Gazeta Wyborcza” 1994, 26 V;
- Alterman M., Żadnych nowych członków w NATO, „Gazeta Wyborcza” 1993, 3 XII.
- Atom to krok donikąd, „Gazeta Wyborcza” 1999, 26 III.
- Azjatyckie bezdroża, „Gazeta Wyborcza” 1991, 19 XII.
- Bereś W., Polska droga do NATO, „Gazeta Wyborcza” 2007, 8 II.
- Buchan D., White D., NATO Signs Charter with Ukraine, „Financial Times” 1997, 10 VII.
- Chotin R., Strefa bezpieczna Kijowa, „Gazeta Wyborcza” 1993, 24 V.
- Cohen W.S., Expand NATO Step by Step, „The Washington Post” 1993, 7 XII.
- Drozdiak W., Harris J.F., Russia asks Fuller Ties with NATO, „The Washington Post” 1994, 26 V.
- Drozdiak W., NATO Pledges Not to Put Nuclear Arms in New Member States, „The Washington Post” 1996, 11 XII.
- Fidler S., Warner T., Iraq „Seeks Ukraine Arms Links”, „Financial Times” 2002, 9 VII.
- Fletcher M.A., Pan P.P., U.S.-Russia Summit Brings Series of Advances, „The Washington Post” 2009, 8 VII.
- Gary L., Gorbachev Accepts Call to Visit NATO Offices, „The Washington Post” 1990, 15 VII.
- Gładko do NATO, „Gazeta Wyborcza” 1996, 25 X.
- Goshko J.M., NATO Opens Way for Eventual Admission of East European Nations, „The Washington Post” 1993, 3 XII.
- Kinzer S., NATO Favors U.S. Plan for Ties with the East, but Timing Is Vague, „New York Times” 1993, 22 X.

- Kissinger H., Not this Partnership, „The Washington Post” 1993, 24 XI.
- Marcus R., *Clinton Assures Poles of NATO Membership, Eventually*, „The Washington Post” 1994, 8 VII.
- Niewygodne NATO, „Gazeta Wyborcza” 1995, 26 IV.
- Niklewicz K., *Bush chce iść z NATO na Wschód*, „Gazeta Wyborcza” 2006, 29 XI.
- Niklewicz K., Węglarczyk B., *NATO zaprosi Ukrainę*, „Gazeta Wyborcza” 2005, 9 XII.
- Olechowski A., *Dlaczego Polska chce zostać członkiem NATO*, „Rzeczpospolita” 1993, 29 XII.
- Pawlicki J., *NATO: spór o Kijów i Tbilisi*, „Gazeta Wyborcza” 2008, 1 IV.
- Pszczółkowska D., *NATO daje niby-MAP dla Ukrainy i Gruzji*, „Gazeta Wyborcza” 2008, 3 XII.
- Radziwinowicz W., *Obama w Moskwie. Przełom w stosunkach USA-Rosja*, „Gazeta Wyborcza” 2009, 6 VII.
- Radziwinowicz W., *Przyjaciele dwaj*, „Gazeta Wyborcza” 2002, 25 V.
- Riding A., *NATO Chiefs Seek to Define Its Role*, „New York Times” 1991, 7 X.
- Sołtyk R., *A Kuczma?*, „Gazeta Wyborcza” 2002, 22 XI.
- Sołtyk R., *Francja blokuje*, „Gazeta Wyborcza” 2005, 19 IV.
- Sołtyk R., Grabiński T., *Moskwa bliżej NATO*, „Gazeta Wyborcza” 2002, 23 XI.
- Sołtyk R., *Ukraina bliżej Sojuszu Północnoatlantyckiego*, „Gazeta Wyborcza” 2005, 23 IV.
- Szef NATO w Moskwie, „Gazeta Wyborcza” 1990, 14 VII.
- Ukraina prawie jak Rosja, „Gazeta Wyborcza” 1995, 2 VI.
- Węglarczyk B., Alterman M., *Mocarstwowe żądania Rosji*, „Gazeta Wyborcza” 1993, 4 XII.
- Węglarczyk B., *Karta numer dwa*, „Gazeta Wyborcza” 1997, 30 V.
- Węglarczyk B., Skalski E., *Prezydent Clinton do Polaków: Zaczynacie wygrywać*, „Gazeta Wyborcza” 1994, 8 VII.
- Węglarczyk B., *W trójkę do NATO*, „Gazeta Wyborcza” 1997, 30 V.
- Węglarczyk B., Zaucha A., *Rosja ustąpiła*, „Gazeta Wyborcza” 1997, 15 V.
- Whitney C.R., *Evolution in Europe; NATO Allies, after 40 Years, Proclaim End of Cold War; Invite Gorbachev to Speak*, „New York Times” 1990, 7 VII.
- Wines M., *Baker Will Visit Ukraine to Discuss Nuclear Question*, „The New York Times” 1991, 3 XII.
- Wojciechowski M., *W grudniu koniec Czarnobyla*, „Gazeta Wyborcza” 2000, 6 VI.
- Zapobiec destabilizacji*, „Gazeta Wyborcza” 1991, 20 XII.
- Zelikow P., *NATO Expansion Wasn't Ruled Out*, „International Herald Tribune” 1995, 10 VIII.
- Акт о взаимных отношениях*, „Коммерсантъ” 1997, 28 V.
- Алленова О., Геда Е., Новиков В., *Блок НАТО разошелся на блокпакеты*, „Коммерсантъ” 2008, 7 IV.
- Бадрак В., *Зональне тестування натовських перспектив України*, „Дзеркало тижня” 2002, 1 VI.
- Бала В., *Пришло время Украине отказаться от двух стульев. Не то сидеть даже на одном будет некому*, „Зеркало недели” 1994, 5 XI.
- Бжезінський З., *Україна на шляху до Європи*, „Українське слово” 1992, 18 X.
- Бовт Г., *Последний вагон на Запад. Россия согласилась на переговоры с НАТО*, „Коммерсантъ” 1996, 15 XII.
- В последнюю минуту*, „Зеркало недели” 1999, 27 III.
- Вениславський Ф., Колисник В., *Натовський вибір України: Політика ще раз нехтує право*, „Дзеркало тижня” 2002, 8 VI.
- Візит Північноатлантичної ради НАТО в Україну*, „Новини НАТО” 2005, № 3.

- Візит прем'єр-міністра Януковича до НАТО*, „Новини НАТО” 2006, № 3.
- Встреча лидеров стран НАТО может быть отложена*, „Коммерсантъ” 1996, 11 XII.
- Гавриленко А., Олбрайт и Солана – в роли Сусанина НАТО, „Зеркало недели” 1999, 3 IV.
- Георгиев В., Россия и НАТО начинают виртуальную дружбу, „Независимая газета” 2002, 28 V.
- Гетьманчук О., Інші Райс, „Дзеркало тижня” 2005, 10 XII.
- Гриб Н., Константинов А., Казахский друг дороже западных двух, „Коммерсантъ” 2007, 10 V.
- Гриценко А., Що пообіцяла НАТО українська влада?, „Дзеркало тижня” 2003, 25 I.
- Данилюк П., „Державна політика” в дії, „Дзеркало тижня” 2004, 10 VII.
- Дяченко Н., Зам'ятін В., Нова архітектура безпеки, „День” 1997, 10 VII.
- Закусило Т., НАТО, до побачення! Янукович заявив Брюсселю: в НАТО Україна поки що не збирається, „Україна молода” 2006, 15 IX.
- Зам'ятін В., „Інтенсивний курс”, „День” 2005, 23 IV.
- Зам'ятін В., Компроміс імені царя Соломона, „День” 2002, 19 XI.
- Зам'ятін В., Момент вибору. Що слід робити на місці Путіна, „День” 2002, 15 XI.
- Зам'ятін В., Наступний етап може бути „київським”, „День” 2004, 30 VI.
- Зам'ятін В., Новий формат, „День” 2002, 23 XI.
- Зам'ятін В., Початок великого геополітичного перерозподілу Росію визнали рівною НАТО. Україну запросили в Прагу, „День” 2002, 16 V.
- Зам'ятін В., Празька осінь, „День” 2002, 25 X.
- Зам'ятін В., Стамбульські сигнали: підсумки та перспективи, „День” 2004, 1 VII.
- Зам'ятін В., Суворий шарм стратегічного партнерства, „День” 2000, 7 VI.
- Зам'ятін В., Україна-НАТО: сигнали до мара-фонського старту, „День” 2002, 11 VII.
- Зам'ятін В., Хартію з НАТО підпишемо, але вступати до блоку не поспішаємо, „День” 1997, 9 VII.
- Зам'ятін В., Черговий випадковий інформаційний залп, „День” 2002, 12 VII.
- Зам'ятін В., ...Ще на крок ближче. І не з нуля, „День” 2005, 22 IV.
- Зам'ятін В., Многовекторность как синоним независимости, „Коммерсантъ” 1995, 8 IX.
- Захист боєм, „Дзеркало тижня” 2002, 23 XI.
- Зварич О., Напівпровідник. Учора в Україні з'явився „неогризковий” міністр закордонних справ – Арсеній Яценюк, „Україна молода” 2007, 22 III.
- Згурець С., Фантоми відходять у минуле, „День” 2000, 2 III.
- Злазів С., НАТОпаний Кучма повернувся зі стамбульського саміту, „Україна молода” 2004, 30 VI.
- Зустріч лідерів країн НАТО та України у Стамбулі, „Новини НАТО” 2004, № 3.
- Зустріч міністрів закордонних справ України та НАТО, „Новини НАТО” 2005, № 4.
- Зушук Ю., Украина: в НАТО любым путем?, „Корреспондент” 2002, 19 VII.
- Іменем областного МИДа, „Зеркало недели” 1996, 22 VI.
- Іванцов О., Спритність дипломатії не замінить якості політичного керівництва, „День” 1999, 24 IV.
- Інтенсифікований діалог триває, „Новини НАТО” 2005, № 3.
- Їхати чи не їхати?, „День” 1999, 23 IV.
- Калашникова М., В Мадриде натовці чуть было не поссорились, „Коммерсантъ” 1997, 10 VII.

- Калашникова М., *России не нравится место встречи Кучмы с НАТО*, „Коммерсантъ” 1997, 21 V.
- Калашникова Н., Цехмистренко С., Павел Грачев в Брюсселе. Очень запутанная история с „Партнерством ради мира”, „Коммерсантъ” 1994, 26 V.
- Калашникова Н., Цехмистренко С., *Последствия „Партнерства” для России пока непредсказуемы*, „Коммерсантъ” 1994, 12 I.
- Кацун Ю., *Що хорошого? Що поганого? Чи варто мріяти?*, „День” 2006, 5 VIII.
- Кім В., *Алергія на НАТО*, „Дзеркало тижня” 2005, 25 VI.
- Ковтиха В., *„Інтенсивні” партнери. Що НАТО запропонує Україні?*, „День” 2005, 21 IV.
- Колесников А., *Владимир Путин не дал себя расцеловать*, „Коммерсантъ” 2002, 29 V.
- Комюніке про візит в Україну президента Республіки Польща Леха Валенси, „Урядовий кур’єр” 1993, 29 V.
- Корнилов Г., *Левый фактор*, „Зеркало недели” 1999, 3 IV.
- Корнійчук О., *Обмін сигналами. Чи готова Україна до „марш-кидка” в НАТО?*, „День” 2006, 4 V.
- Коробова Т., *„Червоні слони” в посудній лавці геополітики*, „День” 1999, 26 III.
- Коробова Т., *НАТО не сумнівається в Україні, а Горбулін – у собі*, „День” 1999, 29 IV.
- Кравченко В., *Лист трьох*, „Дзеркало тижня” 2008, 19 I.
- Кравченко В., *Ритуальна ініціація*, „Дзеркало тижня” 2005, 23 IV.
- Кравченко В., *Стамбульські фантики і російські бантики*, „Дзеркало тижня” 2004, 3 VII.
- Кравченко В., *Чинник Тарасюка*, „Дзеркало тижня” 2006, 23 XII.
- Кравченко В., *Яан де Хооп Схеффер: Ми маємо зосередити увагу на виконанні узятих на себе зобов’язань*, „Дзеркало тижня” 2005, 25 VI.
- Куцылло В., *27 мая в Париже*, „Коммерсантъ” 1997, 15 V.
- Леліч М., *НАТО – не треба?*, „Главред” 2010, 4 VI.
- Лиховій Д., *А якже – „не зрадь Майдан”? Відучора почався новий етап історії України – синьо-помаранчевий*, „Україна молода” 2006, 4 VIII.
- Локоша Л., *Министр иностранных дел Украины Борис Тарасюк: „Моя совесть чиста по отношению к России”*, „Известия” 2006, 19 IX.
- Меликова Н., Коротченко И., *Путин даже не вспомнил о расширении НАТО*, „Независимая газета” 2002, 29 V.
- Ми хочемо довести, що нам нічого доводити*, „Дзеркало тижня” 2002, 23 XI.
- Мостовая Ю., *50 лет НАТО: седина в бороде*, „Зеркало недели” 1999, 24 IV.
- Мостовая Ю., *Осторожно: НАТО расширяется*, „Зеркало недели” 1997, 12 VII.
- Мостовая Ю., *Пройти по лезвию балканского ножа*, „Зеркало недели” 1999, 27 III.
- На российском фронте без перемен*, „Корреспондент” 2005, 26 II.
- Необходимо, но недостаточно*, „Корреспондент” 2002, 31 V.
- Неформальні переговори міністрів закордонних справ*, „Новини НАТО” 2006, № 2.
- Окара А., *От „многовекторности” – к евроатлантическому вассалитету*, „Независимая газета” 2002, 28 V.
- Окара А., *Стратегическая измена*, „Независимая газета” 2002, 27 V.
- Отношения с Альянсом: дружить – да*, „Зеркало недели” 1999, 24 IV.
- Переговори у рамках Інтенсифікованого діалогу*, „Новини НАТО” 2005, № 4.
- Підлуцький О., *НАТО готове до „стрибка у невідоме”*, „День” 1999, 25 III.
- Підлуцький О., *Нова стратегічна концепція НАТО: „Буде така боротьба за мир, що каменя на камені не залишиться”?*, „День” 1999, 29 IV.

- Підлущкий О., *Сенсація, якої не сталося*, „День” 1999, 27 IV.
- Підлущкий О., *Україна-НАТО: особливі стосунки без особливих зобов’язань?*, „День” 1999, 23 IV.
- Портников В., *Весілля і подружнє життя*, „Дзеркало тижня” 2002, 1 VI.
- Портников В., *Заложники мифа*, „Зеркало недели” 1999, 27 III.
- Портников В., *Прощання на Михайлівській*, „День” 2000, 7 VI.
- Портніков В., *Хартію Україна-НАТО підписано*, „День” 1997, 10 VII.
- Правительство Украины поддержало Януковича в противо-стоянии с НАТО*, „Известия” 2006, 20 IX.
- Празьке запрошення*, „День” 2002, 20 XI.
- Програма професійного розвитку*, „Новини НАТО” 2005, № 4.
- Пукіш-Юнко І., *Бориса Тарасюка замінив Володимир Огризко. Чи надовго?*, „Високий Замок” 2007, 1 II.
- Пукіш-Юнко І., *У Празі Леоніда Кучму приймали по-французьки*, „Високий Замок” 2002, 23 XI.
- Рахманін С., *Коли між друзями немає згоди*, „Дзеркало тижня” 2006, 9 XII.
- Ромашкевич А., *Вопрос о расширении НАТО остается открытым*, „Коммерсантъ” 1993, 7 XII.
- Ромашкевич А., *Замятин В., Новая программа не успокоила Москву*, „Коммерсантъ” 1993, 4 XII.
- Руденко Г., *Сысоев Г., Украина вступает в НАТО*, „Коммерсантъ” 2002, 24 V.
- Рука Вашингтона*, „Корреспондент” 2005, 26 II.
- Саміт Україна-НАТО*, „Новини НАТО” 2005, № 1.
- Сделан первый шаг в Усиленном диалоге с Украиной*, „Новини НАТО” 2005, № 2.
- Силіна Т., *А курс якщо є, то його відразу й немає... Про наслідки компромісів у тексті Універсалу*, „Дзеркало тижня” 2006, 16 IX.
- Силіна Т., *Борис Тарасюк: „Від нас очікують реальних дій”*, „Дзеркало тижня” 2005, 23 IV.
- Силіна Т., *Два будинки на брюссельському пагорбі*, „Дзеркало тижня” 2005, 26 II.
- Силіна Т., *Довга дорога в КУНах*, „Дзеркало тижня” 2006, 29 IV.
- Силіна Т., *Засукаємо рукави і тричі плюнемо через ліве плече*, „Дзеркало тижня” 2005, 10 XII.
- Силіна Т., *НАТО не винне*, „Дзеркало тижня” 2006, 25 II.
- Силіна Т., *Наша Прага ще попереду...*, „Дзеркало тижня” 2002, 23 XI.
- Силіна Т., *Політична воля в рамках дозволеного*, „Дзеркало тижня” 2002, 25 V.
- Силіна Т., *Тому що послідовні*, „Дзеркало тижня” 2010, 5 VI.
- Силіна Т., *У нову Європу зі старим „закордонним паспортом”?*, „Дзеркало тижня” 2001, 23 VIII.
- Силіна Т., *Україна на розтяжці*, „Дзеркало тижня” 2002, 18 V.
- Силіна Т., *Україна та скелети з її шафи*, „Дзеркало тижня” 2002, 6 VII.
- Сірук М., *Брюссельський тест. Від Януковича чекають підтвердження євроатлантичного курсу*, „День” 2006, 14 IX.
- Сірук М., *Відкат чи поворот може очікувати Україну після саміту міністрів НАТО*, „День” 2008, 4 XII.
- Сірук М., *Втрачені можливості. До чого призведе новий етап у відносинах України і НАТО?*, „День” 2006, 19 IX.
- Сірук М., *Крихкий шанс. Чи достатньо буде підтримки США для отримання Україною ПДЧ у Бухаресті?*, „День” 2008, 2 IV.

- Сірук М., *Тарасюка змінить „неконфліктний міністр”*, „День” 2007, 6 II.
- Сірук М., *Ще один крок*, „День” 2008, 19 I.
- Сірук М., Ромашова Н., *Публічний урок. На зовнішній арені Україна має говорити „одним голосом”*, „День” 2006, 30 XI.
- Солана Х., *НАТО: защита наших ценностей*, „Зеркало недели” 1999, 24 IV.
- Соловьев В., *Министр странных дел*, „Коммерсантъ” 2007, 17 I.
- Солодкий С., *Бар’єри інтеграції. Борис Тарасюк: „Шоковий експеримент” щодо Києва може вплинути негативно на всю Європу*, „День” 2005, 8 XII.
- Солодкий С., *Діалог про головне*, „День” 2002, 24 X.
- Солодкий С., *Довга дорога в НАТО. Визначилися*, „День” 2002, 24 V.
- Солодкий С., *ЄврАзЕС „під наглядом”*, „День” 2002, 15 V.
- Солодкий С., *Із чим приїхала Кондоліzza Райс? Головний дипломат США – у Києві*, „День” 2005, 7 XII.
- Солодкий С., *Не прорив...*, „День” 2005, 23 II.
- Солодкий С., *Перед празьким стрибком. Джордж Робертсон: відносини України та НАТО вступають у нову фазу*, „День” 2002, 10 VII.
- Солодкий С., *Усмішка Кондоліzzi. Держсекретар США пообіцяла підтримувати Україну, якщо вона захистить демократію*, „День” 2005, 8 XII.
- Стебницький П. et al., *Украина идет в НАТО*, „Корреспондент” 2002, 31 V.
- Степаненко С., *Премьер иностранных дел. Янукович занялся внешней политикой Украины*, „Время новостей” 2006, 21 IX.
- Строкань С., *Украина догнала Америку в Брюсселе*, „Коммерсантъ” 2005, 24 II.
- Сушко А., *Украина-НАТО: полюсы отношений*, „Корреспондент” 2002, 26 XI.
- Сушко О., *Законодавчі пастки для зовнішньої політики*, „Дзеркало тижня” 2006, 28 X.
- Тройная проблема Москвы и Вашингтона. Разоружение, ПРО и нераспространение увязаны в один узел*, „Независимая газета” 2009, 9 VII.
- Україна-НАТО: дружити – так, а взагалі-то – ні...*, „Дзеркало тижня” 2010, 3 VII.
- Універсал національної єдності*, „День” 2006, 5 VIII.
- „Урядовий кур’єр”* 2002, 31 V.
- Цехмистренко С., *В основу новой программы лег компромисс с Москвой*, „Коммерсантъ” 1994, 11 I.
- Чалый В., *Ревизия внешней политики опасна для Украины и негативно отразится на ее имидже в мире*, „Бизнес” 2006, 13 XI.
- Шестернина Е., *Ющенко объявил выговор Януковичу*, „Известия” 2006, 18 IX.
- Шиманський О., *Робота розпочинається з землетрусу. У Софії закінчилася міністерська зустріч НАТО*, „Україна молода” 2006, 29 IV.
- „Я” відповідає за все*, „Дзеркало тижня” 2006, 23 IX.
- Якубенко В., *А комуністи – проти*, „День” 1997, 10 VII.
- Якубенко В., *Україна і НАТО співпрацюватимуть. Але обережно*, „День” 1999, 24 IV.
- Яхно О., *Тарасюка знову не пустили на засідання уряду*, „День” 2006, 21 XII.
- Яхно О., Сірук М., *Кадровий блицкриг*, „День” 2006, 22 III.

Netografia

Alliance reiterates support for Ukraine, NATO Update, 28 IV 2006, [online] <http://www.nato.int/docu/update/2006/04-april/e0428a.htm>.

- Assembly president Pierre Lellouche condemns Ukrainian presidential election as severe setback for Ukraine's reform efforts*, NATO Parliamentary Assembly, Press Communiqué, 22 XI 2004, [online] <http://www.nato-pa.int/default.asp?SHORTCUT=612>.
- Bajor P., *Borys Tarasiuk podał się do dymisji*, Portal Spraw Zagranicznych, 31 I 2007, [online] http://www.psz.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=3869.
- Bajor P., *Krok do tyłu ukraińskiej polityki zagranicznej*, Portal Spraw Zagranicznych, 18 XII 2006, [online] <http://www.psz.pl/tekst-3690/Piotr-Bajor-Krok-do-tylu-ukraińskiej-polityki-zagranicznej>.
- Bajor P., *Parlament odrzucił prezydenckie kandydatury*, Portal Spraw Zagranicznych, 22 II 2007, [online] http://www.psz.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=3975.
- Bajor P., *Parlament zdymisjonował kluczowych ministrów*, Portal Spraw Zagranicznych, 2 XII 2006, [online] http://www.psz.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=3576.
- Bajor P., *Tarasiuk znów nie wpuszczony na obrady rządu*, Portal Spraw Zagranicznych, 21 XII 2006, [online] http://www.psz.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=3702.
- Bajor P., *Ważne zmiany w składzie ukraińskiego rządu – korespondencja z Kijowa*, Portal Spraw Zagranicznych, 22 III 2007, [online] http://www.psz.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=4178.
- Celebrating five years of NATO-Ukraine partnership*, NATO Update, 8-10 VII 2002, [online] <http://www.nato.int/docu/update/2002/07-july/e0709a.htm>.
- Fact Sheet: 2008 NATO Summit*, The White House – President George W. Bush, [online] <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/nato/index.html>.
- First step taken in Intensified Dialogue with Ukraine*, NATO Update, 27 VI 2005, [online] <http://www.nato.int/docu/update/2005/06-june/e0627a.htm>.
- Kuzio T., *Beautiful Riga*, Taras Kuzio's Blog, 7 XII 2006, [online] <http://blog.taraskuzio.net/2006/12/07/beautiful-riga>.
- Kuzio T., *Ukraine and NATO*, Stasiuk Program, 15 X 2000, [online] <http://www.ualberta.ca/CIUS/stasiuk/st-articles/an-ukr-nato.htm>.
- Kuzio T., *Ukraine: NATO Relationship*, Stasiuk Program, 14 IV 2000, [online] <http://www.ualberta.ca/CIUS/stasiuk/st-articles/an-ukr-nat2.htm>.
- Major Milestones in NATO-Russia Relations. A chronology of important events*, NATO Official texts, 5 XI 2008, [online] http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_25469.htm?selectedLocale=e.
- Meeting of the NATO-Ukraine Commission in Foreign Ministers' Session*, NATO Press Release (2002)062, 15 V 2002, [online] <http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-062e.htm>.
- NATO and Ukraine kick off intensified staff talks*, NATO Update, 26 IX 2005, [online] <http://www.nato.int/docu/update/2005/09-september/e0926b.htm>.
- NATO launches „Intensified Dialogue” with Ukraine*, NATO Update, 21 IV 2005, [online] <http://www.nato.int/docu/update/2005/04-april/e0421b.htm>.
- NATO Secretary General congratulates Ukrainian president-elect*, NATO Press Release (2005)004, 20 I 2005, [online] <http://www.nato.int/docu/pr/2005/p05-004e.htm>.
- NATO steps up reform assistance to Ukraine*, NATO Update, 23 X 2005, [online] <http://www.nato.int/docu/update/2005/10-october/e1023a.htm>.
- NATO Update*, February 1994, [online] <http://www.nato.int/docu/update/1994/9402e.htm>.
- NATO Update*, May 1994, [online] <http://www.nato.int/docu/update/1994/9405e.htm>.
- NATO Update*, May 1997, [online] <http://www.nato.int/docu/update/1997/9705e.htm>.
- NATO welcomes Ukraine progress*, NATO News, 14 VI 2007, [online] <http://www.nato.int/docu/update/2007/06-june/e0614c.html>.

- NATO's agenda for Bucharest, NATO News, 2 IV 2008, [online] http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_58725.htm.
- NATO-Ukraine Action Plan adopted at Prague, NATO Update, 22 XI 2002, [online] <http://www.nato.int/docu/update/2002/11-november/e1122c.htm>.
- NATO-Ukraine Commission. *Developing NATO-Ukraine relations and cooperation*, NATO Issues, 24 VIII 2004, [online] <http://web.archive.org/web/20050205051100/http://www.nato.int/issues/nuc/index.html>.
- North Atlantic Council visits Ukraine, NATO Update, 18 X 2005, [online] <http://www.nato.int/docu/update/2005/10-october/e1018a.htm>.
- Reinforced relations with Ukraine, NATO Update, 1 III 2000, [online] <http://www.nato.int/docu/update/2000/0301/eng.htm>.
- Rusza szczyt energetyczny w Baku, Money.pl, 13 XI 2008, [online] <http://www.money.pl/gospodarka/wiadomosci/artykul/rusza;szczyt;energetyczny;w;baku,166,0,384934.html>.
- Secretary General's position on Ukraine crisis, NATO Update, 26 XI 2004, [online] <http://www.nato.int/docu/update/2004/11-november/e1126a.htm>.
- Skubiszewski K., *Stosunki między Polską i NATO w latach 1989-1993 – przyczynek do historii dyplomacji w III Rzeczypospolitej*, 2005, [online] <http://www.skubi.net/nato.html>.
- Ukraine and NATO sign „Air Situation Data Exchange” agreement, NATO IMS News Release, 5 V 2010, [online] <http://www.nato.int/ims/news/2010/n100505e.html>.
- Ukraine Prime Minister visits NATO, NATO Update, 18 III 2003, [online] <http://www.nato.int/docu/update/2003/03-march/e0318a.htm>.
- Ukraine to support NATO's Mediterranean anti-terrorist operations, NATO Update, 21 IV 2005, [online] <http://www.nato.int/docu/update/2005/04-april/e0421c.htm>.
- Ukrainian President meets NATO Secretary General in Munich, NATO News, 10 II 2007, [online] <http://www.nato.int/docu/update/2007/02-february/e0210a.html>.
- Ukrainian ship joins NATO counter-terrorist operation in Mediterranean, NATO News, 25 V 2007, [online] <http://www.nato.int/docu/update/2007/05-may/e0530a.html>.
- Współpraca NATO z państwami trzecimi. Komisja NATO-Ukraina, Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP, [online] http://www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/polityka_bezpieczenstwa/nato/wspolpraca_nato_z_panstwami_trzecimi/.
- Współpraca NATO-Ukraina, [w:] *Polska w NATO*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP, [online] <http://web.archive.org/web/20061017023345/http://www.msz.gov.pl/Polska-w,NATO,1695.html>.
- Балога обізвав депутатів, що підтримали Януковича, провокаторами, „Українська правда” 2006, 19 IX, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2006/09/19/3157310>.
- Брежнева Т., *Перспективи вступу України в НАТО: співвідношення європейської та євроатлантичної інтеграції*, [online] <http://www.db.niss.gov.ua/docs/polmil/139.htm>.
- Буш заявляє про відкриті двері для України, УНІАН, 28 XII 2006, [online] <http://unian.net/ukr/news/news-174887.html>.
- Буш не слухав перший виступ Кучми на засіданні Україна-НАТО, „Українська правда” 2004, 29 VI, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2004/06/29/3000796>.
- В Києве на засіданні СНБО решат вопрос об участии Украины в пражском саммите НАТО, Интерфакс-Украина, 16 XI 2002.
- Відносини Україна-НАТО. Інтенсифікований діалог, НАТО Темі, 7 IX 2007, [online] http://web.archive.org/web/20090217160127/http://www.nato.int/issues/nato-ukraine/intensified_dialog-ukr.html.

- Віктор Янукович: В Україні зараз створено основні передумови, необхідні для проведення внутрішніх реформ з метою досягнення європейських норм і стандартів в усіх сферах життя, Президент України Віктор Янукович, 27 IV 2010, [online] <http://web.archive.org/web/20140124202302/http://www.president.gov.ua/news/17020.html>.
- Госсекретарь США покинул заседание комиссии Украина-НАТО, Интерфакс-Украина, 22 XI 2002.
- Депутати майже потайки підтримали Януковича щодо НАТО, „Українська правда” 2006, 19 IX, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2006/09/19/3157311>.
- Депутатські групи Верховної Ради України з міжпарламентських зв'язків із зарубіжними країнами, Верховна Рада України, [online] http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz/organizations.dep_groups.
- Євтушенко С., Глібовицький Є., НАТО як гарант тепла у квартирах або Кілька спільних рис України з паризькою фанерою, „Українська правда” 2006, 30 XI, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2006/11/30/51592.htm>.
- Єхануров думає, що без ПДЧ Україні до НАТО не дострибати, „Українська правда” 2008, 3 XII, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2008/12/3/3626337>.
- За що звільняти Тарасюка? За НАТО, за Януковича, за Росію, УНІАН, 30 XI 2006, [online] <http://unian.net/ukr/news/news-175229.html>.
- Зварич: немає ПДЧ – немає референдуму, УНІАН, 25 I 2008, [online] <http://www.unian.net/ukr/news/news-232597.html>.
- Зовнішньополітичний вимір президентської кампанії: Арсеній Яценюк, CIRS, 31 VIII 2009, [online] <http://cs.cirs.kiev.ua/komentar/commentary/2009-08-31-06-53-43.html>.
- Зовнішньополітичний вимір президентської кампанії: Юлія Тимошенко, CIRS, 28 XII 2009, [online] <http://cs.cirs.kiev.ua/komentar/commentary/2009-12-28-10-09-25.html>.
- Избирательная кампания и партии, Социально-политическая ситуация в Украине, Аналитик. Киевский центр политических исследований и конфликтологии, Ежемесячные аналитические обзоры, XII 2005, [online] <http://www.analitik.org.ua/analytics/2005/2005-12/soc-polit/43cba9e39afb9/>.
- Історична довідка про діяльність РНБОУ, Рада національної безпеки і оборони України, [online] <http://www.rainbow.gov.ua/content/history.html>.
- Історія і хронологія взаємовідносин України з НАТО, Міністерство закордонних справ України, [online] <http://web.archive.org/web/20081114190637/http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/1720.htm>.
- Історія та традиції зовнішньополітичної служби України, Міністерство закордонних справ України, [online] <http://mfa.gov.ua/ua/about-mfa/history>.
- Кампанія Яценюка – текущий комментарий, Аналитик. Киевский центр политических исследований и конфликтологии, 30 VII 2009, [online] <http://www.analitik.org.ua/current-comment/int/4a70659557bee/>.
- Кучма погодився з генсеком НАТО, що він особисто відповідає за чесні вибори, „Українська правда” 2004, 29 VI, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2004/06/29/3000801/>.
- МЗС переніс візит Януковича до США, УНІАН, 29 XI 2006, [online] <http://unian.net/ukr/news/news-174943.html>.
- Министр иностранных дел, Аналитик. Киевский центр политических исследований и конфликтологии, 16 II 2007, [online] <http://www.analitik.org.ua/current-comment/int/45d58191951b1/>.
- Міжнародні парламентські організації, Верховна Рада України, [online] http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz/organizations.mpo_s, 21 X 2014

- Міністри НАТО прийняли рішення про Україну, „Українська правда” 2008, 2 XII, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2008/12/2/3625518>.
- НАТО не вірить в поголовне голосування за Януковича, Северінсен погрожує санкціями, „Українська правда” 2004, 22 XI, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2004/11/22/3004495>.
- НАТО посигналило Україні, що буде поряд, „Українська правда” 2006, 29 XI, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2006/11/29/3183536>.
- НАТО продовжить інтенсифікований діалог з Україною, УНІАН, 29 XI 2006, [online] <http://unian.net/ukr/news/news-175000.html>.
- НАТО просить переглянути результати виборів, ЄС допоможе визнати вибір українців, „Українська правда” 2004, 25 XI, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2004/11/25/3004637>.
- „Наша Україна” вирішила, що Янукович у Брюсселі порушив Конституцію, „Українська правда” 2006, 20 IX, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2006/09/20/3157638>.
- „Наша Україна” висловила Януковичу колективне „фе”, „Українська правда” 2006, 14 IX, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2006/09/14/3156074>.
- Переговори с Бакером, ИТАР-ТАСС Новости, 9 II 1990.
- Передвиборча програма кандидата на посаду Президента України Юлії Тимошенко, Юлія Тимошенко, [online] <http://www.tymoshenko.ua/uk/page/programa-tymoshenko-vybory-2010>.
- Перспективы реформирования МИД, Аналитик. Киевский центр политических исследований и конфликтологии, 8 II 2007, [online] <http://www.analitik.org.ua/current-comment/int/45c98d247882b/>.
- Поглиблення співпраці Україна-НАТО: Короткотермінові Заходи, NATO Press Release, 21 IV 2005, [online] <http://www.nato.int/docu/other/ukr/2005/p050421u.htm>.
- Політичні партії, Державна реєстраційна служба України, [online] <http://www.drstu.gov.ua/party>.
- Про вступ України в НАТО не йдеться – Робертсон, „Українська правда” 2002, 9 VII, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2002/07/9/2989675>.
- Регионалы написали письмо генсеку НАТО, Корреспондент.net, 12 II 2008, [online] <http://korrespondent.net/ukraine/politics/372784>.
- Робертсон не проти бачити Україну в НАТО, „Українська правда” 2002, 9 VII, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2002/07/9/2989672>.
- Социально-политическая ситуация в Украине, Внешняя политика, Аналитик. Киевский центр политических исследований и конфликтологии, Ежемесячные аналитические обзоры, XII 2005, [online] <http://www.analitik.org.ua/analytics/2005/2005-12/soc-polit/43cba6d886af6/>.
- СССР-НАТО: от конфронтации к сотрудничеству. Пресс-конференция Вернера, ИТАР-ТАСС Новости, 14 VII 1990.
- СССР-НАТО: партнеры в условиях стабильности. Пребывание генерального секретаря НАТО, ИТАР-ТАСС Новости, 16 VII 1990.
- Схвалено проект Річної національної програми співробітництва Україна-НАТО на 2014 р., Урядовий портал. Офіційний портал органів виконавчої влади України, 17 I 2014, [online] http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=246980017.
- США підтримують приєднання України до ПДЧ, Президент України Петро Порошенко, 1 IV 2008, [online] <http://www.president.gov.ua/news/9498.html>.

- Тарасюк влаштував у Кабміні сутичку, „Українська правда” 2006, 20 XII, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2006/12/20/3189860>.
- Тарасюк і Кушнар'єв зійшлися в одному, УНІАН, 1 XII 2006, [online] <http://unian.net/ukr/news/news-175305.html>.
- Тарасюк подав у відставку через розправу, „Українська правда” 2007, 30 VIII, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2007/01/30/3203232>.
- Текст директив на візит прем'єра до США, через які посварилися Ющенко і Янукович, „Українська правда” 2006, 29 XI, [online] <http://www.pravda.com.ua/articles/2006/11/29/3183653>.
- Терешко С., В очікуванні Бухарестського саміту НАТО, Євроатлантична Україна, 31 I 2008, [online] http://www.ea-ua.info/main.php?parts_id=5&news_id=10689&news_show_type=1&.
- У день приїзду Робертсона Кучма визначився з орієнтацією, „Українська правда” 2002, 9 VII, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2002/07/9/2989682/>.
- У США думають, що ПДЧ Україні вже не потрібен, „Українська правда” 2008, 25 XI, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2008/11/25/3618853>.
- У Хартії про особливе партнерство України і НАТО враховані останні зміни, УНІАН, 21 VIII 2009, [online] <http://www.unian.net/ukr/news/news-332220.html>.
- Україна примет участие в мероприятиях пражского саммита НАТО – министр юстиции по итогам заседания СНБО, Интерфакс-Украина, 16 XI 2002.
- Украинский политолог: Говоря, что 40% населения Украины поддерживают вступление в НАТО, Ющенко пользуется гипотетическими данными, Regnum, 2 IV 2008, [online] <http://www.regnum.ru/news/980842.html>.
- Украина расценивает циркулярное письмо секретариата НАТО о проведении саммита как приглашение в Прагу – МИД, Интерфакс-Украина, 19 XI 2002.
- Україна приєднується до Плану дій щодо членства в НАТО, Президент України Петро Порошенко, 15 I 2008, [online] <http://www.president.gov.ua/news/8645.html>.
- Україна розпочинає процес, кінцевою метою якого є вступ до НАТО – Марчук, Інтерфакс-Україна, 23 V 2002.
- Україна та НАТО підписали чергову декларацію, „Українська правда” 2009, 21 VIII, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2009/08/21/4151253/>.
- Україна та НАТО посилюють співпрацю, NATO Press Release (2009)122, 21 VIII 2009, [online] http://www.nato.int/cps/uk/natolive/news_57028.htm?selectedLocale=uk.
- Ющенко виграв суд по НАТО, Корреспондент.net, 2 IV 2010, [online] <http://korrespondent.net/ukraine/politics/1063109-yushchenko-vyigral-sud-po-nato>.
- Ющенко зібрався долати застарілі стереотипи разом з НАТО, „Українська правда” 2007, 10 II, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2007/02/10/3208202>.
- Ющенко опротестує рішення суда о референдуме относительно вступления Украины в НАТО, Корреспондент.net, 9 VII 2009, [online] <http://korrespondent.net/ukraine/politics/896794>.
- Ющенко підписав „пропуск” для Януковича до США, „Українська правда” 2006, 29 XI, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2006/11/29/3183547/>.
- Ющенко розповість українцям про НАТО, а вона займеться боєприпасами, „Українська правда” 2005, 27 VI, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2005/06/27/3011061>.
- Ющенко утвердил нацпрограмму на 2010 год по подготовке Украины к членству в НАТО, Корреспондент.net, 5 II 2010, [online] <http://korrespondent.net/ukraine/politics/1043765-yushchenko-utverdil-nacprogrammuna-2010-god-po-podgotovke-ukrainy-k-chlenstvu-v-nato>.

- Якби наступної неділі відбувався референдум щодо вступу України до НАТО, як би Ви проголосували? (динаміка, регіональний розподіл, 2002-2008)*, Соціологічне опитування, Центр Разумкова, [online] http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=116.
- Янукович відповів „Нашій Україні”, що нічого їм не обіцяв*, „Українська правда” 2006, 14 IX, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2006/09/14/3156073>.
- Янукович подтвердил, что вопрос вступления Украины в НАТО не стоит*, Корреспондент.net, 12 II 2010, [online] <http://korrespondent.net/ukraine/politics/1046951-yanukovich-podtverdil-cto-vopros-vstupleniya-ukrainy-v-nato-ne-stoit>.
- Янукович поховав мрію Ющенка про НАТО в невизначеному майбутньому*, „Українська правда” 2006, 14 IX, [online] <http://www.pravda.com.ua/news/2006/09/14/3155956>.

Załączniki

Message From Turnberry Ministerial Meeting of the North Atlantic Council June 7-8, 1990.....	192
Meeting of the North Atlantic Council at the level of Foreign Ministers, Final Communiqué, June, 7-8 1990.....	193
Declaration on a Transformed North Atlantic Alliance Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council („The London Declaration”), July 5-6, 1990	199
A common Europe-Partners in Stability. Speech by Secretary General, Manfred Wörner to Members of the Supreme Soviet of the USSR, 16 July 1990, Moscow.....	204
The Alliance’s New Strategic Concept agreed by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council,	208
Declaration on Peace and Cooperation issued by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council („The Rome Declaration”), 08 November 1991	222
Developments in the Soviet Union, Rome, 08 November 1991.....	229
Partnership for Peace: Invitation Document issued by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council, Brussels, January 11, 1994.....	231
Partnership for Peace: Framework Document Brussels, 10-11 January 1994.....	233
Charter on a Distinctive Partnership between the North Atlantic Treaty Organization and Ukraine	236
Struktura i podstawowe kierunki współpracy w ramach Planu Działań Ukraina NATO (tłumaczenie nieoficjalne autora)	241
Declaration to Complement the Charter on a Distinctive Partnership between the North Atlantic Treaty Organization and Ukraine, as signed on 9 July 1997	251
Active Engagement, Modern Defence Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organisation adopted by Heads of State and Government in Lisbon.....	253

Message From Turnberry Ministerial Meeting of the North Atlantic Council June 7-8, 1990

We, the Foreign Ministers of the Alliance, express our determination to seize the historic opportunities resulting from the profound changes in Europe to help build a new peaceful order in Europe, based on freedom, justice and democracy. In this spirit, we extend to the Soviet Union and to all other European countries the hand of friendship and cooperation.

True and enduring security in Europe will be best assured through mutual acknowledgement and understanding of the legitimate security interests of all states. We are ready to contribute actively to building confidence and closer relations between all European countries, including the members of the two alliances. We welcome the statement issued by the members of the Warsaw Treaty Organization in Moscow on 7th June. We are encouraged by the positive spirit conveyed in this declaration and in particular by the readiness on the part of the countries issuing it for constructive cooperation.

The CSCE process, which will become even more important as an instrument for cooperation and security in Europe, should be strengthened and given effective institutional form. We are committed to work for a rapid and successful conclusion of the Vienna negotiations on conventional forces. The arms control process must be vigorously pursued.

We are convinced that German unification is a major contribution to stability in Europe.

Recognising the eminently political importance of these tasks, we are ready to do our utmost for their accomplishment.

Turnberry, June 7-8, 1990

Źródło: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23697.htm

Meeting of the North Atlantic Council at the level of Foreign Ministers, Final Communiqué, June, 7-8 1990

1. The historic events that have occurred since we met last December in Brussels confirm that Europe is entering a new era. The countries of Central and Eastern Europe are taking decisive steps to establish democratic institutions, hold free elections and promote political pluralism and market-oriented economic policies. Germany is peacefully and democratically moving towards unity. We welcome the expansion and deepening of political exchanges at all levels. The visits to NATO by the Soviet, Czechoslovak and Polish Foreign Ministers exemplify this broadened dialogue. We look to further such opportunities in the future. A continent divided for four decades is searching for new patterns and structures of cooperation. These positive trends are having repercussions beyond Europe: democracy, the search for peaceful solutions and respect for human values are gaining ground in other parts of the world as well. Our Alliance remains vitally important as an instrument both for ensuring the security of its members and the stability of Europe and as a keystone of our efforts to build a new European order of peace. At this meeting, we have looked ahead to both continuing and new Alliance tasks in support of the positive changes in Europe, in preparation for the decisions to be taken by our Heads of State and Government next month in London. To that end, we have confirmed our agreement on the following points.
2. We strongly emphasise that we attach the highest priority to the conclusion this year of a CFE treaty. This must encompass all subjects under negotiation, and result in substantial, binding, verifiable reductions of conventional forces in Europe, thus eliminating destabilising disparities and the capability to launch a surprise attack or initiate large-scale offensive action. Such a treaty would be a dramatic advance towards greater stability and security in Europe. That goal is within sight, and it is now imperative that the remaining obstacles to its achievement be removed. We remain ready to take account of the stated interests of the other participants and to explore all open issues on the basis of a willingness on all sides to make reasonable compromises. We have therefore instructed our negotiators in Vienna to pursue new approaches to mutually acceptable solutions, in particular on aircraft, armour and verification. We call on the Soviet Union to cooperate in reaching agreement on all substantive issues this Summer, in order that progress can be made on the broader agenda for the construction of a new Europe, including a CSCE Summit later this year.
3. Allied governments will continue to work for substantive results in the CSBM negotiations, in the form of an agreement later this year. To that end, Allies have recently proposed a series of innovative cooperative measures, such as a mechanism for discussion of unusual activities of a military nature and annual imple-

mentation assessment meetings. We will continue to build on the contributions to confidence-building flowing from the Military Doctrine Seminar held in January in the framework of the CSBM negotiations in order to further expand military contacts and exchanges on military matters.

4. As soon as a CFE agreement is reached, Allies will be prepared to undertake follow-on negotiations to further enhance security and stability in Europe. The objectives of these follow-on negotiations, and of our further quest for European security, including through conventional arms control, will be considered at our meeting of Heads of State and Government.
5. We welcome the progress attained at the US-Soviet Summit held last week and, in particular, the agreement on major outstanding issues governing a START treaty that will result in deep reductions in both sides' strategic nuclear weapons and greatly expand bilateral military transparency in that area, as well as agreement to begin further talks on strategic nuclear forces specifically devoted to achieving a more stable strategic balance after the current treaty is completed. We took special note of the progress represented by the signature at that Summit meeting of verification protocols for treaties limiting nuclear testing and expressed our satisfaction with the bilateral agreement that will drastically reduce both sides' stocks of chemical weapons.
6. We believe the US-Soviet agreement on reducing chemical weapons stockpiles will provide great impetus towards the earliest possible conclusion of the convention for an effectively verifiable, global and comprehensive ban on chemical weapons now being negotiated, which remains our goal. All Allies hereby state their intention to be among the original signatories to the convention and to promote its early entry into force. We call on all other states to undertake a similar commitment. We reaffirm our determination to work to prevent the proliferation of nuclear and chemical weapons and of missiles capable of carrying such weapons.
7. We will pursue the "Open Skies" initiative, convinced that such a regime would make a significant contribution to the openness and transparency we wish to encourage. We therefore regret that our efforts to reach such an agreement have thus far not been successful and look to the Soviet Union to join with us to take the steps necessary to create an "Open Skies" regime that will increase calculability, mutual confidence and the security of all participants.
8. Recognising that the verification of arms control treaties is destined to become a long-term task for the Alliance, we have decided to establish a coordination mechanism for this purpose.
9. We agree on the crucial importance of the political and economic reforms underway in the states of Central and Eastern Europe and the Soviet Union. The continued progress of these states towards becoming democratic and economically prosperous partners cooperating with us will be an important element in the future security and stability of Europe. We are prepared to support their efforts to integrate their economies more closely into the world economy and to

widen and deepen the scope of our cooperation with them as they progress, thus contributing to the success of their reform programmes.

10. We strongly hope that the processes of economic reorientation and development and of democratic institution-building in these countries, necessarily complicated and uneven, will successfully overcome periods of uncertainty and potential instability. The historic changes already underway and the prospects for further positive developments have not removed all grounds for concern about the stability and security of Europe. Moreover, we cannot be oblivious to the fact that the Soviet Union will retain substantial military capabilities, which it is continuing to modernise and which have implications for our defence.
11. The need to maintain our common defence remains vital. The Alliance's role in preventing conflict, precluding the use or threat of force against any of its members and guaranteeing stability will continue to be essential. That role is built upon the principle of the indivisibility of security for all member countries and embodies an indispensable link between North America and European democracies. For the foreseeable future, the prevention of war will continue to require an appropriate mix of survivable and effective conventional and nuclear forces, at the lowest levels consistent with our security needs. Our resolve, our commitment to the equitable and widespread sharing of responsibilities, and our solidarity with which we have maintained adequate collective defence arrangements for so long, including the presence of significant North American conventional and nuclear forces in Europe, will continue to be crucial factors in the maintenance of peace in Europe.
12. The military risks facing the Alliance have already decreased substantially, and implementation of a successful CFE agreement would result in a further dramatic improvement. The principles of Alliance security set out in May 1989 in the Comprehensive Concept of Arms Control and Disarmament are the basis for our further work in assessing the implications of the changing situation in Europe for our strategy. Thus, those governments among us participating in the Defence Planning Committee welcome its recent decision to undertake a review of NATO's military strategy, and the means of implementing it, in the emerging circumstances. They also welcome the invitation to the NATO Military Authorities to undertake a study of the possibilities for greater use of multi-national forces. They endorse the US President's recent proposal that negotiations on US and Soviet short-range nuclear weapon systems in Europe begin shortly after a CFE agreement is concluded.
13. We see the CSCE process as an important framework for far-reaching reforms and stability and as a central element in the construction of a new Europe, along with other European institutions including the Alliance itself. The function of the CSCE will be complementary to that of the Alliance. The CSCE, having from the outset served to ease the burden of the division of Europe, will now become even more vital as an instrument for developing structures for a Europe whole and free and for cooperation within a united continent. The Allies look forward to an

early outcome to the CFE negotiations which are taking place in the CSCE framework and to continued progress in the talks on confidence and security-building measures, which, along with results of CSCE inter-sessional activities, will lay the necessary basis for the CSCE Summit this year. The Summit should reflect the new role of the CSCE and take appropriate decisions. Furthermore, it is the hope of the Allies that the „2 + 4” process will be completed prior to the CSCE Summit. That Summit will help consolidate the changes that have taken place in Central and Eastern Europe, and provide substantial new impetus to the CSCE process in all main areas of the Helsinki Final Act. To this end, implementation in letter and spirit of all CSCE obligations by all CSCE participating states remains essential. Meanwhile, we believe that the time has now come to determine the modalities of institutionalisation without depriving the process of its flexibility and balance. A number of valuable proposals have been raised within the framework of Alliance consultations for the further development of the CSCE process and for enhancing regional cooperation efforts. They include a consultation mechanism on a high level as well as other arrangements in specific fields of cooperation. Our governments continue to develop these ideas as our preparations continue for the CSCE Summit. We are pleased that other CSCE participants are equally developing their ideas. We welcome the decision of the Foreign Ministers of the 35 CSCE states at their meeting in Copenhagen on 5th June 1990 to establish a preparatory Committee for the Summit, and for Ministers of the „35” to meet in the United States this Autumn.

14. Welcoming agreement at the recent Bonn Conference on Economic Cooperation in Europe on fundamental principles to guide the conversion from planned to market-oriented economies, we fully support the efforts of the Copenhagen meeting of the Conference on the Human Dimension now underway to reinforce and extend the protection and guarantee of human rights and individual freedoms. Allies place particular importance on resolutions concerning the right to free and fair elections held at regular intervals, a commitment to the rule of law, and rights of persons belonging to national minorities among many proposals put forward for consideration at the Copenhagen meeting. We hope that the Palma d’Mallorca meeting on the Mediterranean will contribute to enhancing cooperation also in that region. We also welcome the interest recently expressed by the Albanian Government in associating itself with the CSCE process and the commitments therein. We look to the Albanian Government to demonstrate its willingness to comply with all existing CSCE commitments, including those on human rights.
15. We note with pride that after 40 years as a divided city, Berlin is finally growing together again. The Berlin Wall has come down. This heralds the long-awaited ending of the post-war era and of the division of Germany and of Europe. The realisation of the unity of Germany has always been a primary goal of our Alliance. Therefore, on the basis of our close and continuing consultations within the Alliance, we are united in actively supporting the progress that has already

been achieved in the process of German unification; we also support the efforts underway in the „2 + 4” talks to seek a final settlement under international law terminating the Four Power rights and responsibilities relating to Berlin and Germany as a whole, and without the establishment of constraints on the sovereignty of Germany. A united Germany must have the right, recognised in the Helsinki Final Act, to choose to be a party to a treaty of alliance. We believe that European stability, as well as the wishes of the German people, requires that a unified Germany be a full member of this Alliance, including its integrated military structure, without prejudice to stated positions about nondeployment of NATO forces on the present GDR territory. The security guarantee provided by Articles 5 and 6 of the North Atlantic Treaty will extend to all the territory of a united Germany. We seek no unilateral advantage from German unity and are prepared to demonstrate this, taking into account legitimate Soviet security interests. A free and democratic Germany will be an essential element of a peaceful order in Europe in which no state need harbour fears for its security against its neighbours. We underline the importance of the points on German unification discussed with the Soviet leadership in Washington, which fully reflect our consultations.

16. We express the wish that the problems accompanying the difficult internal transition of the Soviet Union be solved in a constructive manner and to the satisfaction of all concerned. In this context, we firmly support the expectations and aspirations of the Baltic peoples. It is our understanding that the leaders of Lithuania and the Soviet Union have indicated their willingness to begin a dialogue upon the suspension – and not retraction – by the Lithuanian leadership of the implementation of their declaration of independence. We appeal to all parties to show flexibility and enter into true dialogue to reach an early solution.
17. Our activities in the scientific and environmental fields, known as NATO’s “*Third Dimension*”, remain of major benefit to our member nations and are an expression of their solidarity. In the spirit of the 40th Anniversary Summit Declaration, we shall pursue measures to invite scientific experts from Central and Eastern Europe to participate in work on the environment connected with pilot studies within the framework of the Committee on the Challenges of Modern Society.
18. The NATO Summit in May 1989 launched a Democratic Institutions Fellowship programme intended to help qualified applicants from Central and Eastern Europe, as well as those from Alliance countries, to study our democratic values and way of life. We intend to pursue this initiative and are pleased with the strong response it has received in its first year.
19. Mindful of the continuing need to inform our publics better about the work and objectives of the Alliance, we expressed our strong support for the network of Atlantic Committees and Associations brought together under the Atlantic Treaty Association. We are convinced that they have a vital role to play in deepening public understanding of the role of the Alliance. We underline the great value of the exchange of views in the North Atlantic Assembly on issues facing the Alliance.

20. The developments which we are now witnessing and of which we have been and will continue to be among the principal architects, are producing far-reaching changes in the political and military fundamentals of European security, and consequently in the conditions under which our Alliance is required to work. These changes call into question neither the necessity for maintaining the Alliance nor the permanence of its fundamental features. We will keep our Alliance dynamic and cohesive and will continue to foster a solid and fruitful transatlantic relationship between North America and an increasingly united Europe. We will remain cognisant of the need for intra-Alliance cooperation and assistance. We must continue, in the face of historic change, to deepen and strengthen our political consultation and, where appropriate, coordination. Thus, while ensuring that the permanent principles which form the basis of our Alliance and guarantee its effectiveness are preserved, we must today adapt it to the enormous changes now taking place. We have already begun this process in the political and defence spheres, as demonstrated by our Ministerial consultations this Spring. We have shown ourselves ready, through the arms control negotiations in which we are participating or which we are preparing to initiate, to adjust the size of the Allies' conventional and nuclear forces. We have noted that the Defence Ministers who participate in the Nuclear Planning Group and the Defence Planning Committee have decided to reconsider their strategy. Although the prevention of war will always remain our fundamental task, the changing European environment now requires of us a broader approach to security based as much on constructive peace-building as on peace-keeping.
21. We recognise, against the background of the changes now taking place in Europe, that the modifications in certain aspects of the Alliance's policies and functioning will form part of a broader pattern of adaptation within the Organization. This process should encompass all activities of our Alliance and must be consistent with the principles which we have declared to be permanent and with the requirements of the new era upon which we are embarking. We have, therefore, instructed our Council in Permanent Session to oversee the work in hand, with a view to ensuring that it is effectively coordinated, and to report regularly to us on the progress made.
22. We express our deep appreciation for the warm hospitality provided by the Government of the United Kingdom.

Źródło: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23696.htm

**Declaration on a Transformed North Atlantic Alliance
Issued by the Heads of State and Government
participating in the meeting of the North Atlantic Council
(„The London Declaration”), July 5-6, 1990**

1. Europe has entered a new, promising era. Central and Eastern Europe is liberating itself. The Soviet Union has embarked on the long journey toward a free society. The walls that once confined people and ideas are collapsing. Europeans are determining their own destiny. They are choosing freedom. They are choosing economic liberty. They are choosing peace. They are choosing a Europe whole and free. As a consequence, this Alliance must and will adapt.
2. The North Atlantic Alliance has been the most successful defensive alliance in history. As our Alliance enters its fifth decade and looks ahead to a new century, it must continue to provide for the common defence. This Alliance has done much to bring about the new Europe. No-one, however, can be certain of the future. We need to keep standing together, to extend the long peace we have enjoyed these past four decades. Yet our Alliance must be even more an agent of change. It can help build the structures of a more united continent, supporting security and stability with the strength of our shared faith in democracy, the rights of the individual, and the peaceful resolution of disputes. We reaffirm that security and stability do not lie solely in the military dimension, and we intend to enhance the political component of our Alliance as provided for by Article 2 of our Treaty.
3. The unification of Germany means that the division of Europe is also being overcome. A united Germany in the Atlantic Alliance of free democracies and part of the growing political and economic integration of the European Community will be an indispensable factor of stability, which is needed in the heart of Europe. The move within the European Community towards political union, including the development of a European identity in the domain of security, will also contribute to Atlantic solidarity and to the establishment of a just and lasting order of peace throughout the whole of Europe.
4. We recognise that, in the new Europe, the security of every state is inseparably linked to the security of its neighbours. NATO must become an institution where Europeans, Canadians and Americans work together not only for the common defence, but to build new partnerships with all the nations of Europe. The Atlantic Community must reach out to the countries of the East which were our adversaries in the Cold War, and extend to them the hand of friendship.
5. We will remain a defensive alliance and will continue to defend all the territory of all our members. We have no aggressive intentions and we commit ourselves to the peaceful resolution of all disputes. We will never in any circumstance be the first to use force.

6. The member states of the North Atlantic Alliance propose to the member states of the Warsaw Treaty Organization a joint declaration in which we solemnly state that we are no longer adversaries and reaffirm our intention to refrain from the threat or use of force against the territorial integrity or political independence of any state, or from acting in any other manner inconsistent with the purposes and principles of the United Nations Charter and with the CSCE Final Act. We invite all other CSCE member states to join us in this commitment to non-aggression.
7. In that spirit, and to reflect the changing political role of the Alliance, we today invite President Gorbachev on behalf of the Soviet Union, and representatives of the other Central and Eastern European countries to come to Brussels and address the North Atlantic Council. We today also invite the governments of the Union of Soviet Socialist Republics, the Czech and Slovak Federal Republic, the Hungarian Republic, the Republic of Poland, the People's Republic of Bulgaria and Romania to come to NATO, not just to visit, but to establish regular diplomatic liaison with NATO. This will make it possible for us to share with them our thinking and deliberations in this historic period of change.
8. Our Alliance will do its share to overcome the legacy of decades of suspicion. We are ready to intensify military contacts, including those of NATO Military Commanders, with Moscow and other Central and Eastern European capitals.
9. We welcome the invitation to NATO Secretary General Manfred Wörner to visit Moscow and meet with Soviet leaders.
10. Military leaders from throughout Europe gathered earlier this year in Vienna to talk about their forces and doctrine. NATO proposes another such meeting this Autumn to promote common understanding. We intend to establish an entirely different quality of openness in Europe, including an agreement on "*Open Skies*".
11. The significant presence of North American conventional and US nuclear forces in Europe demonstrates the underlying political compact that binds North America's fate to Europe's democracies. But, as Europe changes, we must profoundly alter the way we think about defence.
12. To reduce our military requirements, sound arms control agreements are essential. That is why we put the highest priority on completing this year the first treaty to reduce and limit conventional armed forces in Europe (CFE) along with the completion of a meaningful CSBM package. These talks should remain in continuous session until the work is done. Yet we hope to go further. We propose that, once a CFE Treaty is signed, follow-on talks should begin with the same membership and mandate, with the goal of building on the current agreement with additional measures, including measures to limit manpower in Europe. With this goal in mind, a commitment will be given at the time of signature of the CFE Treaty concerning the manpower levels of a unified Germany.
13. Our objective will be to conclude the negotiations on the follow-on to CFE and CSBMs as soon as possible and looking to the follow-up meeting of the CSCE to be held in Helsinki in 1992. We will seek through new conventional arms control negotiations, within the CSCE framework, further far-reaching measures in the

1990s to limit the offensive capability of conventional armed forces in Europe, so as to prevent any nation from maintaining disproportionate military power on the continent. NATO's High Level Task Force will formulate a detailed position for these follow-on conventional arms control talks. We will make provisions as needed for different regions to redress disparities and to ensure that no one's security is harmed at any stage. Furthermore, we will continue to explore broader arms control and confidence-building opportunities. This is an ambiguous agenda, but it matches our goal: enduring peace in Europe.

14. As Soviet troops leave Eastern Europe and a treaty limiting conventional armed forces is implemented, the Alliance's integrated force structure and its strategy will change fundamentally to include the following elements:
 - NATO will field smaller and restructured active forces. These forces will be highly mobile and versatile so that Allied leaders will have maximum flexibility in deciding how to respond to a crisis. It will rely increasingly on multinational corps made up of national units.
 - NATO will scale back the readiness of its active units, reducing training requirements and the number of exercises.
 - NATO will rely more heavily on the ability to build up larger forces if and when they might be needed.
15. To keep the peace, the Alliance must maintain for the foreseeable future an appropriate mix of nuclear and conventional forces, based in Europe, and kept up to date where necessary. But, as a defensive Alliance, NATO has always stressed that none of its weapons will ever be used except in self-defence and that we seek the lowest and most stable level of nuclear forces needed to secure the prevention of war.
16. The political and military changes in Europe, and the prospects of further changes, now allow the Allies concerned to go further. They will thus modify the size and adapt the tasks of their nuclear deterrent forces. They have concluded that, as a result of the new political and military conditions in Europe, there will be a significantly reduced role for sub-strategic nuclear systems of the shortest range. They have decided specifically that, once negotiations begin on short-range nuclear forces, the Alliance will propose, in return for reciprocal action by the Soviet Union, the elimination of all its nuclear artillery shells from Europe.
17. New negotiations between the United States and the Soviet Union on the reduction of short-range forces should begin shortly after a CFE agreement is signed. The Allies concerned will develop an arms control framework for these negotiations which takes into account our requirements; for far fewer nuclear weapons, and the diminished need for sub-strategic nuclear systems of the shortest range.
18. Finally, with the total withdrawal of Soviet stationed forces and the implementation of a CFE agreement, the Allies concerned can reduce their reliance on nuclear weapons. These will continue to fulfil an essential role in the overall strategy of the Alliance to prevent war by ensuring that there are no circumstances in which nuclear retaliation in response to military action might be discounted. However,

in the transformed Europe, they will be able to adopt a new NATO strategy making nuclear forces truly weapons of last resort.

19. We approve the mandate given in Turnberry to the North Atlantic Council in Permanent Session to oversee the ongoing work on the adaptation of the Alliance to the new circumstances. It should report its conclusions as soon as possible.
20. In the context of these revised plans for defence and arms control, and with the advice of NATO Military Authorities and all member states concerned, NATO will prepare a new Allied military strategy moving away from "*forward defence*" where appropriate, towards a reduced forward presence and modifying "*flexible response*" to reflect a reduced reliance on nuclear weapons. In that connection NATO will elaborate new force plans consistent with the revolutionary changes in Europe. NATO will also provide a forum for Allied consultation on the upcoming negotiations on short-range nuclear forces.
21. The Conference on Security and Cooperation in Europe (CSCE) should become more prominent in Europe's future, bringing together the countries of Europe and North America. We support a CSCE Summit later this year in Paris which would include the signature of a CFE agreement and would set new standards for the establishment, and preservation, of free societies. It should endorse, inter alia:
 - CSCE principles on the right to free and fair elections;
 - CSCE commitments to respect and uphold the rule of law;
 - CSCE guidelines for enhancing economic cooperation, based on the development of free and competitive market economies; and
 - CSCE cooperation on environmental protection.
22. We further propose that the CSCE Summit in Paris decide how the CSCE can be institutionalised to provide a forum for wider political dialogue in a more united Europe. We recommend that CSCE governments establish:
 - a programme for regular consultations among member governments at the Heads of State and Government or Ministerial level, at least once each year, with other periodic meetings of officials to prepare for and follow up on these consultations;
 - a schedule of CSCE review conferences once every two years to assess progress toward a Europe whole and free;
 - a small CSCE secretariat to coordinate these meetings and conferences;
 - a CSCE mechanism to monitor elections in all the CSCE countries, on the basis of the Copenhagen Document;
 - a CSCE Centre for the Prevention of Conflict that might serve as a forum for exchange of military information, discussion of unusual military activities, and the conciliation of disputes involving CSCE member states; and
 - a CSCE parliamentary body, the Assembly of Europe, to be based on the existing parliamentary assembly of the Council of Europe in Strasbourg, and include representatives of all CSCE member states.

The sites of these new institutions should reflect the fact that the newly democratic countries of Central and Eastern Europe form part of the political structures of the new Europe.

-
23. Today, our Alliance begins a major transformation. Working with all the countries of Europe, we are determined to create enduring peace on this continent

Źródło: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23693.htm

**A common Europe-Partners in Stability.
Speech by Secretary General, Manfred Wörner
to Members of the Supreme Soviet of the USSR,
16 July 1990, Moscow**

It is not only a great honour for me to be here in Moscow but also a rare pleasure – one indeed that I hope will not be rare at all in the future. It is my second visit to your great country, to this land that has done so much to shape our European, and also universal culture. One thinks, on the literary side, of Pushkin, Tolstoy and my favourite author Dostoevsky; on the musical side of Tchaikovsky, Prokofiev and Shostakovich; and on the scientific side of Lomonosov and Sakharov; to name those that, for me, are the most obvious. Your country endured immense suffering in the Second World War, a sacrifice which has earned the Soviet people our respect and sympathy. When I first visited your country in 1960, I was 25 years old, a student. It was still the time of the Cold War. Europe was divided. NATO and the Warsaw Pact confronted each other. Far too many of our resources went into armaments, and to what purpose? Where did it lead us except into even more sterile confrontation? It was to nobody's benefit. In short, a waste of energy, imagination and sacrifice; money that could have been better spent building those democratic, industrially advanced and prosperous societies that we know are inherently peaceful, and thus our best guarantee of lasting stability and security. Now 30 years later I come again. This time as Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization. This visit in itself symbolizes the dramatic changes of the past year. The Cold War now belongs to the past. A new Europe is emerging, a Europe drawn together by the unfettered aspiration for freedom, democracy and prosperity. Certainly age-old fears and suspicions cannot be banished overnight; but they can be overcome. Never before has Europe had such a tangible opportunity to overcome the cycle of war and peace that has so bedevilled its history. We in the Alliance intend to seize this opportunity. We wanted and welcome this. And our Alliance has done its share in helping to bring it about. Yet the Soviet leadership also deserves much of the credit for the promising new era that opens before us. President Mikhail Gorbachev initiated the new thinking in your country. It was he who realized the imperative need not only to change fundamentally the structures of your society, but also the entire pattern of East-West relations. I have come to Moscow today with a very simple message: we extend our hand of friendship to you. And I have come with a very direct offer: to cooperate with you. The time of confrontation is over. The hostility and mistrust of the past must be buried. We see your country, and all the other countries of the Warsaw Treaty Organization, no longer as adversaries but as partners in a common endeavour to build what you call a Common European Home, erected on the values of democracy, human

freedoms, and partnership. There is a way that leads us beyond confrontation and towards a Europe whole and free:

- through the building of new structures, a new architecture that includes all of us;
- through arms control negotiations to reduce weapons to the minimum, and to increase stability and reassurance;
- through cooperation between us in all fields, political, economic, scientific, cultural.

We have to draw the consequences from the changes we see. Our Alliance has done so and will continue to do so. At the London Summit 10 days ago, we decided to change our Alliance in the most far-reaching way since its inception forty one years ago. We have no interest in a confrontational system. NATO's future is as a supporting pillar of a new and peaceful order of cooperation in Europe in which military power plays a lesser role in international relations; less dominant, threatening no one and dedicated to the role of reassurance against risks and the prevention of war. How has NATO changed, you may well ask. Which concrete steps have we taken?

- We are reducing our defence budgets and scaling back our forces;
- We are reviewing our force structures, and changing our military strategy;
- we are reducing the readiness of our active units, reducing training requirements and the number of exercises;
- we are relying less on nuclear forces in Europe; we have proposed to the Soviet Union the elimination from Europe of all nuclear artillery war-heads;
- we have offered to negotiate on short range nuclear forces in Europe once a CFE treaty is signed;
- and also, following agreement on CFE, we have offered immediately to proceed to follow-on negotiations to build on that agreement, including measures to limit manpower in Europe.

These changes will be carried out as Soviet Forces return home and the conventional arms control agreement is implemented. Moreover this Alliance wishes not only to eliminate tension by reducing weapons, but also by increasing confidence and transparency. So we are pushing hard for an Open Skies agreement; we are proposing discussions on military strategy and doctrine. Above all we want to consult and to discuss our security with you. Our security must increasingly become cooperative in an age when no nation can provide for its security alone or in isolation from its neighbours. NATO will maintain a secure defence, as will the Soviet Union. We live in an uncertain world with many risks and instabilities, and will continue to do so. And that security will require us to maintain a mix of nuclear and conventional forces in Europe, as the Soviet Union will also do. Yet our goal is clear: to reduce military forces in Europe to a minimum. We wish to explore with you a common concept of war prevention at minimum levels. Our aim is a military posture that gives maximum reassurance. Our own history in the Alliance shows that this is possible. Our aim is a Europe in which military aggression or threat becomes materially impossible

and politically meaningless. At our NATO Summit we moved boldly ahead to put the structures of such a secure Europe in place. Firstly in enhancing our dialogue with you and the other members of the Warsaw Treaty Organization. We have invited President Gorbachev to come to Brussels to address the North Atlantic Council. We have proposed the establishment of diplomatic contacts with NATO. We have proposed a joint declaration on non-aggression, to be concluded between the member states of NATO and the Warsaw Treaty Organization.

Secondly in pursuing the arms control process with vigour and determination. A conventional arms control agreement is the key that will unlock the syndrome of confrontation between us. It is the indispensable first step in building a Europe whole and free; so I call on the Soviet Union to help us conclude this treaty now. This agreement will lay the basis of cooperation and mutual reassurance that will enable us to create an enduring peace in Europe. It makes possible all that we foresee can be accomplished in this decade.

The conventional arms control process, coupled with talks on short range nuclear forces and an agreement on additional Confidence Building Measures, will give all of us in Europe, including the Soviet Union, guarantees that change in Europe will not be prejudicial to legitimate security interests. Soviet security will be enhanced as much as Allied security. Thirdly, the NATO Summit in London set forth our ideas for building on the CSCE to bring all of Europe closer together in new or expanded structures of cooperation. To be effective, CSCE must serve first and foremost to protect democracy and freedom throughout Europe, and tackle the problems involved in the transition to efficient market economies. Thus NATO has proposed a range of initiatives to strengthen the existing Helsinki principles and establish new forms of cooperation: initiatives such as the right to free and fair elections, commitments to uphold the rule of law, guidelines for economic and environmental cooperation. To enable the CSCE to perform these tasks, and to amplify and give more structure to wider political dialogue, NATO has proposed new institutional forms for the CSCE, most notably a programme for regular high-level consultations among member governments; CSCE review conferences once every two years; a small CSCE secretariat; a CSCE centre for the Prevention of Conflict; and a Parliamentary Assembly of Europe. Our aim is to have a CSCE that allows all the nations of Central and Eastern Europe to play a full role in building with us the future European order. One thing is clear: we intend to steer change in Europe so that there are no losers, only winners. This applies also to the case of German unity. Germany's membership in the Alliance will increase stability for all. It is as much in the interests of the Germans as their neighbours in East and West, including the Soviet Union. Many in your country ask if NATO is not gaining a unilateral advantage from this outcome. We take such questions seriously. That is why we are not only striving to understand your security interests, but also to respect them and to offer you tangible guarantees that German unification will not shift the balance of power in Europe. Rather, it is really the gateway to overcoming division, and to partnership. In short, NATO sees its future role as putting in place new structures of cooperation across Europe that will make it impos-

sible for a situation like the Cold War ever to return. We want to work together with you in helping to manage the two crucial tasks in Europe today :

- to promote constructive change;
- to provide stability so that change can take place in optimal conditions, with diminished risk of setbacks and reversals.

Nevertheless, some in your country may still ask us : what have we to gain from this historical upheaval that is reshaping the world? The answer is the Soviet Union gains partners that will help in its great domestic task of reform and renewal. Partners who will cooperate to ensure that the Soviet Union is an active and constructive part of the dynamic Europe of advanced industrial economies and technological inter-dependence of the 21st century. True security, like prosperity, comes from the stability, prosperity and growth that only freedom, inter-dependence and partnership can bring. Beyond confrontation, we can address the immense global challenges of today and tomorrow : environmental degradation, drugs, terrorism, hunger, population, the proliferation of immensely destructive military technologies in the Third World. Together we can achieve a great deal. Our generation is lucky. We have a historically unique opportunity which may not repeat itself. An opportunity to create a new world, a world of co-operation, where none of us feel threatened. We cannot afford to miss the chance. The Alliance I have the honour to represent wants partners in the building of a new Europe and a more just and equal world order. Your country has much to offer. Indeed it is vital to this whole process of historical change. Let us look to a common future, and work for it with trust and imagination. And let our children be even luckier than we are.

Źródło: NATO Speeches, http://www.nato.int/docu/speech/1990/s900716a_e.htm

The Alliance's New Strategic Concept agreed by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council,

At their meeting in London in July 1990, NATO's Heads of State and Government agreed on the need to transform the Atlantic Alliance to reflect the new, more promising, era in Europe. While reaffirming the basic principles on which the Alliance has rested since its inception, they recognised that the developments taking place in Europe would have a far-reaching impact on the way in which its aims would be met in future. In particular, they set in hand a fundamental strategic review. The resulting new Strategic Concept is set out below.

Part I – the Strategic Context

The new strategic environment

1. Since 1989, profound political changes have taken place in Central and Eastern Europe which have radically improved the security environment in which the North Atlantic Alliance seeks to achieve its objectives. The USSR's former satellites have fully recovered their sovereignty. The Soviet Union and its Republics are undergoing radical change. The three Baltic Republics have regained their independence. Soviet forces have left Hungary and Czechoslovakia and are due to complete their withdrawal from Poland and Germany by 1994. All the countries that were formerly adversaries of NATO have dismantled the Warsaw Pact and rejected ideological hostility to the West. They have, in varying degrees, embraced and begun to implement policies aimed at achieving pluralistic democracy, the rule of law, respect for human rights and a market economy. The political division of Europe that was the source of the military confrontation of the Cold War period has thus been overcome.
2. In the West, there have also been significant changes. Germany has been united and remains a full member of the Alliance and of European institutions. The fact that the countries of the European Community are working towards the goal of political union, including the development of a European security identity, and the enhancement of the role of the WEU are important factors for European security. The strengthening of the security dimension in the process of European integration, and the enhancement of the role and responsibilities of European members of the Alliance are positive and mutually reinforcing. The development of a European security identity and defence role, reflected in the strengthening of the European pillar within the Alliance, will not only serve the interests of the European states but also reinforce the integrity and effectiveness of the Alliance as a whole.

3. Substantial progress in arms control has already enhanced stability and security by lowering arms levels and increasing military transparency and mutual confidence (including through the Stockholm CDE agreement of 1986, the INF Treaty of 1987 and the CSCE agreements and confidence and security-building measures of 1990). Implementation of the 1991 START Treaty will lead to increased stability through substantial and balanced reductions in the field of strategic nuclear arms. Further far-reaching changes and reductions in the nuclear forces of the United States and the Soviet Union will be pursued following President Bush's September 1991 initiative. Also of great importance is the Treaty on Conventional Armed Forces in Europe (CFE), signed at the 1990 Paris Summit; its implementation will remove the Alliance's numerical inferiority in key conventional weapon systems and provide for effective verification procedures. All these developments will also result in an unprecedented degree of military transparency in Europe, thus increasing predictability and mutual confidence. Such transparency would be further enhanced by the achievement of an Open Skies regime. There are welcome prospects for further advances in arms control in conventional and nuclear forces, and for the achievement of a global ban on chemical weapons, as well as restricting de-stabilising arms exports and the proliferation of certain weapons technologies.
4. The CSCE process, which began in Helsinki in 1975, has already contributed significantly to overcoming the division of Europe. As a result of the Paris Summit, it now includes new institutional arrangements and provides a contractual framework for consultation and cooperation that can play a constructive role, complementary to that of NATO and the process of European integration, in preserving peace.
5. The historic changes that have occurred in Europe, which have led to the fulfilment of a number of objectives set out in the Harmel Report, have significantly improved the overall security of the Allies. The monolithic, massive and potentially immediate threat which was the principal concern of the Alliance in its first forty years has disappeared. On the other hand, a great deal of uncertainty about the future and risks to the security of the Alliance remain.
6. The new Strategic Concept looks forward to a security environment in which the positive changes referred to above have come to fruition. In particular, it assumes both the completion of the planned withdrawal of Soviet military forces from Central and Eastern Europe and the full implementation by all parties of the 1990 CFE Treaty. The implementation of the Strategic Concept will thus be kept under review in the light of the evolving security environment and in particular progress in fulfilling these assumptions. Further adaptation will be made to the extent necessary.

Security challenges and risks

7. The security challenges and risks which NATO faces are different in nature from what they were in the past. The threat of a simultaneous, full-scale attack on all of NATO's European fronts has effectively been removed and thus no longer

provides the focus for Allied strategy. Particularly in Central Europe, the risk of a surprise attack has been substantially reduced, and minimum Allied warning time has increased accordingly.

8. In contrast with the predominant threat of the past, the risks to Allied security that remain are multi-faceted in nature and multi-directional, which makes them hard to predict and assess. NATO must be capable of responding to such risks if stability in Europe and the security of Alliance members are to be preserved. These risks can arise in various ways.
9. Risks to Allied security are less likely to result from calculated aggression against the territory of the Allies, but rather from the adverse consequences of instabilities that may arise from the serious economic, social and political difficulties, including ethnic rivalries and territorial disputes, which are faced by many countries in central and eastern Europe. The tensions which may result, as long as they remain limited, should not directly threaten the security and territorial integrity of members of the Alliance. They could, however, lead to crises inimical to European stability and even to armed conflicts, which could involve outside powers or spill over into NATO countries, having a direct effect on the security of the Alliance.
10. In the particular case of the Soviet Union, the risks and uncertainties that accompany the process of change cannot be seen in isolation from the fact that its conventional forces are significantly larger than those of any other European State and its large nuclear arsenal comparable only with that of the United States. These capabilities have to be taken into account if stability and security in Europe are to be preserved.
11. The Allies also wish to maintain peaceful and non- adversarial relations with the countries in the Southern Mediterranean and Middle East. The stability and peace of the countries on the southern periphery of Europe are important for the security of the Alliance, as the 1991 Gulf war has shown. This is all the more so because of the build-up of military power and the proliferation of weapons technologies in the area, including weapons of mass destruction and ballistic missiles capable of reaching the territory of some member states of the Alliance.
12. Any armed attack on the territory of the Allies, from whatever direction, would be covered by Articles 5 and 6 of the Washington Treaty. However, Alliance security must also take account of the global context. Alliance security interests can be affected by other risks of a wider nature, including proliferation of weapons of mass destruction, disruption of the flow of vital resources and actions of terrorism and sabotage. Arrangements exist within the Alliance for consultation among the Allies under Article 4 of the Washington Treaty and, where appropriate, coordination of their efforts including their responses to such risks.
13. From the point of view of Alliance strategy, these different risks have to be seen in different ways. Even in a non-adversarial and cooperative relationship, Soviet military capability and build-up potential, including its nuclear dimension, still constitute the most significant factor of which the Alliance has to take account

in maintaining the strategic balance in Europe. The end of East-West confrontation has, however, greatly reduced the risk of major conflict in Europe. On the other hand, there is a greater risk of different crises arising, which could develop quickly and would require a rapid response, but they are likely to be of a lesser magnitude.

14. Two conclusions can be drawn from this analysis of the strategic context. The first is that the new environment does not change the purpose or the security functions of the Alliance, but rather underlines their enduring validity. The second, on the other hand, is that the changed environment offers new opportunities for the Alliance to frame its strategy within a broad approach to security.

Part II – Alliance Objectives And Security Functions

The purpose of the Alliance

15. NATO's essential purpose, set out in the Washington Treaty and reiterated in the London Declaration, is to safeguard the freedom and security of all its members by political and military means in accordance with the principles of the United Nations Charter. Based on common values of democracy, human rights and the rule of law, the Alliance has worked since its inception for the establishment of a just and lasting peaceful order in Europe. This Alliance objective remains unchanged.

The nature of the Alliance

16. NATO embodies the transatlantic link by which the security of North America is permanently tied to the security of Europe. It is the practical expression of effective collective effort among its members in support of their common interests.
17. The fundamental operating principle of the Alliance is that of common commitment and mutual co-operation among sovereign states in support of the indivisibility of security for all of its members. Solidarity within the Alliance, given substance and effect by NATO's daily work in both the political and military spheres, ensures that no single Ally is forced to rely upon its own national efforts alone in dealing with basic security challenges. Without depriving member states of their right and duty to assume their sovereign responsibilities in the field of defence, the Alliance enables them through collective effort to enhance their ability to realise their essential national security objectives.
18. The resulting sense of equal security amongst the members of the Alliance, regardless of differences in their circumstances or in their national military capabilities relative to each other, contributes to overall stability within Europe and thus to the creation of conditions conducive to increased co-operation both among Alliance members and with others. It is on this basis that members of the Alliance, together with other nations, are able to pursue the development of co-operative structures of security for a Europe whole and free.

The fundamental tasks of the Alliance

19. The means by which the Alliance pursues its security policy to preserve the peace will continue to include the maintenance of a military capability sufficient to

prevent war and to provide for effective defence; an overall capability to manage successfully crises affecting the security of its members; and the pursuit of political efforts favouring dialogue with other nations and the active search for a co-operative approach to European security, including in the field of arms control and disarmament.

20. To achieve its essential purpose, the Alliance performs the following fundamental security tasks:
 - I. To provide one of the indispensable foundations for a stable security environment in Europe, based on the growth of democratic institutions and commitment to the peaceful resolution of disputes, in which no country would be able to intimidate or coerce any European nation or to impose hegemony through the threat or use of force.
 - II. To serve, as provided for in Article 4 of the North Atlantic Treaty, as a transatlantic forum for Allied consultations on any issues that affect their vital interests, including possible developments posing risks for members' security, and for appropriate co-ordination of their efforts in fields of common concern.
 - III. To deter and defend against any threat of aggression against the territory of any NATO member state.
 - IV. To preserve the strategic balance within Europe.
21. Other European institutions such as the EC, WEU and CSCE also have roles to play, in accordance with their respective responsibilities and purposes, in these fields. The creation of a European identity in security and defence will underline the preparedness of the Europeans to take a greater share of responsibility for their security and will help to reinforce transatlantic solidarity. However the extent of its membership and of its capabilities gives NATO a particular position in that it can perform all four core security functions. NATO is the essential forum for consultation among the Allies and the forum for agreement on policies bearing on the security and defence commitments of its members under the Washington Treaty.
22. In defining the core functions of the Alliance in the terms set out above, member states confirm that the scope of the Alliance as well as their rights and obligations as provided for in the Washington Treaty remain unchanged.

Part III – A Broad Approach To Security

Protecting peace in a new Europe

23. The Alliance has always sought to achieve its objectives of safeguarding the security and territorial integrity of its members, and establishing a just and lasting peaceful order in Europe, through both political and military means. This comprehensive approach remains the basis of the Alliance's security policy.
24. But what is new is that, with the radical changes in the security situation, the opportunities for achieving Alliance objectives through political means are greater than ever before. It is now possible to draw all the consequences from the fact that security and stability have political, economic, social, and environmental ele-

ments as well as the indispensable defence dimension. Managing the diversity of challenges facing the Alliance requires a broad approach to security. This is reflected in three mutually reinforcing elements of Allied security policy; dialogue, co-operation, and the maintenance of a collective defence capability.

25. The Alliance's active pursuit of dialogue and co-operation, underpinned by its commitment to an effective collective defence capability, seeks to reduce the risks of conflict arising out of misunderstanding or design; to build increased mutual understanding and confidence among all European states; to help manage crises affecting the security of the Allies; and to expand the opportunities for a genuine partnership among all European countries in dealing with common security problems.
26. In this regard, the Alliance's arms control and disarmament policy contributes both to dialogue and to co-operation with other nations, and thus will continue to play a major role in the achievement of the Alliance's security objectives. The Allies seek, through arms control and disarmament, to enhance security and stability at the lowest possible level of forces consistent with the requirements of defence. Thus, the Alliance will continue to ensure that defence and arms control and disarmament objectives remain in harmony.
27. In fulfilling its fundamental objectives and core security functions, the Alliance will continue to respect the legitimate security interests of others, and seek the peaceful resolution of disputes as set forth in the Charter of the United Nations. The Alliance will promote peaceful and friendly international relations and support democratic institutions. In this respect, it recognizes the valuable contribution being made by other organizations such as the European Community and the CSCE, and that the roles of these institutions and of the Alliance are complementary.

Dialogue

28. The new situation in Europe has multiplied the opportunities for dialogue on the part of the Alliance with the Soviet Union and the other countries of Central and Eastern Europe. The Alliance has established regular diplomatic liaison and military contacts with the countries of Central and Eastern Europe as provided for in the London Declaration. The Alliance will further promote dialogue through regular diplomatic liaison, including an intensified exchange of views and information on security policy issues. Through such means the Allies, individually and collectively, will seek to make full use of the unprecedented opportunities afforded by the growth of freedom and democracy throughout Europe and encourage greater mutual understanding of respective security concerns, to increase transparency and predictability in security affairs, and thus to reinforce stability. The military can help to overcome the divisions of the past, not least through intensified military contacts and greater military transparency. The Alliance's pursuit of dialogue will provide a foundation for greater co-operation throughout Europe and the ability to resolve differences and conflicts by peaceful means.

Co-operation

29. The Allies are also committed to pursue co-operation with all states in Europe on the basis of the principles set out in the Charter of Paris for a New Europe. They will seek to develop broader and productive patterns of bilateral and multi-lateral co-operation in all relevant fields of European security, with the aim, inter alia, of preventing crises or, should they arise, ensuring their effective management. Such partnership between the members of the Alliance and other nations in dealing with specific problems will be an essential factor in moving beyond past divisions towards one Europe whole and free. This policy of co-operation is the expression of the inseparability of security among European states. It is built upon a common recognition among Alliance members that the persistence of new political, economic or social divisions across the continent could lead to future instability, and such divisions must thus be diminished.

Collective Defence

30. The political approach to security will thus become increasingly important. Nonetheless, the military dimension remains essential. The maintenance of an adequate military capability and clear preparedness to act collectively in the common defence remain central to the Alliance's security objectives. Such a capability, together with political solidarity, is required in order to prevent any attempt at coercion or intimidation, and to guarantee that military aggression directed against the Alliance can never be perceived as an option with any prospect of success. It is equally indispensable so that dialogue and co-operation can be undertaken with confidence and achieve their desired results.

Management of crisis and conflict prevention

31. In the new political and strategic environment in Europe, the success of the Alliance's policy of preserving peace and preventing war depends even more than in the past on the effectiveness of preventive diplomacy and successful management of crises affecting the security of its members. Any major aggression in Europe is much more unlikely and would be preceded by significant warning time. Though on a much smaller scale, the range and variety of other potential risks facing the Alliance are less predictable than before.
32. In these new circumstances there are increased opportunities for the successful resolution of crises at an early stage. The success of Alliance policy will require a coherent approach determined by the Alliance's political authorities choosing and co-ordinating appropriate crisis management measures as required from a range of political and other measures, including those in the military field. Close control by the political authorities of the Alliance will be applied from the outset and at all stages. Appropriate consultation and decision making procedures are essential to this end.
33. The potential of dialogue and co-operation within all of Europe must be fully developed in order to help to defuse crises and to prevent conflicts since the Allies' security is inseparably linked to that of all other states in Europe. To this end, the Allies will support the role of the CSCE process and its institutions. Other bodies

including the European Community, Western European Union and United Nations may also have an important role to play.

Part IV – Guidelines For Defence

Principles of Alliance strategy

34. The diversity of challenges now facing the Alliance thus requires a broad approach to security. The transformed political and strategic environment enables the Alliance to change a number of important features of its military strategy and to set out new guidelines, while reaffirming proven fundamental principles. At the London Summit, it was therefore agreed to prepare a new military strategy and a revised force posture responding to the changed circumstances.
35. Alliance strategy will continue to reflect a number of fundamental principles. The Alliance is purely defensive in purpose: none of its weapons will ever be used except in self-defence, and it does not consider itself to be anyone's adversary. The Allies will maintain military strength adequate to convince any potential aggressor that the use of force against the territory of one of the Allies would meet collective and effective action by all of them and that the risks involved in initiating conflict would outweigh any foreseeable gains. The forces of the Allies must therefore be able to defend Alliance frontiers, to stop an aggressor's advance as far forward as possible, to maintain or restore the territorial integrity of Allied nations and to terminate war rapidly by making an aggressor reconsider his decision, cease his attack and withdraw. The role of the Alliance's military forces is to assure the territorial integrity and political independence of its member states, and thus contribute to peace and stability in Europe.
36. The security of all Allies is indivisible: an attack on one is an attack on all. Alliance solidarity and strategic unity are accordingly crucial prerequisites for collective security. The achievement of the Alliance's objectives depends critically on the equitable sharing of roles, risks and responsibilities, as well as the benefits, of common defence. The presence of North American conventional and US nuclear forces in Europe remains vital to the security of Europe, which is inseparably linked to that of North America. As the process of developing a European security identity and defence role progresses, and is reflected in the strengthening of the European pillar within the Alliance, the European members of the Alliance will assume a greater degree of the responsibility for the defence of Europe.
37. The collective nature of Alliance defence is embodied in practical arrangements that enable the Allies to enjoy the crucial political, military and resource advantages of collective defence, and prevent the renationalisation of defence policies, without depriving the Allies of their sovereignty. These arrangements are based on an integrated military structure as well as on co-operation and co-ordination agreements. Key features include collective force planning; common operational planning; multinational formations; the stationing of forces outside home territory, where appropriate on a mutual basis; crisis management and reinforcement

arrangements; procedures for consultation; common standards and procedures for equipment, training and logistics; joint and combined exercises; and infrastructure, armaments and logistics co-operation.

38. To protect peace and to prevent war or any kind of coercion, the Alliance will maintain for the foreseeable future an appropriate mix of nuclear and conventional forces based in Europe and kept up to date where necessary, although at a significantly reduced level. Both elements are essential to Alliance security and cannot substitute one for the other. Conventional forces contribute to war prevention by ensuring that no potential aggressor could contemplate a quick or easy victory, or territorial gains, by conventional means. Taking into account the diversity of risks with which the Alliance could be faced, it must maintain the forces necessary to provide a wide range of conventional response options. But the Alliance's conventional forces alone cannot ensure the prevention of war. Nuclear weapons make a unique contribution in rendering the risks of any aggression incalculable and unacceptable. Thus, they remain essential to preserve peace.

The Alliance's new force posture

39. At the London Summit, the Allies concerned agreed to move away, where appropriate, from the concept of forward defence towards a reduced forward presence, and to modify the principle of flexible response to reflect a reduced reliance on nuclear weapons. The changes stemming from the new strategic environment and the altered risks now facing the Alliance enable significant modifications to be made in the missions of the Allies' military forces and in their posture.

The Missions of Alliance Military Forces

40. The primary role of Alliance military forces, to guarantee the security and territorial integrity of member states, remains unchanged. But this role must take account of the new strategic environment, in which a single massive and global threat has given way to diverse and multi-directional risks. Alliance forces have different functions to perform in peace, crisis and war.
41. In peace, the role of Allied military forces is to guard against risks to the security of Alliance members; to contribute towards the maintenance of stability and balance in Europe; and to ensure that peace is preserved. They can contribute to dialogue and co-operation throughout Europe by their participation in confidence-building activities, including those which enhance transparency and improve communication; as well as in verification of arms control agreements. Allies could, further, be called upon to contribute to global stability and peace by providing forces for United Nations missions.
42. In the event of crises which might lead to a military threat to the security of Alliance members, the Alliance's military forces can complement and reinforce political actions within a broad approach to security, and thereby contribute to the management of such crises and their peaceful resolution. This requires that these forces have a capability for measured and timely responses in such circumstances; the capability to deter action against any Ally and, in the event that aggression

takes place, to respond to and repel it as well as to reestablish the territorial integrity of member states.

43. While in the new security environment a general war in Europe has become highly unlikely, it cannot finally be ruled out. The Alliance's military forces, which have as their fundamental mission to protect peace, have to provide the essential insurance against potential risks at the minimum level necessary to prevent war of any kind, and, should aggression occur, to restore peace. Hence the need for the capabilities and the appropriate mix of forces already described.

Guidelines for the Alliance's Force Posture

44. To implement its security objectives and strategic principles in the new environment, the organization of the Allies' forces must be adapted to provide capabilities that can contribute to protecting peace, managing crises that affect the security of Alliance members, and preventing war, while retaining at all times the means to defend, if necessary, all Allied territory and to restore peace. The posture of Allies' forces will conform to the guidelines developed in the following paragraphs.
45. The size, readiness, availability and deployment of the Alliance's military forces will continue to reflect its strictly defensive nature and will be adapted accordingly to the new strategic environment including arms control agreements. This means in particular:
- a. that the overall size of the Allies' forces, and in many cases their readiness, will be reduced;
 - b. that the maintenance of a comprehensive in-place linear defensive posture in the central region will no longer be required. The peacetime geographical distribution of forces will ensure a sufficient military presence throughout the territory of the Alliance, including where necessary forward deployment of appropriate forces. Regional considerations and, in particular, geostrategic differences within the Alliance will have to be taken into account, including the shorter warning times to which the northern and southern regions will be subject compared with the central region and, in the southern region, the potential for instability and the military capabilities in the adjacent areas.
46. To ensure that at this reduced level the Allies' forces can play an effective role both in managing crises and in countering aggression against any Ally, they will require enhanced flexibility and mobility and an assured capability for augmentation when necessary. For these reasons:
- a. Available forces will include, in a limited but militarily significant proportion, ground, air and sea immediate and rapid reaction elements able to respond to a wide range of eventualities, many of which are unforeseeable. They will be of sufficient quality, quantity and readiness to deter a limited attack and, if required, to defend the territory of the Allies against attacks, particularly those launched without long warning time.
 - b. The forces of the Allies will be structured so as to permit their military capability to be built up when necessary. This ability to build up by reinforcement, by

mobilising reserves, or by reconstituting forces, must be in proportion to potential threats to Alliance security, including the possibility – albeit unlikely, but one that prudence dictates should not be ruled out – of a major conflict. Consequently, capabilities for timely reinforcement and resupply both within Europe and from North America will be of critical importance.

- c. Appropriate force structures and procedures, including those that would provide an ability to build up, deploy and draw down forces quickly and discriminately, will be developed to permit measured, flexible and timely responses in order to reduce and defuse tensions. These arrangements must be exercised regularly in peacetime.
- d. In the event of use of forces, including the deployment of reaction and other available reinforcing forces as an instrument of crisis management, the Alliance's political authorities will, as before, exercise close control over their employment at all stages. Existing procedures will be reviewed in the light of the new missions and posture of Alliance forces.

Characteristics of Conventional Forces

47. It is essential that the Allies' military forces have a credible ability to fulfil their functions in peace, crisis and war in a way appropriate to the new security environment. This will be reflected in force and equipment levels; readiness and availability; training and exercises; deployment and employment options; and force build-up capabilities, all of which will be adjusted accordingly. The conventional forces of the Allies will include, in addition to immediate and rapid reaction forces, main defence forces, which will provide the bulk of forces needed to ensure the Alliance's territorial integrity and the unimpeded use of their lines of communication; and augmentation forces, which will provide a means of reinforcing existing forces in a particular region. Main defence and augmentation forces will comprise both active and mobilisable elements.
48. Ground, maritime and air forces will have to co-operate closely and combine and assist each other in operations aimed at achieving agreed objectives. These forces will consist of the following:
 - a. Ground forces, which are essential to hold or regain territory. The majority will normally be at lower states of readiness and, overall, there will be a greater reliance on mobilization and reserves. All categories of ground forces will require demonstrable combat effectiveness together with an appropriately enhanced capability for flexible deployment.
 - b. Maritime forces, which because of their inherent mobility, flexibility and endurance, make an important contribution to the Alliance's crisisresponse options. Their essential missions are to ensure sea control in order to safeguard the Allies' sea lines of communication, to support land and amphibious operations, and to protect the deployment of the Alliance's sea-based nuclear deterrent.
 - c. Air forces, whose ability to fulfil their fundamental roles in both independent air and combined operations – counter-air, air interdiction and offensive air support – as well as to contribute to surveillance, reconnaissance and electronic

warfare operations, is essential to the overall effectiveness of the Allies' military forces. Their role in supporting operations, on land and at sea, will require appropriate long-distance airlift and air refuelling capabilities. Air defence forces, including modern air command and control systems, are required to ensure a secure air defence environment.

49. In light of the potential risks it poses, the proliferation of ballistic missiles and weapons of mass destruction should be given special consideration. Solution of this problem will require complementary approaches including, for example, export control and missile defences.
50. Alliance strategy is not dependent on a chemical warfare capability. The Allies remain committed to the earliest possible achievement of a global, comprehensive, and effectively verifiable ban on all chemical weapons. But, even after implementation of a global ban, precautions of a purely defensive nature will need to be maintained.
51. In the new security environment and given the reduced overall force levels in future, the ability to work closely together, which will facilitate the cost effective use of Alliance resources, will be particularly important for the achievement of the missions of the Allies' forces. The Alliance's collective defence arrangements in which, for those concerned, the integrated military structure, including multinational forces, plays the key role, will be essential in this regard. Integrated and multinational European structures, as they are further developed in the context of an emerging European Defence Identity, will also increasingly have a similarly important role to play in enhancing the Allies' ability to work together in the common defence. Allies' efforts to achieve maximum co-operation will be based on the common guidelines for defence defined above. Practical arrangements will be developed to ensure the necessary mutual transparency and complementarity between the European security and defence identity and the Alliance.
52. In order to be able to respond flexibly to a wide range of possible contingencies, the Allies concerned will require effective surveillance and intelligence, flexible command and control, mobility within and between regions, and appropriate logistics capabilities, including transport capacities. Logistic stocks must be sufficient to sustain all types of forces in order to permit effective defence until resupply is available. The capability of the Allies concerned to build-up larger, adequately equipped and trained forces, in a timely manner and to a level appropriate to any risk to Alliance security, will also make an essential contribution to crisis management and defence. This capability will include the ability to reinforce any area at risk within the territory of the Allies and to establish a multinational presence when and where this is needed. Elements of all three force categories will be capable of being employed flexibly as part of both intra-European and transatlantic reinforcement. Proper use of these capabilities will require control of the necessary lines of communication as well as appropriate support and exercise arrangements. Civil resources will be of increasing relevance in this context.

53. For the Allies concerned, collective defence arrangements will rely increasingly on multinational forces, complementing national commitments to NATO. Multinational forces demonstrate the Alliance's resolve to maintain a credible collective defence; enhance Alliance cohesion; reinforce the transatlantic partnership and strengthen the European pillar. Multinational forces, and in particular reaction forces, reinforce solidarity. They can also provide a way of deploying more capable formations than might be available purely nationally, thus helping to make more efficient use of scarce defence resources. This may include a highly integrated, multinational approach to specific tasks and functions.

Characteristics of Nuclear Forces

54. The fundamental purpose of the nuclear forces of the Allies is political: to preserve peace and prevent coercion and any kind of war. They will continue to fulfil an essential role by ensuring uncertainty in the mind of any aggressor about the nature of the Allies' response to military aggression. They demonstrate that aggression of any kind is not a rational option. The supreme guarantee of the security of the Allies is provided by the strategic nuclear forces of the Alliance, particularly those of the United States; the independent nuclear forces of the United Kingdom and France, which have a deterrent role of their own, contribute to the overall deterrence and security of the Allies.
55. A credible Alliance nuclear posture and the demonstration of Alliance solidarity and common commitment to war prevention continue to require widespread participation by European Allies involved in collective defence planning in nuclear roles, in peacetime basing of nuclear forces on their territory and in command, control and consultation arrangements. Nuclear forces based in Europe and committed to NATO provide an essential political and military link between the European and the North American members of the Alliance. The Alliance will therefore maintain adequate nuclear forces in Europe. These forces need to have the necessary characteristics and appropriate flexibility and survivability, to be perceived as a credible and effective element of the Allies' strategy in preventing war. They will be maintained at the minimum level sufficient to preserve peace and stability.
56. The Allies concerned consider that, with the radical changes in the security situation, including conventional force levels in Europe maintained in relative balance and increased reaction times, NATO's ability to defuse a crisis through diplomatic and other means or, should it be necessary, to mount a successful conventional defence will significantly improve. The circumstances in which any use of nuclear weapons might have to be contemplated by them are therefore even more remote. They can therefore significantly reduce their sub-strategic nuclear forces. They will maintain adequate sub-strategic forces based in Europe which will provide an essential link with strategic nuclear forces, reinforcing the trans-Atlantic link. These will consist solely of dual capable aircraft which could, if necessary, be supplemented by offshore systems. Sub-strategic nuclear weapons will, however, not be deployed in normal circumstances on surface vessels and attack submarines.

There is no requirement for nuclear artillery or ground-launched short- range nuclear missiles and they will be eliminated.

Part V – Conclusion

57. This Strategic Concept reaffirms the defensive nature of the Alliance and the resolve of its members to safeguard their security, sovereignty and territorial integrity. The Alliance's security policy is based on dialogue; co-operation; and effective collective defence as mutually reinforcing instruments for preserving the peace. Making full use of the new opportunities available, the Alliance will maintain security at the lowest possible level of forces consistent with the requirements of defence. In this way, the Alliance is making an essential contribution to promoting a lasting peaceful order.
 58. The Allies will continue to pursue vigorously further progress in arms control and confidence-building measures with the objective of enhancing security and stability. They will also play an active part in promoting dialogue and co-operation between states on the basis of the principles enunciated in the Paris Charter.
 59. NATO's strategy will retain the flexibility to reflect further developments in the politico-military environment, including progress in the moves towards a European security identity, and in any changes in the risks to Alliance security. For the Allies concerned, the Strategic Concept will form the basis for the further development of the Alliance's defence policy, its operational concepts, its conventional and nuclear force posture and its collective defence planning arrangements.
-
1. In July 1997, NATO Heads of State and Government agreed that the Strategic Concept should be re-examined to ensure that it remained fully consistent with Europe's new security situation and challenges. The Council was requested to initiate the work with a view to completing it in time for presentation at the next Summit Meeting in 1999.

Źródło: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23847.htm

Declaration on Peace and Cooperation
issued by the Heads of State and Government
participating in the Meeting of the North Atlantic Council
(„The Rome Declaration”), 08 November 1991

1. We, the Heads of State and Government of the member countries of the North Atlantic Alliance, have gathered in Rome to open a new chapter in the history of our Alliance. The far-reaching decisions we have taken here mark an important stage in the transformation of NATO that we launched in London last year.
2. The world has changed dramatically. The Alliance has made an essential contribution. The peoples of North America and the whole of Europe can now join in a community of shared values based on freedom, democracy, human rights and the rule of law. As an agent of change, a source of stability and the indispensable guarantor of its members' security, our Alliance will continue to play a key role in building a new, lasting order of peace in Europe: a Europe of cooperation and prosperity.

A New Security Architecture

3. The challenges we will face in this new Europe cannot be comprehensively addressed by one institution alone, but only in a framework of interlocking institutions tying together the countries of Europe and North America. Consequently, we are working toward a new European security architecture in which NATO, the CSCE, the European Community, the WEU and the Council of Europe complement each other. Regional frameworks of cooperation will also be important. This interaction will be of the greatest significance in preventing instability and divisions that could result from various causes, such as economic disparities and violent nationalism.

The Future Role of the Alliance: Our New Strategic Concept

4. Yesterday, we published our new Strategic Concept. Our security has substantially improved: we no longer face the old threat of a massive attack. However, prudence requires us to maintain an overall strategic balance and to remain ready to meet any potential risks to our security which may arise from instability or tension. In an environment of uncertainty and unpredictable challenges, our Alliance, which provides the essential transatlantic link as demonstrated by the significant presence of North American forces in Europe, retains its enduring value. Our new strategic concept reaffirms NATO's core functions and allows us, within the radically changed situation in Europe, to realise in full our broad approach to stability and security encompassing political, economic, social and environmental aspects, along with the indispensable defence dimension. Never has the opportunity to achieve our Alliance's objectives by political means, in keeping

with Articles 2 and 4 of the Washington Treaty, been greater. Consequently, our security policy can now be based on three mutually reinforcing elements: dialogue; cooperation; and the maintenance of a collective defence capability. The use, as appropriate, of these elements will be particularly important to prevent or manage crises affecting our security.

5. The military dimension of our Alliance remains an essential factor; but what is new is that, more than ever, it will serve a broad concept of security. The Alliance will maintain its purely defensive purpose, its collective arrangements based on an integrated military structure as well as cooperation and coordination agreements, and for the foreseeable future an appropriate mix of conventional and nuclear forces. Our military forces will adjust to their new tasks, becoming smaller and more flexible. Thus, our conventional forces will be substantially reduced as will, in many cases, their readiness. They will also be given increased mobility to enable them to react to a wide range of contingencies, and will be organised for flexible build-up, when necessary, for crisis management as well as defence. Multinational formations will play a greater role within the integrated military structure. Nuclear forces committed to NATO will be greatly reduced: the current NATO stockpile of sub-strategic weapons in Europe will be cut by roughly 80% in accordance with the decisions taken by the Nuclear Planning Group in Taormina. The fundamental purpose of the nuclear forces of the Allies remains political: to preserve peace, and prevent war or any kind of coercion.

European Security Identity and Defence Role

6. We reaffirm the consensus expressed by our Ministers of Foreign Affairs in Copenhagen. The development of a European security identity and defence role, reflected in the further strengthening of the European pillar within the Alliance, will reinforce the integrity and effectiveness of the Atlantic Alliance. The enhancement of the role and responsibility of the European members is an important basis for the transformation of the Alliance. These two positive processes are mutually reinforcing. We are agreed, in parallel with the emergence and development of a European security identity and defence role, to enhance the essential transatlantic link that the Alliance guarantees and fully to maintain the strategic unity and indivisibility of security of all our members. The Alliance is the essential forum for consultation among its members and the venue for agreement on policies bearing on the security and defence commitments of Allies under the Washington Treaty. Recognising that it is for the European Allies concerned to decide what arrangements are needed for the expression of a common European foreign and security policy and defence role, we further agree that, as the two processes advance, we will develop practical arrangements to ensure the necessary transparency and complementarity between the European security and defence identity as it emerges in the Twelve and the WEU, and the Alliance.
7. We welcome the spirit in which those Allies who are also members of the Twelve and the WEU have kept the other members of the Alliance informed about the progress of their ongoing discussions on the development of the European

identity and about other issues, such as their peace efforts in Yugoslavia. Appropriate links and consultation procedures between the Twelve and the WEU, and the Alliance will be developed in order to ensure that the Allies that are not currently participating in the development of a European identity in foreign and security policy and defence should be adequately involved in decisions that may affect their security. The Alliance's new Strategic Concept, being an agreed conceptual basis for the forces of all Allies, should facilitate the necessary complementarity between the Alliance and the emerging defence component of the European integration process. As the transformation of the Alliance proceeds, we intend to preserve the operational coherence we now have and on which our defence depends. We welcome the perspective of a reinforcement of the role of the WEU, both as the defence component of the process of European unification and as a means of strengthening the European pillar of the Alliance, bearing in mind the different nature of its relations with the Alliance and with the European Political Union.

8. We note the gradual convergence of views in the discussions concerning the developing European security identity and defence role compatible with the common defence policy we already have in our Alliance. We feel confident that in line with the consensus in Copenhagen, the result will contribute to a strong new transatlantic partnership by strengthening the European component in a transformed Alliance. We will help move this development forward.

Relations with the Soviet Union and the Other Countries of Central and Eastern Europe: A Qualitative Step Forward

9. We have consistently encouraged the development of democracy in the Soviet Union and the other countries of Central and Eastern Europe. We therefore applaud the commitment of these countries to political and economic reform following the rejection of totalitarian communist rule by their peoples. We salute the newly recovered independence of the Baltic States. We will support all steps in the countries of Central and Eastern Europe towards reform and will give practical assistance to help them succeed in this difficult transition. This is based on our conviction that our own security is inseparably linked to that of all other states in Europe.
10. The Alliance can aid in fostering a sense of security and confidence in these countries, thereby strengthening their ability to fulfil their CSCE commitments and make democratic change irrevocable. Wishing to enhance its contribution to the emergence of a Europe whole and free, our Alliance at its London Summit extended to the Central and Eastern European countries the hand of friendship and established regular diplomatic liaison. Together we signed the Paris Joint Declaration. In Copenhagen last June, the Alliance took further initiatives to develop partnership with these countries. Our extensive programme of high level visits, exchanges of views on security and other related issues, intensified military contacts, and exchanges of expertise in various fields has demonstrated its value and contributed greatly to building a new relationship between NATO and

these countries. This is a dynamic process: the growth of democratic institutions throughout Central and Eastern Europe and encouraging cooperative experiences, as well as the desire of these countries for closer ties, now call for our relations to be broadened, intensified and raised to a qualitatively new level.

11. Therefore, as the next step, we intend to develop a more institutional relationship of consultation and cooperation on political and security issues. We invite, at this stage of the process, the Foreign Ministers of the Republic of Bulgaria, the Czech and Slovak Federal Republic, the Republic of Estonia, the Republic of Hungary, the Republic of Latvia, the Republic of Lithuania, the Republic of Poland, the Republic of Romania, and the Soviet Union to join our Foreign Ministers in December 1991 in Brussels to issue a joint political declaration to launch this new era of partnership and to define further the modalities and content of this process. In particular, we propose the following activities:
 - annual meetings with the North Atlantic Council at Ministerial level in what might be called a North Atlantic Cooperation Council;
 - periodic meetings with the North Atlantic Council at Ambassadorial level;
 - additional meetings with the North Atlantic Council at Ministerial or Ambassadorial level as circumstances warrant;
 - regular meetings, at intervals to be mutually agreed, with:
 - NATO subordinate committees, including the Political and Economic Committees;
 - the Military Committee and under its direction other NATO Military Authorities.
12. This process will contribute to the achievement of the objectives of the CSCE without prejudice to its competence and mechanisms. It will be carried out in accordance with the core functions of the Alliance.
13. Our consultations and cooperation will focus on security and related issues where Allies can offer their experience and expertise, such as defence planning, democratic concepts of civilian-military relations, civil/military coordination of air traffic management, and the conversion of defence production to civilian purposes. Our new initiative will enhance participation of our partners in the "*Third Dimension*" of scientific and environmental programmes of our Alliance. It will also allow the widest possible dissemination of information about NATO in the Central and Eastern European countries, inter alia through diplomatic liaison channels and our embassies. We will provide the appropriate resources to support our liaison activities.

The Conference on Security and Cooperation in Europe

13. We remain deeply committed to strengthening the CSCE process, which has a vital role to play in promoting stability and democracy in Europe in a period of historic change. We will intensify our efforts to enhance the CSCE's role, in the first instance by working with the other participating CSCE states to ensure that the Helsinki Follow-Up Meeting in 1992 will be another major step towards building a new Europe. The CSCE has the outstanding advantage of being the only forum that brings together all countries of Europe and Canada and the United States

under a common code of human rights, fundamental freedoms, democracy, rule of law, security, and economic liberty. The new CSCE institutions and structures, which we proposed at our London Summit and which were created at the Paris Summit, must be consolidated and further developed so as to provide CSCE with the means to help ensure full implementation of the Helsinki Final Act, the Charter of Paris, and other relevant CSCE documents and thus permit the CSCE to meet the new challenges which Europe will have to face. Our consultations within the Alliance continue to be a source of initiatives for strengthening the CSCE.

14. Consequently, we will actively support the development of the CSCE to enhance its capacity as the organ for consultation and cooperation among all participating States, capable of effective action in line with its new and increased responsibilities, in particular on the questions of human rights and security including arms control and disarmament, and for effective crisis management and peaceful settlement of disputes, consistent with international law and CSCE principles. To this end, we suggest:

- that the CSCE Council, the central forum for political consultations, continue to take decisions on questions relating to the CSCE and the functions and structures of the CSCE institutions;
- that the Committee of Senior Officials serve as the coordination and management body between Council sessions and that it acquire a greater operational capacity and meet more frequently, with a view to ensuring the implementation of decisions;
- that the CSCE's conflict prevention and crisis management capabilities be improved: as one contribution, in addition to the functions entrusted to it by the Paris Charter, the means available to the Conflict Prevention Centre should be strengthened and made more flexible to enable it to fulfil the specific tasks assigned to it by the CSCE Council and the Committee of Senior Officials;
- that specific tasks based on a precise mandate by the CSCE Council or the Committee of Senior Officials might be entrusted to ad hoc groups;
- that the decisions taken at the Helsinki Follow-Up Meeting ensure complementarity among CSCE activities in the security field including, inter alia, conflict prevention, arms control and consultations on security;
- that consideration should be given within the CSCE to develop further the CSCE's capability to safeguard, through peaceful means, human rights, democracy and the rule of law in cases of clear, gross and uncorrected violations of relevant CSCE commitments, if necessary in the absence of the consent of the state concerned;
- that the Office for Free Elections be transformed into a broadly focused Office of Democratic Institutions to promote cooperation in the fields of human rights, democracy and the rule of law;
- that the monitoring and promotion of progress on human dimension issues be continued in the form of periodic meetings of short duration on clearly defined issues;

- that further political impetus be given to economic, scientific and environmental cooperation so as to promote the basis of prosperity for stable, democratic development.

Arms Control

15. We strongly support President Bush's initiative of 27th September 1991 which has opened new prospects for nuclear arms reduction. We also welcome President Gorbachev's response. We particularly applaud the decision of both sides to eliminate their nuclear warheads for ground-launched short-range weapons systems. The Allies concerned, through their consultations, have played a central role in President Bush's decision which fulfilled the SNF arms control objectives of the London Declaration. They will continue close consultations on the process of the elimination of ground-based SNF warheads until its completion. We will continue to work for security at minimum levels of nuclear arms sufficient to preserve peace and stability. We look forward to the early ratification of the recently signed START agreement.
16. We note with satisfaction the recent achievements in the fields of conventional arms control and disarmament. We reiterate the paramount importance we attach to the CFE Treaty and call upon all CFE signatories to move forward promptly with its ratification and implementation. We urge our negotiating partners to work with us to reach substantial agreements in the CFE IA and CSBM negotiations, and remain dedicated to achieving concrete results by the time of the CSCE Helsinki Follow-Up Meeting. We welcome the resumption of the Open Skies negotiations; we look forward to agreement on an Open Skies regime by the time of the Helsinki Meeting as an important new element in greater openness and confidence-building in the military field.
17. The Helsinki Meeting will mark a turning point in the arms control and disarmament process in Europe, now with the participation of all CSCE states. This will offer a unique opportunity to move this process energetically forward. Our goal will be to shape a new cooperative order, in which no country needs to harbour fears for its security, by:
 - strengthening security and stability at lower levels of armed forces to the extent possible and commensurate with individual legitimate security needs both inside and outside of Europe;
 - conducting an intensified security dialogue within a permanent framework and fostering a new quality of transparency and cooperation about armed forces and defence policies; and
 - promoting effective mechanisms and instruments for conflict prevention.
18. The proliferation of weapons of mass destruction and of their means of delivery undermines international security. Transfers of conventional armaments beyond legitimate defensive needs to regions of tension make the peaceful settlement of disputes less likely. We support the establishment by the United Nations of a universal non-discriminatory register of conventional arms transfers. We support steps undertaken to address other aspects of proliferation

and other initiatives designed to build confidence and underpin international security.

19. We also deem it essential to complete a global, comprehensive and effectively verifiable ban on chemical weapons next year. We welcome the positive results of the Third Review Conference of the Biological and Toxin Weapons Convention, in particular the decision to explore the feasibility of verification.

Broader Challenges

20. Our Strategic Concept underlines that Alliance security must take account of the global context. It points out risks of a wider nature, including proliferation of weapons of mass destruction, disruption of the flow of vital resources and actions of terrorism and sabotage, which can affect Alliance security interests. We reaffirm the importance of arrangements existing in the Alliance for consultation among the Allies under Article 4 of the Washington Treaty and, where appropriate, coordination of our efforts including our responses to such risks. We will continue to address broader challenges in our consultations and in the appropriate multilateral forums in the widest possible cooperation with other states.
21. The North Atlantic Alliance was founded with two purposes: the defence of the territory of its members, and the safeguarding and promotion of the values they share. In a still uncertain world, the need for defence remains. But in a world where the values which we uphold are shared ever more widely, we gladly seize the opportunity to adapt our defences accordingly; to cooperate and consult with our new partners; to help consolidate a now undivided continent of Europe; and to make our Alliance's contribution to a new age of confidence, stability and peace.
22. We express our deep appreciation for the gracious hospitality extended to us by the Government of the Italian Republic.

Źródło: http://www.nato.int/cps/en/SID-0F78D3D1-03058D3A/natolive/official_texts_23846.htm

Developments in the Soviet Union, Rome, 08 November 1991

1. We, the Heads of State and Government of the member countries of the North Atlantic Alliance, warmly welcome the historic events that are fundamentally transforming the Soviet Union as we have known it and the relationships among the republics. By their resolute and courageous stand against the illegal coup of 19th August, the men and women of the Soviet union have affirmed their determination to build a new future based upon democracy, human rights, the rule of law, and economic liberty. The nations of the Atlantic Alliance pledge themselves to assist in this great endeavour. We are prepared to build our relationships with the Soviet Union and the republics on the basis of the following fundamental principles that have guided our own policies and practices for decades.
2. It is for the peoples of the Soviet Union to decide their future relationship through peaceful and democratic means. At the same time, we encourage them to progress towards a common ground of cooperation, both among themselves and with us. In this process, there is no place for threats, intimidation, coercion or violence. Authorities at all levels should respect international norms and international obligations, especially those embodied in the Helsinki Final Act, the Charter of Paris, and other CSCE documents. Consistent with these commitments, government must be based on democracy through free and fair elections, and on the rule of law. Inalienable human rights must be guaranteed, including full respect for the individual and protection of the rights of persons belonging to minorities.
3. In a period of dramatic political change, it is important also to the development of our relations that leaders of the Soviet Union and the republics implement policies that contribute to international peace and security. In this respect, it is critical that the Soviet Union and the republics take all necessary actions to ensure that international agreements signed by the USSR, especially the START Treaty, the CFE Treaty, the Non-Proliferation Treaty, and the Biological Weapons Convention are respected, ratified, and implemented. We call upon all authorities to refrain from any steps that could lead to proliferation of nuclear weapons or other means of mass destruction. We therefore welcome the intention of the Soviet leadership to ensure the safe, responsible and reliable control of these weapons under a single authority. This matter affects the security interests of the entire Atlantic Alliance, as well as those of the international community as a whole. The Soviet and republic governments should adopt firm measures to prevent the export of nuclear or other potentially destabilising military technologies. We urge restraint in the development of conventional military forces that by their size and character could exacerbate political tensions, retard market economic reform,

and contradict efforts toward lower and more stable levels of forces as embodied in the CFE Treaty. Because it reduces the dangers of instability and enhances openness, the CFE Treaty is in everyone's interest, including those of the Soviet union and the republics.

4. The Allies are firmly convinced that political change should be accompanied by economic liberty and the building of market economies. We support the development of economic policies that promote trade and economic cooperation among republics in the interest of growth and stability. In this context, it is essential that all the republics assume their appropriate responsibilities vis-à-vis Soviet international obligations, which would facilitate integration of the Union and the republics into the world economy. Newly established links with the international financial institutions should facilitate rapid reform towards the development of a market economy as the basis for economic recovery and prosperity for the Union and the republics. The Allies stand ready to assist in this historic undertaking, including through technical assistance in key sectors. In addition, we are providing humanitarian support to the Soviet peoples as they cope with the political and economic crises that confront them. We consider such assistance a vital contribution to the future security of Europe and of the world as a whole.
5. We hope that leaders and authorities at all levels throughout the Union and the republics will demonstrate their commitment to the values and principles we have reaffirmed in this statement.
6. The North Atlantic Council will continue to consult actively on developments in the Soviet Union, with a view to harmonising our approach towards unfolding events.

Źródło: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23848.htm

**Partnership for Peace: Invitation Document
issued by the Heads of State and Government
participating in the Meeting of the North Atlantic Council,
Brussels, January 11, 1994**

We, the Heads of State and Government of the member countries of the North Atlantic Alliance, building on the close and longstanding partnership among the North American and European Allies, are committed to enhancing security and stability in the whole of Europe. We therefore wish to strengthen ties with the democratic states to our East. We reaffirm that the Alliance, as provided for in Article 10 of the Washington Treaty, remains open to the membership of other European states in a position to further the principles of the Treaty and to contribute to the security of the North Atlantic area. We expect and would welcome NATO expansion that would reach to democratic states to our East, as part of an evolutionary process, taking into account political and security developments in the whole of Europe.

We have today launched an immediate and practical programme that will transform the relationship between NATO and participating states. This new programme goes beyond dialogue and cooperation to forge a real partnership – a Partnership for Peace. We therefore invite the other states participating in the NACC and other CSCE countries able and willing to contribute to this programme, to join with us in this partnership. Active participation in the Partnership for Peace will play an important role in the evolutionary process of the expansion of NATO.

The Partnership for Peace, which will operate under the authority of the North Atlantic Council, will forge new security relationships between the North Atlantic Alliance and its Partners for Peace. Partner states will be invited by the North Atlantic Council to participate in political and military bodies at NATO Headquarters with respect to Partnership activities. The Partnership will expand and intensify political and military cooperation throughout Europe, increase stability, diminish threats to peace, and build strengthened relationships by promoting the spirit of practical cooperation and commitment to democratic principles that underpin our Alliance.

NATO will consult with any active participant in the Partnership if that partner perceives a direct threat to its territorial integrity, political independence, or security. At a pace and scope determined by the capacity and desire of the individual participating states, we will work in concrete ways towards transparency in defence budgeting, promoting democratic control of defence ministries, joint planning, joint military exercises, and creating an ability to operate with NATO forces in such fields as peacekeeping, search and rescue and humanitarian operations, and others as may be agreed.

To promote closer military cooperation and interoperability, we will propose, within the Partnership framework, peacekeeping field exercises beginning in 1994. To coordinate joint military activities within the Partnership, we will invite states participating in the Partnership to send permanent liaison officers to NATO Headquarters and a separate Partnership Coordination Cell at Mons (Belgium) that would, under the authority of the North Atlantic Council, carry out the military planning necessary to implement the Partnership programmes.

Since its inception two years ago, the North Atlantic Cooperation Council has greatly expanded the depth and scope of its activities. We will continue to work with all our NACC partners to build cooperative relationships across the entire spectrum of the Alliance's activities. With the expansion of NACC activities and the establishment of the Partnership for Peace, we have decided to offer permanent facilities at NATO Headquarters for personnel from NACC countries and other Partnership for Peace participants in order to improve our working relationships and facilitate closer cooperation.

Źródło: Press Release M-1(1994) 002,
http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_24468.htm

Partnership for Peace: Framework Document Brussels, 10-11 January 1994

1. Further to the invitation extended by the NATO Heads of State and Government at their meeting on 10th/11th January, 1994, the member states of the North Atlantic Alliance and the other states subscribing to this document, resolved to deepen their political and military ties and to contribute further to the strengthening of security within the Euro-Atlantic area, hereby establish, within the framework of the North Atlantic Cooperation Council, this Partnership for Peace.

2. This Partnership is established as an expression of a joint conviction that stability and security in the Euro-Atlantic area can be achieved only through cooperation and common action. Protection and promotion of fundamental freedoms and human rights, and safeguarding of freedom, justice, and peace through democracy are shared values fundamental to the Partnership.

In joining the Partnership, the member States of the North Atlantic Alliance and the other States subscribing to this Document recall that they are committed to the preservation of democratic societies, their freedom from coercion and intimidation, and the maintenance of the principles of international law.

They reaffirm their commitment to fulfil in good faith the obligations of the Charter of the United Nations and the principles of the Universal Declaration on Human Rights; specifically, to refrain from the threat or use of force against the territorial integrity or political independence of any State, to respect existing borders and to settle disputes by peaceful means. They also reaffirm their commitment to the Helsinki Final Act and all subsequent CSCE documents and to the fulfilment of the commitments and obligations they have undertaken in the field of disarmament and arms control.

3. The other states subscribing to this document will cooperate with the North Atlantic Treaty Organization in pursuing the following objectives:
 - a. facilitation of transparency in national defence planning and budgeting processes;
 - b. ensuring democratic control of defence forces;
 - c. maintenance of the capability and readiness to contribute, subject to constitutional considerations, to operations under the authority of the UN and/or the responsibility of the CSCE;
 - d. the development of cooperative military relations with NATO, for the purpose of joint planning, training, and exercises in order to strengthen their ability to undertake missions in the fields of peacekeeping, search and rescue, humanitarian operations, and others as may subsequently be agreed;

- e. the development, over the longer term, of forces that are better able to operate with those of the members of the North Atlantic Alliance.
4. The other subscribing states will provide to the NATO Authorities Presentation Documents identifying the steps they will take to achieve the political goals of the Partnership and the military and other assets that might be used for Partnership activities. NATO will propose a programme of partnership exercises and other activities consistent with the Partnership's objectives. Based on this programme and its Presentation Document, each subscribing state will develop with NATO an individual Partnership Programme.
5. In preparing and implementing their individual Partnership Programmes, other subscribing states may, at their own expense and in agreement with the Alliance and, as necessary, relevant Belgian authorities, establish their own liaison office with NATO Headquarters in Brussels. This will facilitate their participation in NACC/Partnership meetings and activities, as well as certain others by invitation. They will also make available personnel, assets, facilities and capabilities necessary and appropriate for carrying out the agreed Partnership Programme. NATO will assist them, as appropriate, in formulating and executing their individual Partnership Programmes.
6. The other subscribing states accept the following understandings:
 - those who envisage participation in missions referred to in paragraph 3(d) will, where appropriate, take part in related NATO exercises;
 - they will fund their own participation in Partnership activities, and will endeavour otherwise to share the burdens of mounting exercises in which they take part;
 - they may send, after appropriate agreement, permanent liaison officers to a separate Partnership Coordination Cell at Mons (Belgium) that would, under the authority of the North Atlantic Council, carry out the military planning necessary to implement the Partnership programmes;
 - those participating in planning and military exercises will have access to certain NATO technical data relevant to interoperability;
 - building upon the CSCE measures on defence planning, the other subscribing states and NATO countries will exchange information on the steps that have been taken or are being taken to promote transparency in defence planning and budgeting and to ensure the democratic control of armed forces;
 - they may participate in a reciprocal exchange of information on defence planning and budgeting which will be developed within the framework of the NACC/Partnership for Peace.
3. In keeping with their commitment to the objectives of this Partnership for Peace, the members of the North Atlantic Alliance will:
 - develop with the other subscribing states a planning and review process to provide a basis for identifying and evaluating forces and capabilities that might be made available by them for multinational training, exercises, and operations in conjunction with Alliance forces;

- promote military and political coordination at NATO Headquarters in order to provide direction and guidance relevant to Partnership activities with the other subscribing states, including planning, training, exercises and the development of doctrine.
- 4. NATO will consult with any active participant in the Partnership if that Partner perceives a direct threat to its territorial integrity, political independence, or security.

Źródło: Annex to M-1(94)2,
<http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c940110b.htm>

Charter on a Distinctive Partnership between the North Atlantic Treaty Organization and Ukraine

I. Building an Enhanced NATO-Ukraine Relationship

1. The North Atlantic Treaty Organization (NATO) and its member States and Ukraine, hereinafter referred to as NATO and Ukraine,
 - building on a political commitment at the highest level;
 - recognizing the fundamental changes in the security environment in Europe which have inseparably linked the security of every state to that of all the others;
 - determined to strengthen mutual trust and cooperation in order to enhance security and stability, and to cooperate in building a stable, peaceful and undivided Europe;
 - stressing the profound transformation undertaken by NATO since the end of the Cold War and its continued adaptation to meet the changing circumstances of Euro-Atlantic security, including its support, on a case-by-case basis, of new missions of peacekeeping operations carried out under the authority of the United Nations Security Council or the responsibility of the OSCE;
 - welcoming the progress achieved by Ukraine and looking forward to further steps to develop its democratic institutions, to implement radical economic reforms, and to deepen the process of integration with the full range of European and Euro-Atlantic structures;
 - noting NATO's positive role in maintaining peace and stability in Europe and in promoting greater confidence and transparency in the Euro-Atlantic area, and its openness for cooperation with the new democracies of Central and Eastern Europe, an inseparable part of which is Ukraine;
 - convinced that an independent, democratic and stable Ukraine is one of the key factors for ensuring stability in Central and Eastern Europe, and the continent as a whole;
 - mindful of the importance of a strong and enduring relationship between NATO and Ukraine and recognizing the solid progress made, across a broad range of activities, to develop an enhanced and strengthened relationship between NATO and Ukraine on the foundations created by the Joint Press Statement of 14 September 1995;
 - determined to further expand and intensify their cooperation in the framework of the Euro-Atlantic Partnership Council, including the enhanced Partnership for Peace programme;
 - welcoming their practical cooperation within IFOR/SFOR and other peacekeeping operations on the territory of the former Yugoslavia;
 - sharing the view that the opening of the Alliance to new members, in accordance with Article 10 of the Washington Treaty, is directed at enhancing the stability of

Europe, and the security of all countries in Europe without recreating dividing lines;

- are committed, on the basis of this Charter, to further broaden and strengthen their cooperation and to develop a distinctive and effective partnership, which will promote further stability and common democratic values in Central and Eastern Europe.

II. Principles for the Development of NATO-Ukraine Relations

2. NATO and Ukraine will base their relationship on the principles, obligations and commitments under international law and international instruments, including the United Nations Charter, the Helsinki Final Act and subsequent OSCE documents. Accordingly, NATO and Ukraine reaffirm their commitment to:
 - the recognition that security of all states in the OSCE area is indivisible, that no state should pursue its security at the expense of that of another state, and that no state can regard any part of the OSCE region as its sphere of influence;
 - refrain from the threat or use of force against any state in any manner inconsistent with the United Nations Charter or Helsinki Final Act principles guiding participating States;
 - the inherent right of all states to choose and to implement freely their own security arrangements, and to be free to choose or change their security arrangements, including treaties of alliance, as they evolve;
 - respect for the sovereignty, territorial integrity and political independence of all other states, for the inviolability of frontiers, and the development of good-neighbourly relations;
 - the rule of law, the fostering of democracy, political pluralism and a market economy;
 - human rights and the rights of persons belonging to national minorities;
 - the prevention of conflicts and settlement of disputes by peaceful means in accordance with UN and OSCE principles.
3. Ukraine reaffirms its determination to carry forward its defence reforms, to strengthen democratic and civilian control of the armed forces, and to increase their interoperability with the forces of NATO and Partner countries. NATO reaffirms its support for Ukraine's efforts in these areas.
4. Ukraine welcomes NATO's continuing and active adaptation to meet the changing circumstances of Euro-Atlantic security, and its role, in cooperation with other international organizations such as the OSCE, the European Union, the Council of Europe and the Western European Union in promoting Euro-Atlantic security and fostering a general climate of trust and confidence in Europe.

III. Areas for Consultation and/or Cooperation between NATO and Ukraine

5. Reaffirming the common goal of implementation of a broad range of issues for consultation and cooperation, NATO and Ukraine commit themselves to develop and strengthen their consultation and/or cooperation in the areas described

below. In this regard, NATO and Ukraine reaffirm their commitment to the full development of the EAPC and the enhanced PfP. This includes Ukrainian participation in operations, including peacekeeping operations, on a case-by-case basis, under the authority of the UN Security Council, or the responsibility of the OSCE, and, if CJTF are used in such cases, Ukrainian participation in them at an early stage on a case-by-case basis, subject to decisions by the North Atlantic Council on specific operations.

6. Consultations between NATO and Ukraine will cover issues of common concern, such as:
 - political and security related subjects, in particular the development of Euro-Atlantic security and stability, including the security of Ukraine;
 - conflict prevention, crisis management, peace support, conflict resolution and humanitarian operations, taking into account the roles of the United Nations and the OSCE in this field;
 - the political and defence aspects of nuclear, biological and chemical non-proliferation;
 - disarmament and arms control issues, including those related to the Treaty on Conventional Armed Forces in Europe (CFE Treaty), the Open Skies Treaty and confidence and security building measures in the 1994 Vienna Document;
 - arms exports and related technology transfers;
 - combatting drug-trafficking and terrorism.
7. Areas for consultation and cooperation, in particular through joint seminars, joint working groups, and other cooperative programmes, will cover a broad range of topics, such as:
 - civil emergency planning, and disaster preparedness;
 - civil-military relations, democratic control of the armed forces, and Ukrainian defence reform;
 - defence planning, budgeting, policy, strategy and national security concepts;
 - defence conversion;
 - NATO-Ukraine military cooperation and interoperability;
 - economic aspects of security;
 - science and technology issues;
 - environmental security issues, including nuclear safety;
 - aerospace research and development, through AGARD;
 - civil-military coordination of air traffic management and control.
8. In addition, NATO and Ukraine will explore to the broadest possible degree the following areas for cooperation:
 - armaments cooperation (beyond the existing CNAD dialogue);
 - military training, including PfP exercises on Ukrainian territory and NATO support for the Polish-Ukrainian peacekeeping battalion;
 - promotion of defence cooperation between Ukraine and its neighbours.
9. Other areas for consultation and cooperation may be added, by mutual agreement, on the basis of experience gained.

10. Given the importance of information activities to improve reciprocal knowledge and understanding, NATO has established an Information and Documentation Centre in Kyiv. The Ukrainian side will provide its full support to the operation of the Centre in accordance with the Memorandum of Understanding between NATO and the Government of Ukraine signed at Kyiv on 7 May 1997.

IV. Practical Arrangements for Consultation and Cooperation between NATO and Ukraine

11. Consultation and cooperation as set out in this Charter will be implemented through:
 - NATO-Ukraine meetings at the level of the North Atlantic Council at intervals to be mutually agreed;
 - NATO-Ukraine meetings with appropriate NATO Committees as mutually agreed;
 - reciprocal high level visits;
 - mechanisms for military cooperation, including periodic meetings with NATO Chiefs of Defence and activities within the framework of the enhanced Partnership for Peace programme;
 - a military liaison mission of Ukraine will be established as part of a Ukrainian mission to NATO in Brussels. NATO retains the right reciprocally to establish a NATO military liaison mission in Kyiv.

Meetings will normally take place at NATO Headquarters in Brussels. Under exceptional circumstances, they may be convened elsewhere, including in Ukraine, as mutually agreed. Meetings, as a rule, will take place on the basis of an agreed calendar.

12. NATO and Ukraine consider their relationship as an evolving, dynamic process. To ensure that they are developing their relationship and implementing the provisions of this Charter to the fullest extent possible, the North Atlantic Council will periodically meet with Ukraine as the NATO-Ukraine Commission, as a rule not less than twice a year. The NATO-Ukraine Commission will not duplicate the functions of other mechanisms described in this Charter, but instead would meet to assess broadly the implementation of the relationship, survey planning for the future, and suggest ways to improve or further develop cooperation between NATO and Ukraine.
13. NATO and Ukraine will encourage expanded dialogue and cooperation between the North Atlantic Assembly and the Verkhovna Rada.

V. Cooperation for a More Secure Europe

14. NATO Allies will continue to support Ukrainian sovereignty and independence, territorial integrity, democratic development, economic prosperity and its status as a non-nuclear weapon state, and the principle of inviolability of frontiers, as key factors of stability and security in Central and Eastern Europe and in the continent as a whole.

15. NATO and Ukraine will develop a crisis consultative mechanism to consult together whenever Ukraine perceives a direct threat to its territorial integrity, political independence, or security.
16. NATO welcomes and supports the fact that Ukraine received security assurances from all five nuclear-weapon states parties to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT) as a non-nuclear weapon state party to the NPT, and recalls the commitments undertaken by the United States and the United Kingdom, together with Russia, and by France unilaterally, which took the historic decision in Budapest in 1994 to provide Ukraine with security assurances as a non-nuclear weapon state party to the NPT.

Ukraine's landmark decision to renounce nuclear weapons and to accede to the NPT as a non-nuclear weapon state greatly contributed to the strengthening of security and stability in Europe and has earned Ukraine special stature in the world community. NATO welcomes Ukraine's decision to support the indefinite extension of the NPT and its contribution to the withdrawal and dismantlement of nuclear weapons which were based on its territory.

Ukraine's strengthened cooperation with NATO will enhance and deepen the political dialogue between Ukraine and the members of the Alliance on a broad range of security matters, including on nuclear issues. This will contribute to the improvement of the overall security environment in Europe.

17. NATO and Ukraine note the entry into force of the CFE Flank Document on 15 May 1997. NATO and Ukraine will continue to cooperate on issues of mutual interest such as CFE adaptation. NATO and Ukraine intend to improve the operation of the CFE treaty in a changing environment and, through that, the security of each state party, irrespective of whether it belongs to a political-military alliance. They share the view that the presence of foreign troops on the territory of a participating state must be in conformity with international law, the freely expressed consent of the host state or a relevant decision of the United Nations Security Council.
18. Ukraine welcomes the statement by NATO members that „enlarging the Alliance will not require a change in NATO's current nuclear posture and, therefore, NATO countries have no intention, no plan and no reason to deploy nuclear weapons on the territory of new members nor any need to change any aspect of NATO's nuclear posture or nuclear policy – and do not foresee any future need to do so.”
19. NATO member States and Ukraine will continue fully to implement all agreements on disarmament, non-proliferation and arms control and confidence-building measures they are part of.

Źródło: http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_25457.htm

Struktura i podstawowe kierunki współpracy w ramach Planu Działań Ukraina NATO (tłumaczenie nieoficjalne autora)

Wstęp Plan Działań został opracowany zgodnie z decyzją Komisji Ukraina-NATO w celu pogłębienia i rozszerzenia stosunków Ukraina-NATO; jest on odzwierciedleniem Strategii stosunków Ukrainy z Organizacją Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO). Plan oparty jest na Karcie szczególnego partnerstwa podpisanej w Madrycie 9 lipca 1997 r., która pozostaje podstawową stosunków Ukraina-NATO. Zadaniem Planu działań jest jasne wyznaczenie strategicznych celów i priorytetów Ukrainy dla osiągnięcia celu jakim jest pełna integracja w euroatlantyckiej strukturze bezpieczeństwa oraz stworzenia strategicznych ram dla obecnego i przyszłej współpracy Ukraina-NATO stosowanie do Karty. W tym kontekście Plan będzie okresowo korygowany. Plan działań zawiera wspólnie ustalone zasady i cele. Dla wsparcia realizacji tych celów i zasad, zgodnie z Rozdziałem V wypracowane będą Roczne Celowe Plany, które zawierać będą konkretne wewnętrzne działania na Ukrainie oraz odpowiednie wspólne działania Ukraina-NATO.	
Rozdział I. Kwestie polityczne i gospodarcze	
1. Polityka i bezpieczeństwo	A. Kwestie wewnętrzne polityczne <i>Zasady</i> W celu realizacji ścisłej integracji euroatlantyckiej Ukraina będzie kontynuować kształtowanie polityki wewnętrznej w oparciu o wzmocnienie demokracji i nadrzędności prawa, poszanowaniu praw człowieka, zasady podziału władzy i niezależności sądów, wyborach demokratycznych zgodnych z normami Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, politycznym pluralizmie, wolności słowa, poszanowaniu praw mniejszości narodowych i etnicznych oraz niedyskryminacji na tle politycznym, religijnym i etnicznym. Obejmuje to także zapewnienie dostosowania obowiązującego ustawodawstwa do wykonania wyżej określonej polityki. Biorąc pod uwagę kurs polityki zagranicznej Ukrainy ukierunkowany na europejską i euroatlantycką integrację, w tym zadeklarowany cel perspektywiczny jakim jest członkostwo w NATO, Ukraina kontynuować będzie rozwój ustawodawstwa, opierając się na ogólnych zasadach demokracji i prawa międzynarodowego. Istotnym elementem reformowania ukraińskiego systemu prawnego jest udział tego państwa w konwencjach Rady Europy, które ustanawiają wspólne standardy dla państw europejskich. Starania mają zostać skierowane na reformę organów ścigania, poprawę mechanizmów zabezpieczenia dotrzymania i wykonania przez wszystkie państwa i społeczne struktury zasady nadrzędności prawa, wzmocnienia roli struktur, które stoją na straży praw obywatelskich.

1. Polityka i bezpieczeństwo	Rozdział I. Kwestie polityczne i gospodarcze <i>Cele</i> I.1.A.1 wzmocnienie instytucji demokratycznych i wyborczych; I.1.A.2 wzmocnienie uprawnień i niezależności władzy sądowniczej; I.1.A.3 sprzyjanie stałemu rozwojowi i wzmocnieniu społeczeństwa obywatelskiego, nadrzędności prawa, ochrony podstawowych praw człowieka i swobód obywatelskich; I.1.A.4 zapewnienie wolności religijnej; I.1.A.5 zapewnienie wolności zgromadzeń; I.1.A.6 dokonanie reformy administracyjnej; I.1.A.7 wzmocnienie demokratycznej, cywilnej kontroli nad siłami zbrojnymi i całym sektorem bezpieczeństwa; I.1.A.8 walka z korupcją, praniem brudnych pieniędzy i przestępstwami gospodarczymi na drodze działań ekonomicznych, prawnych, organizacyjnych oraz organów ścigania; przeprowadzenie niezbędnych działań w celu wycofania z listy FATF, przede wszystkim przyjęcie i implementację ustawy, która jest zgodna ze standardami FATF; I.1.A.9 zapewnienie równowagi i efektywnej współpracy pomiędzy władzą wykonawczą i sądowniczą na drodze reform konstytucyjnych i administracyjnych reform <i>Zasady</i> B. Polityka zagraniczna i polityka w dziedzinie bezpieczeństwa Pełna integracja w euroatlantyckie struktury bezpieczeństwa jest priorytetem i strategicznym celem polityki zagranicznej Ukrainy. W tym kontekście przyszłe procesy wewnętrznego rozwoju państwa będą realizowane na podstawie decyzji, skierowanych na przygotowanie Ukrainy do osiągnięcia tego zadeklarowanego celu w zakresie integracji w struktury euroatlantyckie. Ukraina i NATO Ukraina posiadają wspólną wizję zjednoczonej i wolnej Europy i wspólną gotowość walki z terroryzmem, proliferacją broni masowego rażenia, niestabilnością regionalną i innymi zagrożeniami dla bezpieczeństwa. Interesy bezpieczeństwa narodowego oraz istniejąca obecnie sytuacja międzynarodowa wymagają istotnego pogłębienia stosunków pomiędzy Ukrainą i NATO. <i>Cele</i> I.1.B.1 odnowienie polityki zagranicznej państwa i polityki w dziedzinie bezpieczeństwa w celu odzwierciedlenia celu Ukrainy w zakresie pełnej integracji euroatlantyckiej; I.1.B.2 reforma organów państwowych w zakresie bezpieczeństwa narodowego i obrony, która będzie odzwierciedlać euroatlantycką politykę Ukrainy;
------------------------------	--

Rozdział I. Kwestie polityczne i gospodarcze	
1. Polityka i bezpieczeństwo	I.1.B.3 potwierdzenie roli Ukrainy jako kluczowego czynnika regionalnej stabilności i bezpieczeństwa, włączając w to zwiększenie wkładu Ukrainy w międzynarodową współpracę z zakresu uregulowania konfliktów i utrzymania pokoju; I.1.B.4 kontynuowanie i rozszerzenie udziału w adekwatnych operacjach pokojowych; I.1.B.5 pełne dotrzymanie międzynarodowych zobowiązań w zakresie kontroli nad uzbrojeniem; I.1.B.6 dalszy rozwój stosunków cywilno-wojskowych; I.1.B.7 rozszerzenie udziału w międzynarodowej walce przeciwko terroryzmowi, łącznie z pełnym wykonaniem wszystkich powiązanych z tym problemem rezolucji Rady Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych, a także udział w działaniach przewidzianych Planem działań Partnerstwa przeciwko terroryzmowi; I.1.B.8 dalsze prowadzenie niezbędnych działań wewnętrznych w dziedzinie walki z terroryzmem, szczególnie na drodze wzmocnienia bezpieczeństwa granic i systemu kontroli eksportu w celu walki z proliferacją broni masowego rażenia i środków jej przenoszenia, a także praniem brudnych pieniędzy. Zasady Zasady wzmocnienia gospodarki rynkowej i gospodarcze standardy OECD, ochrona wolności gospodarczej, zapewnienie stabilności i dobrobytu poprzez wolność gospodarczą, sprawiedliwość społeczną i odpowiedzialny stosunek wobec środowiska naturalnego są decydujące dla rozwoju ukraińskiej gospodarki. Pragnąc osiągnąć swój strategiczny cel pełnej integracji z euroatlantyckimi strukturami bezpieczeństwa, Ukraina zobowiązuje się doprowadzić swoje wewnętrzne ustawodawstwo do zgodności z zasadami i procedurami przyjętymi na przestrzeni euroatlantyckiej. Ukraina kontynuować będzie starania skierowane na zapewnienie stałego wzrostu gospodarczego oraz istotnego podwyższenia ogólnego poziomu życia. Kluczowym elementem gospodarczej strategii Ukrainy jest zapewnienie otwartości gospodarki zgodnie ze standardami Światowej Organizacji Handlu. Takie działania sprzyjać będą bezpieczeństwu gospodarczemu państwa i zapewniać ściślejszą koordynację polityki wewnętrznej i zagranicznej państwa w dziedzinie gospodarki. Priorytetem Ukrainy w zakresie realizacji zewnętrznej polityki gospodarczej jest pełna integracja ze światową przestrzenią gospodarczą i pogłębienie jej międzynarodowej współpracy gospodarczej. Cele I.2.1 sprzyjanie stałemu wzrostowi gospodarczemu, łącznie ze wsparciem dla strukturalnej przebudowy gospodarki dla utrzymania stabilnego wzrostu rocznego PKB, niskiego tempa inflacji, wzrostu realnych dochodów ludności i ograniczenia deficytu budżetowego; I.2.2 wprowadzenie moratorium na inicjowanie projektów ustaw o ulgach podatkowych; I.2.3 stworzenia warunków niezbędnych dla wstąpienia do Światowej Organizacji Handlu;
2. Kwestie gospodarcze	

2. Kwestie gospodarcze	Rozdział I. Kwestie polityczne i gospodarcze I.2.4 sprzyjanie współpracy gospodarczej pomiędzy Ukrainą, NATO oraz państwami-partnerami; I.2.5 przeprowadzenie reformy gospodarki obronnej dla osiągnięcia celu Ukrainy w zakresie integracji ze strukturami euroatlantycznymi; I.2.6 stworzenie odpowiednich instytucji, które stymulować będą aktywność biznesową, wzrost gospodarczy na podstawie zmian strukturalno-innowacyjnych, stworzenie współczesnej infrastruktury społecznej i mechanizmów gospodarki społeczno-rynkowej; z jednoczesnym zachowaniem odpowiedniej sieci ochrony socjalnej; I.2.7 przeprowadzenie reform gospodarczych i strukturalnych, z uwzględnieniem rekomendacji Banku Światowego, Międzynarodowego Funduszu Walutowego i innych międzynarodowych instytucji, łącznie z działaniami skierowanymi na wsparcie prywatyzacji, walce z korupcją i zwiększeniem transparentności wydatków państwowych; I.2.8 rozszerzenie procesu reformy rolnej; I.2.9 zagwarantowanie praw gospodarczych i wolności obywateli we wszystkich formach, w tym również na drodze wzmocnienia ochrony praw własności intelektualnej; I.2.10 stworzenie niezbędnych warunków dla formowania się klasy średniej; I.2.11 ograniczenie różnicy w realnych dochodach pomiędzy poszczególnymi warstwami społeczeństwa z wysokimi i niskimi dochodami i dołożenie starań w celu likwidacji biedy; I.2.12 wzmocnienie bezpieczeństwa energetycznego
3. Kwestie informacyjne	<i>Zasady</i> Zasada wolności słowa i prasy oraz wolne rozpowszechnianie informacji są kamieniami węgielnymi dla ugruntowania państwa demokratycznego i społeczeństwa, które kierują się zasadą nadrzędności prawa. Zapisy Konstytucji Ukrainy w zakresie wolności słowa i informacji są zgodne z art. 19 Deklaracji praw człowieka i art. 10 Konwencji praw człowieka i podstawowych swobód. Ukraina popiera Rezolucję 59(1) Zgromadzenia Ogólnego ONZ, która stwierdza, że wolność informacji jest podstawowym prawem człowieka i kryterium dla wszystkich innych wolności. Mimo iż stosowne ukraińskie ustawodawstwo zawiera istotne zapisy z zakresu zapewnienia wolności słowa i informacji, Ukraina zobowiązuje się do poprawy ogólnego i prawnego otoczenia, w ramach których pracują środki masowego przekazu, a także wzmocnienia wolności wypowiedzi i sprzyjania usunięciu przeszkód w funkcjonowaniu środków masowego przekazu. W związku z tym, istotne znaczenie ma bliska współpraca Ukrainy z odpowiednimi organizacjami międzynarodowymi, szczególnie z Radą Europy i OBWE.

Rozdział I. Kwestie polityczne i gospodarcze	
3. Kwestie informacyjne	<i>Cele</i> I.3.1 poprawa i zapewnienie realizacji gwarancji wolności słowa i opinii, wolności prasy, swobodnego wypowiedzania poglądów i przekonań oraz dostępu do informacji; I.3.2 zapewnienie swobodnego otrzymywania, publikacji oraz rozpowszechniania informacji przez środki masowego przekazu; I.3.3 implementacja stosownego ustawodawstwa w celu usunięcia przeszkód w funkcjonowaniu środków masowego przekazu; I.3.4 pogłębienie informacyjnego wymiaru współpracy Ukrainy z NATO, łącznie ze współpracą parlamentarną; I.3.5 wzrost poziomu wiedzy społeczeństwa o NATO poprzez współpracę Ukrainy z NATO w sferze informacyjnej, włącznie ze współpracą z Centrum informacji i dokumentacji NATO na Ukrainie.
Rozdział II. Kwestie bezpieczeństwa i obrony oraz sprawy wojskowości	
A. Reforma w sektorze obrony i bezpieczeństwa	<i>Zasady</i> Ukraina pozostaje gotowa do dalszego przeprowadzania reform w sektorze obrony i bezpieczeństwa, skierowanych na restrukturyzację i przebudowę struktury narodowej obrony i bezpieczeństwa na kontrolowaną demokratycznie i efektywną organizację, która jest w stanie zagwarantować suwerenność państwową i integralność terytorialną oraz sprzyjać wzmocnieniu pokoju i stabilności w regionie euroatlantyckim. W tym czasie, kiedy starania skierowane na reformę sił zbrojnych Ukrainy pozostają priorytetem, w kontekście nowych zagrożeń bezpieczeństwa Ukraina pragnie pełniej wykorzystywać siły i środki Państwowego Komitetu Granic, ministerstwa spraw wewnętrznych oraz ministerstwa ds. sytuacji nadzwyczajnych. Reforma pozostałych struktur siłowych, takich jak wojska nadgraniczne, wzmocnią możliwości Ukrainy w zakresie zapobiegania nielegalnego przemieszczania narkotyków, materiałów radioaktywnych i innych zabronionych rzeczy, ludzi, przekazywania technologii podwójnego wykorzystania, a także walki z przestępczością transgraniczną. Ukraina pragnie uzupełnić reformę wojenną programami skierowanymi na rozwiązanie spraw problemowych związanych z jej prowadzeniem, takich jak pomoc żołnierzom odchodzącym z wojska lub przechodzącym do rezerwy, zamknięcie baz wojskowych, bezpieczna utylizacja starych i nadwyżkowych amunicji i techniki wojskowej, konwersja przedsiębiorstw obronnych i rekultywacja ziemi. Siły Zbrojne Ukrainy mają podnieść do znacznie bardziej wysokiego poziomu swoją infrastrukturę obronną, siły oraz środki, w celu sprostaniu wymogom nowego systemu kolektywnego bezpieczeństwa oraz nowym metodom prowadzenia operacji wojskowych. Te działania mają być realizowane na podstawie głębokiej restrukturyzacji przemysłowo-obronnego kompleksu, po to, by było on całkowicie zgodny z wymogami gospodarki rynkowej i otwartej konkurencji, zarówno na rynku wewnętrznym, jak i międzynarodowym.

Rozdział II. Kwestie bezpieczeństwa i obrony oraz sprawy wojskowości	
A. Reforma w sektorze obrony i bezpieczeństwa	Cele II.A.1 reformowanie Sił Zbrojnych Ukrainy w celu ich przekształcenia na dobrze przygotowaną oraz wyposażoną, bardziej mobilne i współczesne siły zbrojne, zdolne do reagowania na zagrożenia bezpieczeństwa, obrony terytorium państwa i wkładu do misji pokojowych i humanitarnych realizowanych pod egidą międzynarodowych organizacji; II.A.2 wzmocnienie cywilnej kontroli nad Siłami Zbrojnymi Ukrainy oraz innymi formacjami wojskowymi, włączając w to podwyższenie poziomu współpracy z parlamentem i wzmocnienie kontroli z jego strony, a także bardziej aktywny udział osób cywilnych w procesie podejmowania decyzji w dziedzinie bezpieczeństwa; II.A.3 wzmocnienie struktur państwowych w celu poprawienia reagowania na wyzwania, powiązane z niewojskowymi i asymetrycznymi zagrożeniami; II.A.4 wzmocnienie koordynacji międzyresortowej pomiędzy ministerstwem obrony, ministerstwem polityki przemysłowej, wojskami granicznymi, ministerstwem ds. sytuacji nadzwyczajnych i ministerstwem spraw wewnętrznych w celu poprawy reagowania na skutki katastrof ludzkich i przyrodniczych, wraz z aktami terrorystycznymi;
	Zasady W kontekście przeprowadzania reformy wojennej oraz adaptacji do nowych zagrożeń, szczególnie ważna jest współpraca Ukrainy z NATO w dziedzinie reformy wojennej, sferach związanych z obroną, a także w dziedzinie wojskowości. Współpraca z NATO w sferze wojskowej rozpatrywana jest jako ważny element całokształtu partnerstwa Ukrainy z NATO. Współpraca wojskowa pozwala realizować wojskowe aspekty ogólnych celów politycznych i zadań planowania w wojskową współpracę w celu ich wykonania. W tym kontekście Ukraina będzie maksymalnie wykorzystywać potencjał swoich cywilnych i wojskowych programów współpracy z NATO oraz państwami członkowskimi Sojuszu w celu realizacji ustalonych zadań. Szczególnie odnosi się to do Wspólnej Roboczej Grupy Ukraina-NATO ds. reformy wojennej, która jest jednym z kluczowych mechanizmów współpracy Ukraina-NATO w dziedzinie obrony i bezpieczeństwa. Istotnymi instrumentami reformowania i współpracy są również: Proces planowania i oceny sił, a także programy współpracy w dziedzinie uzbrojenia, obrony przeciwlotniczej, kontroli przestrzeni lotniczej, badań w dziedzinie obrony i technologii, nauki, planowania na wypadek sytuacji nadzwyczajnych o charakterze cywilnym, zabezpieczenia logistycznego i stanydaryzacji oraz współpracy wojskowej. W tym czasie, gdy działania w ramach Wspólnej Roboczej Grupy Ukraina-NATO ds. reformy wojennej określają priorytety przeprowadzenia reformy wojennej, współpraca w kwestiach obronnych sprzyja osiągnięciu interoperacyjności z NATO oraz zwiększa ogólny potencjał Ukrainy odgrywania kluczowej roli w zapewnieniu bezpieczeństwa regionalnego. Przeprowadzenie reformy oraz współpraca wojskowa sprzyjają także realizacji strategicznego celu Ukrainy w zakresie integracji euroatlantyckiej na drodze stopniowego przyjmowania standardów i procedur NATO, a także podwyższenia interoperacyjności pomiędzy Siłami Zbrojnymi Ukrainy i NATO, szczególnie na drodze implementacji Celów partnerstwa i udziału w operacjach reagowania kryzysowego pod przewodnictwem NATO.
B. Współpraca z NATO	

Cele	Rozdział II. Kwestie bezpieczeństwa i obrony oraz sprawy wojskowości B. Współpraca z NATO II.B.1 maksymalne wykorzystanie potencjału Wspólnej Roboczej Grupy Ukraina-NATO ds. reformy wojennej, zwiększenia roli oraz koordynacji praktycznej współpracy Ukraina-NATO w ramach Programu Partnerstwo dla Pokoju oraz w ramach dwustronnej współpracy w celu wspierania implementacji Narodowych celów reformy wojennej oraz Celów Partnerstwa; II.B.2 zapewnienie by w dalszym ciągu współpraca wojskowa Ukrainy z NATO skierowana była na osiągnięcie ogłoszonego przez Ukrainę celu podwyższenia zdolności Sił Zbrojnych Ukrainy w realizacji planów wojennej reformy, II.B.3 zwiększenia wkładu Ukrainy do operacji pokojowych pod przewodnictwem NATO na Bałkanach oraz działań państw członkowskich Sojuszu w ramach walki z terroryzmem; II.B.4 osiągnięcia pełnej interoperacyjności, efektywności oraz gotowości do wykonania zadań przez pododdziały Sił Zbrojnych Ukrainy na drodze pełnej implementacji Celów Partnerstwa; II.B.5 podwyższenie poziomu profesjonalnego przygotowania ukraińskiego personelu cywilnego i wojskowego; II.B.6 kontynuowanie przygotowania i realizacji umów z zakresu współpracy pomiędzy Ukrainą a NATO, takich jak Memorandum o wzajemnym zrozumieniu w zakresie zapewnienia poparcia operacji NATO ze strony Ukrainy oraz Memorandum o wzajemnym zrozumieniu w zakresie strategicznego transportu lotniczego, a także zapewnienie ich pełnej implementacji; II.B.7 utrzymanie gotowości pododdziałów Połączonych Sił Szybkiego Reagowania do udziału we wspólnych operacjach z NATO, a także przygotowania tych pododdziałów zgodnie ze standardami NATO; II.B.8 osiągnięcie niezbędnego poziomu zgodności współczesnych oraz przyszłych wzorów uzbrojenia, techniki wojskowej oraz doktryny Sił Zbrojnych Ukrainy, co pozwoli na osiągnięcie minimalnego poziomu interoperacyjności w celu realizacji w każdym oddzielnym przypadku zadań we wspólnych interesach z NATO oraz harmonizacji procedury zamówień publicznych ze standardami państw członkowskich NATO; II.B.9 wzmocnienie roli Ukrainy jako kluczowego uczestnika regionalnych operacji mających na celu likwidację klęsk żywiołowych oraz sytuacji nadzwyczajnych o cywilnym charakterze; wsparcie Ukrainy w kwestii udoskonalenia narodowego połączonego systemu planowania w zakresie sytuacji nadzwyczajnych o charakterze cywilnym oraz reagowania na klęski żywiołowe; rozwój interoperacyjności w organizacji i procedurach operacji likwidacji skutków katastrof, w tym również poprzez mechanizm Euroatlantyckiego centrum koordynacji reagowania na katastrofy; II.B.10 udoskonalenie systemu zarządzania ruchem lotniczym na Ukrainie, łącznie z funkcjonowaniem służb zarządzania ruchem lotniczym, w celu lepszego reagowania na potencjalne zagrożenia terrorystyczne;
------	--

B. Współpraca z NATO	Rozdział II. Kwestie bezpieczeństwa i obrony oraz sprawy wojskowości II.B.11 minimalizacja szkód spowodowanych zanieczyszczeniem środowiska naturalnego wskutek przeprowadzania zakrojonych na szeroką skalę ćwiczeń wojskowych, łącznie z ćwiczeniami międzynarodowymi, oraz testowaniem uzbrojenia i techniki wojskowej, a także zanieczyszczenie wskutek magazynowania i utylizacji substancji chemicznych, materiałów wybuchowych, min przeciwpiechotnych, nadmiaru broni strzeleckiej i lekkiego uzbrojenia oraz niebezpiecznej amunicji; II.B.12 poprawa interoperacyjności środków łączności oraz systemów informacyjno-komunikacyjnych Ukrainy i NATO; II.B.13 rozwój współpracy międzynarodowej pomiędzy naukowcami Ukrainy, państw-członkowskich NATO, a także rozwój współpracy w dziedzinie nauki oraz technologii w ramach Programu Naukowego.
C. Kwestie środków	<i>Zasady</i> Reforma wojenna wymaga także znacznych kosztów finansowych. Oznacza to, że Ukraina jak najszybciej musi stworzyć odpowiedni system zarządzania środkami na podstawie metodologii NATO z uwzględnieniem międzynarodowego doświadczenia w tworzeniu budżetów obronnych. Ukraina nadaje priorytetowego znaczenia współpracy w dziedzinach, skierowanych na osiągnięcie konkretnych, praktycznych rezultatów oraz takich, które są zgodne z interesami narodowymi i wspierają przeprowadzenie reformy wojennej na Ukrainie. <i>Cele</i> II.C.1 poprawa przejrzystości planowania obronnego oraz procedur tworzenia budżetu; przejście do współczesnego systemu NATO w zakresie opracowania programów obronnych, planowania i finansowania budżetowego; II.C.3 reforma procedury planowania finansowego w celu wsparcia przeprowadzenia reformy wojennej i przejścia sił zbrojnych w kierunku zawodowym; II.C.3 przygotowanie specjalistów w dziedzinie zarządzania środkami, tworzenia budżetu oraz finansowania wydatków obronnych; II.C.4 reforma procesów produkcji, zakupów, finansowania i przeprowadzenia przetargów w kompleksie przemysłowo-obronnym w celu odzwierciedlenia euroatlantyckiej orientacji Ukrainy oraz jej celu stworzenia państwa z efektywnie funkcjonującą gospodarką rynkową. W tym zawiera się również dostosowanie kompleksu przemysłowo-obronnego do standardów NATO.
<i>Zasady</i>	Rozdział III. Ochrona i bezpieczeństwo informacji Ukraina wyraża gotowość rozwijania i harmonizowania swojego narodowego systemu ochrony informacji niejawnych zgodnie z kryteriami i standardami NATO. Dostęp do informacji niejawnych oraz ich ochrona oparte są na wymogach NATO i narodowym prawodawstwie Ukrainy, szczególnie na Umowie o bezpieczeństwie między Rządem Ukrainy i NATO, podpisanej 13 marca 1995 r., i ratyfikowanej przez Radę Najwyższą Ukrainy 13 września 2002 r.

Rozdział III. Ochrona i bezpieczeństwo informacji	
Ukraina wyraża gotowość realizowania bieżącej wymiany z NATO właściwą informacją niejawną, co jest warunkiem wstępnym pogłębionej współpracy Ukrainy z NATO.	
<i>Cele</i>	
III.1 pełna implementacja Umowy o bezpieczeństwie między Rządem Ukrainy i NATO, w szczególności zatwierdzenie i zastosowanie Reguł zachowania i zabezpieczenia ochrony informacji niejawnych NATO;	
III.2 poprawa systemu wzajemnej ochrony informacji niejawnych, uwzględniając również działalność Centrum rejestracji dokumentów tajnych NATO;	
III.3 osiągnięcie porozumień z NATO, które dadzą możliwość wymiany z NATO informacjami niejawnymi w sektorze planowania wojskowego i reformy;	
III.4 modernizacja państwowych systemów telekomunikacji i informacji, którymi mogą być przekazywane informacje niejawne NATO, zgodnie z wymogami i standardami NATO;	
III.5 opracowanie i wdrożenie programów szkoleniowych dla personelu w różnych sektorach bezpieczeństwa informacyjnego.	
Rozdział IV. Kwestie prawne	
<i>Zasady</i>	
Ukraina w dalszym ciągu prowadzić będzie monitoring obowiązującego ustawodawstwa w celu jego dostosowania do zasad i norm NATO.	
<i>Cele</i>	
IV.1 przegląd ustaw i aktów niższego rzędu oraz traktatów międzynarodowych w celu uproszczenia nadania Ukrainie pomocy ze strony NATO lub państw-członkowskich we wszystkich formach współpracy Ukrainy z NATO, zarówno na poziomie rządowych, jak i pozarządowych;	
IV.2 zagwarantowanie pełnej implementacji umów pomiędzy Ukrainą i NATO, włączając Umowę o bezpieczeństwie, Umowę między państwami-członkami Traktatu Północnoatlantyckiego oraz innymi państwami, które biorą udział w programie „Partnerstwo dla Pokoju” co do statusu ich sił zbrojnych, Memorandum o wzajemnym zrozumieniu w zakresie zabezpieczenia poparcia operacji NATO ze strony Ukrainy i zaplanowane Memorandum w zakresie strategicznego transportu lotniczego;	
IV.3 udoskonalenie ustawodawstwa Ukrainy w sferze regulacji produkcji przemysłowej związanej z obronnością, w celu przybliżenia do norm i standardów NATO (prawo własności, ochrona informacji z ograniczonym dostępem, państwowe gwarancje dla producentów i kontrahentów, warunki inwestycji zagranicznych w kompleks przemysłowo – obronny, finansowanie projektów, ustawodawstwo i procedury kontroli eksportu);	
IV.4 stworzenia bazy prawnej i organizacyjnej współpracy pomiędzy Ukrainą i NATO w dziedzinie uzbrojenia, badań w zakresie obronności i technologii.	

Rozdział V. Mechanizm implementacji

Ukraina corocznie będzie przedstawiać swój projekt Planu Celowego dla osiągnięcia zasad i celów określonych w Planie działań. W ramach Komisji Ukraina-NATO państwa członkowskie NATO będą służyć radą w zakresie proponowanych konkretnych działań i terminów ich realizacji, a Komisja Ukraina – NATO ustali wszystkie wspólne działania Ukraina – NATO. Następnie Ukraina na najwyższym szczeblu zatwierdzi swój plan celowy, który zawierał będzie zarówno wspólne działania Ukrainy z NATO, ustalone przez Komisję Ukraina – NATO, jak również wewnętrzne projekty.

Plan roczne, jak również programy istniejących i nowych Wspólnych grup roboczych, szczególnie grupy do spraw reformy wojskowej, Plan roboczy Komitetu Wojskowego Ukraina-NATO, a także plany robocze i programy innych stosownych wspólnych roboczych organów/grup Ukraina-NATO w dalszym ciągu ustalać będą ramy oraz kluczowe elementy współpracy pomiędzy Ukrainą i NATO dla osiągnięcia wyznaczonych celów.

Ukraina w pełni wykorzystywać będzie istniejące mechanizmy Komisji Ukraina-NATO i Partnerstwa dla Pokoju dla wsparcia osiągnięcia celów, wyznaczonych w Planie Działania. Wprowadzie główną odpowiedzialność bierze na siebie Ukraina, jednak państwa-członkowskie NATO w dalszym ciągu będą wspierać reformy na drodze nadania pomocy i zapoznania z własną oceną i doświadczeniem.

Komisja Ukraina-NATO każdego roku rozpatrywać będzie rezultaty wykonania celów Planu działań, łącznie z realizacją wspólnych działań Ukrainy z NATO, oraz działań, które Ukraina wykonała sama zgodnie z Planem działań. Sprawozdanie z wykonanej pracy przygotowana będzie przez Międzynarodowy sekretariat/Międzynarodowy sztab wojskowy i przekazana będzie dla komentarzy ze strony państw-członkowskich i Ukrainy. Odbywać się również będą podsumowujące półroczne oraz roczne wspólne posiedzenia Komitetu Politycznego oraz Komitetu Polityczno-Wojskowego w formacie Komisji Ukraina-NATO, po czym projekt corocznego sprawozdania na temat wykonanej pracy przekazany będzie do wiadomości ambasadorów Komisji Ukraina-NATO. Następnie sprawozdanie przekazane zostanie do wiadomości ministrów spraw zagranicznych Komisji Ukraina-NATO.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *NATO-Ukraine Action Plan*,
http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_19547.htm?

Declaration to Complement the Charter on a Distinctive Partnership between the North Atlantic Treaty Organization and Ukraine, as signed on 9 July 1997

The North Atlantic Treaty Organization (NATO) and Ukraine, hereinafter referred to as NATO and Ukraine,

- reaffirming their commitment to the Charter on a Distinctive Partnership between the NATO and Ukraine as signed in Madrid on 9 July 1997 and the principles laid out in it;
- reiterating that the mutually beneficial relationship between NATO and Ukraine over the past twelve years in the Distinctive Partnership has contributed, and will continue to contribute, to regional and Euro-Atlantic security;
- reaffirming the importance and utility of existing tools for NATO-Ukraine cooperation;
- reaffirming all elements of the decisions regarding Ukraine taken by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Bucharest on 3 April 2008 and welcomed by Ukraine at the following meeting of the NATO-Ukraine Commission (NUC) at the level of the Heads of State and Government;
- recalling the decisions taken at the meeting of the North Atlantic Council at the level of Foreign Ministers held at NATO Headquarters in Brussels on 3 December 2008 and welcomed by Ukraine at the following meeting of the NUC at Ministerial level;
- complement the Charter on a Distinctive Partnership, in order to give the NATO-Ukraine Commission a central role to play in:
- supervising the process set in hand at the NATO Bucharest Summit;
- deepening regular political dialogue and cooperation between NATO and Ukraine at all appropriate levels;
- underpinning Ukraine's efforts to take forward its political, economic, and defence-related reforms pertaining to its Euro-Atlantic aspirations for membership in NATO, with a focus on key democratic and institutional goals.

In addition to the regular consultative and cooperative meetings set out in the Charter, the NUC will be convened following a request from Ukraine if Ukraine perceives a direct threat to its territorial integrity, political independence, or security, in line with paragraph 8 of the Partnership for Peace Framework Document.

In order to help advance Ukraine's reforms and consistent with all the elements of the decisions taken at the Allied Foreign Ministers' meeting in December 2008, An-

nual National Programmes will be developed by Ukraine under the NATO-Ukraine Commission,

The present Declaration takes effect upon its signature.

Signed in Brussels on 21 August 2009.

Źródło: http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_57045.htm

Active Engagement, Modern Defence Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organisation adopted by Heads of State and Government in Lisbon

Preface

We, the Heads of State and Government of the NATO nations, are determined that NATO will continue to play its unique and essential role in ensuring our common defence and security. This Strategic Concept will guide the next phase in NATO's evolution, so that it continues to be effective in a changing world, against new threats, with new capabilities and new partners:

- It reconfirms the bond between our nations to defend one another against attack, including against new threats to the safety of our citizens.
- It commits the Alliance to prevent crises, manage conflicts and stabilize post-conflict situations, including by working more closely with our international partners, most importantly the United Nations and the European Union.
- It offers our partners around the globe more political engagement with the Alliance, and a substantial role in shaping the NATO-led operations to which they contribute.
- It commits NATO to the goal of creating the conditions for a world without nuclear weapons – but reconfirms that, as long as there are nuclear weapons in the world, NATO will remain a nuclear Alliance.
- It restates our firm commitment to keep the door to NATO open to all European democracies that meet the standards of membership, because enlargement contributes to our goal of a Europe whole, free and at peace.
- It commits NATO to continuous reform towards a more effective, efficient and flexible Alliance, so that our taxpayers get the most security for the money they invest in defence.

The citizens of our countries rely on NATO to defend Allied nations, to deploy robust military forces where and when required for our security, and to help promote common security with our partners around the globe. While the world is changing, NATO's essential mission will remain the same: to ensure that the Alliance remains an unparalleled community of freedom, peace, security and shared values.

Core Tasks and Principles

1. NATO's fundamental and enduring purpose is to safeguard the freedom and security of all its members by political and military means. Today, the Alliance remains an essential source of stability in an unpredictable world.

2. NATO member states form a unique community of values, committed to the principles of individual liberty, democracy, human rights and the rule of law. The Alliance is firmly committed to the purposes and principles of the Charter of the United Nations, and to the Washington Treaty, which affirms the primary responsibility of the Security Council for the maintenance of international peace and security.
3. The political and military bonds between Europe and North America have been forged in NATO since the Alliance was founded in 1949; the transatlantic link remains as strong, and as important to the preservation of Euro-Atlantic peace and security, as ever. The security of NATO members on both sides of the Atlantic is indivisible. We will continue to defend it together, on the basis of solidarity, shared purpose and fair burden-sharing.
4. The modern security environment contains a broad and evolving set of challenges to the security of NATO's territory and populations. In order to assure their security, the Alliance must and will continue fulfilling effectively three essential core tasks, all of which contribute to safeguarding Alliance members, and always in accordance with international law:
 1. *Collective defence*. NATO members will always assist each other against attack, in accordance with Article 5 of the Washington Treaty. That commitment remains firm and binding. NATO will deter and defend against any threat of aggression, and against emerging security challenges where they threaten the fundamental security of individual Allies or the Alliance as a whole.
 2. *Crisis management*. NATO has a unique and robust set of political and military capabilities to address the full spectrum of crises – before, during and after conflicts. NATO will actively employ an appropriate mix of those political and military tools to help manage developing crises that have the potential to affect Alliance security, before they escalate into conflicts; to stop ongoing conflicts where they affect Alliance security; and to help consolidate stability in post-conflict situations where that contributes to Euro-Atlantic security.
 3. *Cooperative security*. The Alliance is affected by, and can affect, political and security developments beyond its borders. The Alliance will engage actively to enhance international security, through partnership with relevant countries and other international organisations; by contributing actively to arms control, non-proliferation and disarmament; and by keeping the door to membership in the Alliance open to all European democracies that meet NATO's standards.
5. NATO remains the unique and essential transatlantic forum for consultations on all matters that affect the territorial integrity, political independence and security of its members, as set out in Article 4 of the Washington Treaty. Any security issue of interest to any Ally can be brought to the NATO table, to share information, exchange views and, where appropriate, forge common approaches.
6. In order to carry out the full range of NATO missions as effectively and efficiently as possible, Allies will engage in a continuous process of reform, modernisation and transformation.

The Security Environment

7. Today, the Euro-Atlantic area is at peace and the threat of a conventional attack against NATO territory is low. That is an historic success for the policies of robust defence, Euro-Atlantic integration and active partnership that have guided NATO for more than half a century.
8. However, the conventional threat cannot be ignored. Many regions and countries around the world are witnessing the acquisition of substantial, modern military capabilities with consequences for international stability and Euro-Atlantic security that are difficult to predict. This includes the proliferation of ballistic missiles, which poses a real and growing threat to the Euro-Atlantic area.
9. The proliferation of nuclear weapons and other weapons of mass destruction, and their means of delivery, threatens incalculable consequences for global stability and prosperity. During the next decade, proliferation will be most acute in some of the world's most volatile regions.
10. Terrorism poses a direct threat to the security of the citizens of NATO countries, and to international stability and prosperity more broadly. Extremist groups continue to spread to, and in, areas of strategic importance to the Alliance, and modern technology increases the threat and potential impact of terrorist attacks, in particular if terrorists were to acquire nuclear, chemical, biological or radiological capabilities.
11. Instability or conflict beyond NATO borders can directly threaten Alliance security, including by fostering extremism, terrorism, and trans-national illegal activities such as trafficking in arms, narcotics and people.
12. Cyber attacks are becoming more frequent, more organised and more costly in the damage that they inflict on government administrations, businesses, economies and potentially also transportation and supply networks and other critical infrastructure; they can reach a threshold that threatens national and Euro-Atlantic prosperity, security and stability. Foreign militaries and intelligence services, organised criminals, terrorist and/or extremist groups can each be the source of such attacks.
13. All countries are increasingly reliant on the vital communication, transport and transit routes on which international trade, energy security and prosperity depend. They require greater international efforts to ensure their resilience against attack or disruption. Some NATO countries will become more dependent on foreign energy suppliers and in some cases, on foreign energy supply and distribution networks for their energy needs. As a larger share of world consumption is transported across the globe, energy supplies are increasingly exposed to disruption.
14. A number of significant technology-related trends – including the development of laser weapons, electronic warfare and technologies that impede access to space – appear poised to have major global effects that will impact on NATO military planning and operations.
15. Key environmental and resource constraints, including health risks, climate change, water scarcity and increasing energy needs will further shape the future

security environment in areas of concern to NATO and have the potential to significantly affect NATO planning and operations.

Defence and Deterrence

16. The greatest responsibility of the Alliance is to protect and defend our territory and our populations against attack, as set out in Article 5 of the Washington Treaty. The Alliance does not consider any country to be its adversary. However, no one should doubt NATO's resolve if the security of any of its members were to be threatened.
17. Deterrence, based on an appropriate mix of nuclear and conventional capabilities, remains a core element of our overall strategy. The circumstances in which any use of nuclear weapons might have to be contemplated are extremely remote. As long as nuclear weapons exist, NATO will remain a nuclear alliance.
18. The supreme guarantee of the security of the Allies is provided by the strategic nuclear forces of the Alliance, particularly those of the United States; the independent strategic nuclear forces of the United Kingdom and France, which have a deterrent role of their own, contribute to the overall deterrence and security of the Allies.
19. We will ensure that NATO has the full range of capabilities necessary to deter and defend against any threat to the safety and security of our populations. Therefore, we will:
 - maintain an appropriate mix of nuclear and conventional forces;
 - maintain the ability to sustain concurrent major joint operations and several smaller operations for collective defence and crisis response, including at strategic distance;
 - develop and maintain robust, mobile and deployable conventional forces to carry out both our Article 5 responsibilities and the Alliance's expeditionary operations, including with the NATO Response Force;
 - carry out the necessary training, exercises, contingency planning and information exchange for assuring our defence against the full range of conventional and emerging security challenges, and provide appropriate visible assurance and reinforcement for all Allies;
 - ensure the broadest possible participation of Allies in collective defence planning on nuclear roles, in peacetime basing of nuclear forces, and in command, control and consultation arrangements;
 - develop the capability to defend our populations and territories against ballistic missile attack as a core element of our collective defence, which contributes to the indivisible security of the Alliance. We will actively seek cooperation on missile defence with Russia and other Euro-Atlantic partners;
 - further develop NATO's capacity to defend against the threat of chemical, biological, radiological and nuclear weapons of mass destruction;
 - develop further our ability to prevent, detect, defend against and recover from cyber-attacks, including by using the NATO planning process to enhance and coordinate national cyber-defence capabilities, bringing all NATO bodies un-

der centralized cyber protection, and better integrating NATO cyber awareness, warning and response with member nations;

- enhance the capacity to detect and defend against international terrorism, including through enhanced analysis of the threat, more consultations with our partners, and the development of appropriate military capabilities, including to help train local forces to fight terrorism themselves;
- develop the capacity to contribute to energy security, including protection of critical energy infrastructure and transit areas and lines, cooperation with partners, and consultations among Allies on the basis of strategic assessments and contingency planning;
- ensure that the Alliance is at the front edge in assessing the security impact of emerging technologies, and that military planning takes the potential threats into account;
- sustain the necessary levels of defence spending, so that our armed forces are sufficiently resourced;
- continue to review NATO's overall posture in deterring and defending against the full range of threats to the Alliance, taking into account changes to the evolving international security environment.

Security through Crisis Management

20. Crises and conflicts beyond NATO's borders can pose a direct threat to the security of Alliance territory and populations. NATO will therefore engage, where possible and when necessary, to prevent crises, manage crises, stabilize post-conflict situations and support reconstruction.
21. The lessons learned from NATO operations, in particular in Afghanistan and the Western Balkans, make it clear that a comprehensive political, civilian and military approach is necessary for effective crisis management. The Alliance will engage actively with other international actors before, during and after crises to encourage collaborative analysis, planning and conduct of activities on the ground, in order to maximise coherence and effectiveness of the overall international effort.
22. The best way to manage conflicts is to prevent them from happening. NATO will continually monitor and analyse the international environment to anticipate crises and, where appropriate, take active steps to prevent them from becoming larger conflicts.
23. Where conflict prevention proves unsuccessful, NATO will be prepared and capable to manage ongoing hostilities. NATO has unique conflict management capacities, including the unparalleled capability to deploy and sustain robust military forces in the field. NATO-led operations have demonstrated the indispensable contribution the Alliance can make to international conflict management efforts.
24. Even when conflict comes to an end, the international community must often provide continued support, to create the conditions for lasting stability. NATO will be prepared and capable to contribute to stabilisation and reconstruction, in

close cooperation and consultation wherever possible with other relevant international actors.

25. To be effective across the crisis management spectrum, we will:

- enhance intelligence sharing within NATO, to better predict when crises might occur, and how they can best be prevented;
- further develop doctrine and military capabilities for expeditionary operations, including counterinsurgency, stabilization and reconstruction operations;
- form an appropriate but modest civilian crisis management capability to interface more effectively with civilian partners, building on the lessons learned from NATO-led operations. This capability may also be used to plan, employ and coordinate civilian activities until conditions allow for the transfer of those responsibilities and tasks to other actors;
- enhance integrated civilian-military planning throughout the crisis spectrum,
- develop the capability to train and develop local forces in crisis zones, so that local authorities are able, as quickly as possible, to maintain security without international assistance;
- identify and train civilian specialists from member states, made available for rapid deployment by Allies for selected missions, able to work alongside our military personnel and civilian specialists from partner countries and institutions;
- broaden and intensify the political consultations among Allies, and with partners, both on a regular basis and in dealing with all stages of a crisis – before, during and after.

Promoting International Security through Cooperation Arms Control, Disarmament, and Non-Proliferation

26. NATO seeks its security at the lowest possible level of forces. Arms control, disarmament and non-proliferation contribute to peace, security and stability, and should ensure undiminished security for all Alliance members. We will continue to play our part in reinforcing arms control and in promoting disarmament of both conventional weapons and weapons of mass destruction, as well as non-proliferation efforts:

- We are resolved to seek a safer world for all and to create the conditions for a world without nuclear weapons in accordance with the goals of the Nuclear Non-Proliferation Treaty, in a way that promotes international stability, and is based on the principle of undiminished security for all.
- With the changes in the security environment since the end of the Cold War, we have dramatically reduced the number of nuclear weapons stationed in Europe and our reliance on nuclear weapons in NATO strategy. We will seek to create the conditions for further reductions in the future.
- In any future reductions, our aim should be to seek Russian agreement to increase transparency on its nuclear weapons in Europe and relocate these weapons away from the territory of NATO members. Any further steps must take into account the disparity with the greater Russian stockpiles of short-range nuclear weapons.

- We are committed to conventional arms control, which provides predictability, transparency and a means to keep armaments at the lowest possible level for stability. We will work to strengthen the conventional arms control regime in Europe on the basis of reciprocity, transparency and host-nation consent.
- We will explore ways for our political means and military capabilities to contribute to international efforts to fight proliferation.
- National decisions regarding arms control and disarmament may have an impact on the security of all Alliance members. We are committed to maintain, and develop as necessary, appropriate consultations among Allies on these issues.

Open Door

27. NATO's enlargement has contributed substantially to the security of Allies; the prospect of further enlargement and the spirit of cooperative security have advanced stability in Europe more broadly. Our goal of a Europe whole and free, and sharing common values, would be best served by the eventual integration of all European countries that so desire into Euro-Atlantic structures.
- The door to NATO membership remains fully open to all European democracies which share the values of our Alliance, which are willing and able to assume the responsibilities and obligations of membership, and whose inclusion can contribute to common security and stability.

Partnerships

28. The promotion of Euro-Atlantic security is best assured through a wide network of partner relationships with countries and organisations around the globe. These partnerships make a concrete and valued contribution to the success of NATO's fundamental tasks.
29. Dialogue and cooperation with partners can make a concrete contribution to enhancing international security, to defending the values on which our Alliance is based, to NATO's operations, and to preparing interested nations for membership of NATO. These relationships will be based on reciprocity, mutual benefit and mutual respect.
30. We will enhance our partnerships through flexible formats that bring NATO and partners together – across and beyond existing frameworks:
 - We are prepared to develop political dialogue and practical cooperation with any nations and relevant organisations across the globe that share our interest in peaceful international relations.
 - We will be open to consultation with any partner country on security issues of common concern.
 - We will give our operational partners a structural role in shaping strategy and decisions on NATO-led missions to which they contribute.
 - We will further develop our existing partnerships while preserving their specificity.
31. Cooperation between NATO and the United Nations continues to make a substantial contribution to security in operations around the world. The Alliance

aims to deepen political dialogue and practical cooperation with the UN, as set out in the UN-NATO Declaration signed in 2008, including through:

- enhanced liaison between the two Headquarters;
 - more regular political consultation; and
 - enhanced practical cooperation in managing crises where both organisations are engaged.
32. An active and effective European Union contributes to the overall security of the Euro-Atlantic area. Therefore the EU is a unique and essential partner for NATO. The two organisations share a majority of members, and all members of both organisations share common values. NATO recognizes the importance of a stronger and more capable European defence. We welcome the entry into force of the Lisbon Treaty, which provides a framework for strengthening the EU's capacities to address common security challenges. Non-EU Allies make a significant contribution to these efforts. For the strategic partnership between NATO and the EU, their fullest involvement in these efforts is essential. NATO and the EU can and should play complementary and mutually reinforcing roles in supporting international peace and security. We are determined to make our contribution to create more favourable circumstances through which we will:
- fully strengthen the strategic partnership with the EU, in the spirit of full mutual openness, transparency, complementarity and respect for the autonomy and institutional integrity of both organisations;
 - enhance our practical cooperation in operations throughout the crisis spectrum, from coordinated planning to mutual support in the field;
 - broaden our political consultations to include all issues of common concern, in order to share assessments and perspectives;
 - cooperate more fully in capability development, to minimise duplication and maximise cost-effectiveness.
33. NATO-Russia cooperation is of strategic importance as it contributes to creating a common space of peace, stability and security. NATO poses no threat to Russia. On the contrary: we want to see a true strategic partnership between NATO and Russia, and we will act accordingly, with the expectation of reciprocity from Russia.
34. The NATO-Russia relationship is based upon the goals, principles and commitments of the NATO-Russia Founding Act and the Rome Declaration, especially regarding the respect of democratic principles and the sovereignty, independence and territorial integrity of all states in the Euro-Atlantic area. Notwithstanding differences on particular issues, we remain convinced that the security of NATO and Russia is intertwined and that a strong and constructive partnership based on mutual confidence, transparency and predictability can best serve our security. We are determined to:
- enhance the political consultations and practical cooperation with Russia in areas of shared interests, including missile defence, counter-terrorism, counter-narcotics, counter-piracy and the promotion of wider international security;

- use the full potential of the NATO-Russia Council for dialogue and joint action with Russia.
35. The Euro-Atlantic Partnership Council and Partnership for Peace are central to our vision of Europe whole, free and in peace. We are firmly committed to the development of friendly and cooperative relations with all countries of the Mediterranean, and we intend to further develop the Mediterranean Dialogue in the coming years. We attach great importance to peace and stability in the Gulf region, and we intend to strengthen our cooperation in the Istanbul Cooperation Initiative. We will aim to:
- enhance consultations and practical military cooperation with our partners in the Euro-Atlantic Partnership Council;
 - continue and develop the partnerships with Ukraine and Georgia within the NATO-Ukraine and NATO-Georgia Commissions, based on the NATO decision at the Bucharest summit 2008, and taking into account the Euro-Atlantic orientation or aspiration of each of the countries;
 - facilitate the Euro-Atlantic integration of the Western Balkans, with the aim to ensure lasting peace and stability based on democratic values, regional cooperation and good neighbourly relations;
 - deepen the cooperation with current members of the Mediterranean Dialogue and be open to the inclusion in the Mediterranean Dialogue of other countries of the region;
 - develop a deeper security partnership with our Gulf partners and remain ready to welcome new partners in the Istanbul Cooperation Initiative.
- Reform and Transformation
36. Unique in history, NATO is a security Alliance that fields military forces able to operate together in any environment; that can control operations anywhere through its integrated military command structure; and that has at its disposal core capabilities that few Allies could afford individually.
37. NATO must have sufficient resources – financial, military and human – to carry out its missions, which are essential to the security of Alliance populations and territory. Those resources must, however, be used in the most efficient and effective way possible. We will:
- maximise the deployability of our forces, and their capacity to sustain operations in the field, including by undertaking focused efforts to meet NATO's usability targets;
 - ensure the maximum coherence in defence planning, to reduce unnecessary duplication, and to focus our capability development on modern requirements;
 - develop and operate capabilities jointly, for reasons of cost-effectiveness and as a manifestation of solidarity;
 - preserve and strengthen the common capabilities, standards, structures and funding that bind us together;
 - engage in a process of continual reform, to streamline structures, improve working methods and maximise efficiency.

An Alliance for the 21st Century

38. We, the political leaders of NATO, are determined to continue renewal of our Alliance so that it is fit for purpose in addressing the 21st Century security challenges. We are firmly committed to preserve its effectiveness as the globe's most successful political-military Alliance. Our Alliance thrives as a source of hope because it is based on common values of individual liberty, democracy, human rights and the rule of law, and because our common essential and enduring purpose is to safeguard the freedom and security of its members. These values and objectives are universal and perpetual, and we are determined to defend them through unity, solidarity, strength and resolve.

Źródło: http://www.nato.int/cps/pl/natolive/official_texts_68580.htm

Indeks nazwisk

A

Achtamzian Abdulhan (Ахтамзян Абдулхан) 64
Adamkus Valdas 150
Albright Madeleine 68
Aleksiejew Ihor 130, 134
Aliiev Natic 36
Allenowa Olga (Алленова Ольга) 143
Alterman Małgorzata 51, 59-61
Andruszczenko Siergiej (Андрущенко Сергей) 158
Antall József 16, 46
Arduen Patrick 122
Asmus Ronald D. 48, 50, 53, 62, 64
Aspin Les 50, 53
Azarow Mykoła 154

B

Badrak Wałentyn (Бадрак Валентин) 93-94
Bajor Piotr 55, 58, 132-133, 135-136, 139
Baker James 17, 47, 63-64
Bala Witalij (Бала Виталий) 56
Baluk Walenty 29-30, 149
Banyk Wiktor 97
Bennett Christopher 48
Berdychowska Bogumiła 7
Bereś Witold 35
Berlusconi Silvio 106
Bettjar Iwan 19
Biden Joe 149-151
Bielow Ołeksandr (Белов Олександр) 34
Bilski Piotr 33
Blacker Coit 62
Blair Tony 102
Borodenkow Serhij 101

Borowyk Serhij 19

Bowt Gieorgij (Бовт Георгий) 64, 66
Breżniewa Tatiana (Брежнева Татьяна) 108, 110-111, 115, 126, 133, 152
Bruski Jan Jacek 112
Bryc Agnieszka 149
Brzeski Rafał 70
Brzeziński Zbigniew 7, 47
Buchan David 67
Burant Stephen R. 35
Burns Nick 62
Bush George Herbert Walker 16-17, 64, 95, 102, 110, 114, 133, 141-142, 149, 209, 227
Butejko Anton 120, 125
Butora Martin 150

C

Cebryk Leonid (Цебрик Леонид) 69
Cechmistrenko Siergiej (Цехмистренко Сергей) 52-53, 60
Charczenko Ihor 19
Chirac Jacques 115
Chojnowski Andrzej 112
Chotin Rostisław 34
Chraban Ihor (Храбан Ігор) 48, 55, 57, 61, 65-66, 75-77
Christopher Warren 49, 58
Chudowsky Victor 56
Chuprun Vadym 36
Cisek Janusz 139
Claes Willy 64
Clinton Bill właśc. Clinton William Jefferson 49, 61-62, 89
Cohen William S. 51

- Colston John 122
 Constantinescu Emil 150
 Cragg Anthony 52
 Czajkowski Piotr 204
 Czajowski Andrzej 30
 Czałyj Ołeksandr 82, 90
 Czałyj Walerij 11, 42
 Czekałenko Liudmiła 11, 16, 31, 33, 69
 Cziomer Erhard 7-8, 18-19, 43, 45, 51-53, 64, 78
 Czornowił Taras 134
 Czornowił Wjaczesław 73
 Czyż Iwan 81
- Ć
 Ćwiek-Karpowicz Jarosław 149
- D
 Danyliuk Petro (Данилюк Петро) 109
 Demeš Pavol 150
 Derhaczow Ołeh (Дергачов Олег) 77, 140
 Derhaczow Ołeksandr 11
 Deugd Nienke (de) 61, 70
 Diaczenko Natalija (Дяченко Наталія) 68, 70
 Dienstbier Jiři 46
 Dobrovský Luboš 150
 Donaj Łukasz 21, 23, 28, 34
 Dostojewski Fiodor 204
 Driżczany Ihor 121
 Drnovszek Janez 102
 Drozdiak William 60, 66
 Dubas-Urwanowicz Ewa 8
 Duffield John S. 43, 48
 Dżerdż Serhij (Джердж Сергій) 133
- E
 Eörsi Mátyás 150
 Erdmann Martin 120
 Eyal Jonathan 52
- F
 Fabius Laurent 159
 Fedorowicz Krzysztof 35
 Fiałko Andrij 19
 Fidler Stephen 98
 Figura Marek 73
- Fillon François 143
 Fletcher Michael A. 149
 Forbes Ian 97
 Freeman Charles 49
 Fried Daniel 62, 89
- G
 Gary Lee 45
 Gawrilenko Aleksiej (Гавриленко Алексей) 78
 Genscher Hans-Dietrich 47, 63
 Gieda Jelena (Гедя Елена) 143
 Gieorgijew Władimir (Георгиев Владимир) 95
 Goldgeier James M. 48-50, 62
 Gongadze Heorhij 90
 Gorbaczow Michaił 15, 16, 45, 63-64, 200, 204-206, 227
 Górski Jerzy Jan 16
 Goshko John M. 59
 Grabiński Tomasz 102
 Graczow Paweł 60
 Grib Natalija (Гриб Наталия) 37
 Gruszczak Artur 142
 Gyarmati István 150
- H
 Hajda Lubomyr 8
 Hajdukow Lew (Гайдюков Лев) 57-58, 63, 69
 Harris John F. 60
 Havel Václav 150
 Hayovsky Nestor 16
 Hemi Dorota 111
 Hetmanczuk Ołena (Гетьманчук Олена) 124
 Hlibowyc 'kij Jewhen (Глібовицький Євген) 132-133
 Hnatiuk Ola 7
 Hołub Natalija (Голуб Наталія) 47, 64, 70
 Honczar Borys (Гончар Борис) 18, 56
 Honczarenko Ołeksandr (Гончаренко Олександр) 34, 59, 92
 Horbach Wołodymyr 11
 Horbulin Volodymyr 76, 81
 Hrycenko Anatolij 105, 120-121, 129, 131, 137
 Hryszczenko Konstantyn 42

Huberskyj Leonid 11, 18, 28

Hud Bohdan 11, 149

Hurd Douglas 58

Hurska Liana 33, 38

I

Ihnaszczenko Wołodymyr 122

Iliescu Ion 102

Iwancow Ołeh (Иванцов Олег) 80

Iwanow Igor 96

J

Jaceniuk Arsenij 13, 136-137, 139-140, 153, 159

Jachno Ołena (Яхно Елена) 135

Jakubenko Wiaczesław (Якубенко Вячеслав) 72, 83

Janukowycz Wiktor 9-10, 12-13, 32, 37, 40, 42, 112, 127-132, 134, 136-137, 139, 153-155, 158-159

Jesaułow Sierhij (Есаулов Сергій) 144

Jeszenszky Géza 46

Jewtuszenko Sierhij (Євтушенко Сергій) 132-133

Jiżak Ołeksij (Їжак Олексій) 133

Johnson Daryl 49

Juhl Clarence H. 49

Juszczenko Wiktor 9-10, 13, 30, 32, 35-37, 106, 113-115, 118-120, 123, 125, 127-129, 132, 134-137, 139-140, 145-146, 148, 151-153, 158, 162

K

Kacer Rastislav 150

Kacun Julija (Кацун Юлія) 128

Kaczmarek Julian 46

Kałasznikowa Natalja (Калашникова Наталья) 52, 60, 74

Kaliniczewa Hałyna (Калінічева Галина) 19, 32-33

Kallas Siim 102

Kałmykow Piotr (Калмыков Петр) 43

Kalnieta Sandra 150

Kamiński Antoni 16

Kapuśniak Tomasz 7, 35, 113-114, 126

Karmazina Marija (Кармазіна Марія) 32

Karnowale Marko (Карновале Марко) 70

Kay Sean 50

Kazanecki Wojciech 74

Kharchenko Ihor 69-70

Khetaguri Alexadner 36

Kik Kazimierz 34

Kim Wołodymyr (Кім Володимир) 119

Kinzer Stephen 50

Kisieliow Wasyl 134

Kissinger Henry 50

Klimkin Pawło (Клімкін Павло) 47, 64, 70

Kokuszkina Irina (Кокушкіна Ирина) 43

Kolesnikow Adriej (Колесников Андрей) 95

Kołosnyk Wiktor (Колисник Віктор) 30

Konstantinow Aleksandr (Константинов Александр) 37

Konstantinow Wiktor 11

Kopijka Wałerij 11

Kordan Bohdan S. 16

Kordon Mykoła (Кордон Микола) 55, 91, 107

Kornijczuk Olga (Корнійчук Ольга) 126

Korniłow Gleb (Корнилов Глеб) 80

Korobowa Tatjana (Коробова Татьяна) 78-79, 86

Korotczenko Igor' (Коротченко Игорь) 95

Koško Aleksander 73

Kostiria Anatolij (Костира Анатолий) 19, 32-33

Kotlarski Grzegorz 73

Kotyńska Katarzyna 7

Kováč Michal 150

Kowtycha Wira (Ковтиха Віра) 116

Kozakiewicz Jerzy 16

Kożara Leonid 134

Kozłowska Anna 29

Kozłowskyj Iwan (Козловський Іван) 149

Kozyriew Andriej 59

Krastew Iwan 150

Krawczenko Wołodymyr (Кравченко Володимир) 33, 109-110, 115-118, 136, 139

Krawczuk Leonid 8, 16-18, 32, 34-35, 55, 58

Kriuczkow Heorhij 101

Kriuczkow Władimir 82

Kruzel Joseph 49

Krząstek Tadeusz 60

Kucyłło Weronika (Куцылло Вероника) 67

- Kuczma Leonid 10, 13, 30, 32-33, 35, 37, 63-64, 67, 71-72, 75, 77-78, 80-81, 84, 88-91, 96-97, 99-102, 105-106, 108-112, 131, 162
- Kudriaczenko Andrij (Кудряченко Андрій) 19, 32-33
- Kugler Richard L. 48
- Kulesa Łukasz 104
- Kupchan Charles A. 50
- Kupiecki Robert 46, 51
- Kusznarow Jewhen 130
- Kuzio Taras 36, 56, 58, 61, 63, 84, 89, 96, 99, 102, 106, 115, 131, 133
- Kuźmuk Ołeksandr 81, 84
- Kwaśniewski Aleksander 65, 102, 105, 150
- L
- Laar Mart 150
- Lake Anthony 49, 62
- Larrabee Frederick Stephen 8, 48, 63, 77, 84, 93
- Legvold Robert 151
- Lelicz Myłan (Леліч Милан) 158
- Lellouche Pierre 112
- Lenarczyk Wojciech 93
- Lepgold Joseph 44, 47
- Liik Kadri 150
- Lipkiewicz Switłana (Ліпкевич Світлана) 65-66
- Lokosza Lena (Локоша Лена) 132
- Lungu Sorin 48-50
- Ł
- Ławrow Siergiej 114
- Łomonosow Michaił 204
- Łychowij Dmytro (Лиховій Дмитро) 128
- Łytwyn Wołodymyr 101
- M
- Madej Marek 129
- Mahda Jewhen (Магда Євген) 52, 64
- Malak Kazimierz 56
- Małomuż Mykoła 121
- Manaczyns'kij Ołeksandr (Маначинський Олександр) 92
- Manczulenko Heorhij 82
- Manzoła Wołodymyr 11
- Marcus Ruth 62
- Marczuk Jewhen 91
- Marmazow Jewhen 72
- Martonyi János 150
- Marzęda Katarzyna 156
- McCalla Robert B. 43
- McCarthy James P. 49
- McKeever Thomas 122
- Meckel Markus 46
- Medwedczuk Wiktor 104, 148
- Merkel Angela 143
- Michajłowski Oleg (Михайловский Олег) 43
- Mielikowa Natalja (Меликова Наталья) 95
- Milošević Slobodan 77
- Minuto-Rizzo Alessandro 103
- Mironowicz Antoni 8
- Mitrjajewa Switłana (Мітряєва Світлана) 140
- Molchanov Mikhail 56
- Moltke Gebhardt (von) 52, 66
- Moroney Jennifer D.P. 56
- Moroz Ołeksandr 88
- Mostowa Julia 71, 80, 84, 88
- Motyl Alexander J. 154
- Mroz John Edwin 87
- Müller Derek 69
- Myronczuk Andrij (Мирончук Андрій) 119
- N
- Naimski Piotr 36
- Navickas Vytas 36
- Nazarbajew Nursułtan 37, 90
- Niklewicz Konrad 124, 133
- Niles Thomas Michael Tolliver 17
- Nocko Joanna A. 78
- Nowikow Władimir (Новиков Владимир) 143
- O
- Obama Barack 149-151
- Ohryzko Wołodymyr 13, 134, 136, 144
- Okara Andrij (Окара Андрій) 96
- Olchawa Maciej 96
- Olechowski Andrzej 51
- Olszański Tadeusz Andrzej 18, 63, 140
- Ołeksandrowicz Zajec Iwan 78

Onyszkiewicz Janusz 108, 150

Owsij Iwan (Овсій Іван) 18

P

Palij Ołeksandr (Палій Олександр) 55, 61, 69, 107, 112, 116, 127

Pan Philip P. 149

Parachons'kyj Borys 11

Parafianowicz Halina 8

Pascual Carlos 96

Pavliuk Ołeksandr 87

Pawlicki Jacek 142

Pawłowski Gleb (Павловський Глеб) 15

Perepełyca Hryhorij 11, 13, 18, 57-58, 63, 68-70, 104-105, 107, 140, 143-144, 156

Petrowicz Sachno Jurij 79

Piasecki Jakub 96

Piątkowski Krystian 44, 48

Pidłuc'kij Ołeksza (Підлущкий Олекса) 79, 85, 86

Pidłus'ka Inna (Підлущка Інна) 66

Pietraś Marek 7, 10, 47-48, 64, 67, 69-71, 75, 77, 85, 91, 104-105, 108, 111, 114, 116-117, 119, 123-126, 156

Pifer Steven 62

Pipes Richard 67

Podsiadłowicz Monika 111

Polokhalo Volodymyr 31

Poltorac'kij Ołeksandr (Полторацький Олександр) 53, 61, 75-77, 91-92, 107

Popławski Dariusz 156

Popow Ihor 148

Poroszenko Petro 32, 139, 141, 153-154

Portnikow Witalij (Портніков Віталій) 67, 78, 89, 95

Potekhin Ołeksandr 69

Powell Colin 92, 99, 102, 110

Primakow Jewgienij 67

Prodi Romano 90

Prokofjew Siergiej 204

Pszczel Robert 115

Pszczółkowska Dominika 144-145

Pukisz-Junko Inna (Пукіш-Юнко Інна) 102-103, 106, 136

Puszkina Aleksander 204

Putin Władimir 37, 90, 95-97, 143

Pyrozkow Serhiej 11

R

Rachmanin Serhij (Рахманін Сергій) 135

Radziwinowicz Waław 95, 149

Rasmussen Anders Fogh 152

Ratusznyj Mychajło 73

Rewa Serhij (Рева Сергій) 103

Riabczuk Mykoła 7

Rice Condoleezza 124

Riding Alan 47

Robertson George 88-89, 91, 97, 99-100, 102, 106

Romaszkiewicz Anastasija (Ромашкевич Анастасія) 59

Romaszowa Nadieżda (Ромашова Надєжда) 134

Rotfeld Adam 150

Rubin James P. 142

Rudenko Grigorij (Руденко Григорій) 91

Rudkowski Mykoła 131

Rühle Michael 53

Rumer Eugene B. 74

Rumsfeld Donald 110

Rybaczuk Oleh 117, 132

S

Sacharow Andriej 204

Sahacz Ihor 152

Sahajdak Ołeksandra (Сагайдак Олександр) 16

Sardaczuk Petro (Сардачук Петро) 16

Sawicz Agnieszka 148

Scheffer Jaap de Hoop 110, 112-114, 118-120, 125-126, 128, 138-140, 153

Schwarzenberg Karel 150

Scowcroft Brent 16-17

Shalikashvili John 49, 55

Sherr James 68, 73, 86

Siergiejewicz Dzasochow Aleksander 46

Sikorski Radosław 144, 159

Silina Tatiana 19, 28, 57, 90, 93-94, 97, 101-103, 105-108, 114-116, 119, 124-126, 128, 130-132, 139, 156, 158

Siruk Mykoła (Сірук Микола) 128-129, 134, 136, 139, 141, 144

Skalski Ernest 62

Skowroński Adam 46

Skubiszewski Krzysztof 35, 46

- Sloan Stanley R. 44, 46
 Slusarenko Anatolij (Слюсаренко Анатолій) 17-18, 93-94
 Słomczyńska Irma 52
 Smoleń Mieczysław 15
 Sobolew Andrij (Соболев Андрій) 34, 92
 Socor Vladimir 128, 132
 Sokół Wojciech 33
 Solana Javier 65-67, 71, 80, 106
 Solomon Gerald B. 48-50
 Sołdatenko Wałeryj (Солдатенко Валерий) 18
 Sołodkij Serhij (Солодкий Сергій) 90-91, 97, 107, 119, 122, 124
 Sołowjow Władimir (Соловьев Владимир) 136
 Sołtyk Robert 100, 102, 116, 118
 Soskin Ołeh (Соскин Олег) 148
 Spillmann Kurt R. 69
 Stachura Jadwiga 17-18
 Steinmeier Frank-Walter 159
 Stiebnickij Piotr (Стебницький Петр) 91, 94
 Stiepanienko Swietłana (Степаненко Светлана) 131
 Strokan' Siergiej (Строкань Сергей) 114
 Surmacz Beata 65
 Suszko Ołeksandr 11, 29, 94, 130
 Symonenko Petro 72, 78, 81, 88
 Sysojew Gienadij (Сысоев Геннадий) 91
 Szechowcow Wiktor (Шеховцов Виктор) 127
 Szerepka Leszek 96, 104
 Szesternina Jelena (Шестернина Елена) 129
 Szewcow Anatolij (Шевцов Анатолий) 127
 Szkidzenko Wołodumyr 91
 Sznirkow Ołeksandr 11
 Szostakowicz Dmitrij 204
 Szuljak Petro 94
 Szuster Rudolf 106
 Szybko Witalij 130
 Szymans'kij Ołeksandr (Шиманський Олександр) 126
- Ś
 Świetlicki Bogusław 44, 48
 Świeżak Paweł 146
- T
 Tabacznuk Dmytro 101
 Tanciura Wasył' (Танцюра Василь) 15
 Tarasiuk Borys 13, 16, 19, 42, 81, 84, 88, 108, 115-117, 120, 122, 124, 126, 128-129, 131-132, 134-136, 157
 Taylor Trevor 47
 Taylor William 134, 144
 Tereszko Serhij (Терешко Сергій) 139
 Tkaczenko Stanisław (Ткаченко Станислав) 43
 Todorow Ihor (Тодоров Ігор) 139-140, 148
 Tokarz Grzegorz 29
 Tołstoj Lew 204
 Tołstow Serhij (Толстов Сергій) 152
 Towpik Andrzej 85
 Trajkowski Boris 102
 Tymkiw Jaropolk 28, 113, 126
 Tymoszenko Julia 13, 32, 106, 114, 119, 139, 153-154
- U
 Udowenko Hennadij 61, 65-67
- V
 Varfolomejev Oleg 129
 Vershbow Alexander 62
 Vike-Freiberga Vaira 150
 Vondra Alexandr 150
- W
 Wągrowska Maria 50-51, 53, 111
 Wałęsa Lech 16, 34-35, 150
 Wałews'kij Ołeksij (Валевський Олексій) 56
 Wallander Celeste 44-45, 48
 Warner Tom 98
 Wasylenko Wołodumyr 19
 Wdowenko Wołodumyr (Вдовенко Володимир) 18
 Węglarczyk Bartosz 59-60, 62, 67-68, 124
 Weizsäcker Richard (von) 34
 Wenger Andreas 69
 Wenmakers R. 68, 71, 85
 White David 67
 Whitney Craig R. 45
 Widnians'kij Stepan (Віднянський Степан) 20, 52

-
- Wienysławskij Fedir (Вениславський Федір) 30
 Williams Nicholas 53
 Wilson Andrew 154
 Wines Michael 17
 Winnicki Zdzisław Julian 29
 Winogradow Anatolij (Виноградов Анатолій) 15
 Wiśniewski Bartosz 149
 Witrenko Natalia 78
 Własiuk Ołeksandr (Власюк Олександр) 68
 Włodarski Piotr 44, 48
 Wojciechowski Marcin 89
 Wolczuk Roman 73
 Wörner Manfred 45-46, 53, 55, 58-59
 Wyżyński Tomasz 7
- Y
- Yingfang Wang 104
- Z
 Zakusyło Taras (Закусило Тарас) 129
 Zamarlik Monika 58
 Zamjatin Wyktor (Зам'ятін Віктор) 59, 63, 68, 70, 74, 89, 93, 98-101, 103-104, 106-107, 110-111, 116-117
 Zapła Bronisław 58
 Zaucha Andrzej 67
 Zelikow Philip 63-64
 Zgurec' Serhij (Згурець Сергій) 88-89
 Złaz' Sydir (Злазь Сидір) 109
 Zlenko Anatolij 11, 13, 16, 19-21, 28-29, 33-34, 38, 41-42, 55-59, 65, 77, 90-93, 96, 100-103, 105, 115, 128, 135, 139, 143
 Zuszczik Jurij (Зущик Юрій) 96
 Zyblikiewicz Lubomir 7, 43, 45, 47, 51-53, 64, 73, 78
- Ž
 Žmigrodzki Marek 33
 Žowta Iryna (Жовта Ірина) 148
 Żurawski vel Grajewski Przemysław 111

W serii *Societas* pod redakcją Bogdana Szlachty ukazały się:

1. Grzybek Dariusz, *Nauka czy ideologia. Biografia intelektualna Adama Krzyżanowskiego*, 2005.
2. Drzonek Maciej, *Między integracją a europeizacją. Kościół katolicki w Polsce wobec Unii Europejskiej w latach 1997-2003*, 2006.
3. Chmieliński Maciej, *Max Stirner. Jednostka, społeczeństwo, państwo*, 2006.
4. Nieć Mateusz, *Rozważania o pojęciu polityki w kręgu kultury attyckiej. Studium z historii polityki i myśli politycznej*, 2006.
5. Sokołów Florian, *Nahum Sokołów. Życie i legenda*, oprac. Andrzej A. Zięba, 2006.
6. Porębski Leszek, *Między przemocą a godnością. Teoria polityczna Harolda D. Laswella*, 2007.
7. Mazur Grzegorz, *Życie polityczne polskiego Lwowa 1918-1939*, 2007.
8. Węc Janusz Józef, *Spór o kształt instytucjonalny Wspólnot Europejskich i Unii Europejskiej 1950-2005. Między ideą ponadnarodowości a współpracą międzyrządową. Analiza politologiczna*, 2006.
9. Karas Marcin, *Integryzm Bractwa Kapłańskiego św. Piusa X. Historia i doktryna rzymsko-katolickiego ruchu tradycjonalistycznego*, 2008.
10. *Ideas on Tolerance*, red. Guido Naschert, Marcin Rebes, 2009.
11. Gacek Łukasz, *Chińskie elity polityczne w XX wieku*, 2009.
12. Zemanek Bogdan S., *Tajwańska tożsamość narodowa w publicystyce politycznej*, 2009.
13. Lencznarowicz Jan, *Jałta. W kręgu mitów założycielskich polskiej emigracji politycznej 1944-1956*, 2009.
14. Grabowski Andrzej, *Prawnicze pojęcie obowiązywania prawa stanowionego. Krytyka niepozytywistycznej koncepcji prawa*, 2009.
15. Kich-Masłej Olga, *Ukraina w opinii elit Krakowa końca XIX – pierwszej połowy XX wieku*, 2009.
16. Citkowska-Kimla Anna, *Romantyzm polityczny w Niemczech. Reprezentanci, idee, model*, 2010.
17. Mikuli Piotr, *Sądy a parlament w ustrojach Australii, Kanady i Nowej Zelandii (na tle rozwiązań brytyjskich)*, 2010.
18. Kubicki Paweł, *Miasto w sieci znaczeń. Kraków i jego tożsamości*, 2010.
19. Żurawski Jakub, *Internet jako współczesny środek elektronicznej komunikacji wyborczej i jego zastosowanie w polskich kampaniach parlamentarnych*, 2010.
20. *Polscy eurodeputowani 2004-2009. Uwarunkowania działania i ocena skuteczności*, red. Krzysztof Szczerski, 2010.
21. Bojko Krzysztof, *Stosunki dyplomatyczne Moskwy z Europą Zachodnią w czasach Iwana III*, 2010.
22. *Studia nad wielokulturowością*, red. Dorota Pietrzyk-Reeves, Małgorzata Kułakowska, Elżbieta Żak, 2010.
23. Bartnik Anna, *Emigracja latynoska w USA po II wojnie światowej na przykładzie Portorykańczyków, Meksykanów i Kubańczyków*, 2010.
24. *Transformacje w Ameryce Łacińskiej*, red. Adam Walaszek, Aleksandra Giera, 2011.
25. Praszalowicz Dorota, *Polacy w Berlinie. Strumienie migracyjne i społeczności imigrantów. Przegląd badań*, 2010.
26. Głogowski Aleksander, *Pakistan. Historia i współczesność*, 2011.
27. Brądkiewicz Bartłomiej, *Choroba psychiczna w literaturze i kulturze rosyjskiej*, 2011.

28. Bojenko-Izdebska Ewa, *Przemiany w Niemczech Wschodnich 1989-2010. Polityczne aspekty transformacji*, 2011.
29. Kołodziej Jacek, *Wartości polityczne. Rozpoznanie, rozumienie, komunikowanie*, 2011.
30. *Nacjonalizmy różnych narodów. Perspektywa politologiczno-religioznawcza*, red. Bogumił Grott, Olgierd Grott, 2012.
31. Matyasik Michał, *Realizacja wolności wypowiedzi na podstawie przepisów i praktyki w USA*, 2011.
32. Grzybek Dariusz, *Polityczne konsekwencje idei ekonomicznych w myśli polskiej 1869-1939*, 2012.
33. Woźnica Rafał, *Bułgarska polityka wewnętrzna a proces integracji z Unią Europejską*, 2012.
34. Ślufińska Monika, *Radykałowie francuscy. Koncepcje i działalność polityczna w XX wieku*, 2012.
35. Fyderek Łukasz, *Pretorianie i technokraci w reżimie politycznym Syrii*, 2012.
36. Węc Janusz Józef, *Traktat lizboński. Polityczne aspekty reformy ustrojowej Unii Europejskiej w latach 2007-2009*, 2011.
37. Rudnicka-Kassem Dorota, *John Paul II, Islam and the Middle East. The Pope's Spiritual Leadership in Developing a Dialogical Path for the New History of Christian-Muslim Relations*, 2012.
38. Bujwid-Kurek Ewa, *Serbia w nowej przestrzeni ustrojowej. Dzieje, ustrój, konstytucja*, 2012.
39. Cisek Janusz, *Granice Rzeczypospolitej i konflikt polsko-bolszewicki w świetle amerykańskich raportów dyplomatycznych i wojskowych*, 2012.
40. Gacek Łukasz, *Bezpieczeństwo energetyczne Chin. Aktywność państwowych przedsiębiorstw na rynkach zagranicznych*, 2012.
41. Węc Janusz Józef, *Spór o kształt ustrojowy Wspólnot Europejskich i Unii Europejskiej w latach 1950-2010. Między ideą ponadnarodowości a współpracą międzyrządową. Analiza politologiczna*, 2012.
42. *Międzycywilizacyjny dialog w świecie słowiańskim w XX i XXI wieku. Historia – religia – kultura – polityka*, red. Irena Stawowy-Kawka, 2012.
43. *Ciekawość świata, ludzi, kultury... Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Ryszardowi Kantorowi z okazji czterdziestolecia pracy naukowej*, red. Renata Hołda, Tadeusz Paleczny, 2012.
44. Węc Janusz Józef, *Pierwsza polska prezydencja w Unii Europejskiej. Uwarunkowania – procesy decyzyjne – osiągnięcia i niepowodzenia*, 2012.
45. Zemanek Adina, *Córki Chin i obywatelki świata. Obraz kobiety w chińskich czasopismach o modzie*, 2012.
46. Kamińska Ewa, *Rezeption japanischer Kultur in Deutschland. Zeitgenössische Keramik als Fallstudie*, 2012.
47. Obeidat Hassaym, *Stabilność układu naftowego w warunkach zagrożeń konfliktami w świetle kryzysu w latach siedemdziesiątych XX i na progu XXI wieku*, 2012.
48. Ścigaj Paweł, *Tożsamość narodowa. Zarys problematyki*, 2012.
49. Głogowski Aleksander, *Af-Pak. Znaczenie zachodniego pogranicza pakistańsko-afgańskiego dla bezpieczeństwa regionalnego w latach 1947-2011*, 2012.
50. Miżejewski Maciej, *Ochrona pluralizmu w polityce medialnej Włoch*, 2012.
51. Jakubiak Łukasz, *Referendum jako narzędzie polityki. Francuskie doświadczenia ustrojowe*, 2013.

52. *Skuteczność polskiej prezydencji w Unii Europejskiej. Założone cele i ich realizacja*, red. Krzysztof Szczerski, 2013.
53. *Stosunki państwo-Kościół w Polsce 1944-2010*, red. Rafał Łatka, 2013.
54. Gacek Łukasz, Trojnar Ewa, *Pokojowe negocjacje czy twarda gra? Rozwój stosunków ponad Cieśniną Tajwańską*, 2012.
55. Sondel-Cedarmas Joanna, *Nacjonalizm włoski. Geneza i ewolucja doktryny politycznej (1896-1923)*, 2013.
56. Rudnicka-Kassem Dorota, *From the Richness of Islamic History*, 2013.
57. Fudała Piotr, Fyderek Łukasz, Kurpiewska-Korbut Renata, *Budowanie parlamentaryzmu. Doświadczenia z Afganistanu, Iraku i Kurdystanu irackiego*, 2012.
58. Dardziński Piotr, *Kapitalizm nieobjawiony. Doktryna ładu społecznego, politycznego i ekonomicznego w myśli Wilhelma Röpkego*, 2013.
59. *The Taiwan Issues*, ed. Ewa Trojnar, 2012.
60. Kopyś Tadeusz, *Stosunki polsko-węgierskie w latach 1945-1980*, 2013.
61. Kurpiewska-Korbut Renata, *Spółeczność międzynarodowa wobec Kurdów irackich*, 2013.
62. Pietrzyk-Reeves Dorota, *Ład rzeczypospolitej. Polska myśl polityczna XVI wieku a klasyczna tradycja republikańska*, 2012.
63. Matykiewicz-Włodarska Aleksandra, Marion Gräfin Dönhoff. *Idee i refleksje polityczne*, 2012.
64. Reczyńska Anna, *Braterstwo a bagaż narodowy. Relacje w Kościele katolickim na ziemiach kanadyjskich do I wojny światowej*, 2013.
65. *Współczesne transformacje. Kultura, polityka, gospodarka*, red. Monika Banaś, Joanna Dziadowiec, 2013.
66. Grott Olgierd, *Instytut Badań Spraw Narodowościowych i Komisja Naukowych Badań Ziem Wschodnich w planowaniu polityki II Rzeczypospolitej Polskiej na Kresach Wschodnich*, 2013.
67. *Teoretyczne i praktyczne problemy kultury politycznej. Studia i szkice*, red. Monika Banaś, 2013.
68. *Podejścia badawcze i metodologie w nauce o polityce*, red. Barbara Krauz-Mozer, Paweł Ścigaj, 2013.
69. *Narratives of Ethnic Identity, Migration and Politics. A Multidisciplinary Perspective*, eds. Monika Banaś, Mariusz Dzięglewski, 2013.
70. *Promoting Changes in Times of Transition and Crisis: Reflections on Human Rights Education*, eds. Krzysztof Mazur, Piotr Musiewicz, Bogdan Szlachta, 2013.
71. Bar Joanna, *Po ludobójstwie. Państwo i społeczeństwo w Rwandzie 1994-2012*, 2013.
72. *Włochy wielokulturowe. Regionalizmy, mniejszości, migracje*, red. Karolina Golemo, 2013.
73. *Stany Zjednoczone wczoraj i dziś. Wybrane zagadnienia społeczno-polityczne*, red. Agnieszka Małek, Paulina Napierała, 2013.
74. Plichta Paweł, *Estera w kulturach. Rzecz o biblijnych toposach*, 2014.
75. Czekańska Renata, *Wartości autoteliczne w kulturze symbolicznej na przykładzie indyjsko-polskich spotkań literackich*, 2014.
76. Włodarski Bartosz, *Szkoła Nauk Politycznych UJ 1920-1949*, 2014.
77. Abassy Małgorzata, *Russian Mason on the Paths of His Native Culture. A Case Study of Nicolas Novikov*, 2014.

Dr Piotr Bajor jest pracownikiem naukowo-dydaktycznym w Instytucie Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Zajmuje się problematyką polityki zagranicznej i bezpieczeństwa, ze szczególnym uwzględnieniem obszaru poradzieckiego. Wykładał oraz odbył staże naukowe w wielu prestiżowych zagranicznych ośrodkach naukowych. Pełnił również funkcję Przewodniczącego Rady Młodych Naukowców – organu doradczego Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego RP, a także jest członkiem wielu instytucji i gremiów systemu nauki w Polsce.